

СТРАТЕШКИ ОКВИР
ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – ИЗАЗОВИ
И ПЕРСПЕКТИВЕ

СТРАТЕШКИ ОКВИР ОМЛАДИНСКЕ ПОЛИТИКЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
– ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ–

Издавачи:
Београдска отворена школа
Београд, Масарикова 5/16
website: www.bos.rs

Влада Републике Србије
Министарство омладине и спорта
Београд, Булевар Михајла Пупина 2
website: www.mos.gov.rs

За издаваче:
Весна Ђукић
Вања Удовичић

Уредница:
Снежана Клашња

Графичко уређење:
Београдска отворена школа

Штампа:
Досије студио, Београд

Лектура и коректура:
Маријана Милошевић

Тираж:
500 примерака

ISBN

Пројекат „Административно-техничка и стручна подршка каријерном вођењу и саветовању младих талената и спровођењу и промоцији Стратегије каријерног вођења и саветовања у Р. Србији“ реализује Београдска отворена школа,
а финансира Министарство омладине и спорта Р. Србије

Ставови изражени у овим публикацијама искључива су одговорност аутора и њихових сарадника и не представљају нужно званичан став Министарства омладине и спорта.

Поштовани читаоци,

Циљ публикације која се налази пред вама је да помогне свим субјектима омладинске политике да стекну целовитији увид у европски и национални контекст развоја, праћења и евалуације политике за младе и њеном утицају на положај младих у друштву.

Министарство омладине и спорта је успостављено маја 2007. године, а тиме су млади у Србији добили институционалну подршку за активно учешће у друштву.

Национална стратегија за младе, која је донета маја 2008. године и Акциони план за њену примену, донет јануара 2009. године, били су први кораци у изради системских решења за подршку младима у различитим областима друштвеног живота. Процес израде стратегије је на европском нивоу проглашен примером добре праксе због укључивања свих заинтересованих страна, а посебно 16.000 младих, као и због утемељености на истраживањима о положају и потребама младих и на постојећим оквирима омладинске политике на домаћем и међународном плану. У складу са циљевима Националне стратегије за младе Влада Републике Србије је марта 2010. године усвојила Стратегију каријерног вођења и саветовања у Републици Србији, са циљем успостављања, развоја и промоције система каријерног вођења и саветовања у образовању и запошљавању. Скупштина Републике Србије је јула 2011. године донела Закон о младима, којим је створен одржив институционални оквир за спровођење омладинске политике, будући да је циљ закона стварање услова за подршку младима у организовању, друштвеном деловању, развоју и остваривању потенцијала на личну и друштвену добробит.

Основни механизми за спровођење ових докумената су успостављени (радне групе Владе РС за праћење спровођења стратегија; 143 канцеларије за младе; локални акциони планови, савети за младе, национални савези удружења младих и удружења за младе; асоцијација канцеларија за младе; стандарди рада омладинских радника и канцеларија за младе, Фонд за младе таленте Републике Србије итд.). Израђено је и објављено пет годишњих/двогодишњих извештаја о остварености циљева донетих стратегија. Међутим, још је много изазова на путу остваривања визије Националне стратегије за младе: опадање броја младих у општој популацији (по попису из 2011. године од укупног броја становника у Србији 19,4% су млади узраста 15–30 година); 20% младих жели да напусти своју средину; стопа незапослености је 40,4% (април 2013. године), континуирана исподпросечна постигнућа на међународним тестирањима постигнућа ученика; недовољна видљивост младих и мали утицај на доношење одлука које их се тичу.

Будући да донете стратегије важе до краја 2014. године, Министарство омладине и спорта је започело припремне активности за израду Националне стратегије за младе за период 2015–2025. године и Стратегије каријерног вођења и саветовања за период 2015–2020. године. Стратегије ће бити донете уз широк консултативни процес са свим заинтересованим странама и утемељене на подацима добијеним кроз:

1. Праћење остварености циљева стратешких докумената и ефеката на младе;
2. Анализу стратешких докумената Владе Републике Србије који су од значаја за младе;
3. Истраживања о положају и потребама младих (домаћа и страна);
4. Анализу међународног оквира у омладинској политици и политици целоживотног вођења.

У току 2013. године Министарство омладине и спорта је уз помоћ експерата и Тима за подршку Београдске отворене школе припремило четири документа која су дата у овој публикацији:

1. Студија о индикаторима омладинске политике у Републици Србији;
2. Анализа положаја младих у стратегијама Владе Републике Србије и новијим социолошким истраживањима;
3. Индикатори за праћење популације младих у Републици Србији;
4. Извештај о стању у омладинској политици – упоредна анализа Република Србија и Европска унија.

Верујем да ће ови документи бити драгоцен извор података и путоказ у обликовању нових стратешких докумената и посебно у дефинисању и систематичној употреби индикатора преко којих ће се пратити оствареност стратешких циљева и настале промене у реалном положају младих у Србији. Системска и стална подршка младима значи квалитетну будућност Србије, јер су млади људи највећи потенцијал наше земље. Зато стратегија за младе треба да буде саставни део будуће стратегије развоја Србије.

Снежана Клашња
помоћник министра за омладину

др Јасмина Кука

СТУДИЈА О ИНДИКАТОРИМА ОМЛАДИНСКЕ
ПОЛИТИКЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Београд, март 2013. године

САДРЖАЈ

1. Реч ауторке	3
2. Увод	4
3. Методологија	6
4. Општи и специфични циљеви Националне стратегије за младе и Стратегије каријерног вођења и саветовања	6
5. Омладинска политика у документима Савета Европе и Европске уније	10
6. Процес доношења политика и дефинисања индикатора	12
7. Индикатори	14
8. Упоредна анализа међународних докумената и индикатора	19
8.1. ЕУ Стратегија за младе	29
8.2. Европски форум младих	33
8.3. Стратешки план Комонвелт програма за младе 2008–2012	35
9. Предлог индикатора омладинске политике у Републици Србији	38
10. Референце	43
11. Анекси	44

Реч ауторке

Улога индикатора је да покаже који су механизми имплементације омладинске политике и како успевају да остваре добре резултате и да прикупи податке који ће бити коришћени у процесу лобирања, креирању политика и доношењу одлука.

У *Студији о индикаторима омладинске политике у Републици Србији* представљен је сет потенцијалних индикатора омладинске политике који ће Министарству омладине и спорта и осталим министарствима надлежним за посебне области у омладинском сектору послужити као механизам у процесу креирања и спровођења неопходних промена, а које за циљ имају системску, организовану и сталну подршку младима.

Желела бих да се захвалим тиму запослених у Министарству омладине и спорта који су својим коментарима допринели квалитету ове студије и који ће, верујем својим активним ангажовањем наставити рад на успешној имплементацији предложених препорука.

Јасмина Кука

Кратка биографија

Јасмина Кука има више од десет година радног искуства у праћењу и евалуацији развојних програма подржаних од стране међународних и ЕУ организација, УН агенција, Владе Републике Србије и приватног сектора. Њен професионални и академски рад је фокусиран на праћење корисности употребе индикатора у процесу креирања политика и доношења одлука. Она је председавајућа Групе за стратешко истраживање при европском COST (European Cooperation in Science and Technologies) пројекту: „Истраживање културне одрживости”, као и члан COST Групе за индикаторе.

Циљ Студије о индикаторима омладинске политике у Републици Србији је да на основу упоредне анализе индикатора у области омладинских политика, дефинисаних од стране Европске комисије и појединачних организација, развије и предложи сет индикатора омладинске политике релевантних за Републику Србију. Предложени индикатори биће дефинисани у складу са општим стратешким циљевима Националне стратегије за младе, Акционог плана за спровођење Националне стратегије за младе (2009–2014), Стратегије каријерног вођења и саветовања у Републици Србији, Закона о младима и дефинисаним индикаторима на нивоу Европске уније (у даљем тексту: ЕУ). За редовно праћење предложених индикатора потребно је створити неопходне услове тј. ускладити систем прикупљања информација и праћења индикатора са системом на нивоу ЕУ и сл.

Индикатори омладинске политике ће Министарству омладине и спорта и осталим министарствима надлежним за посебне области у омладинском сектору, као и свим другим субјектима омладинске политике, послужити као механизам за прикупљање информација о степену спровођења релевантних активности и неопходних промена у области омладинске политике које за циљ имају системску, организовану и сталну подршку младима.

Увод

У овом делу студије биће представљен кратак преглед стратешког оквира у Републици Србији који има за циљ системско решавање положаја младих у различитим областима друштвеног живота.

Према последњим подацима Републичког завода за статистику из пописа становништва спроведеног 2011. године број младих у Србији старосне доби од 15 до 29 година је 1.322.021 тј. 18% од укупног становништва у Републици Србији. Према попису из 2002. године удео младих у укупном становништву био је 20% што указује на негативан тренд раста броја младих. Овај тренд углавном је последица негативног природног прираштаја који је присутан још од средине деведесетих година 20. века, миграција и „одлива мозга” тј. одласка младих из Србије.

Појам „млади” описује фазу живота између детињства и одраслог доба. Тешко је одредити и дефинисати узрасну границу младости, те се и формална одређења овог животног раздобља разликују између институција Уједињених нација, Европске уније и националних институција.¹ Специфичности ситуације у Републици Србији као што су: сиромаштво у друштву, низак проценат запослености младих и изазови са којима се суочавају млади људи у процесу преласка из детињства у одрасло доба захтевају флексибилан приступ. Стога, по Закону о младима и по Националној стратегији за младе, млади у Србији су особе од навршених 15 до навршених 30 година живота.

Од свог оснивања маја 2007. године Министарство омладине и спорта (у даљем тексту: МОС) ради на развоју, унапређивању и спровођењу омладинске политике у циљу побољшања квалитета живота младих људи у земљи и активно је на свим нивоима – од локалног до европског. У прилог томе говоре усвојена стратешка документа из области омладинске политике: Национална стратегија за младе из 2008. године (у даљем тексту: НСМ), Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе из 2009. године (у даљем тексту: АПНСМ), Стратегија каријерног

¹ Национална стратегија за младе, 2008.

вођења и саветовања у Републици Србији из 2010. године (у даљем тексту: СКВИС) и Закон о младима из 2011. године (у даљем тексту: ЗОМ). Сва наведена стратешка документа донета су уз активно учешће младих, као и институција и органа надлежних за младе.

За процес израде НСМ и Акционог плана формирана су следећа тела: Радна група (представници 16 надлежних министарстава, Саветодавно тело, осам тематских група за области које су дефинисане као приоритетне (здравље, безбедност, образовање, запошљавање, активно учешће младих, слободно време, социјална заштита, заштита животне средине и одрживи развој)); шест саветодавних одбора (представници омладинских удружења грађана (у даљем тексту: УГ), јединица локалних самоуправа (у даљем тексту: ЈЛС), медија, пословног сектора, међународних партнера и подмладака политичких странака)) и Тим за подршку. Током консултативног процеса одржани су округли столови у 165 јединица локалне самоуправе. Процес израде НСМ је оцењен, од стране Савета Европе, као пример добре праксе.

Влада Републике Србије је 4. марта 2010. године усвојила Стратегију каријерног вођења и саветовања у Републици Србији² и то на предлог МОС-а, а овај је предлог сачинио подстакнут иницијативом која је потекла из цивилног друштва. Стратегија је допринела стратешком повезивању кључних актера на пољу каријерног вођења и саветовања и помогла шире реформске процесе у области запошљавања, модернизацији стручног образовања и обуке и подстицања младих да се на ефикасан начин укључују у тржиште рада и активно се односе према вођењу сопствене каријере кроз бројне изазове модерног тржишта рада.

На основу предлога из НСМ, 2009. године је формирана Радна група НСМ, а од 2011. године и Радна група СКВИС. Министарство омладине и спорта је иницијатор формирања радних група чији су чланови остала релевантна министарства и друштвени актери.

Основни механизми за спровођење поменутих докумената на локалном нивоу су канцеларије за младе, Фонд за младе таленте Републике Србије, удружења младих, удружења за младе и њихови савези. До данас је успостављено 139 канцеларија за младе, а захваљујући њиховом раду већ је трећина од укупног броја младих у Србији обухваћена неком активношћу и то представља квалитативни скок. Када је реч о Фонду за младе таленте, од 2008. године до данас стипендију или награду Фонда добило је преко 9800 студената и средњошколаца, док је у Јединствену евиденцију удружења младих, удружења за младе и њихових савеза Министарства омладине и спорта уписано 381 омладинско удружење. Све наведено може да послужи као добар показатељ да млади у Србији имају могућности за активну партиципацију, као и шансе за значајно унапређење квалитета живота.

Методологија

С обзиром на то да питање положаја младих треба посматрати узимајући у обзир различите факторе и међусобне утицаје друштвеног, економског, образовног, технолошког и политичког система у датој земљи, приликом израде извештаја о индикаторима за младе сви горенаведени фактори узети су у обзир.

У циљу компарације различитих приступа у дефинисању индикатора за младе у извештају су представљени различити извори из области међународних и националних стратешких

² „Службени гласник РС“, број 16/10.

докумената, као и подаци прикупљани из релевантних студија, истраживања и релевантне научне литературе као што су:

- европски стратешки документи који имају за циљ побољшање положаја младих;
- европске омладинске политике и њихови стратешки циљеви;
- постојећи индикатори омладинских политика, како на нивоу ЕУ тако и на нивоу појединачних европских земаља;
- релевантни међународни извештаји, истраживања и студије случаја у области омладинских политика;
- извештаји о активностима канцеларија за младе у Републици Србији, спровођењу АПНСМ и др.

Остале методе прикупљања података, коришћене у овом раду, су:

- метода анализе садржаја релевантних студија, стратешких докумената и омладинских политика;
- функционална анализа којом се сазнају односи унутар предмета истраживања;
- компаративна анализа којом се сазнају одређене сличности и разлике чинилаца предмета истраживања, сличности и разлике активности, функција, веза и односа, кретања, промена и развоја;
- метода индукције којом се долази до сазнавања општег посредством низа посебних и појединачних чинилаца, делова и аспеката тог општег.

Општи и специфични циљеви Националне стратегије за младе и Стратегије каријерног вођења и саветовања

Сви општи и специфични циљеви дефинисани у НСМ и СКВИС представљају основ за дефинисање индикатора омладинске политике у Републици Србији и њихово поређење са релевантним индикаторима омладинских политика на нивоу Европске уније. У наставку извештаја биће укратко представљени општи и специфични циљеви дефинисани у ове две националне стратегије.

Национална стратегија за младе – стратешки и специфични циљеви

1. Подстицати младе да активно учествују у друштву.

Специфични циљеви су:

- мотивисати, образовати и подржавати младе да активно учествују у друштву;
- унапређивати квалитет и равномерну распрострањеност програма који доприносе активнијем учешћу младих у друштву;
- развијати и унапређивати стандарде квалитета омладинског рада и механизме за његово праћење и унапређивање;
- успоставити механизме за подстицање, организовање и вредновање волонтерског рада младих;
- формирати програме подршке за остваривање мобилности младих;
- развијати грађанско друштво пружањем подршке волонтеризму и активизму младих;
- повећати учешће младих жена на највишим местима одлучивања.

2. Развијати сарадњу младих и обезбеђивати услове за учешће у доношењу одлука кроз одржив институционални оквир, а на основу потреба младих и у партнерству са младима.

Специфични циљеви су:

- дефинисати појам омладинске организације и стандарда деловања;
- успоставити институционалну подршку за формирање, финансирање и активно деловање организација младих и програмских активности организација које раде за младе;
- усвојити концепт заједничког управљања процесима и одлукама као основе за сарадњу локалних и републичких органа са младима;
- промовисати важност сарадње омладинских организација, умрежавање и успостављање поверења.

3. Изграђивати систем информисања младих на свим нивоима и у свим областима.

Специфични циљеви су:

- обезбедити правовремено и утемељено информисање младих о могућностима и перспективама у локалној средини и на републичком нивоу;
- учинити доступним релевантне информације о правима младих и могућностима и приликама за младе;
- обогатити програме медијских кућа садржајима који имају образовни карактер, а примерени су младима;
- повећати ниво информатичке писмености младих;
- повећати ниво информисаности младих о избору занимања, могућностима запошљавања и перспективама на тржишту рада;
- градити глобалне електронске мреже међу омладинским организацијама које промовишу одрживи развој;
- развијати информативне програме који су намењени младима.

4. Обезбеђивати остваривање права на једнаке шансе свих младих у друштву, а посебно младих који живе у тешким условима.

Специфични циљеви су:

- успоставити функционалну међусистемску сарадњу како би се обезбедио целовит приступ у процени и задовољавању потреба младих из осетљивих група;
- смањити број младих корисника институционалног смештаја и побољшати понуду и квалитет услуга за оне младе који остају у институцијама;
- развијати услуге у локалној заједници као подршку за живот младих у породици и природном окружењу;
- смањити предрасуде према младима из осетљивих друштвених група;
- укључити младе из осетљивих група у активан и продуктиван живот у заједници;
- створити услове (простор, опрема и кадрови) за омасовљавање и доступност спортова осетљивим групама младих;
- осигурати остваривање права свих младих на адекватно образовање, уз обезбеђивање једнаких могућности за учење и развој;
- повећати доступност културних садржаја за осетљиве групе младих;
- повећати запошљавање младих припадника осетљивих група;
- заштитити здравље младих из осетљивих група и развити механизме за њихово учествовање у програмима унапређења здравља;

- омогућити осамостаљивање младих и заснивање домаћинстава кроз подршку у решавању стамбених потреба;
- стварати атмосферу и окружење у којем сви млади, а посебно млади из осетљивих група, имају осећај личне и колективне безбедности.

5. Подстицати и вредновати изузетна испољавања и постигнућа младих у различитим областима.

Специфични циљеви су:

- подстицати развој младих истраживача, научника, спортиста, уметника и иноватора у циљу бржег економског раста и просперитета;
- промовисати научноистраживачки рад младих;
- подржавати и мотивисати стваралаштво младих у области културе и уметности;
- стварати услове за врхунска спортска постигнућа;
- систематски пратити стање, проблеме, потребе и ставове младих.

6. Унапређивати могућности за квалитетно провођење слободног времена младих.

Специфични циљеви су:

- успоставити систем анализе и праћења кључних потреба младих и пружање подршке интервентним програмима и координисање кључних актера у области слободног времена на националном, регионалном и локалном нивоу;
- обезбедити подршку и услове за самоорганизовање младих;
- промовисати активно учешће младих у креирању и спровођењу културних политика на свим нивоима;
- повећати доступност културних садржаја, посебно младима у мањим и сиромашнијим срединама;
- обезбедити услове младима за бављење спортским активностима у локалној заједници;
- подржавати учешће младих у спортским и рекреативним активностима у свим узрастима и на свим нивоима;
- институционализовати и развијати школски спорт.

7. Развијати отворени, делотворни, ефикасни и праведни систем формалног и неформалног образовања који је доступан свим младима и који је у складу са светским трендовима у образовању и контекстом образовања у Републици Србији.

Специфични циљеви су:

- повећати учешће младих у различитим видовима формалног и неформалног образовања;
- повећати степен учешћа младих у процесима одлучивања у образовању;
- осигурање квалитета у формалном и неформалном образовању младих кроз успостављање стандарда;
- обезбедити механизме и подстицаје за повећање ефикасности у формалном и неформалном образовању младих;
- стално усклађивати развој система образовања и обуке са садашњим и пројектованим захтевима тржишта рада;
- стимулисати развој програма неформалног учења и образовања и веће професионализације рада са младима у Републици Србији;
- оснажити младе да преузму активно, одговорно и ефикасно управљање својом каријером.

8. Подстицати и стимулисати све облике запошљавања, samozapošljavanja и предузетништва младих.

Специфични циљеви су:

- унапредити перспективе младих на тржишту рада и створити услове за чешће и квалитетније запошљавање младих;
- обезбедити веће учешће младих у мерама и програмима активне политике запошљавања;
- подстицати отварање нових радних места, развити samozapošljavanje и предузетништво код младих у свим срединама;
- повећати професионалну и просторну покретљивост младих.

9. Унапређивати безбедност младих.

Специфични циљеви су:

- унапређивати нормативно и стратешко регулисање сектора безбедности у циљу побољшања безбедности младих;
- институционално оснажити сектор безбедности и државне управе у циљу унапређивања, остваривања и заштите људских права и права младих;
- развијати безбедносну културу код младих;
- јачати међусобно поверење између младих и сектора безбедности;
- стварати услове за безбедније и здравије радно окружење младих;
- стварати безбедније школско окружење;
- повећати безбедност на јавним местима;
- превенција и сузбијање насиља у породици;
- развијати процедуре и услуге неодложних интервенција намењених младима жртвама насиља и другима који се налазе у акутним кризним ситуацијама;
- развијати процедуре и услуге неодложних интервенција намењених младима починиоцима насиља;
- стварати услове за примену диверзионих поступака и алтернативних мера које се изричу младима у сукобу са законом;
- подржати истраживања о насиљу међу младима и над младима.

10. Чувати и унапређивати здравље младих, смањивати ризике и водеће поремећаје здравља и развијати здравствену заштиту прилагођену младима.

Специфични циљеви су:

- развијати здраве стилове живота, чувати и унапређивати здравље младих;
- чувати и унапређивати репродуктивно здравље младих;
- чувати и унапређивати ментално здравље;
- заштитити младе од злоупотребе дувана, алкохола и осталих психоактивних супстанци и предупредити последице по здравље;
- превенирати полно преносиве инфекције (ППИ) и HIV/AIDS;
- унапређивати систем здравствене заштите да одговори потребама младих.

11. Оснаживати младе за иницијативе и активности које су у складу са основним циљевима одрживог развоја и здраве животне средине.

Специфични циљеви су:

- развијати свест и понашање младих у духу одрживог развоја, заштите животне средине, као и очувања природне баштине;
- превенирати и смањити ризике по здравље младих који могу потицати из животне средине;

- обезбедити услове за активно учешће младих у доношењу одлука у вези са заштитом животне средине и одрживог развоја;
- развијати капацитете система који ће омогућити спровођење политике према младима, као и пратити и адекватно реаговати на све проблеме од значаја за младе у сегменту одрживог развоја и заштите животне средине.

Стратегија каријерног вођења и саветовања

Општи циљ: Успостављање и развој система каријерног вођења и саветовања

Специфични циљеви:

1. успостављање система каријерног вођења и саветовања;
2. развој система каријерног вођења и саветовања у образовању;
3. развој система каријерног вођења и саветовања у запошљавању;
4. континуирано промовисање каријерног вођења и саветовања.

Омладинска политика у документима Савета Европе и Европске уније

Резолуција о обновљеном оквиру за европску сарадњу у области рада са младима у наредној деценији коју је усвојио Савет министара ЕУ у новембру 2009. године наводи да „омладинске политике треба да буду засноване на доказима и да треба да произведу јасне и видљиве резултате који треба да буду представљени, разматрани и редовно и структурално дистрибуирани, а у циљу успостављања основа за континуирану евалуацију”. У складу са наведеним, националне владе и Европска комисија требало би да модернизују своје механизме прикупљања и интерпретирања података и да повећају ефикасност и ефективност политичких одлука.

Крајња дефиниција политика заснованих на доказима тек би требало да се развије на нивоу ЕУ; међутим, она, у оштром контрасту са одлукама заснованим на мишљењу, може да буде описана као: „приступ који помаже људима да доносе одлуке о политикама, програмима и пројектима на основу релевантних информација стављајући најбоље расположиве доказе добијене из истраживања у средиште развоја политике и њихове имплементације”.

Министри из 49 земаља чланица Савета Европе на састанку у Кијеву, одржаном од 10. до 11. октобра 2008. године, обавезали су се да активно промовишу развој омладинских политика које за циљ имају успешну интеграцију младих у друштво. У том смислу фокус њиховог ангажовања биће у обезбеђивању приступа младих квалитетном образовању и обуци, пристојним радним и животним условима, као и развоју услова који ће им омогућити активни допринос развоју друштва.

Циљ омладинске политике Савета Европе је да обезбеди младим људима (тј. девојчицама и дечацима и младим женама и мушкарцима) једнаке могућности за развој знања, вештина и компетенција за њихово активно учешће у свим аспектима друштва.

Имајући такође у виду међусекторску димензију омладинских политика, као и значај укључивања младих људи у њихово формулисање, имплементацију и праћење, Савет Европе је у оквиру Декларације³ дефинисао следеће приоритете омладинских политика:

3 The future of the Council of Europe youth policy: Agenda 2020 – Declaration, October 2008

1. Људска права и демократија, а посебно:
 - пружање могућности младим људима да у потпуности уживају у људским правима и људском достојанству;
 - промоција активног учешћа младих у демократским процесима и структурама;
 - промоција једнаких могућности за учешће свих младих људи у свим аспектима њиховог свакодневног живота;
 - спречавање свих форми родно заснованог насиља и обезбеђивање родне равноправности;
 - промоција образовања и тема одрживог развоја и очувања животне средине међу младима;
 - фацилитирање приступа младих људи информацијама и саветодавним службама.

2. Заједнички живот у различитим друштвима, са посебним нагласком на:
 - оснаживање младих људи за промовисање културне различитости и међукултурног дијалога и сарадње у њиховим свакодневним животима;
 - спречавање и ублажавање свих форми расизма и дискриминације по било ком основу;
 - подршка иницијативама младих људи и њиховим организацијама у превенцији конфликта као и постконфликтним помирењима путем интеркултуралног дијалога, укључујући и његову религиозну димензију;
 - подршка раду младих људи са младим избеглицама, азилантима и расељеним лицима;
 - даље подстицање развоја подрегионалне сарадње младих у Европи и шире;
 - подстицање младих да промовишу глобалну солидарност и сарадњу.

3. Социјална инклузија младих, а посебно:
 - подршка интеграцији социјално искључених младих људи;
 - обезбеђивање приступа младих људи образовању, обуци и радном животу, посебно кроз промоцију и признавање неформалног образовања/учења;
 - подршка транзицији младих из образовања на тржиште рада;
 - подршка аутономији младих и њиховом приступу пристојним животним условима;
 - обезбеђење једнаког приступа младих људи културним, спортским и креативним активностима;
 - подстицање међугенерациског дијалога и солидарности.

Процес доношења политика и дефинисања индикатора

Процес креирања политика прожет је динамичним односима фактора који укључују: 1) кључне актере (званичнике, оне који спроводе активности, циљану јавност), 2) традицију у оквиру одређене културе или земље и 3) антиципацију резултата појединих иницијатива, како жељених тако и нежељених.

Процес креирања политика треба посматрати као процес који ради са људима, а не за људе. То подразумева питања као што је следеће: Да ли млади људи који су у опасности од социјалне искључености или деца миграната треба да буду активно укључена у процесе доношења оних одлука које се односе на њих? Развој тј. креирање политике треба посматрати као динамичан процес који покушава да проактивно обликује околности у циљу задовољавања потреба одређене циљне групе и који од почетне фазе, преко имплементације до евалуације политика активно користи различите индикаторе за праћење остварених резултата датих политика.

Омладинске политике су међуресорно и међусекторско питање које покрива области приступа образовању и тржишту рада, заштите социјалних и економских права, културе и културне продукције, доживотног учења и неформалног образовања, становања, држављанства, слободног времена, кривичног правосуђа, здравства, сексуалности, начина живота и репродукције, мобилности, војне службе и приговора савести итд.

Вертикална компонента (старост) и хоризонтална (друштвено-економске могућности и начин живота) тј. природна хетерогеност младих подразумева да омладинске политике буду засноване на доказима. У омладинском сектору ово подразумева „магични троугао” повезивања мреже релевантних државних органа, актера цивилног друштва који представљају младе људе и младе.

Имајући горенаведено на уму, процес креирања омладинске политике требало би:

1. да укључује све кључне актере у датој области, заинтересоване стране и младе људе који су циљна група датих политика;
2. да буде холистички, укључујући разматрање сваког аспекта одређеног питања на нивоима на којима се захтева деловање, а с обзиром на жељене и нежељене утицаје који ће се одразити на крајњи резултат политике;
3. да обезбеди одговарајућу равнотежу између развоја политике усмерених на задовољење индивидуалних потреба и приступе који се баве ширим инфраструктурним питањима у оквиру којих се друштвени циљеви могу постићи;
4. да обезбеди да се мониторинг, евалуација и коришћење индикатора сматра сталним делом процеса креирања омладинске политике. Евалуација не треба да се заснива само на квантитативним подацима већ треба обратити пажњу и на ефикасност политике у квалитативном смислу.

За успешан процес креирања и имплементације омладинске политике неопходна је примена неколико основних принципа развоја политика, чији се степен успешности примене мери индикаторима процеса тј. перформанса одређених политика. Ти принципи су следећи:

Партнерство

Партнерство је у сржи процеса креирања политика. Креатори политика не би требало да раде у вакууму или у контексту у којем они сарађују само са осталим креаторима политика. Млади тј. они који ће бити предмет свих креираних политика су кључни партнери у развоју политика које су у стању да ефикасно одговоре на питања која су препозната као приоритетна за развој и положај младих. Кључне препоруке у вези са развојем партнерства у области омладинских политика су:

- политике усмерене на промовисање запошљавања младих треба развијати кроз партнерски процес који укључује младе људе, пословни сектор и предузећа, цивилни сектор, као и званичне институције одговорне за креирање омладинских политика у некој земљи или региону;
- партнерства између пословног света и образовања су од кључног значаја јер могу да олакшају транзицију младих у пословни свет. Упркос различитим делатностима ова два сектора битно је да они заједнички раде на идентификовању одговарајућих путева и опција за младе у пословном свету.

Процес креирања политика мора да предвиди довољно простора за сарадњу међу главним актерима – онима који формулишу политике и онима који су циљна група датих политика, а релевантни индикатори омладинске политике треба да мере ниво и успешност остварених партнерстава.

Планирање

Планирање треба да буде саставни део сваког процеса креирања омладинских политика. То подразумева не само тражење и давање одговора на одређена питања већ и предвиђање жељених и нежељених исхода имплементације одређених омладинских политика. Планирање за ефикасно спровођење политика треба посматрати као холистички свеобухватан процес усмерен на резултате. Планирање је такође у блиској вези са начином на који креатори политика реализују своје активности у оквиру ширег структуралног контекста.

На пример, пракса показује да би успешно планирање требало да узме у обзир вишеструку природу питања релевантних за укључивање младих на тржиште рада. То питање треба да се посматра из много углова и са различитих гледишта како би се истражио најефикаснији начин за развијање одговарајућих механизма подршке за помоћ младим људима који су у транзицији из образовања или програма обуке ка активном тражењу запослења.

Флексибилност

Процес креирања омладинских политика мора да настоји да флексибилно одговори на надоласећа питања и проблеме, а не да се држи зацртаних крутих приступа који својом применом могу да доведу до повећања проблема. Флексибилност је остварива у процесима који су засновани на партнерској сарадњи, на структурисаним форумима за дијалог и на укључивању младих тј. оних у чије име се политика и креира. Флексибилан приступ у процесу креирања политика је такође кључна карактеристика планског приступа и као такав он истовремено представља и процес и резултат процеса доношења политика.

Приликом формулисања политика које се односе на обуку и усмеравање младих људи треба обратити пажњу на неопходност постојања вишеструких и флексибилних могућности за младе, чак и у случајевима у којима спектар избора и/или опција може бити и изван одређених програмских циљева.

Они приступи креирању политика који су усвојени као одговор на специфична социјална питања треба да буду флексибилни и прилагођени потребама појединих младих људи.

Евалуација

Свест о потреби евалуације треба да буде присутна током целог процеса креирања политика. Није довољно да евалуација буде разматрана само на крају процеса већ мора да буде присутна и у почетној фази концептуализације политике. Цео процес треба да дефинише методологију за тестирање валидности предложених одговора и испита различите нивое њиховог могућег утицаја. Развој индикатора и мерних инструмената треба да буде суштински део процеса креирања политике како би се правовремено осигурале информације у циљу подршке процесу креирања политика.

Мониторинг и евалуација ефикасности политика треба да буду тумачени пре у холистичком и квалитативном смислу него на квантитативним основама, јер се на тај начин обезбеђује свеобухватни преглед како онога што се ради тако и утицаја одређених иницијатива које су предложене датим политикама.

Индикатори

Индикатор је мера која се користи за праћење стања (прогреса, стагнације или регреса) тј. промена које настају приликом реализације одређених активности, процеса, резултата, циљева и утицаја. Индикатори могу да пруже кључне смернице за доношење одлука на различите начине. Они могу да помогну да се измери напредак ка остварењу циљева, да буду врста раног упозорења које може на време да спречи економске, социјалне и еколошке штете. Такође, они су важни инструменти за прикупљање доказа, аргументованих предлога, мисли и вредности.

Индикатори су битан инструмент и за праћење и евалуацију, и постоје у различитим облицима. Најзаступљенија је подела на квантитативне и квалитативне индикаторе. Квантитативни се изражавају у процентима или стопама учешћа или коефицијентима, док се квалитативни индикатори могу дефинисати као мишљења људи и њихова перцепција у вези са неком темом.

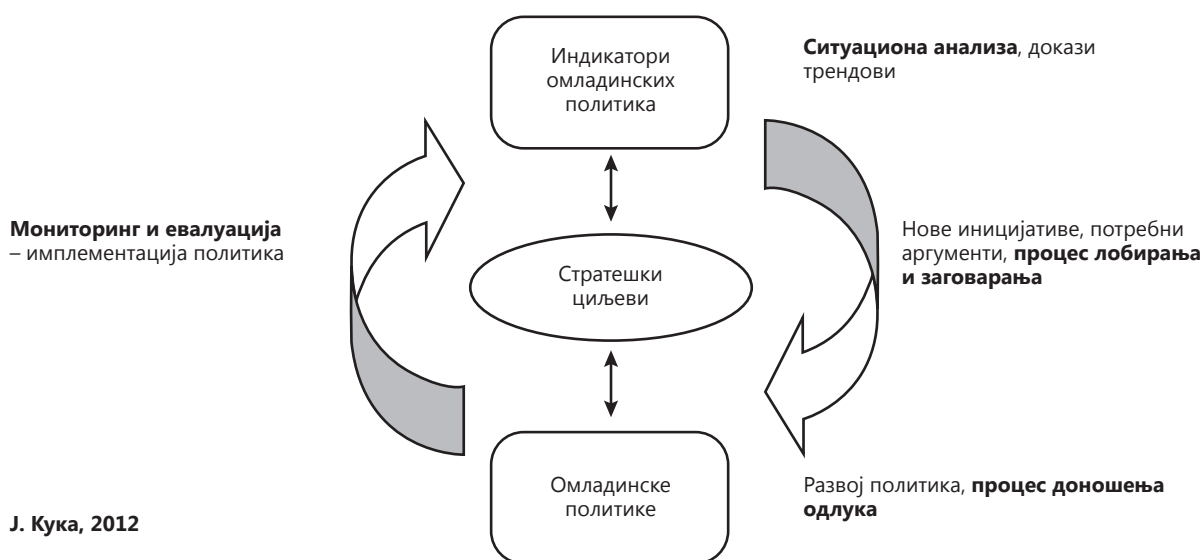
Индикатори би требало да су:

- ♦ специфични – да мере једну одређену, дефинисану, специфичну појаву;
- ♦ мерљиви – да информације о појавама које прате буду мерљиве;
- ♦ оствариви – да је њихова примена могућа и спроводива;
- ♦ релевантни тј. поуздани – да дају аргументоване податке и доказе који су релевантни;
- ♦ временски одређени и ограничени.

Доносиоци одлука, управљачке структуре па чак и експерти из различитих области често не праве разлику између статистике и индикатора. Статистика прати једнодимензионално чињенично стање (број запослених, број усвојених закона, број деце у школама итд.). Статистика се најчешће користи за низ активности у вези са узорком, начинима на који се прикупљају подаци, организују, анализирају и тумаче.

Са друге стране, индикатори се генерално концептуализују уз неку референтну тачку (нпр. проценат од месечних/годишњих прихода домаћинства који се троши на активности у вези са учењем страних језика младих, односно за културне активности младих итд.). Индикатори стављају статистику и квалитативне податке у одређени контекст, односно пореде их са претходним или пројектованим, планираним или оствареним циљем. Чест извор података за индикаторе је статистика. Једна од главних разлика између статистике и индикатора је да се статистички подаци једноставно „прате” и ретко користе за доношење одлука, док индикатори указују на одговорност различитих актера како за постигнуте резултате тако и за нереализоване активности.

Ако се дефинишу на прави начин, тако да су у складу са дефинисаним стратешким циљевима и омладинском политиком која је настала као резултат стратешког планирања, онда индикатори могу да имају вишеструку улогу у процесу: 1) прикупљања података и израде ситуационе анализе; 2) израде аргумената и у процесу лобирања; 3) креирању политика и доношењу одлука; 4) мониторинга и евалуације постигнутих резултата.

J. Кука, 2012

Зашто индикатори омладинских политика?

Индикатори омладинских политика требало би да покажу шта земље раде за младе људе и како то раде. Они треба да буду дефинисани тако да опишу владине мере у области унапређења положаја младих, активности и резултате цивилног друштва и истовремено и интеракцију између активности ова два релевантна актера.

Индикатори омладинских политика, тумачење омладинских политика и компоненте омладинских политика су различите димензије разумевања и осмишљавања омладинских политика. Ове димензије информишу једне друге о предусловима за изградњу омладинске политике. Ови предуслови требало би да премосте јаз између дефинисаних циљева омладинске политике и конкретних резултата.

Индикатори показују који механизми имплементације омладинске политике успевају да остваре добре резултате и на који начин, као и да укажу на оне механизме који нису успешни у остваривању постављених циљева.

Користи које доносе индикатори

Индикатори обезбеђују недвосмислене доказе о ситуацијама и стањима у којима се налазе млади људи, укључујући и идентификацију кључних питања и изазова који креаторима политика треба да помогну у процесу доношења одлука између различитих опција за доношење нових политика или прилагођавање постојећих политика. На основу тога, индикатори су такође корисни и у покретању релевантних интервенција које утичу на младе људе и које су усмерене на оне којима је то најпотребније.

Употреба индикатора такође обезбеђује основу за развој циљева политика који се могу пратити на редовној основи. Ово, заузврат, обезбеђује основу за процену ефикасности и утицаја политике на ширем нивоу.

Индикатори који су систематски прикупљени и који су јавно доступни преко база података и/или извештаја обезбеђују заједничку базу доказа која може да користи различитим саговорницима,

укључујући и истраживаче, практичаре, као и креаторе политика у свим областима од значаја за младе.

Редовно коришћење индикатора у свим областима које су од значаја за младе, на систематичан и координиран начин може помоћи у промовисању координације и сарадње у свим релевантним областима политике.

Постоји неколико примера у којима су индикатори понудили кључне увиде у проблеме са којима се суочавају млади људи и који су заузврат утицали на фокус омладинских политика, програме или пројекте и који су касније довели до даљег истраживања проблема и додатних консултација.

Примери

На Малти је истраживање у области образовања, које је испитивало стопу раног напуштања школе, помогло у процесу реформе образовања. Прецизније, индикатори који су указивали на разлоге раног напуштања школе довели су до реформских решења која су предвидела организовање зона за учење тј. центара унутар региона (уместо да свака појединачна школа покуша да одвојено реши овај проблем) у којима ће наставници радити у мултидисциплинарним тимовима који укључују социјалне раднике и омладинске раднике. Малта сада има три зоне учења са мултидисциплинарним тимовима који остварују добре резултате и нада се повећању тог броја у будућности.

У Словенији је Министарство за рад, породицу и социјална питања, користећи индикаторе, дошло до доказа да матуранти на студијама друштвених наука много теже налазе посао на тржишту рада од осталих дипломаца. Сходно тим показатељима у Словенији је установљен нови национални програм за побољшање интеграције дипломаца друштвених наука на тржиште рада. Слично томе, Министарство за рад, породицу и социјална питања је уз помоћ индикатора открило да млади људи у руралним срединама имају тенденцију да буду више искључени из неформалног образовања него млади људи у урбаним срединама. Стога је предложено успостављање приватних сервиса у руралним заједницама. Очекује се да ови сервисни центри пруже низ услуга породицама у руралним заједницама, укључујући пружање могућности за неформално образовање.

Ограничења при коришћењу индикатора

Главно ограничење и својеврстан изазов при коришћењу индикатора односи се на дефинисање празнина (нпр. учешће младих и њихова старост), као и на ограниченост података (дисагрегација података по различитим основама).

Такође, широко је прихваћено да није могуће да се формулишу, прате, евалуирају и интерпретирају резултати евалуације политика које се баве младима само на основу индикатора. Конкретно, дубинско квалитативно истраживање које укључује и консултације са кључним актерима (истраживачима, креаторима политика, практичарима) и циљним групама младих посматра се као фундаментална допуна тумачењу резултата добијених путем коришћења индикатора.

Потенцијална опасност која може да се испољи код развоја и коришћења индикатора је да они могу подстаћи методолошки непримерена поређења између нација, региона и локалних подручја. Иако ово, с једне стране, може бити корисно у смислу идентификације одређених предности

и мана које се испољавају у одређеним подручјима, постоји опасност да то може довести до поређења без узимања у обзир спољних фактора и националног/локалног контекста. Имајући то у виду, неопходно је да се индикатори у потпуности анализирају и тумаче фокусирајући се на конкретне кориснике, факторе утицаја и општи контекст.

Додатни изазов при коришћењу индикатора у областима које су у вези са младима је да млади људи представљају релативно хетерогену групу и зато је пожељно да индикатори буду разврстани у неколико основних социо-демографских маркера (тј. старост, пол, инвалидитет, етничка припадност, сексуалне склоности итд). То са собом носи одређене препреке јер је у неким земљама противзаконито документовање неких од горенаведених информација (нпр. етничко порекло и сексуалне преференције). Штавише, величина узорка националних и међународних истраживања често није довољно велика да представи стање и проблеме са којима се суочавају млади из различитих подгрупа. Наиме, ограничена применљивост индикатора на локалном нивоу је посебно препрека спровођењу националног система праћења младих у савезним државама чланицама као што су на пример Аустрија, Немачка и Белгија.

Принципи развоја и коришћења индикатора

Пракса је показала да коришћење кључних принципа може довести до максимизирања предности коришћења индикатора:

- неопходно је коришћење постојећих информација: подаци и статистика који се користе за развој индикатора најкориснији су уколико се добијају из постојећих извора података (нпр. национални, међународни и/или административни извори података), а у циљу смањења трошкова и избегавања непотребног дуплирања. Наравно, у неким случајевима за прикупљање неопходних информација о специфичним питањима много су ефикаснија периодична истраживања која излазе из оквира постојећих база података и као таква она се морају спровести (нпр. волонтирање, приступ и учешће културним активностима и развој креативности).
- релевантност: индикатори треба да обезбеде релевантне и поуздане информације у циљу информисања и унапређивања омладинских политика. Сходно томе, дефинисање јасних и специфичних циљева омладинске политике ће помоћи при селекцији релевантних индикатора и њиховој каснијој интерпретацији.
- једноставност: иако одабир великог броја индикатора може бити примамљив, број индикатора би свакако требало да буде ограничен на најрелевантније како би се обезбедио језгровит и једноставан оквир за прикупљање информација и доказа о ефикасности одређених политика.
- флексибилност: индикатори који пружају вишеслојне доказе посебно су корисни и могу помоћи у промовисању боље координације и сарадње у релевантним областима, као и у побољшању разумевања различитих погледа на младе људе. Такође, омладинске политике би требало да теже да буду реализоване на различитим нивоима (локални, регионални и национални) и као такве захтевају активну посвећеност и укљученост свих нивоа одлучивања.
- континуитет: индикатори додају вредност када се стално ажурирају и када се на основу њих редовно праве извештаји, узимајући у обзир практичност доступности података и потребе за мониторингом одређених политика.
- анализа: пракса коришћења индикатора не треба само да буде фокусирана на прикупљање података већ једнако важно и на анализу и интерпретацију добијених података. Добра анализа ће указати на сложеност вишеструких утицаја омладинских политика и правце

мењања или унапређења истих. С друге стране, одсуство анализе са собом носи веома реалну опасност да се индикатори користе првенствено као табеле података без адекватног контекста у коме се посматрају и без стручне интерпретације истих од стране оних који ће их можда користити у процесима доношења политика и одлука.

- приступачност: иако постоји тенденција јавне доступности података и статистике који се користе при развоју релевантних индикатора, такође веома корисно може бити инкорпорирање свих релевантних података у јединствену, јавно доступну базу података. Ово ће омогућити низу актера, укључујући политичаре, истраживаче и практичаре, да релативно једноставно прикупе релевантне податке о мање или више специфичним питањима.
- комплементарност: у мери у којој индикатори пружају симплификацију релативно сложене стварности, прикупљање и анализа индикатора треба да буде допуњена редовним дубинским, тематским и квалитативним истраживањима, укључујући и консултације са кључним актерима и циљним групама. Теме таквог истраживања могу бити одређена питања која су идентификована уз помоћ индикатора, а у циљу обезбеђивања и потврђивања јаке везе и корелације између информација добијених путем индикатора и тематских истраживања.
- партиципација: поред институција које су директно укључене у развој и праћење омладинских политика, као и самих младих, у процес би такође требало да буду укључене и организације цивилног друштва, првенствено омладинске невладине организације и мреже, као и релевантни представници медија.

Упоредна анализа међународних докумената и индикатора

Унутар овог одељка биће представљен преглед општих стратешких циљева и индикатора који прате наведене стратешке циљеве у области омладинских политика дефинисаних од стране Европске комисије (ЕУ Стратегија за младе), Европског форума младих и Комонвелт земаља (Стратешки план Комонвелт програма за младе 2008–2012).

1. ЕУ СТРАТЕГИЈА ЗА МЛАДЕ

ЕУ Стратегија за младе (2010–2018) не користи званичну дефиницију за одређени период у животу када се особа сматра „младом”. Ова дефиниција варира од једне државе чланице до друге и разматра се у складу са временом и степеном друштвено-економског развоја. Као инструмент за спровођење ЕУ Стратегије за младе, програм „Млади у акцији” за своју циљну групу има младе особе у добу између 13 и 30 година. ЕУ Стратегија за младе идентификује осам поља деловања у којима би требало предузети иницијативе. У наставку текста ће бити резимиране главне карактеристике за сваку од ових области деловања и идентификоване сродне политике интервенција.

1. Едукација и обука: подршка једнаком приступу младих људи висококвалитетном образовању и обуци на свим нивоима, као и стварање могућности за доживотно учење.

Сродне мере интервенције:

- подржати рад младих и стварање могућности за неформално учење/образовање;
- промовисати мобилност у учењу свих младих људи;
- охрабрити учење које доприноси иновативности, креативности и мобилности и предузетништву младих људи;
- решавати питање раног напуштања школе.

2. Запошљавање и предузетништво: подршка интеграцији младих људи на тржиште рада, или кроз запошљавање или кроз предузетништво.

Сродне мере интервенције:

- пружање услуга каријерног вођења и саветовања;
- подстицати мобилност младих људи;
- предузетничко образовање;
- промовисање квалитетне праксе и стажирања;
- изградња знања и вештина потребних за запошљавање;
- обраћање пажње на ефекте флексибилне сигурности младих људи.

3. Здравље и благостање: промовисање здравља и благостања младих људи.

Сродне мере интервенције:

- здравље и физичке активности;
- благостање – физичко, ментално и социјално;
- сексуално здравље;
- здравствено образовање и подизање свести;
- здравље и нови медији (користи и опасности).

4. Партиципација: промовисање партиципације младих у репрезентативној демократији и цивилном друштву.

Сродне мере интервенције:

- промовисати партиципацију омладинске разноврсности у репрезентативној демократији;
- цивилна партиципација;
- подршка политичком дијалогу између младих и доносиоца одлука.

5. Волонтерске активности: подржати и препознати вредност волонтирања младих.

Сродне мере интервенције:

- препознавање (сертификација) вештина стечених кроз волонтирање;
- промовисање мобилности волонтера;
- промовисање квалитетног волонтирања и заштите волонтера;
- промовисање међугенерациске солидарности кроз волонтирање.

6. Социјална инклузија: борба против сиромаштва младих и социјалне искључености.

Сродне мере интервенције:

- промовисање рада младих и центара за младе;
- усвајање међусекторског приступа при бављењу питањима смањења сиромаштва;
- промовисање отворености и међукултуралног разумевања;
- подршка младима који су створили породице.

7. Млади и свет: подршка укључивању младих у процесе доношења политика (климатске промене, развојна сарадња, људска права) изван Европске уније.

Сродне мере интервенције:

- подизање свести о глобалним питањима међу младим људима;
- учешће младих људи на међународним састанцима (међународни односи младих);
- неговање међукултурног разумевања кроз размене, семинаре и тренинге.

8. Креативност и култура: подршка младима да буду креативни и да имају приступ култури.

Сродне мере интервенције:

- неговати креативност кроз културне активности;
- проширити приступ култури;
- промовисати креативност кроз употребу нових медија.

Оквир индикатора идентификује кључне индикаторе за ЕУ Стратегију за младе⁴ који су од суштинског значаја за темељно разумевање општих, животних и радних услова и позиције младих људи. Оквир индикатора се, где је то могуће, служи трима петогодишњим категоријама покривајући старосни узраст од 15 до 30 година живота. За неке индикаторе је примереније да користе ограниченији распон година (на пример за истраживање раних напуштања школа и обука), да таргетирају дечју популацију (у ризику од сиромаштва или социјалне искључености) и слично. Сви индикатори ће даље бити разврстани по полу и, где је релевантно, по образовној структури. Оквир индикатора ће бити ажуриран и ревидиран на годишњем нивоу.

Контекстуални индикатори

За опште тј. уводне податке о младима дефинисана су четири контекстуална индикатора. Један од индикатора односи се на проценат младих људи у целој популацији. Ово се сматра основном информацијом за сваког оног који жели да добије преглед младих у ЕУ. Узимајући у обзир јаке везе између питања која се односе на децу и омладинску политику, индикатор учешћа деце у целој популацији је такође укључен. Подаци о просечној старости у којој млади људи напусте родитељско домаћинство даће бољи увид у процес стицања аутономије младих људи. Разлози зашто неки млади људи остану дуже са својим родитељима у неким земљама у поређењу са другим, укључују неколико културних фактора, па су ови подаци пре корисни као контекстуални индикатор него што су повезани са одређеним пољем омладинске политике.

Индикатор 1: Популација деце

Опис: Овај индикатор мери укупан број младих људи узраста од 0 до 14 који живе у некој од земаља чланица ЕУ.

Извор: Еуростат демографски подаци

Индикатор 2: Популација младих

Опис: Овај индикатор мери укупан број младих људи узраста од 15 до 19, 20 до 24 и 25 до 29 који живе у некој од земаља чланица ЕУ.

Извор: Еуростат демографски подаци

Индикатор 3: Учешће младих људи у укупној популацији

Опис: Овај индикатор мери учешће младих људи (узрасне групе 15 до 19, 20 до 24 и 25 до 29) у укупној популацији која живи на територији земаља чланица ЕУ.

Извор: Еуростат демографски подаци

Индикатор 4: Старост младих људи који напуштају родитељски дом

Опис: Овај индикатор мери старосну доб у којој млади људи напуштају кућу.

Извор: Еуростат, ЕУ ЛФС⁵

⁴ У прилогу: Еуростат табела индикатора ЕУ Стратегије за младе

⁵ EU Labor Force Survey – ЕУ истраживање о радној снази

Домени политика са постојећим индикаторима

Експертска група задужена за индикаторе за младе узела је у обзир одређени број постојећих показатеља у области образовања и обуке, запошљавања и предузетништва, здравља и добробити социјалне инклузије. За ове индикаторе подаци су већ доступни за све државе чланице Савета Европе. Експертска група је идентификовала неколико индикатора у свакој од ових области, сматрајући да су они најкориснији за стицање боље слике о положају младих људи. Већина индикатора се заснива на подацима из Еуростата.

Образовање и обука

Циљ овог поља деловања, како је формулисано у ЕУ Стратегији за младе, јесте да: *Подржи једнак приступ младих људи квалитетном образовању и обуци на свим нивоима, као и могућности за доживотно учење. Као допуна формалном образовању, треба промовисати неформално учење за младе људе и успостављати боље везе између формалног и неформалног образовања. Транзиција младих људи између образовања и обуке и тржишта рада треба да буде олакшана и подржана, а рано напуштање школе смањено.*

Идентификовано је пет индикатора у овој области. Прва три су кључни индикатори из стратешког оквира за Европску сарадњу у образовању и обуци („ЕТ 2020”) који су договорени од стране држава чланица ЕУ и Европске комисије у 2009. години. Индикатори 1 и 3 су такође таргети за стратегију Европа 2020. Учешће младих узраста 20 до 24 који су завршили најмање средњу школу (укључено вокационо образовање и тренинг – ВЕТ) се такође сматра суштинским индикатором у овом домену јер даје преглед младе популације која је у стању да уђе на тржиште рада тј. која има додатно стручно образовање или обуку или високо образовање.

- Индикатор 1: Млади које рано напуштају образовање и обуку
Опис: Овај индикатор мери проценат популације узраста 18 до 24 са најнижим средњошколским образовањем која више није део образовног система или обуке.
ЕУ таргет: Мање од 10% до 2020. године
Извор: Еуростат, ЕУ ЛФС
- Индикатор 2: Млади са лошим резултатима (читање, математика, наука)
Опис: Овај индикатор мери удео 15-годишњака који су оцењени са 1 или ниже (на лествици од 1 до 5) на ПИСА тесту.
ЕУ таргет: Мање од 15% до 2020. године
Извор: ОЕЦД – ПИСА
- Индикатор 3: Постигнуће у високом образовању
Опис: Овај индикатор мери удео популације узраста 30–34 у постигнућима у високом образовању.
ЕУ таргет: Најмање 40% до 2020. године
Извор: ОЕЦД – ПИСА
- Индикатор 4: Млади људи (узраст 20–24) који су завршили барем средњошколско образовање
Опис: Овај индикатор мери проценат популације узраста 20–24 која има завршену барем средњу школу (ИСЦЕД ниво 3ц).
Извор: Еуростат ЕУ ЛФС

Индикатор 5: Учење барем два страна језика

Опис: Млади људи у средњим школама (ISCED ниво 3 општих програма, искључујући вокационо или пре-вокационо образовање) који уче два или више страних језика

Извор: Еуростат база података о језицима који се уче у школама

Запошљавање и предузетништво

Циљ овог поља деловања, како је формулисано у ЕУ Стратегији за младе, јесте да: *Подржи интеграцију младих људи на тржиште рада, било као запослених или као предузетника. Процес транзиције од образовања и обуке или из незапослености или неактивности ка запошљању требало би да буде олакшан и подржан. Могућности да се помире радни век са породичним животом треба да буду побољшане. У периоду након 2010. Лисабонске стратегије перспектива младих треба да буде осигурана, а посао који се обавља у складу са општим циљевима Европског омладинског пакта мора да буде настављен.*

Финансијска и економска криза довела је до високе стопе незапослености међу младима (узраст 15–24). У најгоре погођеним земљама, незапосленост младих је око 40%, а широм ЕУ један од петоро младих људи у овој старосној категорији који су на тржишту рада не нађе посао. То је више него двоструко већа стопа незапослености од укупног радно способног становништва. Дугорочна опасност овог тренда је стварање „изгубљене генерације” са великим бројем младих људи који улазе у дугорочну незапосленост без изгледа за добијање стабилног и трајног посла.

Велики проценат младих узраста 15–24 је још увек део система образовања; међутим, стопа незапослености се обрачунава само на основу активног становништва. То значи да ће две земље са различитим учешћем младих у образовању приказати различите стопе незапослености младих иако имају једнак број незапослених младих. Да би се ова разлика балансирао неопходно је постојеће индикаторе употпунити индикатором „однос незапослености младих” који ће показати удео незапослених младих у односу на укупну популацију младих.

Такође, Експертска група је дефинисала и два индикатора о омладинском предузетништву: један који мери учешће samozапослених младих људи у ове две горње старосне категорије младих, а други који мери предузетничке ставове међу младима⁶.

Запошљавање младих људи који су потписали уговор на одређено време може се сматрати одскочном даском за добијање приступа тржишту рада, али такође може да буде и препрека за стицање пуног и дугорочног запошљања.

Индикатор 1: Незапосленост младих

– стопа незапослености младих

Опис: Овај индикатор мери удео незапослених узраста 15–24 међу радно активном популацијом (запосленим и незапосленим).

Извор: Еуростат ЕУ ЛФС

– стопа дугорочно незапослених младих

Опис: Овај индикатор мери удео незапослених узраста 15–24 међу свим незапосленим ове узрастне групе који су без посла најмање 12 месеци или више.

Извор: Еуростат ЛФС

⁶ Европска комисија је тренутно у процесу развоја додатних индикатора у области предузетништва младих, а у складу са «Youth on the Move» иницијативом стратегије Европа 2020.

Индикатор 2: Сразмера незапослености младих

Опис: Овај индикатор мери удео незапослених узраста 15–24 међу укупном популацијом (запослени, незапослени и неактивни).

Извор: Еуростат ЛФС

Индикатор 3: Самозапослени млади

Опис: Овај индикатор мери проценат самозапослених младих у односу на све запослене младе узраста 20–24 и 25–29.

Извор: Еуростат ЛФС

Индикатор 4: Млади људи који би желели да отпочну сопствени бизнис

Опис: Удео младих људи узраста 15–30 који су одговорили са „да“ на питање: „Да ли би желели да отпочнете сопствени бизнис?“

Извор: Flash Eurobarometer

Индикатор 5: Млади запослени са привременим уговорима

Опис: Удео младих запослених (узраста 20–29) који су потписали уговор на одређено време.

Извор: Еуростат ЛФС

Здравље и благостање

Циљ овог поља деловања, како је формулисано у ЕУ Стратегији за младе, је да: *Подржи унапређење здравља и благостања младих са фокусом на промоцију менталног и сексуалног здравља, спорта, физичких активности и здравих стилова живота, као и на спречавање и лечење повреда, поремећаја исхране, болести зависности и злоупотреба психоактивних супстанци.*

Пет од шест идентификованих индикатора неопходних за мерење здравља и благостања појављују се и на листи индикатора Европске заједнице здравствених индикатора. Поред тога, дефинисан је нови индикатор за мерење потрошње алкохола међу 16-годишњацима са подацима које обезбеђује ЕСПАД⁷.

С обзиром на то да је ово веома широк домен деловања било је неопходно да се ограничи број индикатора. Фокус је стављен на три индикатора који мере стилове живота (пушење, гојазност и употреба алкохола).

Поред тога, два индикатора су оцењена као погодна за процену менталног здравља и добробити шире популације младих људи. Први индикатор представља стопу самоубиства младих људи, док други мери удео младих који изјављују да су имали психолошке проблеме у последње четири недеље.

Коначно, један индикатор се бави самопријављеним повредама које су у вези са путним и саобраћајним несрећама. Процењено је да у ЕУ повреде које настају на друмском саобраћају износе 10% од свих болнички третираних повреда – што је укупно 4,3 милиона жртава годишње.⁸ Саобраћајне несреће су главни узрок смрти међу младим људима и водећи узрок инвалидитета који у најгорем случају могу доживотно да утичу на младог човека.

7 European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, www.espad.org.

8 The European Union Injury Database

- Индикатор 1: Редовни пушачи
Опис: Удео младих који свакодневно пуше у популацији узраста 15–24 године.
Извор: Еуростат, EHIS – European Health Interview Surveys
- Индикатор 2: Гојазност
Опис: Млади људи узраста 18–24 са индексом телесне масе⁹ од 30 или више.
Извор: Еуростат, EHIS
- Индикатор 3: Употреба алкохола у претходних 30 дана
Опис: Удео циљне групе која је потврдно одговорила на питање које се односило на употребу алкохолних пића у претходних 30 дана.
Циљна група: Ученици који пуне 16 година током прикупљања података за ЕСПАД
Извор: ЕСПАД
- Индикатор 4: Узрок смрти младих људи – самоубиство
Опис: Самоубиства на 100.000 младих узраста 15–24 године.
Извор: Еуростат, ЕСНМ¹⁰
- Индикатор 5: Психолошка узнемиреност
Опис: Млади људи узраста 15–24 године који су имали психолошку узнемиреност током претходне 4 недеље.
Извор: Еуростат (EHIS), ЕСНМ
- Индикатор 6: Повреде: саобраћајне повреде, самопријављени инциденти
Опис: Пропорција младих узраста 15–24 године који су пријавили да су у претходних 12 месеци имали саобраћајну несрећу која је резултирала повредом која је морала да буде медицински третирана.
Извор: Еуростат (EHIS), ЕСНМ
- Индикатор 7: Коришћење забрањених дрога
Опис: Пропорција младих узраста 15–34 који су пријавили коришћење канабиса у претходних 12 месеци
Извор: EMCDDA¹¹

Социјална инклузија

Циљ ове области деловања, како је формулисано у ЕУ Стратегији за младе, јесте да спречи социјалну искљученост и сиромаштво младих људи и пренос таквих проблема између генерација. Такође, треба ојачати узајамну солидарност између друштва и младих. Потребно је промовисати једнаке могућности за све и борити се против свих облика дискриминације.

Један од главних таргета Савета Европе које је Европа 2020 усвојила јуна 2010. године је „да промовише социјалну инклузију посебно кроз смањење сиромаштва”. Овај циљ је дефинисан у првом индикатору „у ризику од сиромаштва или искључености”. Такође, овај циљ је даље рефлектован кроз три индикатора који одражавају различите аспекте сиромаштва и искључености

9 Body Mass Index - <http://www.cdc.gov/healthyweight/assessing/bmi/>

10 European Community Health Indicators Monitoring

11 European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction, <http://www.emcdda.europa.eu/>

широм Европе: у ризику од сиромаштва, тешка материјална депривација и домаћинства са веома ниским радним интензитетом.

Што се тиче „ризика од стопе сиромаштва”, старосна категорија на коју се односи овај индикатор су деца млађа од 18 година. Млади људи у старосној групи од 18 до 24 нису изабрани за овај индикатор јер се он заснива на приходу домаћинства. У неким државама чланицама ЕУ је велики проценат младих људи узраста 18–24 који, док су још студенти или раде на пословима са нижим примањима, оснивају сопствене породице и постају аутономни. Ово значи да ће се земље са високим нивоом аутономије младих такође појавити и на вишим „у ризику од сиромаштва” за ову старосну категорију иако млади људи у овим земљама још увек могу релативно боље живети него њихови вршњаци у другим земљама који живе код својих родитеља дужи временски период.

Млади људи узраста 15–24 године који нису ни у процесу запошљавања, образовања, нити обуке (NEET – not in education, employment or training) су у много већем ризику од незапослености, суочавања са сиромаштвом и/или социјалном искљученошћу него друге друштвене групе. Зато је један од важних приоритета на нивоу ЕУ смањење броја ове популације. У априлу 2010. године, Одбор за запошљавање и његова група за индикаторе договорили су се око дефиниције и методологије за NEET индикатор који ће се користити у контексту Европа 2020.

Индикатор 1: У ризику од стопе сиромаштва или социјалне искључености
За децу млађу од 18 у поређењу са укупном популацијом
Опис: Удео деце или младих људи који су у ризику од сиромаштва и/или озбиљно материјално угрожени и/или живе у домаћинствима са малим радним интензитетом (у индикатору 4 описана је дефиниција малог радног интензитета).
Извор: Еуростат SILC¹²

За младе људе (18–24) у поређењу са укупном популацијом
Опис: Удео младих људи (18–24) која су у ризику од сиромаштва и/или озбиљно материјално угрожени и/или живе у домаћинствима са малим радним интензитетом (у Индикатору 4 је описана дефиниција малог радног интензитета)
Извор: Еуростат SILC

Индикатор 2: У ризику од стопе сиромаштва
За децу млађу од 18 у поређењу са укупном популацијом
Опис: Удео деце испод 18 година која живе у породицама које имају еквивалентни расположиви доходак испод 60% националне медијане расположивог еквивалентног прихода (после социјалних трансфера).
Извор: Еуростат SILC

За младе људе (18–24) у поређењу са укупном популацијом
Опис: Јаз између деце испод 18 година и тоталне популације (у процентним поенима) која живе у породицама које имају еквивалентни расположиви доходак испод 60% националне медијане расположивог еквивалентног прихода (после социјалних трансфера).
Извор: Еуростат SILC

12 Social Inclusion and Living Conditions – социјална укљученост и животни услови

- Индикатор 3:** Стопа озбиљно материјално угрожених
 За децу млађу од 18 у поређењу са укупном популацијом
 За младе људе (18–24) у поређењу са укупном популацијом
Опис: Процент популације која не може да приушти барем четири од наредних девет ствари: 1) да плати кирију, хипотеку или рачуне; 2) да одржавају дом адекватно топлим; 3) да покрију изненадне трошкове; 4) да редовно једу месо и протеине; 5) да иду на одмор или да не могу да приуште да купе: 6) ТВ, 7) фриџидер, 8) кола, 9) телефон.
Извор: Еуростат SILC
- Индикатор 4:** Они који живе у домаћинствима са малим радним интензитетом
 За децу млађу од 18 у поређењу са укупном популацијом
 За младе људе (18–24) у поређењу са укупном популацијом
Опис: Они који живе у домаћинствима са малим радним интензитетом су људи узраста 0–50 који живе у домаћинствима где су одрасли током претходних годину дана радили мање од 20% од њиховог укупног радног потенцијала.
Извор: Еуростат SILC
- Индикатор 5:** Самопријављене незадовољене потребе за медицинском негом младих људи (18–24) у поређењу са укупном популацијом
 За младе узраста од 18 до 24 године
 Јаз између младих узраста 18–24 и укупне популације (у процентуалним поенима).
Опис: Самопријављене незадовољене потребе за медицинском негом из следећа три разлога: 1) финансијске баријере; 2) дугачак пут до медицинске установе; 3) време чекања на услугу.
Извор: Еуростат SILC
- Индикатор 6:** Млади људи који нису у запослењу, образовању и тренингу
Опис: Млади људи узраста 15–24 који немају запослење, али нису ни у процесу образовања или обуке.
Извор: Еуростат ЛФС

Домени политика са новим индикаторима

За неке области деловања за сада још увек нема ниједног договореног индикатора на нивоу ЕУ. Ово обухвата области културе и креативности, учешћа младих, волонтерских активности и омладине и света. То су све области које се такође тичу учешћа младих људи и њиховог укључивања у друштво. Свеобухватна база података која би омогућила развој ових индикатора на нивоу ЕУ још увек не постоји. Иако је Експертска група за индикаторе младих нагласила значај боље слике о положају младих људи у овим областима, чињеница је да ће развијање поуздане Еуростат базе података о различитим аспектима учешћа младих потрајати. Еуробарометар истраживање може да, уз помоћ индикатора, прикупи информације које ће бити упоредиве међу земљама.

Неколико индикатора је идентификовано коришћењем постојећих база података из других извора. Битно је нагласити да се сви индикатори у овим областима ослањају на постојеће податке или податке који ће бити прикупљени кроз предстојећи Еуробарометар о младима.

Култура и креативност

Циљ овог поља деловања, како је формулисано у ЕУ Стратегији за младе, јесте да: *кроз квалитетнији приступ и учешће у култури и културним изразима од раног узраста подржи креативност младих људи и њихов капацитет за иновације чиме се промовишу лични развој, побољшање способности учења, интеркултуралне вештине, разумевање и поштовање за културну разноликост, развој нових вештина и флексибилност за будуће могућности за запослење.*

У овој области, експерти су поред једног индикатора из Еуростат базе података идентификовали и три индикатора на основу података из *Flash Eurobarometer*. Прва два индикатора заснована су на питањима која су постављена у Еуробарометар истраживању (2007) о културној партиципацији (за све старосне групе), а која су представљена у брошури Еуростата *Културна статистика 2007*. С обзиром на то да је узорак младих узраста 15–30 био сувише мали да представи поуздане податке на националном нивоу у анкети спроведеној 2007. године, Експертска група разматра увођење сличних питања у новом *Flash Eurobarometer*.

Сматра се да шире укључивање младих људи у асоцијативни живот¹³, укључујући и спорт, може да потпадне под домен културе. Због тога је један од индикатора посебно усмерен на учешће младих у слободним активностима кроз спорт, омладинске клубове, омладинска удружења и културне организације.

Такође, способност младих људи да говоре стране језике важна је димензија културе и стога је идентификована као један од индикатора. Способност да млади комуницирају на другим језицима подиже потенцијал за интеркултурално разумевање и разумевање културне разноликости. С обзиром на значај учења два страна језика од раног узраста, Европска комисија је позвана од стране Савета Европе у мају 2009. године да поднесе Савету предлог за могући репер у овој области пре краја 2012. године.

Индикатор 1: Извођење/учешће у аматерским уметничким активностима

Опис: Удео младих људи (15–30) који су изјавили да су учествовали у некој од наведених аматерских уметничких активности барем једном у последњих годину дана: свирање музичког инструмента, певање, глума, плес, писање поезије, фотографија, прављење филма.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometer

Индикатор 2: Учешће у културним активностима

Опис: Удео младих људи (15–30) који су изјавили да су учествовали у некој од наведених културних активности барем једном у последњих годину дана: посета историјским споменицима (палате, дворци, цркве, баште итд.), посета музијима или галеријама, одлазак у биоскоп или на концерт, у позориште, на плесно извођење или у оперу.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometer

13 Асоцијативан живот се односи на учешће у раду НВО и проактивну ангажованост у цивилном друштву.

Индикатор 3: Учешће у спортским клубовима, слободном времену или клубовима за младе/асоцијацијама или културним организацијама

Опис: Удео младих људи који су известили да су учествовали у активностима спортских клубова, клубовима за младе или некој врсти асоцијација за младе или културним организацијама у претходних 12 месеци.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometar

Учешће младих

Циљ овог поља деловања, како је формулисано у ЕУ Стратегији за младе, јесте да: подржи учешће младих људи у демократским процесима и цивилном друштву на свим нивоима, и у друштву у целини. Значај овог домена политике види се у његовом укључењу у члан 165 Лисабонског споразума, који наглашава да ће активност Европске уније бити усмерена на „подстицање учешћа младих људи у демократском животу у Европи”.

Идентификовано је пет индикатора у овој области, од којих ће два бити заснована на подацима из предстојећег Еуробарометра младих, два на Еуростат бази података, а један на подацима из Европског парламента.

Први индикатор има за циљ мерење ангажовања младих људи у политици и учешћу у политичким иницијативама које имају за циљ побољшање стања у својој локалној заједници. Треба напоменути да индикатор мери учешће у активностима, а не формално чланство у партији или организацији, под претпоставком да ће овај индикатор боље мерити активно залагање младих људи.

Промовисање неформалног образовања и могућности за учење је централна компонента ЕУ Стратегије за младе и основна област омладинске политике. Ипак, ово је вишеструко тешка област за мерење и за развијање индикатора. Индикатор који је идентификован се односи на самопријављено учешће у активностима политичких организација или странака или у локалној организацији и фокусира се на локално ангажовање младих људи у политичким организацијама.

Наредна два индикатора се фокусирају на учешће у политичким изборима. Док први од њих мери учешће младих на изборима, други мери степен (тј. узраст или број година) до кога се млади људи заправо бирају на положаје политичке моћи и утицаја. То се постиже кроз идентификовање броја младих политичара узраста 18–30 који су на изборима 2009. године изабрани у Европски парламент.

Препознајући растућу улогу интернета за учешће младих у друштву, неопходно је укључити и индикаторе у овој области. Европска комисија и државе чланице су се договориле о броју индикатора у овој области, али подаци, сем за два индикатора, још увек нису доступни.

Индикатор 1: Млади људи који учествују у раду политичких организација или НВО који се баве заштитом животне средине у заједницама

Опис: Самопријављено учешће младих (узраст 15–30) у активностима политичких организација или политичких партија или локалних организација које за циљ имају побољшање стања у њиховим локалним заједницама и/или у заштити локалне животне средине у последних 12 месеци.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometar

Индикатор 2: Учешће младих људи у локалним, регионалним, националним или европским парламентарним изборима

Опис: Процент младих људи узраста 18–30 који су изјавили да су у претходне три године учествовали у локалним, регионалним, националним или европским парламентарним изборима.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometer

Индикатор 3: Млади људи узраста 18–30 који су изабрани у Европски парламент

Опис: Број младих људи који су чланови Европског парламента који су изабрани на претходним изборима (2009).

Извор: Европски парламент

Индикатор 4: Млади људи који користе интернет ради интеракције са јавним властима

Опис: Процент младих узраста 16–24 који су у последњих 12 месеци користили интернет за интеракцију са јавним властима (тј. који су користили интернет за једну од следећих активности: прибављање информација са интернет странице јавних власти, преузимање званичних формулара, слање попуњених формулара).

Извор: Еуростат истраживање о употреби компјутера у домаћинствима или појединачно

Индикатор 5: Млади људи који користе интернет за приступање или постављање својих мишљења на веб-сајтовима (на пр. блоговима, социјалним мрежама и сл.) у циљу дискутовања на политичке или друштвене теме (у последња три месеца)

Опис: Процент младих узраста 16–24 који су изјавили да су користили интернет за приступање или постављање својих мишљења на веб-сајтовима (нпр. блоговима, социјалним мрежама и сл.) у циљу дискутовања о политичким или друштвеним темама (у последња три месеца).

Извор: Еуростат истраживање о употреби компјутера у домаћинствима или појединачно

Волонтерске активности

Циљ овог поља деловања, како је формулисано у ЕУ Стратегији за младе, јесте да: *подржи волонтерске активности младих људи и призна њихову вредност, као важан облик неформалног учења. Препреке волонтерским активностима треба да буду уклоњене и треба да се промовише прекогранична мобилност младих.*

На нивоу ЕУ не постоје статистички подаци који омогућавају поређење међу земљама о учешћу младих људи у волонтирању или на признавању волонтирања. Индикатори које је идентификовала Експертска група за индикаторе за младе се сви ослањају на коришћење података из предстојећег Еуробарометра о младима. Прва три индикатора се фокусирају на учешће младих у волонтерским активностима. Док први индикатор има за циљ идентификацију учешћа у свим облицима волонтирања (нпр. неплаћене волонтерске активности у циљу подршке земљама у развоју), други индикатор има за циљ мерење локалног ангажовања, фокусирајући се на волонтирање које директно користи локалној заједници из које је млада особе. Трећи индикатор о учешћу у волонтерским

активностима фокусира се на мобилност у волонтирању тј. на младе људе који учествују у волонтерским пројектима у иностранству или бораве у иностранству ради волонтирања.

Последњи индикатор у овој области односи се на признавања волонтирања и он мери ниво до кога млади људи који су учествовали у волонтерским активностима осећају да је њихово учешће добило неку врсту формалног признања.

Индикатор 1: Укључивање младих у волонтерске активности

Опис: Самопријављено укључивање младих (узраст 15–30) у организоване волонтерске активности у претходних 12 месеци.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometer

Индикатор 2: Удео младих људи који волонтерски доприносе својим локалним заједницама

Опис: Удео младих људи (узраст 15–30) који изјављују да су у претходних 12 месеци узели учешће у волонтерским активностима које за циљ имају да промене нешто у њиховим локалним заједницама.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometer

Индикатор 3: Удео младих људи који су остали у иностранству ради волонтирања

Опис: Удео младих људи узраста 15–30 који су изјавили да су остали у иностранству зарад волонтерских активности.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometer

Индикатор 4: Формално признавање за учешће у волонтерским активностима

Опис: Удео младих људи узраста 15–30 који је изјавио да је учествовао у волонтерским активностима, а који је примио сертификат, диплому или неки други вид формалног признавања њиховог учешћа.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometer

Млади и свет

Циљ овог поља деловања, како је формулисано у ЕУ Стратегији за младе, јесте да: *подржи учешће и допринос младих људи у глобалним процесима политике, имплементације и праћења (у вези са питањима као што су климатске промене, Миленијумски развојни циљеви, људска права итд.), као и сарадње младих људи са регионима изван Европе.*

У овој области идентификована су два индикатора који се ослањају на податке из предстојећег Еуробарометра младих. Експертска група признаје да би било пожељно да имају већи број индикатора у овој области, али истиче да је ово област у којој тренутно не постоје статистички подаци. Први индикатор има за циљ мерење учешћа младих људи у невладиним организацијама које су активне у областима глобалних климатских промена, помоћи за развој или људским правима у последњих годину дана. Други индикатор има за циљ мерење степена интеракције младих људи у земљама чланицама ЕУ са другим младим људима из земаља изван Европе. Кроз овај индикатор добијају се подаци о броју младих људи који су учествовали у активностима – унутар или изван формалног образовног система – у које су укључени и млади људи из неевропских земаља.

Индикатор 1: Учешће младих људи у невладиним организацијама које су активне у областима глобалних климатских промена/глобалног загревања, помоћи за развој или људским правима

Опис: Самопријављено учешће младих (узраст 15–30) у активностима невладиних организација које су активне у областима глобалних климатских промена/глобалног загревања, помоћи за развој или људским правима у претходних 12 месеци.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometer

Индикатор 2: Укљученост младих људи у активности или пројекте током претходних годину дана који су укључивали младе са других континената

Опис: Самопријављено учешће младих (узраст 15–30) у активностима или пројектима у претходних годину дана у које су били укључени и млади са других континената.

Извор: DG EAC Flash Eurobarometer

Постојање индикатора у свих осам „области деловања” у стратегији ће омогућити бољу процену остварења дефинисаних циљева стратегије. Оквир омладинских индикатора ће такође омогућити људима који нису експерти тј. стручњаци у области младих да добију брз и свеобухватан преглед ситуације младих у ЕУ. На овај начин ће се повећати видљивост и признавање области којима се баве омладинске политике и истаћи њихова међусекторска компонента. Неки од дефинисаних индикатора су већ усвојени од стране релевантних савета или радних групе у другим областима ЕУ политика. Међутим, у неким областима индикатори још увек не постоје и нису у примени. За ове области Експертска група је израдила одговарајуће индикаторе који су у складу са захтевима Савета Европе.

2. ЕВРОПСКИ ФОРУМ МЛАДИХ

Европски форум младих¹⁴ је платформа 91 међународне невладине омладинске организације и националних омладинских савета у Европи. Седиште организације је у Бриселу, а Форум је препознат као партнер Савета Европе и Европске уније у области рада са младима.

Током промоције националне стратегије и политике за омладину у Румунији господин Петер Лауритзен, заменик директора Управе за омладину и спорт Савета Европе, представио је једанаест индикатора за развој националне стратегије и политике за омладину. Ови индикатори представљају препоручене елементе сваке националне стратегије за омладину (али се могу применити и на регионалном и локалном нивоу), и Европски форум младих их је прихватио и даље разрадио. Предложени елементи могу омогућити препознавање младих као партнера у процесу израде националне стратегије и политике за омладину, као и инструмент за лобирање од стране омладинских НВО које се залажу за проактивне омладинске политике.

Индикаторе не треба посматрати као коначне, јер свака стратегија за омладину мора поштовати постојеће потребе младих, али и бити у контакту са реалним стањем у заједници.

Индикатор 1: Неформално образовање

Иако је важно да се кроз политику формалног образовања створе добри услови за младе у формалном школском систему и на универзитетима, фокус

14 www.youthforum.org

омладинских политика је, такође, да створе услове да млади људи могу да постану активни грађани који доприносе развоју друштва. Ово подразумева много ширу перспективу и нагласак на неформално образовање – образовање изван формалног школског система.

Како политика владе може подстицати и промовисати процес активног учења младих људи изван формалног школског система?

Омладинске иницијативе, омладински клубови и невладине омладинске организације, које активно укључују младе људе на свим нивоима и где млади људи сами одлучују о активностима, играју централну улогу у развоју младих људи као активних грађана у друштву. Владе би требало да као важан задатак дефинишу и промовисање развоја активног и јаког невладиног омладинског сектора, састављеног од демократских, отворених и инклузивних удружења младих.

- Индикатор 2: Стратегија образовања за рад са младима
Владе треба да промовишу образовање кадрова у омладинском сектору који ће касније радити са младима. Стратегија образовања професионалаца је једна од полазних основа за развој омладинских организација у невладином сектору.
- Индикатор 3: Законодавство о омладини
Законодавство о омладини мора бити усклађено са осталим сегментима стратегије и политике за омладину и треба да омогући учешће младих и омладинских организација у процесу доношења одлука, као и да дâ законодавни оквир за ефикасан рад државне администрације са омладином.
- Индикатор 4: Буџет
У складу са стварањем услова за неформално образовање младих наведених у индикатору бр. 1 неопходно је одредити средства, у оквиру државног буџета, којима ће бити помогнут развој омладинских организација и подржане активности које спроводе омладинске организације. У циљу промовисања развоја одрживог сектора омладинског НВО, влада треба да додели административне грантове омладинским организацијама, који ће им омогућити да обављају задатке који нису у посебној вези са неким конкретним пројектом (нпр. одржавање састанака, комуникација са члановима итд.). Такође, одређени део државног буџета треба да се одвоји за стипендирања пројеката за омладинске активности.
- Индикатор 5: Стратегија информисања
Циљ стратегије информисања младих је обавештавање младих о различитим могућностима које им се нуде у једној заједници, обавештавање о активностима ресорног министарства, успостављање механизма за информисање младих итд.
- Индикатор 6: Развој стратегије на свим нивоима управљања
Национална стратегија и политика за омладину треба да дефинише кораке који ће бити предузети не само на националном нивоу већ и на свим нивоима државне управе. Национална стратегија за омладину мора водити рачуна о потребама младих на локалном нивоу, а мора се дефинисати и спроводити уз активно учешће локалних власти (град, општина).

Индикатор 7: Истраживање о омладини

Омладинска политика не треба да се заснива на претпоставкама и нагађањима већ на чињеницама и истраживањима о младим људима. Ово би требало да помогне да се утврди шта ће бити фокус владине политике. Ови подаци треба да дају полазну основу за стицање знања о младима, њиховим ставовима, потребама, али и о омладинским организацијама и њиховој могућој улози у промоцији учешћа младих и сл.

Индикатор 8: Учешће младих

Камен темељац политике за младе треба да буде активно укључивање и учешће младих људи у друштву. Омладинска политика мора да се позабави питањем учешћа младих у процесу доношења одлука.

Како ће владини званичници укључити младе људе приликом доношења одлука које утичу на младе људе? Како омладинска политика може олакшати процес укључивања младих и њихов активан допринос развоју друштва?

У Европи постоји дуга традиција укључивања невладиних омладинских организација и омладинских савета („кишобран-организације” невладиних омладинских организација) у доношење одлука. Током претходних 30 година омладинске организације имају јак утицај на програме и активности у омладинском сектору у Савету Европе, кроз принцип „ко-менаџмента”. Омладинске организације су на свим нивоима активно учествовале у консултативном процесу који је претходио усвајању Беле књиге о омладинској политици од стране Европске уније. Омладинске организације такође играју важну улогу у укључивању младих људи, чинећи их активним грађанима у сопственом друштву. Подстицање и олакшавање активног учешћа младих људи у невладиним омладинским организацијама треба да буде централни елемент политике за младе.

Индикатор 9: Сарадња ресорних министарстава

Свеобухватна и динамична стратегија за омладину мора водити рачуна о различитим потребама младих које се јављају у свим сегментима заједнице. За развој стратегије и политике за омладину важан интерсекторални приступ јер је развој стратегије заједничка одговорност и зависи од сарадње министарстава са различитим надлежностима као што је: омладина, спорт, просвета, култура, одбрана, здравље, рад, саобраћај, привреда итд.

Једна од могућности за сарадњу је оснивање координационог тима у коме ће се налазити представници свих ресорних министарстава и који ће активно учествовати у процесу развоја, спровођења и праћења националне стратегије за омладину.

Индикатор 10: Иновативност

Иновативност стратегије и политике за омладину огледа се у креативном приступу проблемима и изазовима и подстицању младих на креативност и нова решења.

Индикатор 11: Саветодавни омладински органи

Да би се осигурало партнерство између државе и младих (и омладинских организација) у процесу израде и спровођења стратегије, потребно је успоставити одређено тело (као саветодавни орган) чије ће мишљење бити уважавано и које ће моћи да утиче на одлуке државних органа које се тичу младих. Овакво омладинско саветодавно тело не би требало да постоји само на националном нивоу, већ је потребно развијати сличне структуре на свим нивоима управљања (град, општина, универзитет, школа).

3. СТРАТЕШКИ ПЛАН КОМОНВЕЛТ ПРОГРАМА ЗА МЛАДЕ 2008–2012

Комонвелт тренутно обухвата 54 државе чланице са укупном популацијом од 1,9 милијарди људи. Преко 60% од укупног становништва је млађе од 30 година. Огроман број младих људи у Комонвелт заједници, као и сурови услови у којима се толико њих бори да преживи, представљају велики изазов за креирање програма који би се на свеобухватан начин бавио питањима за младе.

Општи циљ Стратешког плана 2008–2012 јесте да се ојача допринос младих људи стварању мира, демократији и развоју Комонвелт земаља. Идентификоване стратешке области интервенције су:

- омладински рад, образовање и обука;
- управљање, развој, омладинска мрежа младих;
- предузетништво младих и одржива егзистенција;
- заступање и партнерство за мобилизацију кадрова;
- мониторинг и евалуација Стратешког плана.

У наставку следи преглед стратешких циљева и објективно проверљивих индикатора дефинисаних Стратешким планом Комонвелта 2008–2012.

Стратешки циљ 1: Ефективно и одговорно омладинско руководство и јачање мрежа заговарања са циљем учешћа младих у развоју, изградњи мира и демократским процесима.

Индикатор 1: Учешће младих у националним и регионалним институцијама

Индикатор 2: Број ојачаних одрживих националних мрежа које су фокусиране на омладинско заговарање и руковођење

Индикатор 3: Број младих који је обучен и оспособљен да одржи тренинге

Извори: годишњи извештаји регионалних центара (извештаји са тренинга и радионица)

Стратешки циљ 2: Јачање капацитета министарства задуженог за питања младих да достави програме/услуге за развој младих који ће постати део националног плана развоја.

Индикатор 1: Боља имплементација програма министарства задуженог за питања младих

Индикатор 2: Министарство задужено за питања младих активно сарађује са другим релевантним министарствима

Индикатор 3: Унапређење капацитета министарства које је задужено за питања младих да користи организациону процену резултата

Индикатор 4: Унапређење процене резултата омладинских политика

Извори: извештаји и званичне белешке, истраживања која се спроводе на сваке две године, фокус групе са министарством задуженим за питања младих

Стратешки циљ 3: Влада одобрава проверену политику, план и моделе за одрживу егзистенцију, са фокусом на развој омладинских предузећа.

Индикатор 1: Развој политике, плана и модела за одрживу егзистенцију

Индикатор 2: Број планова и модела развијен и пилотиран у земљама у региону

Индикатор 3: Оперативне стратегије и планови за заговарање фокусирани на одрживу егзистенцију

Извори: израђени документи, извештаји са састанака, ПЛА¹⁵ технике процене оствареног утицаја

Стратешки циљ 4: Допринос унапређењу знања, вештина и ставова у развоју младих.

Индикатор 1: Унапређење имплементације програма

Индикатор 2: Број развијених и имплементираних иницијатива за изградњу капацитета

Индикатор 3: Број ресурса који су расподељени и употребљени

Индикатор 4: Број особа обучених за развој младих

Извори: извештаји и евалуације са тренинга

Стратешки циљ 5: Партнерство јавног и приватног сектора доприноси иницијативама развоја младих.

Индикатор 1: Јавни и приватни сектор сарађују на развоју младих

Индикатор 2: Број ППП¹⁶ остварених/договорених Уговора о разумевању

Индикатор 3: Процентуални пораст у ЕБР (Extra Budgetary Resource) доприносима

Сви горенаведени индикатори омладинске политике различитих организација у складу су са циљевима релевантних стратегија за младе. Неки од њих су већ у примени, док се за неколицину других ради на стварању услова за редовно прикупљање, обраду и анализу података.

Индикатори ЕУ Стратегије за младе су обавезујући за чланице Европске уније и као такви они су стандардизовани до нивоа који је неопходан за општа поређења међу земљама. Свака земља чланица ЕУ има право да развије додатни сет индикатора који ће на најбољи начин да прати специфичности популације младих на њиховој територији и да на основу тих података доноси одлуке и будуће политике које су прилагођене идентификованим потребама младих.

Индикатори Форума младих представљају пре смернице тј. оквир тема које би требало да буду покривене индикаторима него што су конкретно дефинисани индикатори. Они представљају добру основу за даље развијање националних индикатора омладинских политика који ће бити у складу са основним начелима дефинисаним од стране платформе 91 међународне невладине омладинске организације и националних омладинских савета у Европи.

Индикатори Стратешког плана Комонвелт програма за младе 2008–2012 дефинисани су тако да генерално могу да прате имплементацију омладинских политика у економски крајње различитим земљама чланицама Комонвелта (на пример чланице Комонвелта су Канада, Аустралија, Кипар, али и Руанда, Нигерија, Пакистан и Фиџи), али не и да буду основа за компарације међу чланицама.

15 Participatory Learning and Action

16 Public Private Partnership (јавно-приватна партнерства)

Предлог индикатора омладинске политике у Републици Србији

У оквиру овог одељка биће представљен предлог тј. препорука потенцијалних индикатора омладинске политике у Републици Србији. Сврха и употреба сваког индикатора ће бити појашњена и биће наведени потенцијални извори података за израду предложених индикатора¹⁷.

Као што је раније наведено један од основних принципа развоја и употребе индикатора је неопходност коришћења постојећих извора података као што су на пример национални, међународни и/или административни извори података, а у циљу смањења трошкова и избегавања непотребног дуплирања. Овај принцип је примењен и при селекцији индикатора омладинске политике у Републици Србији.

Највећи број предложених индикатора је у складу са индикаторима ЕУ Стратегије за младе. Иако Србија није чланица ЕУ, па самим тим нема обавезу да прикупља податке о младима које чланице ЕУ морају, чињеница да је Србија потписала Споразум о стабилизацији и придруживању и отпочела процес преговора о чланству у ЕУ такође представља и корак ка усклађивању са стандардима прикупљања и обраде података дефинисаним од стране ЕУ. Процес стандардизације података још увек траје и међу чланицама ЕУ и тражи време, логистику и укључивање већег броја релевантних актера. Стога је неопходно да се у тај процес уђе што је могуће раније како би први релевантни подаци били доступни у реалном року.

Предлогом индикатора омладинских политика обухваћени су и поједини индикатори који су већ дефинисани у Акционом плану Националне стратегије за младе Републике Србије.

Контекстуални индикатори

Индикатор 1: Популација младих

Опис: Овај индикатор мери укупан број младих људи узраста 15–19, 20–24 и 25–29 који живе у некој од земаља чланица ЕУ.

Извор: Републички завод за статистику Републике Србије, Демографски подаци из Пописа 2011.

Индикатор 2: Учешће младих људи у укупној популацији

Опис: Овај индикатор мери учешће младих људи (узрасне групе 15–19, 20–24 и 25–29) у укупној популацији која живи на територији чланица ЕУ.

Извор: Републички завод за статистику Републике Србије, Демографски подаци из Пописа 2011.

Образовање и обука

Индикатор 1: Млади који рано напуштају образовање и обуку

Опис: Овај индикатор мери проценат популације узраста 18–24 са најнижим средњошколским образовањем која више није део образовног система или обуке.

Извор: MICS¹⁸ истраживање (вишеструки показатељи стања и положаја деце и жена у Републици Србији), Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

¹⁷ Анекс 2: Табеларни приказ индикатора омладинске политике за Републику Србију

¹⁸ Multiple Indicator Cluster Survey

- Индикатор 2: Млади са лошим резултатима (читање, математика, наука)
Опис: Овај индикатор мери удео 15-годишњака који су оцењени са 1 или ниже (на лествици од 1 до 5) на ПИСА тесту.
Извор: Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, истраживања Филозофског факултета у Београду
- Индикатор 3: Постигнуће у високом образовању
Опис: Овај индикатор мери удео популације узраста 30–34 у постигнућима у високом образовању.
Извор: Национални просветни савет за високо образовање, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
- Индикатор 4: Млади људи (узраст 20–24) који су завршили барем средњошколско образовање
Опис: Овај индикатор мери проценат популације узраста 20–24 која има завршену барем средњу школу (ИСЦЕД ниво 3ц).
Извор: Национални просветни савет

Запошљавање и предузетништво

- Индикатор 1: Незапосленост младих
Опис: Овај индикатор мери удео незапослених младих узраста 15–24 међу радно активном популацијом (запосленим и незапосленим).
Извор: Републички завод за статистику Републике Србије, Национална служба за запошљавање
- Индикатор 2: Сразмера незапослености младих
Опис: Овај индикатор мери удео незапослених узраста 15–24 међу укупном популацијом (запослени, незапослени и неактивни).
Извор: Републички завод за статистику Републике Србије, Национална служба за запошљавање
- Индикатор 3: Самозапослени млади
Опис: Овај индикатор мери проценат самозапослених младих у односу на све запослене младе узраста 20–24 и 25–29.
Извор: Завод за социјално осигурање, Национална служба за запошљавање
- Индикатор 4: Унапређење предузетништва и самозапошљавања младих¹⁹
Опис: Овај индикатор мери удео годишње расположивих средстава Фонда за развој Републике Србије за микрокредитирање младих, почев од 2008. године па надаље.
Извор: Фонд за развој Републике Србије

¹⁹ Индикатор је дефинисан у оквиру Специфичног циља 8.3. Акционог плана Националне стратегије за младе (8.3. Подстицати отварање нових радних места, развити самозапошљавање и предузетништво код младих у свим срединама).

Здравље и благостање

Индикатор 1: Редовни пушачи

Опис: Удео младих који свакодневно пуше у популацији узраста 15–24.

Извор: Батут, Здравље младих у Републици Србији, 2009.

Индикатор 2: Употреба алкохола

Опис: Удео циљне групе која је потврдно одговорила на питање које се односило на употребу алкохолних пића.

Извор: Батут, Здравље младих у Републици Србији, 2009.

Индикатор 3: Гојазност

Опис: Млади људи узраста 18–24 са индексом телесне масе²⁰ од 30 или више.

Извор: Батут, Здравље младих у Републици Србији, 2009.

Индикатор 4: Узрок смрти младих људи – самоубиство

Опис: Самоубиства на 100.000 младих узраста 15–24.

Извор: Батут, Здравље младих у Републици Србији, 2009.

Социјална инклузија

Индикатор 1: У ризику од стопе сиромаштва или социјалне искључености

За децу млађу од 18 у поређењу са укупном популацијом

За младе људе (18–24) у поређењу са укупном популацијом

Опис: Удео деце или младих људи који су у ризику од сиромаштва и/или озбиљно материјално угрожени и/или живе у домаћинствима са малим радним интензитетом.

Извор: Студије о спровођењу Стратегије за смањење сиромаштва, Републички завод за статистику

Индикатор 2: У ризику од стопе сиромаштва

За децу млађу од 18 у поређењу са укупном популацијом

Опис: Удео деце испод 18 година која живе у породицама које имају еквивалентни расположиви доходак испод 60% националне медијане расположивог еквивалентног прихода (после социјалних трансфера).

Извор: Студије о спровођењу Стратегије за смањење сиромаштва, Републички завод за статистику

Финансијска подршка програмима за младе

Индикатор 1: Издвајања из средстава у буџету Републике Србије за програме за младе²¹

Опис: Удео годишњих средстава у буџету Републике Србије у оквиру апропријације 481 намењен за програме и пројекте удружења у области омладинске политике.

Извор: Буџет Републике Србије – Министарство финансија

20 Body Mass Index - <http://www.cdc.gov/healthyweight/assessing/bmi/>

21 Индикатор је дефинисан у оквиру Специфичног циља 1.1. Акционог плана Националне стратегије за младе (1.1. Мотивисати, образовати и подржавати младе да активно учествују у друштву).

Учешће младих

Индикатор 1: Акциони планови за младе²²

Опис: Процент локалних заједница у којима су развијени акциони планови за младе и које су укључиле младе у рад локалних институција.

Извор: Канцеларије за младе, МОС

Индикатор 2: Млади људи који активно учествују у раду омладинских организација.²³

Опис: Број и проценат младих и удружења за младе која активно делују.

Извор: Канцеларије за младе, МОС

Од предложених 19 индикатора омладинске политике Републике Србије, 16 је у складу са индикаторима омладинске политике дефинисаним у ЕУ Стратегији за младе. Преостала три индикатора, која покривају области финансијске подршке програмима за младе и учешће младих, у складу су са индикаторима дефинисаним у Акционом плану Националне стратегије за младе Републике Србије. Сви подаци неопходни за развој и праћење индикатора омладинске политике су доступни при наведеним изворима података. Динамика њиховог прикупљања и анализирања треба да постане редовна и стандардна процедура у коју су активно укључени представници различитих министарстава и релевантних институција.

Већ од 2013. године тј. одмах треба отпочети рад на стварању услова за прикупљање додатних података неопходних за проширење броја индикатора у наредном циклусу. У циљу постепеног прилагођавања и усклађивања са индикаторима омладинске политике ЕУ Стратегије за младе у наредном циклусу прикупљања података и процене успешности имплементације омладинске политике Републике Србије требало би укључити и следећих десет индикатора:

Контекстуални индикатори

Индикатор 1: Старост младих људи који напуштају родитељски дом

Опис: Овај индикатор мери старосну доб у којој млади људи напуштају кућу.

Запошљавање и предузетништво

Индикатор 1: Млади људи који би желели да отпочну сопствени бизнис

Опис: Удео младих људи узраста 15–30 који су одговорили са „да” на питање: „Да ли би желели да отпочнете сопствени бизнис?”

Индикатор 2: Млади запослени са привременим уговорима

Опис: Удео младих запослених (узраста 20–29) који су са уговором на одређено време.

²² Индикатор је дефинисан у оквиру Специфичног циља 1.2. Акционог плана Националне стратегије за младе (1.2. Унапређивати квалитет и равномерну распрострањеност програма који доприносе активнијем учешћу младих у друштву).

²³ Индикатор је дефинисан у оквиру Специфичног циља 2.2. Акционог плана Националне стратегије за младе (2.2. Успоставити институционалну подршку за формирање, финансирање и активно деловање организација младих и програмских активности организација које раде за младе).

Здравље и благостање

- Индикатор 1: Повреде: саобраћајне повреде – самопријављени инциденти
Опис: Пропорција младих узраста 15–24 који су пријавили да су у претходних 12 месеци имали саобраћајну несрећу која је резултирала повредом која је морала да буде медицински третирана.

Социјална инклузија

- Индикатор 1: Стопа озбиљно материјално угрожених
 За децу млађу од 18 у поређењу са укупном популацијом
 За младе људе (18–24) у поређењу са укупном популацијом
Опис: Процент популације која не може да приушти барем 4 од наредних 9 ствари:
 1) да плати кирију, хипотеку или рачуне; 2) да одржавају дом адекватно топлим;
 3) да покрију изненадне трошкове; 4) да редовно једу месо и протеине; 5) да иду на одмор или да не могу да приуште да купе: 6) ТВ, 7) фрижидер, 8) кола, 9) телефон.

Култура и креативност

- Индикатор 1: Извођење/учешће у аматерским уметничким активностима
Опис: Удео младих људи (15–30) који су изјавили да су учествовали у некој од наведених аматерских уметничких активности барем једном у последњих годину дана: свирање музичког инструмента, певање, глума, плес, писање поезије, фотографија, прављење филма.
- Индикатор 2: Учешће у културним активностима
Опис: Удео младих људи (15–30) који су изјавили да су учествовали у некој од наведених културних активности барем једном у последњих годину дана: посета историјским споменицима (палате, дворци, цркве, баште итд.), посета музејима или галеријама, одлазак у биоскоп или на концерт, у позориште, на плесно извођење или у оперу.
- Индикатор 3: Учешће у спортским клубовима, слободном времену или клубовима за младе/асоцијацијама или културним организацијама
Опис: Удео младих људи који су изјавили да су учествовали у активностима спортских клубова, клубовима за младе или некој врсти асоцијација за младе или културним организацијама у претходних 12 месеци.

Волонтерске активности

- Индикатор 1: Укључивање младих у волонтерске активности
Опис: Самопријављено укључивање младих (узраст 15–30) у организоване волонтерске активности у претходних 12 месеци.
- Индикатор 2: Удео младих људи који волонтерски доприносе својим локалним заједницама
Опис: Удео младих људи узраста 15–30 који изјављују да су у претходних 12 месеци узели учешће у волонтерским активностима које за циљ имају да промене нешто у њиховим локалним заједницама.

За неке од наведених индикатора подаци се већ прикупљају и могу се наћи у извештајима различитих истраживања. Но без обзира на постојеће податке, увођење нових индикатора подразумева благовремено обавештавање релевантних институција, организација, завода и мрежа канцеларија о: методологији прикупљања података, динамици прикупљања података и окупљању мултидисциплинарног тима стручњака који ће на адекватан начин тумачити добијене податке.

Праћење и анализа предложених индикатора није довољна за ефикасно праћење и евалуацију успешности омладинских политика. Дубинска квалитативна истраживања која подразумевају консултације са кључним актерима (истраживачима, креаторима политика, практичарима) и циљним групама младих је неопходна допуна тумачењу резултата добијених путем коришћења индикатора омладинске политике.

Референце

- Assessing practices for using indicators in fields related to youth - Final Report for the European Commission DG Education and Culture – Ecorys, February 2011
- On EU indicators in the field of youth, European Commission, Brussels, March 2011
- Eurostat – www.eurostat.com
- Eurobarometar - http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm
- Experts on youth policy indicators, European Youth Center, March 2003
- Youth - Investing and Empowering - EU Youth Report, Brussels, April 2009
- European Research on Youth - Supporting young people to participate fully in society, European Commission, 2009
- The future of the Council of Europe youth policy: Agenda 2020 – Declaration, October 2008
- Стратешки план Комонвелт програма за младе 2008–2012
- Национална стратегија за младе, Влада Републике Србије, 2008.
- Акциони план Националне стратегије за младе, 2009.
- Извештај о спровођењу Акционог плана Националне стратегије за младе, Министарство за омладину и спорт, 2011.
- Стратегија каријерног вођења и саветовања, Влада Републике Србије, 2010.

Анекс 1: Предлог индикатора омладинских политика у Републици Србији

Контекстуални индикатори		
Индикатор	Опис	Извор
Популација младих	Овај индикатор мери укупан број младих људи узраста 15-19, 20-24 и 25-29 који живе у некој од чланица ЕУ.	Републички завод за статистику Републике Србије, Демографски подаци из Пописа 2011.
Учешће младих људи у укупној популацији	Овај индикатор мери учешће младих људи (узрасне групе: 15-19, 20-24 и 25-29) у укупној популацији која живи на територији чланица ЕУ.	Републички завод за статистику Републике Србије, Демографски подаци из Пописа 2011.
Образовање и обука		
Индикатор	Опис	Извор
Млади који рано напуштају образовање и обуку	Овај индикатор мери проценат популације узраста 18-24 са најнижим средњошколским образовањем која више није део образовног система или обуке.	МИС ¹ истраживање (вишеструки показатељи стања и положаја деце и жена у Републици Србији), Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Млади са лошим резултатима (читање, математика, наука)	Овај индикатор мери удео 15-годишњака који су оцењени са 1 или ниже (на лествици од 1-5) на ПИСА тесту.	Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, истраживања Филозофског факултета у Београду
Постигнуће у високом образовању	Овај индикатор мери удео популације узраста 30-34 у постигнућима у високом образовању.	Национални просветни савет за високо образовање, Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Млади људи (узраст 20-24) који су завршили барем средњошколско образовање	Овај индикатор мери проценат популације узраста 20-24 која има завршену барем средњу школу (ИСЦЕД ниво 3ц).	Национални просветни савет
Запошљавање и предузетништво		
Индикатор	Опис	Извор
Незапосленост младих	Овај индикатор мери удео незапослених узраста 15-24 међу радно активном популацијом (запосленим и незапосленим).	Републички завод за статистику Републике Србије, Национална служба за запошљавање
Сразмера незапослености младих	Овај индикатор мери удео незапослених узраста 15-24 међу укупном популацијом (запослени, незапослени и неактивни).	Републички завод за статистику Републике Србије, Национална служба за запошљавање
Самозапослени млади	Овај индикатор мери проценат самозапослених младих у односу на све запослене младе узраста 20-24 и 25-29.	Завод за социјално осигурање, Национална служба за запошљавање
Унапређење предузетништва и самозапошљавања младих ²	Овај индикатор мери удео годишње расположивих средстава Фонда за развој Републике Србије за микрокредитирање младих, почев од 2008. године па надаље.	Фонд за развој Републике Србије

Здравље и благостање		
Индикатор	Опис	Извор
Редовни пушачи	Удео младих који свакодневно пуше у популацији узраста 15–24.	Батут, Здравље младих у Републици Србији, 2009.
Употреба алкохола	Удео циљне групе која је потврдно одговорила на питање које се односило на употребу алкохолних пића.	Батут, Здравље младих у Републици Србији, 2009.
Гојазност	Млади људи узраста 18–24 са индексом телесне масе ³ од 30 или више.	Батут, Здравље младих у Републици Србији, 2009.
Узрок смрти младих људи – самоубиство	Број самоубиства на 100.000 младих узраста 15–24.	Батут, Здравље младих у Републици Србији, 2009.
Социјална инклузија		
Индикатор	Опис	Извор
У ризику од стопе сиромаштва или социјалне искључености (за децу испод 18 година и за младе од 18 до 24 године)	Удео деце или младих људи који су у ризику од сиромаштва и/или озбиљно материјално угрожени и/или живе у домаћинствима са малим радним интензитетом.	Студије о спровођењу Стратегије за смањење сиромаштва, Републички завод за статистику
У ризику од стопе сиромаштва (за децу испод 18 година)	Удео деце испод 18 година која живе у породицама које имају еквивалентни расположиви доходак испод 60% националне медијане расположивог еквивалентног прихода (после социјалних трансфера).	Студије о спровођењу Стратегије за смањење сиромаштва, Републички завод за статистику
Финансијска подршка програмима за младе		
Индикатор	Опис	Извор
Издвајања из средстава у буџету Републике Србије за програме за младе ⁴	Удео годишњих средстава у буџету Републике Србије у оквиру апропријације 481 намењен за програме и пројекте удружења у области омладинске политике.	Буџет Републике Србије – Министарство финансија
Учешће младих		
Индикатор	Опис	Извор
Акциони планови за младе ⁵	Процент локалних заједница у којима су развијени акциони планови за младе и које су укључиле младе у рад локалних институција.	Канцеларије за младе, МОС
Млади људи који активно учествују у раду организација младих и организација које раде за младе ⁶	Број и процент младих и удружења за младе која активно делују.	Канцеларије за младе, МОС

- 1 Multiple Indicator Cluster Survey
- 2 Индикатор је дефинисан у оквиру Специфичног циља 8.3. Акционог плана Националне стратегије за младе (8.3. Подстицати отварање нових радних места, развити самозапошљавање и предузетништво код младих у свим срединама).
- 3 Body Mass Index - <http://www.cdc.gov/healthyweight/assessing/bmi/>
- 4 Индикатор је дефинисан у оквиру Специфичног циља 1.1. Акционог плана Националне стратегије за младе (1.1. Мотивисати, образовати и подржавати младе да активно учествују у друштву).
- 5 Индикатор је дефинисан у оквиру Специфичног циља 1.2. Акционог плана Националне стратегије за младе (1.2. Унапређивати квалитет и равномерну распрострањеност програма који доприносе активнијем учешћу младих у друштву).
- 6 Индикатор је дефинисан у оквиру Специфичног циља 2.2. Акционог плана Националне стратегије за младе (2.2. Успоставити институционалну подршку за формирање, финансирање и активно деловање организација младих и програмских активности организација које раде за младе).

Доцент др Душан Мојић
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

Мр Слободан Мрђа
Истраживач-сарадник
Завод за проучавање културног развитка
Београд

АНАЛИЗА ПОЛОЖАЈА МЛАДИХ У СТРАТЕГИЈАМА ВЛАДЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И НОВИЈИМ СОЦИОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

Београд, 2013. године

Садржај

Увод.....	5
О појму и положају младих.....	8
Материјални положај.....	11
Сиромаштво, социјална искљученост и социјална заштита.....	12
Становање.....	17
Образовање.....	19
Запошљавање.....	26
Културна партиципација младих.....	35
Информисање младих.....	50
Млади и информационе технологије.....	52
Активизам младих.....	54
Међусекторска (међуресорна) сарадња (образовање и култура).....	57
Здравље младих.....	59
Ризична понашања младих.....	64
Подстицање рађања.....	66
Млади и заштита животне средине.....	68
Закључци и препоруке.....	71
Литература.....	73
Прилог анализи положаја младих у важећим стратегијама у Републици Србији – анализа закона о здрављу, образовању и запошљавању младих у Србији.....	77
Закон о здравственој заштити.....	79
Закон о психоактивним контролисаним супстанцама.....	83
Образовање младих.....	85
Запошљавање младих.....	87
Литература.....	91

Анализа положаја младих у стратегијама Владе Републике Србије и новијим социолошким истраживањима је настала у оквиру пројекта „Стручно-техничка подршка каријерном вођењу и саветовању младих талената и спровођењу СКВИС и НСМ”, који је реализовала Београдска отворена школа, а финансирало Министарство омладине и спорта Републике Србије.

Ова компаративна анализа је настала у склопу припрема Министарства омладине и спорта Републике Србије за израду нове националне стратегије за младе и има за циљ да истакне најзначајнија питања и проблеме са којима се суочавају млади, а која би системски била уређена новом националном стратегијом за младе.

Увод

Положај младих у Републици Србији сагледан је у различитим стратегијама Владе Републике Србије, од којих је несумњиво најважнија Национална стратегија за младе (усвојена 9. маја 2008. године и са периодом важења од 2009. до 2014. године). У самој Стратегији се са правом каже да она представља „први корак ка системском решавању положаја младих и један је од приоритета Владе и приоритет Министарства омладине и спорта. Влада сматра да је неопходно да се израде системска решења за подршку младима у различитим областима друштвеног живота. Обавеза је друштва да уважи младе и да им помогне да искажу и остваре своје могућности на личну и друштвену добробит” (Национална стратегија за младе, 2008: 1).

Али положај младих у Републици Србији (и начини за побољшање тог положаја) анализирани су и у низу других стратегија Владе Републике Србије у скорашњем периоду. Због тога је од изузетне важности упоредна анализа врлина и недостатака поменутих стратегија, као и противречности начина на који се сагледава поменути положај, али и препорука и мера које заговарају. У тексту се пошло од основних теоријских и емпиријских налаза савремених друштвених истраживања (пошто се у њима на најцеловитији начин проучава друштвени положај младих у Републици Србији). Наравно, основу анализе чини поређење различитих стратегија, али се оне пореде у оним аспектима положаја младих који истичу поменута савремена проучавања.

Но, пре наведене анализе потребно је указати на чињеницу да је 2011. године у Републици Србији усвојен Закон о младима којим се „уређују мере и активности које предузимају Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе, а које имају за циљ унапређивање друштвеног положаја младих и стварање услова за остваривање потреба и интереса младих у свим областима које су од интереса за младе. Циљ закона је стварање услова за подршку младима у организовању, друштвеном деловању, развоју и остваривању потенцијала на личну и друштвену добробит” (Закон о младима, 2011: 1).

У Закону о младима се омладином или младима (као и у Националној стратегији за младе из 2008. године) сматрају лица узраста од петнаест до тридесет година живота. Поменути закон истиче и следећа начела:

- Начело подршке младима;
- Начело једнакости и забране дискриминације;
- Начело једнаких шанси;
- Начело јачања свести о значају младих и њиховој друштвеној улози;
- Начело активног учешћа младих;
- Начело одговорности и солидарности младих.

Закон о младима прописује да се нова Национална стратегија за младе доноси за период од десет година.

Када је реч о важећој Националној стратегији за младе из 2008. године, њене основне карактеристике су следеће:

- Заснована је на договору свих заинтересованих страна;
- Препознаје и подстиче даљи развој способности младих; посматра младе као потенцијал;
- Дугорочна је, дакле није везана само за мандат једне владе.

За процес израде Стратегије и Акционог плана формирана су следећа тела: Радна група (представници надлежних министарстава); Саветодавно тело; осам тематских група за области које су дефинисане као приоритетне (здравље, безбедност, образовање, запошљавање, активно учешће младих, слободно време, социјална заштита, заштита животне средине и одрживи развој); шест саветодавних одбора (представници: омладинских УГ, јединица

локалних самоуправа, медија, пословног сектора, међународних партнера и подмлатка политичких странака) и Тим за подршку.

Стратегија полази од Устава Републике Србије и од циљева дефинисаних у стратешким документима које је донела Влада: Национална стратегија Србије за приступање Србије и Црне Горе ЕУ; Стратегија за смањење сиромаштва у Србији; Национална стратегија запошљавања за период 2005–2010. године; Национални план акције за децу; Национална стратегија привредног развоја Републике Србије од 2006. до 2012. године; Миленијумски циљеви развоја у Републици Србији; Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији; Стратегија развоја заштите менталног здравља; Национална стратегија за борбу против ХИВ/АИДС-а; Стратегија подстицања рађања; Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији; Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године; Стратегија развоја стручног образовања у Републици Србији; Стратегија образовања одраслих у Републици Србији; Стратегија развоја социјалне заштите; Стратегија развоја железничког, друмског, водног, ваздушног и интермодалног транспорта у Републици Србији од 2008 до 2015. године; Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији и Стратегија развоја информационог друштва у Републици Србији.

У изради ове стратегије пошло се и од међународних докумената: *Општа декларација о правима човека*; *Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода*; *Светски акциони план за младе УН од 2000. године на надаље*; *Бела књига о политици за младе Европског парламента и Европска повеља о учешћу младих у општинском и регионалном животу (Национална стратегија за младе, 2008: 4-5).*

Принципи на којима је заснована Национална стратегија су:

- Поштовање људских права,
- Равноправност,
- Одговорност,
- Доступност,
- Солидарност,
- Сарадња,
- Активно учешће младих,
- Интеркултурализам,
- Доживотно учење,
- Заснованост (Национална стратегија за младе, 2008: 7–8).

Општи стратешки циљеви Националне стратегије за младе су следећи:

- Подстицати младе да активно учествују у друштву;
- Развијати сарадњу младих и обезбеђивати услове за учешће у доношењу одлука кроз одржив институционални оквир, а на основу потреба младих и у партнерству са младима;
- Изграђивати систем информисања младих на свим нивоима и у свим областима;
- Обезбеђивати остваривање права на једнаке шансе свих младих у друштву, а посебно младих који живе у тешким условима;
- Подстицати и вредновати изузетна испољавања и постигнућа младих у различитим областима;
- Унапређивати могућности за квалитетно провођење слободног времена младих;
- Развијати отворени, делотворни, ефикасни и праведни систем формалног и неформалног образовања који је доступан свим младима и који је у складу са светским трендовима у образовању и контекстом образовања у Републици Србији;
- Подстицати и стимулисати све облике запошљавања, самозапошљавања и предузетништва младих;
- Унапређивати безбедност младих;

- Чувати и унапређивати здравље младих, смањивати ризике и водеће поремећаје здравља и развијати здравствену заштиту прилагођену младима;
- Оснаживати младе за иницијативе и активности које су у складу са основним циљевима одрживог развоја и здраве животне средине (Национална стратегија за младе, 2008: 9–10).

Наведених једанаест општих циљева Националне стратегије за младе је конкретизовано или рашчлањено на седамдесет пет специфичних циљева и за њихово остваривање су предвиђене одговарајуће мере (чији ефекти су мерени бројним индикаторима).

Полазећи од основног задатка Стратегије (да пружи могућности које ће обезбедити израду системских, институционалних и развојних решења за подршку младима у различитим областима друштвеног живота), припремљен је и Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе. Овим акционим планом утврђују се активности које ће се остваривати у периоду 2009–2014. године. Детаљан план финансирања активности сачињен је за 2009. годину, а за период 2010–2014. године је дата пројекција трошкова. Акциони план треба да помогне свим органима, организацијама, институцијама и појединцима и свим другим заинтересованим субјектима да реализују циљеве Стратегије. У складу са тим, у Акционом плану су прецизно утврђене улоге, одговорности носилаца реализације, као и институционални механизми који треба да омогуће постизање жељених резултата и остваривање општих стратешких циљева Стратегије. За сваки од специфичних циљева у Стратегији утврђене су активности, очекивани резултати остваривања предложених активности и индикатори (квантитативни и квалитативни) на основу којих ће се пратити спровођење Стратегије и мерити постигнути резултати. Свака од понуђених активности је прецизно утврђена у погледу рокова, финансирања (за 2009. годину), праћења реализације и евалуације. Посебно поглавље посвећено је систему праћења и евалуације спровођења предложених активности и садржи механизме, облике и начин извештавања за све предложене активности.

Акциони план је усаглашен са стратешким документима које је донела Влада: Национална стратегија Србије за приступање Србије и Црне Горе ЕУ, Стратегија за смањење сиромаштва у Србији, Национална стратегија запошљавања за период 2005–2010. године, Национални план акције за децу, Национална стратегија привредног развоја Републике Србије од 2006. до 2012. године, Миленијумски циљеви развоја у Републици Србији, Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, Стратегија развоја заштите менталног здравља, Национална стратегија за борбу против ХИВ/АИДС-а, Стратегија подстицања рађања, Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године, Стратегија развоја стручног образовања у Републици Србији, Стратегија развоја образовања одраслих у Републици Србији, Стратегија развоја социјалне заштите, Стратегија развоја железничког, друмског, водног, ваздушног и интермодалног транспорта у Републици Србији од 2008. до 2015. године и Национална стратегија одрживог развоја. Такође, Акциони план је усаглашен и са акционим плановима који прате реализацију усвојених стратегија, као и са Националним планом акције за децу (Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе, 2009: 1–2). Влада Републике Србије је усвојила Годишње извештаје о напретку у спровођењу Националне стратегије за младе за 2009. и 2010. годину. Извештаји за наредне две године нису усвојени.

О појму и положају младих

У Националној стратегији за младе младим особама се сматрају лица од петнаест до тридесет година старости и наводи се да у Републици Србији има око милион и по младих (или двадесет процената укупног становништва). Према дефиницији Уједињених нација млади су особе између петнаест и двадесет и четири године старости, но савремена истраживања младих код нас померају границу младости на тридесет, чак и тридесет пет година. Тако, Томановић и Игњатовић (2004) показују да се, на пример, дешавање кључних животних догађаја код младих у Србији одиграва чак деценију касније него, на пример, у Холандији, Немачкој и Данској. Транзиција од образовања ка запошљавању и транзиција ка самосталном становању и заснивању породице су одложене првенствено због тегобне постсоцијалистичке трансформације и политичке нестабилности у Србији последње две деценије. Због тога истраживачи положај младих код нас оцењују као „изнуђену продужену младост” (Михаиловић, 2004).

Према неким схватањима (Илишин, 2005: 17), у приступу младима могу се препознати две међусобно комплементарне традиције. Прва полази од младих као ресурса, што подразумева да се млади виде као представници пожељне будућности, носиоци доминантних друштвених вредности које се преносе с генерације на генерацију, али и потенцијални извор иновација и витално друштвено богатство, те као део популације којем је потребно осигурати оптималне друштвене услове за развој. У таквом контексту се млади истовремено схватају и као будућа друштвена снага и као важан друштвени ресурс у садашњости. Другим речима, друштвена важност младих произлази из њихових потенцијала који би требало да буду активирани док су још млади, без одлагања за нека будућа времена. Поред тога, стално смањивање удела младих у становништву развијених земаља сугерише да би младе требало сматрати релативно ретким „ресурсом”.

Друга традиција схвата младе као проблем (односно као извор проблема и/или као категорију која је сама у проблемима). То значи да се млади виде као популација која се налази у осетљивом периоду развоја и тиме је подложна различитим облицима ризичног и девијантног понашања, недовољно интегрисана у глобално друштво, због чега јој је потребна заштита од тог друштва. Са таквим гледањем често је повезана негативна слика о младима и неповерење друштва у младу генерацију. Логична последица оваквог односа је маргинализовани друштвени положај младих и патерналистички став друштва према њима.

У савременом друштву несумњиво се могу препознати оба наведена приступа, а који ће од њих превладавати највише зависи од актуелних друштвених процеса у конкретном друштву. Оно што се може сматрати трендом јесте да приступ младима као „ресурсу” долази више до изражаја у периодима друштвене стабилности и економског напретка, док је гледање на младе као на проблем присутније у друштвено нестабилнијим приликама (привредна стагнација или назадовање). Но, без обзира на то који је приступ доминантнији, заједнички циљ свих савремених друштава јесте успешна друштвена интеграција младих, чији је неопходан предуслов обезбеђивање одговарајућих друштвених услова.

Ипак, млади представљају сегмент који је практично издвојен од остатка друштва, захваљујући постојању школског система и посебног правно-институционалног система заштите младих. Оба поменута механизма служе, с једне стране, социјализацији младих, а с друге, дисциплиновању, надзору и контроли над омладином од стране друштва одраслих. Последица деловања поменутих механизма је снажна хомогенизација младих, изражена у објективно различитом положају младих у односу на остале друштвене групе, али и развијање властите субјективне свести и образаца понашања младих као јединствене идентитетске групе (Милић, Чичкарић, 1998: 18).

Млади су веома рањив и угрожен део становништва из више разлога, а крупне друштвене промене готово увек највише и најтеже погађају њих (добар пример је раст ионако високе незапослености младих у време текуће економске кризе). Основни разлог лежи у чињеници да се млади „крећу” од релативно заштићеног света детињства ка такмичарски устројеном свету одраслих, у којем се од њих очекује интеграција путем преузимања трајних друштвених улога. Међутим, та интеграција је одавно, а нарочито последњих деценија, веома сложен процес који често доводи до дистанцирања младих од друштва које због своје рањивости и специфичног животног искуства доживљавају туђим и недовољно пријатељским (често и отворено непријатељским). Све дуже трајање формалног образовања, неизвесне могућности запошљавања (поготово на сигурним и добро плаћеним пословима), отежано друштвено-економско осамостаљивање и одлагање заснивања сопствених породица обележавају појаву познату као продужена младост. Ова продужена младост логично за последицу има успорену друштвену интеграцију и задржава младе у зависном положају у односу на друштво или свет старијих (Илишин, 2005: 18).

Када је реч о положају младих у постсоцијалистичким друштвима Централне и Источне Европе, несумњиво је међу истраживачима прва и широко прихваћена теза да млади људи доживљавају своје животне транзиције (транзиција у зрелост, транзиција од школовања ка запослењу и заснивању породице) истовремено са транзицијом њихових друштава. Ако желимо да проучавамо поменуте животне транзиције младих, нужно је сагледати њихов међуоднос са друштвеном трансформацијом.

Ипак, оно што је заједничко за сва постсоцијалистичка друштва (па и Србију) када је реч о положају младих јесте нестанак релативно чврсто структурисаних и предвидљивих путања животних транзиција и њихова флексибилизација. „Таласи друштвене трансформације у региону су снажно утицали на услове живота младих. Сви ранији агенти социјализације су и сами у болном процесу реструктурирања како би пренели вредности и обрасце понашања на младе људе. Породични односи су постали напрегнути под утицајем економских тешкоћа, незапослености и пропасти моралних норми. Нове политичке партије нису задобиле довољно ауторитета и у великој мери немају поверење младих. Образовне и економске институције су у нареду, настојећи да се прилагоде новој тржишној ситуацији извођењем највећих могућих добитака за себе и умањењем губитака, мало се бринући за своје 'клијенте'” (Kovacheva, 2001: 43).

Када је реч о истраживању положаја младих, позната социолошка дихотомија структура/акција се огледа у томе да ли се као кључни постулира значај структуралних контекста и детерминанти или индивидуалних аспирација и могућности избора и идентитета. Као могуће решење и превазилажење дихотомије указује се на појам и приступ *социјалне биографије*. „Приступ социјалне биографије обликовао се једним делом као реакција на елементе тзв. *тезе о индивидуализацији*, односно пренаглашавање слободе избора и улоге саморефлексивног делања, са једне стране, а умањење значаја структуралних фактора у обликовању индивидуалних биографија, са друге стране. Једно од првих понуђених решења за суодношење структуре и делања у процесу обликовања индивидуалних животних путањи нађено је у концепту *структурисане индивидуализације* (Робертс *et al.*, 1994). Према овом становишту појединац обликује властиту биографију у односу на друштвени контекст – његова структурална обележја (омогућавајућа и/или ограничавајућа), расположиве ресурсе, властите стратегије и властиту идентитет. Индивидуална биографија се на тај начин конституише као социјална биографија: она је и друштвено структурисана, али и производ делања. Поред тога, приступ социјалне биографије у себи обједињује динамичност и процесуалност приступа животног тока, показујући на који се начин друштвено-историјски и структурално-институционални фактори и контексти преламају на живот појединца,

усмеравајући његово делање у различитим животним ситуацијама и фазама” (Томановић, 2012: 26–27).

Управо се приступ социјалне биографије намеће као најприкладнији у осмишљавању будуће Националне стратегије за младе (и других стратегија који се баве положајем младих), пошто омогућава сагледавање процеса индивидуализације младих који је несумњиво на делу како у ширим (глобалним) оквирима, тако и у нашем друштву, али у оквирима које задаје дати структурални контекст. У обликовању индивидуалних биографија млади су ограничени али и подстакнути поменутиим друштвеним и културним условима, у оквиру којих „комбинују” сопствене индивидуалне и породичне ресурсе, властите стратегије и идентитет.

Материјални положај

Материјални положај младих у Србији одређен је у највећој мери материјалним положајем њихових породица (од чијих укупних ресурса су млади изразито зависни). У том погледу се ситуација поправила у односу на последњу деценију двадесетог века, када је више од 70% младих сведочио о погоршању материјалног стања њихових породица (Мојић, 2004). Првих година након 2000. млади су материјални положај својих породица најчешће оцењивали као осредњи. Наиме, највећи број испитаника сврставао је своје породице на средину петочлане скале финансијске ситуације, тј. у категорију домаћинстава која задовољавају основне потребе исхране и одевања, али без могућности да набаве важније кућне апарате.

Пораст животног стандарда био је постепен, али континуиран, све до почетка светске економске кризе која је снажно погодила и нашу привреду, а тиме и финансијску ситуацију у већини породица. Но, у поређењу са истраживањем 2003. године, број младих који су издржавани од стране родитеља се значајно смањио, док се учешће оних са личним приходима повећао, што указује на својеврсни тренд побољшања финансијске ситуације младих у Србији. „Од укупног броја младих чак 37,5% је без прихода, 36,5% имају приходе који су испод просечних и додатних 16,6% имају просечне приходе што упућује на низак ниво финансијске самосталности младих која је потребна за независан живот. Поред тога што су приходи ограничени, њих карактерише и висок ниво разлика између различитих група младих. Приходи очекивано расту са годинама па је највише оних са бољим приходима у старијим кохортама. Према личним приходима и занимању најбоље стоје стручњаци којих је око једне четвртине у највишем платном разреду, затим службеници са 7% (у највиша два 21%), техничари и КВ радници са око 5% (у највиша два око 10%), док су у најлошијој ситуацији пољопривредници и НКВ и ПКВ радници од којих половина спада у ниже платне разреде” (Станојевић, 2012: 56).

Но, када је реч о самоперцепцији материјалног положаја, најновија истраживања откривају изражено незадовољство младих људи сопственим финансијским положајем. Упркос чињеници да су одређене промене постигнуте, оне се и даље сматрају недовољним у поређењу са оним што је пожељно и потребно. У односу на брачни статус, у најлошијој финансијској позицији (међу нижим разредима) према личним приходима су нежењени/неудате са 57% (што је и очекивано јер су они највећим делом из млађих категорија, или су студенти или су недавно изашли на тржиште рада). Остале групе показују сличне особине, а једино су у нешто бољој позицији млади који живе у кохабитацији, којих у вишим приходовним разредима има 23,3% (11,3% ожењених/удатих, 7,4% нежењених/неудатих). Према породичним приходима по члану домаћинства, поново су кохабитирајући у најбољој позицији (53,5% у вишим разредима). Овај резултат је и очекиван с обзиром да ову форму заједничког живота чешће бирају млади, образовани, бољестојећи и урбани (Станојевић, 2012: 57).

Даље, значајан удео младих је без личних прихода, а за део њих су ти приходи недовољни. Истраживања показују да су бољи приходи у непосредној вези са вишим степеном образовања, вишим положајем у хијерархији занимања и величином места становања. Показује се, такође, да је изразито висок ниво финансијске размене између генерација, која, са једне стране, ублажава структуралну рањивост младих, али са друге стране, додатно онемогућава њихову финансијску аутономију (Томановић, Станојевић, 2012: 274).

Сиромаштво, социјална искљученост и социјална заштита

У Националној стратегији за младе се указује на посебно осетљиве групе младих које су осујећене или онемогућене да остварују своја права: сиромашни млади, млади Роми, те млади са инвалидитетом. „Готово сви млади у Републици Србији у некој мери трпе последице сиромаштва у друштву: у свакодневном животу, у оквиру образовања, у ограниченим могућностима да квалитетно проведу своје слободно време, у остваривању својих права на здравствену и социјалну заштиту итд. Посебно су угрожени млади који живе у сиромаштву. У нашој средини се здравље осетљивих група младих не прати посебно, мада поједина истраживања указују на већу угроженост њиховог здравља у односу на просечну популацију и мању приступачност здравственој заштити” (Национална стратегија за младе, 2008: 19).

Сиромаштво се данас сматра једним од најважнијих глобалних проблема и смањење сиромаштва представља један од најважнијих задатака светске заједнице. О томе сведочи и чињеница да је Генерална скупштина Уједињених нација период од 1996. до 2007. године прогласила Деценијом искорењивања сиромаштва. Такође, смањење и искорењивање сиромаштва представља један од Миленијумских циљева развоја Уједињених нација. Конкретније, циљ је искоренити крајње сиромаштво и глад, и то предвиђеним следећим темпом:

1. У периоду 1990–2015. године преполовити проценат популације чији су приходи мањи од 1\$ дневно.
2. У периоду 1990–2015. године преполовити проценат популације која пати од глади.

Сиромаштво се појављује у много видова и димензија. Понекад се сиромаштво идентификује са немогућношћу достизања стандарда живота највећег дела становника читавог друштва. Други приступ наглашава поједине врсте „ресурса” који недостају људима угроженима сиромаштвом – сигурност, социјални капитал, посебна знања и вештине и сл. Сиромаштво се, такође, може посматрати и као недостатак основних могућности за достојан живот. Овај приступ превазилази идентификовање сиромаштва са недостатком финансијских средстава и истиче његове шире карактеристике као што су често разбољевање, лоша исхрана, недостатак образовања, друштвено и политичко маргинализовање, као и дискриминација на основу рода, старости или по неком другом основу.

Данас највећи број креатора политика за смањење сиромаштва у друштву прихвата вишедимензионално одређење које укључује одређене традиционално „немерљиве” атрибуте попут дискриминације, друштвеног искључивања или губитка достојанства. Живот у сиромаштву подразумева несигурност, беспомоћност, изложеност насиљу и дискриминацију, као и искљученост из главних друштвених токова (Млади и сиромаштво, 2005). Бити сиромашан значи бити искључен из одлучивања и живети на маргинама друштва. Због свега наведеног јасно је да смањивање сиромаштва представља много више од достизања одређеног нивоа прихода.

Може се прихватити оцена да сиромаштво (а поготову његови екстремни облици) није било значајније присутно у Србији до почетка деведесетих година двадесетог века. Између осталог, образовање, здравство, социјална заштита и остале услуге биле су доступне највећем делу грађана. Поменута катастрофална друштвена догађања довела су до нагло осиромашења највећег дела становништва, са једне стране, али и до енормног богаћења малог броја људи захваљујући корупцији, привредном криминалу и блискости са претходним режимом. Учешће сиве економије за време дотад незабележене хиперинфлације у 1993. години прешло је 50% бруто друштвеног производа.

Сиромаштво се смањује након 2000. године у Србији све до економске кризе 2008. године, када поново постепено расте. Но, поред материјалног сиромаштва, све већа је укупна друштвена искљученост, поготово младих, због огромне незапослености и депривираниости по многим обележјима. „Друштвено искључени млади људи су концентрисани у руралним подручјима, а најмање их је у Београду. Концентрација економског, политичког и културног живота у престоници и неколико већих градова оставља младе на селу и у мањим градовима у знатној мери без перспективе за интеграцију у различите сфере друштва. Док је унутар етнички већинске српске групе мање од 5% младих припада овој категорији, дотле је нешто преко половине младих Рома друштвено искључено, што реактуелизује питање о етничкој компоненти искључености, која је део различитих облика институционалне и ванституционалне дискриминације.

Млади који припадају друштвено искљученима су политички и грађански далеко мање активни и заинтересовани за друштвена и политичка дешавања од осталих, што их, поред неинтегрисаности у тржиште рада, додатно искључује из јавне сфере унутар које би могли да остваре лични или заједнички интерес. Политичка и социјална партиципација је додатно отежана медијском изолованашћу, јер готово половина њих никад не користи интернет, док трећина не чита новине. Кад је реч о задовољству на личном, породичном и професионалном плану млади људи који су у друштвено маргинализованом положају далеко су мање задовољни својом тренутном ситуацијом од осталих” (Томановић, Станојевић, 2012: 283).

У Националној стратегији за младе се истиче да су млади Роми који чине, према подацима и проценама Републичког завода за статистику, у популацији младих од 15 до 20 година 5,7%, значајно мање обухваћени на свим нивоима школовања од њихових вршњака у општој популацији. Основну школу, од деце евидентиране у ромским насељима, похађа 66,2% (наспрам 94,4% остале деце у Републици Србији), а велики број рано напушта школовање (посебно девојчице), у средњу школу уписује се свега 14,1% младића Рома (наспрам 82,4% осталих) и 5,9% девојака Ромкиња (наспрам 88,9% осталих). Када је реч о социјалној искључености младих Рома, потребно је пажљиво анализирати и родну димензију те искључености, будући да су младе Ромкиње (поготово када је реч о образовању) једна од најискљученијих група младих.

Међу онима који накнадно (тзв. друга шанса) завршавају основну школу, такође је највише Рома (8,5% мушкараца и 8,6% жена). Међу уписаним студентима је веома мали број Рома (око 0,06%). Један део проблема у образовању младих Рома је рано склапање брака. Укључење Рома у образовни систем и обезбеђивање континуитета образовања за све младе Роме, иако већ присутно као циљ у акционом плану Декаде Рома (2005–2015), мора бити подржано и у овој стратегији. У циљу унапређивања положаја Рома Влада је донела и акционе планове из области становања, здравства и запошљавања, а у току је рад на доношењу свеобухватног стратешког документа и акционих планова за друге релевантне области (Национална стратегија за младе, 2008: 20).

Стратегија за унапређивање положаја Рома у Републици Србији поставља основе за унапређивање положаја Рома у Републици Србији и смањење разлике између ромске популације и осталог становништва. Такође, овим документом ствара се основа за идентификовање и примену мера афирмативне акције, пре свега у областима образовања, здравља, запошљавања и становања. Све су то области у којима су млади Роми вишеструко депривирани у односу на остатак младе популације.

Потписивањем Декларације Декаде инклузије Рома 2005–2015, у Софији 2. фебруара 2005. године од стране председника влада земаља учесница, започела је реализација иницијативе Декада инклузије Рома 2005–2015. Циљ ове међународне иницијативе која окупља државе Централне и Југоисточне Европе, међународне организације, удружења грађана и

представнике ромског грађанског друштва, је унапређивање положаја Рома, као и смањивање неприхватљивих разлика између Рома и осталог дела становништва. Поред одређених приоритетних области (становање, образовање, запошљавање и здравство), посебна пажња је посвећена и сузбијању дискриминације, смањењу сиромаштва и побољшању положаја жена, а основни принцип је и укључивање представника ромских заједница у све процесе. Република Србија председавала је Декадом Рома у периоду од 1. јула 2008. године до краја јуна 2009. године.

Стратешки циљ који се поставља овим документом дефинисан је као унапређење положаја Рома у Републици Србији, што треба да доведе до смањења разлика која сада постоји између положаја ромске популације и осталог становништва. Према Попису становништва из 2002. године, у Републици Србији 108.193 грађана се изјаснило да су припадници ромске националне мањине. Међутим, многа истраживања указују на то да је број припадника ромске националности у Републици Србији знатно већи, па се процењује да је укупан број Рома између 250.000 и 500.000.

Овај документ се, у посебним поглављима, бави питањима образовања, услова становања, запошљавања, расељених лица, проблемима у вези са реадмисијом, питањима доступности личних докумената, социјалним осигурањем и социјалном заштитом, здравственом заштитом, положајем жена, информисањем, културом, политичким учешћем и представљањем Рома, дискриминацијом и другим сродним питањима (Стратегија за унапређивање положаја Рома у Републици Србији, 2009: 1).

Најзад, када је реч о трећој посебно осетљивој групи, процењује се да у Републици Србији живи између 700.000 и 800.000 особа са инвалидитетом, од чега је 20,6% оних који су млађи од 24 године. Највећи број особа са инвалидитетом завршава школовање на нивоу средње школе (62,9%), док их је на високим школама и основним студијама знатно мањи број (25,5%). Такође, значајан број младих из ове групе завршава школовање у специјалним школама. Иако се дискриминација у односу на младе са инвалидитетом смањује, она је несумњиво још увек присутна у нашем друштву.

Особе са инвалидитетом су у веома тешком социо-економском положају, због тога што се споро и ретко запошљавају, и поред бројних програма које је Национална служба за запошљавање увела да би се особе са инвалидитетом лакше укључивале на тржиште рада. Основни разлози њихове недовољне социјалне укључености јесу физичке препреке и неприхватање од стране околине. Међутим, и поред тога, особе са инвалидитетом су веома расположене да се запосле, а нарочито млади од 19 до 24 године, али их у томе спречава застарелост образовног система, који кроз специјалне школе нуди занимања за којима више не постоји потреба на тржишту рада. С обзиром на чињеницу да не постоји прецизан број младих особа са инвалидитетом у Републици Србији, веома је тешко израчунати стопу незапослености. Међутим, процењује се да је само око 13% особа са инвалидитетом запослено. Према неким истраживањима стопа запослености особа са инвалидитетом је 20,7%, што је 2,5 пута ниже од просека у чланицама ЕУ – 25% (Национална стратегија за младе, 2008: 21).

Ради побољшања положаја особа са инвалидитетом усвојена је Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији. Ова Стратегија представља средњорочни план активности свих друштвених актера у Републици Србији оснажујући темељ грађанског друштва коме Република Србија тежи, а меру успешности реализације тог стратешког циља биће могуће мерити и степеном испуњења циљева које ова Стратегија поставља. Циљеви Стратегије установљени су за период од 2007. до 2015. године, са акционим плановима који се доносе на период од две године.

Као основ за израду Стратегије, употребљена су решења прокламована усвојеним домаћим и међународним документима, која питања третмана особа са инвалидитетом не постављају као сегмент социјалне политике, већ као питање поштовања људских права. Неоспорно је да такво савремено и успешно друштво коме Република Србија тежи као стратешком циљу, подразумева не само материјално благостање, већ заједницу задовољних појединаца који уживају пуно учешће у свим сегментима друштва.

Уставом Републике Србије јемче се људска и мањинска права и као таква, непосредно се примењују. Држава јемчи равноправност жена и мушкараца и развија политику једнаких могућности. Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (први антидискриминациони закон у Републици Србији) уређује се општи режим забране дискриминације по основу инвалидности, посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом (Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, 2005: 1).

Стратешки циљ који овај документ поставља је унапређење положаја особа са инвалидитетом до позиције равноправних грађана који уживају сва права и одговорности. Временски период за који се постављају општи и посебни циљеви Стратегије обухвата период од 2007. до 2015. године. Задатак документа Стратегије и акционог плана је да се дефинишу циљеви, мере и активности које ће допринети да се социјални модел и приступ заснован на људским правима угради у мере које утичу на питања положаја особа са инвалидитетом.

У складу са постављеним оквирима, план је да се до 2015. године испуне следећи општи циљеви:

1. Питање положаја особа са инвалидитетом уградити у опште развојне планове уз изградњу институционалног оквира и операционализацију мултисекторске и мултиресорне сарадње на активностима планирања и праћења политика у овој области;
2. Развити ефикасну правну заштиту, уз развијене и спроведене планове превенције и спречавања дискриминације особа са инвалидитетом, као и планове сензибилизације друштва по питањима инвалидности;
3. Социјалне, здравствене и друге услуге базиране на правима и потребама корисника начинити доступним, у складу са савременим, међународно прихваћеним методама процене инвалидности и потреба;
4. Развити политике мера и применити програме, нарочито у областима образовања, запошљавања, рада и становања, који особама са инвалидитетом пружају једнаке могућности и подстичу самосталност, лични развој и активан живот у свим областима;
5. Особама са инвалидитетом осигурати приступ изграђеном окружењу, приступачном превозу, информацијама, комуникацијама и услугама намењеним јавности, а кроз развој и спровођење плана уклањања баријера и изградње приступачних објеката и услуга;
6. Осигурати особама са инвалидитетом адекватан стандард живљења и социјалну сигурност (Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, 2005: 4–5).

Када је реч о положају младих особа са инвалидитетом, оне се изричито помињу на неколико места у поменутој Стратегији, а најконкретније у посебном циљу осам, у којем се каже да ће се настојати „осигурати поштовање и остваривање права свих особа са инвалидитетом на адекватно образовање уз обезбеђивање једнаких могућности за учење и развој у локалној заједници за сву децу, омладину и одрасле особе са инвалидитетом (Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, 2005: 14).

Када је реч о систему социјалне заштите у Србији, он је у непрестаном мењању и прилагођавању измењеној стварности постсоцијалистичког друштва Србије и економских тешкоћа изазваним светском економском кризом из 2008. године (укључујући и њен актуелни други талас). Тако се у Националној стратегији за младе (2008: 20) истиче да у старосној структури млади корисници материјалног обезбеђења од 16 до 30 година учествују са 17,2%. Просечан износ материјалног обезбеђења по породици је, пре 2008. године, био у противвредности око 58 евра. Чињеница да је значајан број породица вишегенерацијски корисник овог права, један је од показатеља репродукције сиромаштва и недовољно ефикасног система који не успева да спречи дуготрајну зависност од социјалних служби.

Сви грађани Републике Србије под једнаким условима и околностима остварују право на услуге социјалне заштите. Услед незадовољавајућег материјалног положаја, млади из осетљивих група, пре свега из ромске популације, чешће се јављају као корисници система социјалне заштите. Стратегија развоја социјалне заштите само на два места помиње младе и може се основано рећи да је (када је реч о млађим категоријама становништва) превасходно усмерена на социјалну заштиту деце, што је и разумљиво будући да она спадају у зависно становништво које се не може укључити у рад и стицање средстава за живот. Но, изостанак мера активне политике у запошљавању корисника материјалног обезбеђења, условљава да највећи број радно способних младих средства за живот обезбеђује у сфери сиве економије, што неминовно репродукује њихово сиромаштво и свеукупну социјалну искљученост (Стратегија развоја социјалне заштите, 2005).

Становање

Једна од најважнијих димензија материјалног положаја уопште, а поготово статуса младих људи који теже осамостаљивању и индивидуализацији јесте стамбени статус. Да је у том погледу ситуација у Србији катастрофална говоре процене о приближно десетоструком смањењу стамбене изградње на годишњем нивоу у односу на период пре деведесетих година двадесетог века, као и свеопште осиромашење, које и тако мали број стамбених јединица које се појављују на тржишту чини недоступним највећем делу становништва. Наравно, и овде су млади најугроженија друштвена група, пошто се налазе на прагу заснивања сопствене породице и, самим тим, решавања стамбеног питања.

Када је реч о стамбеном статусу као другој битној димензији материјалног положаја младих, показује се изразита зависност младих од ресурса породице порекла: већина их станује у родитељском дому или је до стамбеног простора дошла наслеђивањем или уз финансијску помоћ родитеља, док га је мањи део обезбедио властитим средствима, а готово занемарљив број уз помоћ државних механизма – мера и програма. Иако је могућност стицања стамбеног простора у директној вези са образовањем, запосленошћу и професијом, лична примања нису довољан ресурс у контексту недовољне системске подршке. На тај начин, с обзиром на то да њихов материјални положај зависи од акумулираних (неједнаких) ресурса породице порекла, материјална зависност младих од породица доводи до слојних неједнакости и њихове репродукције. Антиципирање значајних структуралних препрека ограничава делање – велика већина младих нема краткорочне планове у погледу промене стамбене ситуације (Томановић, Станојевић, 2012: 274).

Код транзиције младих у Србији ка самосталном становању и заснивању породице, управо се становање показује као једно од структурних ограничења процеса индивидуализације (Петровић, 2004: 194). Наиме, у овом погледу се појављују различита премодерна решења и стратегије које се заснивају на атомизованим и фрагментарним породичним мрежама и које подстичу традиционалне обрасце живота насупрот индивидуализацији. Истраживања су показала значајан пораст броја вертикално проширених или вишегенерацијских породица у Србији у периоду економске и свеопште друштвене кризе (Милетић, 2005). „То су заједнице традиционалне оријентације, настале процесом ретрадиционализације, као последица објективних и субјективних околности. Објективне околности су тешка осиромашења која су задесила наше друштво, реална искљученост младих парова из могућности да дођу до стамбеног ресурса, али и реална немогућност старих да остваре било какву сигурност и солидарност у друштву у коме је социјална политика злоћудна. Међутим, није занемарљив ни утицај субјективних околности, као што су манипулација и волунтаризам родитељске породице. Наиме, стратегија живота у вертикално проширеним домаћинствима често није резултат добровољног пристанка младе породице, већ присиле изазване отвореним или прикривеним волунтаризмом родитељске породице, која на овај или онај начин избегава да се одрекне дела материјалних ресурса и преусмери их ка породици оријентације своје деце” (Милетић, 2005: 244).

Ауторка сматра да у таквим породицама настаје таква алокација породичних ресурса која одражава патријархално настојање да одржи патрилокалност и спречи неолокалност, са циљем ометања еманципације и индивидуализације младе породице од стране родитељске. То се често дешава чак и у случајевима када постоје такви материјални ресурси који би, одговарајућом алокацијом, омогућили почетну основу за еманципацију младе породице или транзицију младих ка самосталном становању и заснивању сопствене породице. Реч је првенствено о стратегији манипулације породичним ресурсима, пре свега стамбеним

јединицама (стан, кућа). Ова стратегија манипулације има свој специфичан контекстуални значај, пошто се дешава у друштву које је опустошено ресурсима сваке врсте. Конкретно, када је реч о становању, процене су да је у том периоду забележено десетоструко смањење стамбене изградње на годишњем нивоу у односу на период пре деведесетих година, али је и тако мали број стамбених јединица на тржишту био, због свеопштег осиромашења, недоступан највећем делу становништва. У контексту социјалне политике која старе људе потпуно маргинализује и запоставља, а породицу чини незамењивим, јединим расположивим ресурсом, родитељска породица поседује ретке ресурсе и врло је склона да њима манипулише (Милетић, 2004: 411).

„Бирајући стратегије доласка до првог стана, млади се готово уопште не ослањају на мере државе. Млади људи у Србији који су своју некретнину купили сами или са партнером су је у три четвртине случајева купили за готовину (од чега нешто више од половине својом уштеђевином, а остали продајом (најчешће наслеђене) некретнине и уз помоћ родитеља/ рођака), док је свега 0,5% младих до своје некретнине дошло уз помоћ кредита (у узорку је било свега 4 испитаника – 0,3% оних који су користили субвенције државе). Ови подаци указују да се млади приликом обезбеђивања некретнине ослањају на сопствене и породичне ресурсе, а у готово занемарљивом броју случајева на институционалне механизме долажења до потребних средстава за куповину стана” (Станојевић, 2012: 62–63).

Све наведено указује на значај системских решења када је реч о становању младих, што донекле препознаје и Национална стратегија социјалног становања, усвојена 2012. године. У поменутој Стратегији се оправдано указује да постоји огроман раскорак који постоји између потреба и могућности великог броја домаћинстава у Републици Србији да самостално реше своје стамбене потребе на тржишту и скоро потпуно одсуство системских мера стамбене подршке таквим домаћинствима. Основни циљ сваке стамбене политике је да целокупно становништво може уз најрационалнији вид подршке обезбедити станове одговарајуће величине и опремљености у функционалном окружењу и уз разумне цене, а одабир становништва у приступу становима треба да буде што мање привилегован.

Услед недостатка свеобухватне стамбене политике у Србији се у последњих двадесетак година управо дешавао супротан процес. Наиме, мада су се у периоду претходних двадесет година стамбене потребе значајно увећале, како код социјално и економски најугроженијих, тако и међу средњедоходовним домаћинствима, није постојао план организованог решавања бројних проблема у стамбеном сектору, који су се временом умножавали и усложњавали, а мере стамбене политике се усмеравале на све ужи и све привилегованији круг лица (Национална стратегија социјалног становања, 2012: 1).

Као први корак у циљу остваривања ове улоге државе, Народна скупштина је 2009. године донела Закон о социјалном становању. Анализе су показале да су на различите начине спровођени многи локални програми непрофитне продаје у већим градовима, као што су: Београд, Крагујевац, Ниш и слично. Станови финансирани из фондова солидарне стамбене изградње од раних 90-их година су типичан пример оваквих програма, а у њима је био значајан ниво субвенционисања. Када је реч о младима у поменутој Стратегији, може се рећи да су они у великој мери запостављени, упркос раније наведеним подацима о израженој стамбеној оскудици у којој живе млади у Србији и прибегавању премодерним решењима живота у вишегенерацијским породицама. Издваја се једино програм усмерен на заиста узак круг младих, попут посебних програма за младе научне раднике, али уз велике осцилације у његовом спровођењу (Национална стратегија социјалног становања, 2012: 52).

Образовање

Нема сумње да је образовање подручје друштвеног живота у којем млади као појединачни актери највише обликују своје друштвене биографије и стичу свој кључни индивидуални „ресурс” или капитал. Но, у стицању овог капитала транзициони ризици присиљавају младе људе да стварају веома флексибилне стратегије. У целини, животне путање и транзиција у свет одраслих нису више чврсто структурисани због низа различитих економских, политичких и културних промена у постсоцијализму. Сам појам флексибилности у наведеном смислу првобитно је примењен у анализи понашања радне снаге на тржишту рада и објашњава нестандартне видове запослености као што су запослење са делимичним радним временом, привремено и повремено запошљавање, самозапошљавање, рад код куће, рад по уговору и слични облици који подразумевају мање формална правила и процедуре. Теорије касне модерности довеле су у везу појам флексибилности са ризиком, неизвесношћу, индивидуализацијом и рефлексивношћу. Флексибилизација радног процеса представља основу за рефлексивну и самостварајућу биографију, појединачну самореализацију и стваралачку неизвесност слободе (Kovacheva, 2001: 43).

Обрасци образовног ангажовања младих у великој мери обликују и свеукупне транзиције младих људи у савременим друштвима. Образовање може представљати почетну тачку путање ка запослењу и свету рада, али и ресурс који младе „опрема” знањима и вештинама потребним за снажање у „свету одраслих” (Furlong, 2009: 95). Занимљива је и тачна опаска да, парадоксално, формално образовање постаје и све важније, али уједно и све неважније у животима младих људи данас (Wyn, 2009: 103). Наиме, млади вреднују формално образовање пошто им нуди могућност будућег успеха и извесности и пошто образовне квалификације све више представљају неопходан предуслов запошљавања. Ипак, учење у неформалним окружењима (повремено и привремено радно ангажовање, волонтирање, културне активности и слично) такође је цењено пошто, за разлику од формалног образовања, нуди суочавање са непосредним друштвеним проблемима и омогућава „вежбање” избора и одлучивања, битних интерперсоналних вештина у савременим „ризичним друштвима” (Beck, 2001).

Но, у којој мери је у постсоцијалистичком друштву попут нашег (које је додатно прошло кроз ратна дешавања, свеопшту економску и политичку кризу, па и друштвену аномију) наведена флексибилизација на делу и ако јесте, да ли је свестан избор младих или нужност „пливања у водама транзиције” (Михаиловић, 2004)? Образовање је управо област у којој се показују сва она структурална ограничења за младе у настојању да сопственим делањем (стицањем квалификација, али и знања и вештина) колико-толико повећају своје шансе на, најблаже речено, неблагоприятном тржишту рада попут нашег у последње две деценије.

Стварање социјалних биографија младих у сфери образовања ограничено је ширим друштвеним/структурним условима, али и породичним ресурсима (материјални, културни, социјални, културне норме и обрасци). Наравно, само образовање представља основни ресурс младих и у том погледу се ситуација поправља након 2000. године (Томановић, 2012б: 147). Ипак, образовна структура становништва је и даље веома неповољна (укључујући и младе до 35 година). Готово трећина грађана Србије има незавршену или завршену само основну школу, а близу 30% младих „испада” из система образовања (поређења ради, тај удео у земљама Европске уније је 15%). Код нас тек свака пета млада особа старости од 31 до 35 година има завршен факултет (наспрам једне трећине у ЕУ) („Образовна структура Србије на ниским гранама”, 2011).

Образовање обухвата четири нивоа: предшколско, основно, средње и више и високо, с тим што се учешће појединих нивоа усталило последњих година, тако да у основном образовању

учествује 54%, средњем 25% и високом 21% ученика – студената (Статистички годишњак Србије 2011 – Образовање, 2011: 77). Када је реч о обухвату генерације, код предшколских установа обавезним шестомесечним програмом обухваћено је нешто мање од 90%, док код основних школа он износи 97%. Основну школу наставља 99% ученика, али је обухват генерације у средњим школама 84% због осипања ученика након уписа. Обухват генерације која похађа факултете и високе школе се усталио на око 40% и показује даљу тенденцију благог раста.

Анализа државних програма образовања у нашем истраживању јасно показује готово потпуно одсуство реформских настојања (условљено оскудношћу новчаних средстава, али и недостатком јасне и потом доследно спроведене образовне политике). Један од таквих програма на средњошколском нивоу јесу и тзв. „пилот” или „огледна” одељења у средњим стручним школама, пошто је само 2,2% испитаника похађало таква одељења. Управо су средње стручне школе кључна веза између образовања и тржишта рада, пошто наш образовни систем и даље образује младе за чекаонице или евиденцију Националне службе за запошљавање. Уз започету (и незавршену) реформу гимназија, показује се да ће јаз између потреба тржишта рада и квалификација младих бити још дуго присутан код нас. Ситуација код образовања одраслих је још неповољнија, пошто је само 0,6% младих учествовало у сличним програмима. Занемарљив је удео младих који су добили неку другу државну помоћ када је реч о образовању (0,2%). Имајући у виду податак да још увек висок удео грађана Србије без непотпуне основне школе – 22% (Пешикан, Антић, 2011: 73), јасно је да је образовање одраслих недовољно развијено, највише захваљујући одсуству институционалне подршке државе.

Сходно наведеном, није изненађење да је тек сваки двадесети испитаник имао или тренутно има државну стипендију. Средњошколски кредити и стипендије су ређе присутни (2,2% и 5,4%) од студентских (10%, односно 7,9%), што говори о снажнијој државној подршци високошколском образовању (о чему сведочи и много већи број места у студентским домовима, између осталог). Наведени искуствени увиди су у складу са подацима званичне статистике. Тако је у домовима ученика током 2010. године било смештено око 4% ученика, а у студентским око 7% студената. Ученичке стипендије и кредите добијало је око 4% ученика. Око 11% студената имало је студентске кредите и стипендије, односно око једне четвртине студената чије се студирање финансира из буџета користило је кредите и стипендије (Статистички годишњак Србије 2011 – Образовање, 2011: 77).

У таквој ситуацији логичан је и очекиван налаз да млади са већом породичном подршком (ресурсима) успевају да лакше обезбеде наведене оскудне системске ресурсе. Тако су ученичке (средњошколске) и студентске (факултетске) стипендије нешто заступљеније међу испитаницима са вишим приходима у домаћинству, као и код оних чији родитељи имају више или високо образовање (и уопште културни капитал), што говори да шансе да се школују (као и успех) добрим делом зависе од породичног, културног и економског капитала.

Једну од главних препрека друштвеном успону младих представља и вредновање образовања као легитимног начина за тај друштвени успон у нашем друштву данас. Уместо меритократије (засноване на образовању, знању, вештинама и напорном раду) прерасподела је културно фаворизирана у Србији готово два века. Наведени премодерни културни образац је посебно неповољан за младе људе, претежно тржишно и модерно усмерене, и који се ослањају на образовање и напоран рад као кључне канале успона на стратификационој лествици данашње Србије.

Наиме, након политичких промена 2000. године образовање је од стране младих перципирано као најважнији чинилац друштвеног успона. У рангирању различитих облика капитала (културног – образовање, економског – богато порекло и социјалног –

познавање „правих људи“) и личних особина (амбициозност, напоран рад, спремност на преузимање пословног ризика), млади испитаници су истицали превасходно културни капитал (квалитетно образовање), али и поменуте „протржишне“ црте личности. Упркос прилично неповољном „трансформацијском“ друштвеном контексту, млади су исказивали снажно уверење да они сами имају одлучујући утицај на своје животе (или, другим речима, унутрашњи „локус контроле“).

Ипак, након почетног „заноса“, млади у Србији су показивали све мање уверења да образовање, амбициозност, напоран рад и преузимање ризика могу да доведу до друштвеног успона, признајући већ познату чињеницу да познавање „правих људи“ (укључујући и носиоце политичке моћи) постаје далеко важније. Ипак, истраживање спроведено 2007. године показује да су још увек били убеђени (више од половине њих) да би квалитетно образовање требало да буде најважнији фактор друштвеног напредовања. Следећи на листи „пожељних“ фактора био је напоран рад (једна четвртина је то истицала), док су остали чиниоци били помињани у мање од 10% случајева. Ипак, занимљиво је да су, када су питани за доминантну „животну стратегију“, млади истицали улагање у квалитетно образовање чешће 2007. године него 2003. године и даље исказујући веру у најистакнутији модерни чинилац узлазне покретљивости у (пост)модерним друштвима – културни капитал.

Но, наведено неповерење младих у успешност образовања још израженије је у периоду након тога. Када је реч о првом рангу, квалитетно образовање је драстично пало на листи: са првог места 2007. године (27,5%) на четврто место 2011. године (15,2%), након познавања „правих људи“ (24,2%), богатог порекла (19,2%) и политичке ангажованости (16,3%). Када је реч о збиру сва три ранга, образовање је пало са 48,2% на 33,8% од 2007. до 2011. године! Са друге стране, познавање „правих људи“ перципира се као важније (од 58,9% 2007. године до 68,8% 2011. године), слично као и богато порекло (од 31% на 42,5%) и политичко ангажовање (са 38,3% на 49,5%)! У сагласности са уоченим „обрасцем“, амбициозност, напоран рад и спремност на ризик у послу перципирани су као знатно мање важни 2011. године него 2007. године (34,6% наспрам 37,8%, 35,8% наспрам 38,6% и 16,3% наспрам 22,4%)!

Код пожељних чинилаца друштвеног успона од стране младих у Србији квалитетно образовање такође бележи значајан пад, са 51,7% у 2007. години на 43,7% у 2011. години, док се повећао значај напорног рада (са 27,8% на 29,4%) и, посебно, амбициозности (од 6,8% у 2007. години на 12,2% у 2011. години). Најзад, код избора једне „животне стратегије“, 2011. године млади испитаници на првом месту бирају напоран рад (43,5%), затим улагање у квалитетно образовање (24,3%) и амбициозност (16,9%). Остали фактори су издвојени у мање од 10% случајева. Дакле, јасно је да су млади у Србији данас углавном изгубили веру у образовање као стварни чинилац друштвеног успона.

Млади најзначајнију потпору у остваривању образовних планова очекују од родитеља – близу једне четвртине (23%), али и из сопственог сталног радног ангажовања (20,5%). Дакле, иако је породична помоћ најчешћа, у условима општег осиромашења млади су приморани да своје школовање финансирају приходима од сопственог радног ангажовања, што несумњиво пролонгира стицање образовних квалификација и отежава улазак у свет рада. Није занемарљив ни удео финансирања даљег школовања од привремених и повремених послова (9,5%), иако је далеко испод у поређењу са развијенијим западним земљама, у којима је оваква врста флексибилног радног ангажовања током школовања системски подржана и стога далеко лакша.

Када је реч о младим Ромима, њихова свеукупна друштвена депривираност (и одсуство ресурса) јасно се огледа и у креирању социјалних биографија у образовању. Наиме, само 12% њих планира наставак школовања (наспрам 38,6% младих у целини), док 29,3% нема конкретне планове у овом погледу, а 58,7% истиче да је завршило планирано образовање.

Имајући на уму (непоуздане) податке о изразито неповољној образовној структури ромске популације, може се оправдано закључити да је наведени недостатак ресурса за образовање кључни чинилац за овакву оријентацију младих Рома. Наиме, од свих осетљивих група, ромска деца се у најмањој мери уписују у основне школе – процена је око 78% (Пешикан, Антић, 2011: 73). Но, изразито је велики тренд осипања ромске деце током основне школе, поготово при преласку у пети разред (око 50%). Све то говори да деци из осетљивих категорија у Србији (а поготово Ромима) образовање није једнако доступно, што додатно повећава њихову социјалну искљученост.

Генерално, кључни налаз истраживања креирања социјалних биографија младих у образовању јесте њихова ограниченост структуралним и културалним препрекама – недостатком државне образовне стратегије (условљене и сиромаштвом), недовољним вредновањем образовања као културно доминантног чиниоца друштвеног успона, те оскудношћу породичних и личних ресурса. Србија из буџета годишње издваја око 4,5% бруто друштвеног производа (БДП) за образовање (у земљама ОЕЦД је тај удео око 6%), али више од 90% тих средстава се троши на зараде запослених (Пешикан, Антић, 2011: 71). Слично је и са науком, за коју се издваја око 0,35% буџета, иако је циљ да се то улагање повећа на 1%. Поређења ради, Словенија издваја шест пута више средстава за науку, иако је знатно мања од Србије (Вељовић, 2012).

Праксе младих када је реч о образовању су јасно фрагментизоване и атомизоване. Више формално образовање обезбеђује бољи професионални статус и самим тим бољи финансијски положај младих. Такође, ове младе особе су у већој мери окренуте додатном образовању и усавршавању, чиме се њихове шансе на тржишту рада повећавају. Млади са вишим економским и културним капиталом (наслеђеним од својих породица) много лакше обезбеђују приступ институционалним механизмима подршке приликом образовања (попут студентских стипендија и кредита), чиме се неједнакости репродукују на основу наслеђених породичних ресурса.

Суштински, на делу је својеврсна индивидуализација младих, али првенствено у виду специфичних комбиновања оскудних личних и породичних ресурса и сопствених образовних перцепција и оријентација, што све води ка атомизованим обрасцима деловања младих у овој сфери. Нагласак у овој анализи је првенствено на образовним оријентацијама младих, пошто оне на најбољи начин говоре о степену легитимности система из угла младих и њиховој потенцијалној и стварној интеграцији. Ако млади све мање верују у образовање као фактор друштвеног успона, то је важан показатељ њихове неуспешне интеграције у друштвени систем.

Делатни потенцијал младих у образовању је изразито низак и условљен првенствено нивоом породичних ресурса и личним особинама младих (амбициозност, упорност, интерперсоналне вештине). Ослањање на породичне ресурсе на неки начин је постало и део државне стратегије у образовању, где се недостаци образовног система надомештају управо коришћењем породичних ресурса (свих врста капитала – економског, културног и социјалног). Поређења ради, и млади у Словенији се у великој мери ослањају на родитељску подршку (па и током образовања), али уз много наклоњенији образовни систем и далеко разрађеније системе кредитирања и стипендирања (Lavrič, 2011), што омогућава високе стопе уписа на високошколске институције и значајно подизање образовног нивоа младих. Зато се и када је реч о образовању у Србији може говорити о комбинацији субпротективног (фамилистичког) и постсоцијалистичког режима (поретка) транзиције младих (Walther et al., 2009), али уз претежно ослањање на породичне ресурсе.

Показује се да су образовање младе особе и њених родитеља директно повезани са њеним могућностима и шансама да оствари боље позиције у сфери образовања и у сфери рада. Приступ високом образовању није једнак за младе из различитих друштвених

слојева, пошто су они са дна друштвене лествице у најлошијем положају. Постоје неједнаке могућности младих да стекну виши степен образовања од оног који имају њихови родитељи, а неједнакост шанси се повећава од виших ка нижим стратификацијским положајима. Млади чији родитељи имају само основно образовање су у најтежој позицији, јер им је (нарочито последњих година) отежан успон и до следећег образовног нивоа (средњи ниво образовања). Поред тога, податак да међу двадесетогодишњацима постоје млади са незавршеном основном школом (3%) указује да напуштање школе деце из депривилегованих породица почиње рано. Подаци који се односе на образовну покретљивост су још један доказ тезе да се слојеви репродукују унутар себе, те да се средњи слој репродукује преко универзитетског образовања.

У ситуацији крајње оскудне системске подршке, образовање скоро у потпуности зависи од ресурса породице и подразумева знатна улагања. Са друге стране, системске мере подршке образовању су, према нашим анализама, доступније младима са вишим културним капиталом, с обзиром на то да је значајан критеријум за селекцију образовно постигнуће које је директно повезано са културним, а индиректно са осталим типовима капитала. Тако добијање стипендија и кредита током средњег и високог образовања корелира са образовањем испитаника, културним капиталом, образовањем родитеља, приходима домаћинства и са величином места становања. То нам указује да институционални оквир не подржава једнакост шанси за остваривање потенцијала у образовању, остављајући младе из сиромашних породица из села и малих места, чији су родитељи необразовани – у стању друштвене искључености (Томановић, Станојевић, 2012: 275–276).

Сви наведени резултати указују на потребу много већег системског бављења проблемом образовања младих у Србији на свим нивоима, укључујући и посебно надарене младе без могућности да поднесу немале финансијске трошкове образовања. Национална стратегија за младе указује на основне облике подршке у оквиру образовно-васпитног приступа даровитим и талентованим младима, који се односе на: убрзавање школовања, продубљивање садржаја наставних програма, остваривање додатног рада и издвајање у посебне школе. Тако постоје фондови и фондације на републичком нивоу (Фонд за младе таленте Републике Србије и Републичка фондација за развој научног и уметничког подмлатка) као и један број фондова на локалном нивоу, који пружају одређену финансијску подршку подстицању и развијању изузетних испољавања младих. Међутим, не постоји обједињен систем стипендирања и награђивања, са утврђеним критеријумима селекције талената на различитим нивоима. Прописима којима је уређена област образовања нису прецизирани начини и процедуре идентификације и праћења даровитих и талентованих ученика. Такође, не постоје посебна улагања у додатне програме и рад са даровитима. Награђују се искључиво резултати. И док целокупан процес прати велика подршка породица даровите деце, подршка од стране образовног система (механизми подршке) нажалост још увек су на нивоу ентузијазма појединачно мотивисаних наставника.

Ваншколске организације у Републици Србији, које се баве даровитом и талентованим децом и младима су Републички центар за таленте (са 14 регионалних центара), Истраживачка станица Петница и Клуб младих математичара Архимедес. Осим ових организација, у Београду, Новом Саду и Панчеву постоје и дечји културни центри који имају програме најчешће у области уметности. Афирмисање и подршка изузетним испољавању младих представља један од основних принципа рада ових установа. У овој области поред организација државног сектора, има све више активности које иницирају удружења грађана, струковна удружења и приватни сектор. Прилике да се покажу и вреднују изузетном постигнућа младих су различите смотре, такмичења, конкурси односно награде, дипломе, признања и стипендије.

Младима који су талентовани неопходно је обезбедити подршку која се заснива на уважавању њихових способности, потреба и узрасних особености, као и особеностима појединих области. За подстицање научног, стручног и уметничког подмлатка важно је успоставити релевантне критеријуме академске и професионалне успешности на основу којих би се пратио професионални развој младих, процењивало њихово напредовање, пружала примерена подршка и постављали све специфичнији стандарди (Национална стратегија за младе, 2008: 25).

Кључни значај у овој области има Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, у којој се оправдано истиче да је „систем образовања најважнији елемент животне и развојне инфраструктуре сваког појединца, друштва и државе јер његов укупан ефекат одређује обим, квалитет и ефекте изградње и коришћења свих других система и ресурса, као и укупан квалитет живота и развојне потенцијале појединаца и заједнице. Стога систем образовања треба да се развија тако да своју улогу остварује правовремено, квалитетно и ефикасно због чега се и израђује, усваја и спроводи стратегија његовог развоја. Мисија система образовања у Републици Србији у 21. веку је да осигура основни темељ живота и развоја сваког појединца, друштва и државе заснованог на знању” (Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, 2012: 7).

Овом Стратегијом утврђени су следећи циљеви дугорочног развоја образовања који су обавезујући за образовни систем у целини и за сваки његов део:

1. Повећање квалитета процеса и исхода образовања до максимално достижног нивоа – оног који проистиче из научних сазнања о образовању и угледне образовне праксе;
2. Повећање обухвата становништва Републике Србије на свим образовним нивоима, од предшколског васпитања и образовања до целоживотног учења;
3. Достизање и одржавање релевантности образовања, посебно оног које се потпуно или делимично финансира из јавних извора, тако што ће се структура система образовања усагласити са непосредним и развојним потребама појединаца, економског, социјалног, културног, истраживачког, образовног, јавног, административног и других система;
4. Повећање ефикасности употребе свих ресурса образовања, односно завршавање образовања у предвиђеном року, са минималним продужетком трајања и смањеним напуштањем школовања.

Значајан допринос остваривању наведених циљева могло би донети доследно спровођење програма предвиђених још једном стратегијом која се бави образовањем – Стратегијом каријерног вођења и саветовања у Републици Србији (2010). Посебно је значајан Национални програм каријерног вођења и саветовања као оквирни програм који дефинише основне принципе и стандарде за све категорије каријерног вођења и саветовања. Национални програм каријерног вођења и саветовања обухватао би три кључна елемента – информисање, саветовање и вођење, и успостављао би базичне стандарде за следеће активности каријерног вођења: каријерно информисање; образовање за каријеру; каријерно саветовање; саветовање при запошљавању; упућивање на посао; каријерно вођење и саветовање запослених. Национални програм каријерног вођења и саветовања обухватао би четири саставна програма – за децу и ученике узраста до 14 година; за младе узраста од 15 до 18 година; за младе узраста од 19 до 30 година и за лица старија од 30 година (Стратегија каријерног вођења и саветовања у Републици Србији, 2010: 15). Важност наведеног програма за младе је у томе што их јасно препознаје (у две наведене узрасне категорије од 15 до 18 и од 19 до 30 година) и тиме олакшава њихову транзицију од образовања ка запослењу, што је један од највећих проблема младих у Србији.

Но, не сме се запоставити ни улога система образовања одраслих у процесу образовања младих, пошто су истраживања показала да је веома мали удео младих (испод 1%) био укључен у сличне програме. Стратегија развоја образовања одраслих у Републици Србији (2005) поготово истиче значај образовања одраслих за младе особе без квалификација, а тиме и повећање њихових изгледа за запошљавање на тржишту рада. Наиме, образовање је јасно повезано са запосленошћу младих, пошто порастом образовног нивоа младих знатно расту њихове шансе да пронађу запослење. Такође, наведена стратегија нарочито истиче важност програма образовања посебно рањивих група младих (до 25 година), код којих је незапосленост изнад 50%.

Запошљавање

Транзиција од образовања ка запослењу се најчешће сматра кључном међу транзицијама младих на њиховим животним путањама (Kovacheva, 2001). Последњих деценија се млади сусрећу са драматичним променама када је реч о уласку у свет рада. Наведене промене огледају се у новим могућностима и ограничењима која су првенствено последица утицаја глобализације, технолошких иновација и промена у структури занимања. „Класична” тростепена подела животног тока на образовање или припремање за запошљавање, радну каријеру и пензионисање више не важи. Због турбулентних технолошких промена које утичу и на промене типова занимања, запослени нису у могућности да изаберу један правац рада и следе препознатљив „каријерни пут” у оквиру истог подручја запослености током животног тока. Уместо тога, они све више обављају различите послове, често мењајући и занимања, све то уз непрестану потребу да достигну додатне образовне квалификације, вештине и остану у процесу додатног обучавања и оспособљавања, како би остали „видљиви” на изражено такмичарски настројеним тржиштима рада (Mortimer, 2009: 150).

Ипак, положај младих се у том погледу знатно разликује у различитим друштвима, не само када је реч о уделу незапослених, него и када је реч о „квалитету” послова који млади људи обављају. Националне институционалне разлике у погледу законодавства које уређује област заштите запослених и специфичност занимања која ствара образовни систем такође утичу на крос-националне разлике када је реч о обрасцима уласка на тржиште рада. Логика друштвене интеграције следи контуре различитих транзиционих режима у Европи (Walther, 2006; Walther et al., 2009), укључујући ту свакако и транзиције младих од образовања ка запослењу.

Запосленост младих у Србији је несумњиво одређена ширим макроекономским и друштвеним контекстом. Тако су се од 2008. године ефекти глобалне економске и финансијске кризе у Републици Србији рефлектовали падом БДП-а у 2009. години (пад од -3,5%) и постепеним опоравком у 2010. години (раст БДП од 1,0%). Економски опоравак подстакнут растом извоза у ЕУ је застао средином 2011. године због негативних ефеката другог таласа глобалне економске кризе, посебно слабљења економског раста и финансијских проблема у евро зони. Неповољна кретања у економијама земаља евро зоне смањила су тражњу за производима из Републике Србије, а проблеми на финансијском тржишту утицали су на смањење прилива капитала и повећање његове цене. Привреда Републике Србије је суочена са инфлаторним ризицима, падом запослености, висином буџетског дефицита и спољног дуга.

У погоршаним економским условима у 2011. години је остварен реални раст БДП-а од 1,6% заснован, с производне стране, на расту индустријске и пољопривредне производње, грађевинарства, саобраћаја и телекомуникација, а с расходне стране, на расту инвестиција. Посматрано по активностима, највећи раст БДП-а забележен је у сектору информисања и комуникација и сектору индустрије, а највећи пад забележен је у сектору трговине на велико и мало. Процењено је да је годишња стопа инфлације у 2011. години износила 7,0%. Силазни тренд инфлације забележен је захваљујући предузетим мерама монетарне и фискалне политике, смањеним трошковним притисцима на цене хране, успоравању раста регулисаних цена, ниске агрегатне тражње и паду инфлаторних очекивања. Нето износ страних директних инвестиција (СДИ) у 2011. години је био 1.827 милиона евра.

Полазећи од текућих макроекономских трендова и планиране економске и фискалне политике, за 2012. годину процењен је реални пад БДП-а од 2%, инфлација од 13,8%, пад запослености од 1,2%, пад инвестиција од 14,5%, пад личне потрошње од 0,7%, раст државне потрошње од 4,8%, раст извоза робе и услуга од 1,8% и пад увоза робе и услуга од 0,4%, уз повећање дефицита текућег рачуна на 11,0% БДП.

У периоду од 2013. до 2015. године макроекономска политика биће усмерена на стварање услова за макроекономску стабилност и економски опоравак и раст привреде на бази повећања инвестиција и извоза који обезбеђује побољшање стања на тржишту рада и раст животног стандарда. У периоду од 2013. године до 2015. године очекује се раст БДП-а, и то у 2013. години од 2,0%, а затим убрзавање раста од 3,5% и 4,0% у 2014. и 2015. години (Национални акциони план запошљавања за 2013. годину, 2012: 1–2).

Генерално, тржиште рада у Републици Србији карактерише неусклађеност између понуде и потражње радне снаге, појачана нескладом у квалификационој и старосној структури, висока дугорочна незапосленост, висока стопа незапослености младих од 15 до 24 година и висока стопа незапослености лица са нижим и средњим нивоима образовања, уз велике регионалне диспропорције у незапослености. На основу података из Анкете о радној снази (у даљем тексту: АРС) из априла 2012. године, индикатори тржишта рада се погоршавају. Стопа запослености наставља да опада, док стопа незапослености и даље расте.

Број активног становништва радног узраста (15–64) у априлу 2012. године износио је око 2.819.000 лица, што је мање од броја активних у новембру 2011. године за 0,5% или за око 14.000 лица. Стопа активности од 59,7% у априлу 2012. године смањила се за 0,2 процентна поена у односу на новембар 2011. године (59,9%), док се у односу на април 2011. године (58,9%) повећала за 0,8 процентних поена. Вишу стопу активности од опште стопе имају регион Шумадије и Западне Србије (60,9%) и Београдски регион (59,9%), док најнижу стопу активности има регион Војводине (58,4%).

Број неактивног становништва радног узраста (15–64) у априлу 2012. године износио је око 1.900.000 лица, што је више од броја неактивних у новембру 2011. године за 0,1% или за око 1.500 лица. Стопа неактивности лица радног узраста (15–64) од 40,3% у априлу 2012. године повећала се за 0,2 процентна поена у односу на новембар 2011. године (40,1%), док се у односу на април 2011. године (41,1%) смањила за 0,8 процентних поена. Нижу стопу неактивности од опште стопе имају регион Шумадије и Западне Србије (39,1%) и Београдски регион (40,1%), стопа неактивности за регион Јужне и Источне Србије (40,3%) иста је као општа стопа, док највишу стопу неактивности има регион Војводине (41,6%).

Стопа запослености у Републици Србији је ниска. У 2012. години стопа запослености наставља да опада, а лица која остају без запослења прелазе у незапослене, не у неактивне, чиме се зауставило смањивање контингента радне снаге и повлачење са тржишта рада. Укупан број запослених лица радног узраста (15–64), према подацима АРС-а из априла 2012. године, износи око 2.084.000, што је мање од броја запослених у новембру 2011. године за 2,7% или за око 58.000 лица.

Стопа запослености лица радног узраста (15–64) у априлу 2012. године износи 44,2%, што значи да је опала за 1,1 процентни поен у односу на новембар 2011. године (45,3%), односно за 1,3 процентних поена у односу на април 2011. године (45,5%). Вишу стопу запослености од опште стопе имају Београдски регион (46,3%) и регион Шумадије и Западне Србије (45,0%), док најнижу стопу запослености има регион Војводине (42,4%).

Са друге стране, стопа незапослености у Републици Србији је веома висока. Број незапослених, као и стопа незапослености, континуирано расте од 2008. године, као последица утицаја економске кризе на тржиште рада. Укупан број незапослених лица радног узраста (15–64), према подацима АРС-а из априла 2012. године, износи око 735.000, што је више од броја незапослених у новембру 2011. године за 6,4% или за око 44.000 лица.

Стопа незапослености лица радног узраста (15–64) у априлу 2012. године износи 26,1%, што значи да се повећала за 1,7 процентних поена у односу на новембар 2011. године (24,4%), односно за 3,2 процентна поена у односу на април 2011. године (22,9%). Нижу стопу незапослености од опште стопе има само Београдски регион (22,8%), регион Шумадије и

Западне Србије (26,1%) има стопу која је једнака општој, док највишу стопу незапослености има регион Јужне и Источне Србије (27,7%).

Учешће неформално запослених лица радног узраста (15–64) у укупној запослености износи 15,5%, што представља смањење од 0,3 процентна поена у односу на новембар 2011. године (15,8%). Број неформално запослених износи око 323.000, што у апсолутном износу представља смањење од око 15.000 запослених у неформалној економији или 4,4% у односу на новембар 2011. године (338.000).

Када је реч о карактеристикама незапослености, старосна структура незапослених лица показује да нешто мање од половине незапослених (44,0%) представљају лица која припадају двама најмлађим старосним групама (15–24, 25–34), чије је учешће у укупној незапослености (15+) у априлу 2012. године износило 16,3% и 27,7%. Тренд смањења учешћа најмлађих категорија незапослених у укупној незапослености се наставља, што се делимично може објаснити њиховим продуженим школовањем у условима смањених могућности запослења. Истовремено се наставља и тренд повећања учешћа оних у старијим годинама (55–64) (Национални акциони план запошљавања за 2013. годину, 2012: 4).

Незапосленост у Републици Србији има дугорочни карактер. Стопа дугорочне незапослености за лица радног узраста (15–64) у априлу 2012. године износи 20,4% и повећала се за 2,3 процентна поена у односу на новембар 2011. године (18,1%). Удео дугорочно незапослених лица (оних који посао траже годину дана и дуже), у броју незапослених радног узраста 15–64 је висок и у априлу 2012. године износи 78,1%. Дуго чекање на запослење доводи до губитка мотивације, знања и смањивања могућности за запошљавање.

Незапосленост младих старосне доби 15–24 у Републици Србији је веома изражена и знатно је изнад опште стопе незапослености (50,9% у односу на 26,1%). Стопа незапослености младих се у априлу 2012. године смањила за 1 процентни поен у односу на новембар 2011. године (51,9%). Међутим, и поред смањења стопе незапослености, она показује да је свака друга млада особа у Републици Србији незапослена. Стопа запослености младих се у априлу 2012. године повећала за 0,4 процентна поена, а стопа активности за 0,3 процентна поена у односу на новембар 2011. године (Национални акциони план запошљавања за 2013. годину, 2012: 5).

Запосленост младих несумњиво је зависна у великој мери од ширих циљева нашег друштва када је реч о запослености уопште. Основни циљ политике запошљавања је да се у Републици Србији до краја 2020. године успостави ефикасан, стабилан и одржив тренд раста запослености, као и да се политика запошљавања и институције тржишта рада ускладе са тековинама ЕУ, чему би требало да допринесе остварење појединачних циљева политике запошљавања у 2013. години, а који су усмерени на следеће:

- Унапређење институција тржишта рада,
- Подстицање развоја регионалне и локалне политике запошљавања и подстицање запошљавања у мање развијеним подручјима,
- Унапређење квалитета радне снаге и
- Подстицање запошљавања и социјалног укључивања теже запошљивих лица и посебно осетљивих категорија незапослених лица.

Млади (поготово до 25 година живота) спадају у најосетљивије категорије када је реч о запошљавању и због тога је у Националном акционом плану запошљавања за 2013. годину предвиђен тзв. пакет услуга за младе – који подразумева да Национална служба за запошљавање у прва три месеца од пријаве младе особе на евиденцију незапослених: 1) изврши процену запошљивости лица; 2) утврди индивидуални план запошљавања и одреди мере које су најпогодније за активацију и подизање запошљивости младих; 3) понуди посао или неку другу меру активне политике запошљавања која може да помогне у запошљавању

(саветовање, стручна пракса, обука, субвенција за samozapoшљавање, подршка развоју предузетништва младих и сл.) (Национални акциони план запошљавања за 2013. годину, 2012: 7).

Теже запошљива лица су она незапослена лица која због здравственог стања, недовољног или неодговарајућег образовања, социо-демографских карактеристика, регионалне или професионалне неусклађености понуде и тражње на тржишту рада, или због других објективних околности, теже налазе посао. Одређеним програмима и мерама активне политике запошљавања подстиче се равноправнији положај тих лица на тржишту рада, тако да теже запошљива лица имају приоритет код укључивања у поједине мере.

У 2013. години теже запошљива лица која ће имати приоритет у укључивању у мере активне политике запошљавања су: дугорочно незапослена лица односно лица која су незапослена дуже од 12 месеци, незапослени без квалификација или нискоквалификовани, млади до 30 година живота, вишак запослених и старији од 50 година живота, жене, рурално становништво, особе са инвалидитетом, Роми, корисници новчане социјалне помоћи (Национални акциони план запошљавања за 2013. годину, 2012: 16).

Годишњи програм додатног образовања и обука спроводи Национална служба за запошљавање реализацијом следећих програма и мера, од којих су за запошљавање младих посебно значајни Програми оспособљавања за самосталан рад, конкретније програм приправника – оспособљавање за самосталан рад у струци заснивањем радног односа ради стицања искуства за полагање приправничког односно стручног испита у складу са законом или општим актом послодавца.

Програм је намењен младим незапосленим лицима са средњим, вишим или високим образовањем, без радног искуства у струци. Послодавац заснива радни однос са незапосленим лицем и остварује право на накнаду трошкова зараде за укључена лица у дужини трајања програма. Послодавац има обавезу да задржи лице у радном односу исти временски период након завршетка програма (Национални акциони план запошљавања за 2013. годину, 2012: 17).

У Националној стратегији за младе се такође, с пуним правом, истиче да је запошљавање младих од изузетног значаја у сваком друштву. У консултативном процесу у току израде ове стратегије ова тема је била темељно разматрана, а у исходу консултативног процеса издвојен је и проблем регионалних разлика. Анализа стања у овој области укључује неколико битних аспеката: млади на тржишту рада, *облик запошљавања*, неформално запошљавање, утицај образовања на запосленост, каријерно вођење и саветовање младих, активне мере и програми запошљавања, развој предузетништва и политика зарада.

Разлози за ниску стопу активности младих на тржишту рада су: одлагање рада због школовања; ниска стопа учешћа жена; недовољан ниво квалификација или неодговарајуће образовање за оне који га нису стекли током школовања, или су прекинули школовање, али нису успоставили везу са тржиштем рада и припадност руралним срединама. Дакле, уколико младе посматрамо кроз генерације, почевши од тинејџера до зрелијег животног доба, ситуација се значајно мења. У групи младих до 19 година на тржишту рада је активно свега 1/5 лица, у старосној групи од 20 до 24 године активно је 53,6% младих, а у групи од 25 до 29 година 75,1%. Укупно гледано, стопа активности младих од 15 до 29 година износи свега 49,5%, наспрам 63,6% за укупну популацију способну за рад.

Нарочито неповољну слику о статусу младих на тржишту рада даје стопа запослености која је далеко нижа од просека за радно активно становништво. Такође, већина младих је дугорочно незапослена, с тим да близу 4/5 младих чека на запослење дуже од годину дана. Такође, веома је висок прилив младих на тржиште рада који први пут траже запослење, што у основи доприноси расту националне стопе незапослености (Национална стратегија за младе, 2008: 31).

Већина младих заснива свој први радни однос код послодавца, тако да 79% младих ради за плату, док је далеко мањи број оних који се одреде за samozapoшљавање (11%), а остали су помажући чланови у домаћинству, било на пољопривредним газдинствима, било у радњама. Посматрано по полу, ситуација је нешто другачија, будући да се већи проценат младих жена, тражећи сигуран посао, одређује за запослење код послодавца, док веома мали проценат жена има склоност ка започињању сопственог пословања (5,6%).

Велики број младих је укључен у неформално тржиште рада. Основно обележје младих у неформалном сектору јесте низак ниво образовања, при чему 86,4% лица без формалног образовања учествује на неформалном тржишту рада или 65,8% оних који имају завршену само основну школу. Најнижа стопа неформалног запошљавања је међу младима са вишим и високим образовањем (15,9%). Високо учешће ангажовања младих на неформалном тржишту рада повезано је са ниским зарадама и slabим могућностима напредовања, те споријим развијањем квалитетних радних вештина.

Образовање, или боље речено профил образовања је једна од пресудних одредница у будућем статусу младих на тржишту рада. Непоседовање одговарајућих квалификација основни је узрок незапослености младих у Републици Србији данас. Показује се да 30% незапослених младих спада у неквалификовану или полуквалификовану радну снагу, тј. лица без занимања и стручности, 62% су лица са трећим и четвртим степеном средње школе, док су 8,6% млади са вишим и високим образовањем неодговарајућих образовних профила, за којима постоји слаба тражња на тржишту рада. Квалификациона структура младих незапослених жена је нешто неповољнија. Наиме, међу незапосленим младим женама које чине 55% незапослених младих, 30,4% су лица без квалификација, 59,3% жена поседује средње стручно образовање, док је 10,3% младих незапослених жена са вишим и високим образовањем.

Дакле, на боље шансе за запошљавање младих не утиче само ниво већ и профил и квалитет образовања. Висок ниво образовања у мањој мери спречава прелазак лица из статуса незапослености у статус неактивности. Тако 12,7% младих са вишим и високим образовањем не учествује у радној снази, док је само 11% младих са осталим облицима образовања искључено са тржишта рада.

Анализе утицаја образовања на запошљавање младих указују на то да се може очекивати растући јаз између нивоа образовања и вештина, услед тога што ће реструктурирани корпоративни сектор, али и сектор малих и средњих предузећа, у настојању да опстану на тржишту, тражити нова знања која образовни систем неће бити у стању да пружи уколико не буде пратио потребе модерне привреде. Стога, реформу школског система треба ускладити са потребама за радном снагом на нивоу националне економије, али и регионалних тржишта рада, а образовне програме поставити флексибилно (Национална стратегија за младе, 2008: 32).

Концепт друштвено одговорног пословања само је један од могућих начина који води ка решавању проблема незапослености и неформалног рада младих, као и унапређивању квалитета заснованог радног односа. Део пословног сектора, као и одређена пословна удружења већ спроводе различите активности (као што су организоване посете привредним друштвима, семинари и сл.) у циљу изграђивања практичних и примењивих знања. Како су оваква знања и вештине младима неопходни, важно је подстицати даљу сарадњу са компанијама и пословним удружењима која негују друштвено одговорно пословање и подстичу младе да се припреме за сферу рада.

Послодавце такође треба упознати са могућностима сарадње са најталентованијим младим људима који су носиоци друштвеног и економског просперитета земље, али треба и пратити потребе младих за даљим усавршавањем. Каријерно вођење и саветовање младих

обухвата пружање помоћи младима у школама и на факултетима и то о избору смера и занимања, затим даљег образовања, запошљавања, као и усмеравања младих у програме обука и додатног образовања.

Ефикасно спровођење политике запошљавања могуће је само уз непосредну спрегу образовног система и институција тржишта рада. Кроз мере информисања и саветовања за запошљавање, које подразумевају да су за лица која су у њих укључена претходно урађене процене запошљивости и сачињени индивидуални планови запошљавања, током 2006. године (на пример) прошло је 43,8% укупног броја незапослених младих. Када је реч о осталим мерама активног тражења посла, већина младих учествује у тражењу посла преко клубова за тражење посла (72,8%), затим путем похађања обука за активно тражење посла (64,1%) и на сајмовима запошљавања (52,1%), док тренинге самоефективности као меру активног тражења посла похађа мали број младих (12,7%).

У 2006. години Национална служба за запошљавање је обухватила 7.245 младих програмима обука и додатног образовања (укључујући функционално основно образовање одраслих, програме за приправнике и практиканте-волонтере, обуке, преквалификацију и доквалификацију, новчану помоћ за запошљавање постдипломаца, обуке у виртуелним предузећима). Иако је у програм функционалног основног образовања одраслих у 2006. години био укључен мали број лица, 83,1% су били млађи од 30 година. С обзиром на саму сврху програма за приправнике, приправнике-волонтере и практиканте-волонтере највећи број младих испод 30 година учествује у овим програмима, и то 66,2% у програмима субвенција за приправнике, и по 81,1% и 67,2% у програмима за приправнике-волонтере и практиканте-волонтере.

Учешће младих у програмима обука (страни језици, обуке за рад на рачунарима) креће се на нивоу половине свих учесника, док је нешто виши проценат младих који пролазе кроз обуке у виртуелним предузећима (63,7%). Новчану помоћ за постдипломце користило је 78% младих, док је кроз преквалификацију и доквалификацију прошло 46,8% младих. Неповољно је сазнање да скоро половина младих у односу на укупан број корисника ове активне мере, своја додатна знања стиче кроз преквалификације и доквалификације, што додатно сведочи да треба убрзати реформе образовног система.

Током 2006. године уведена је подстицајна пореска политика запошљавања младих усмерена ка послодавцима. Законом о изменама и допунама Закона о доприносима за обавезно социјално осигурање („Службени гласник РС”, бр. 84/04, 61/05, 62/06 и 7/08) уведена су ослобађања од плаћања доприноса за обавезно социјално осигурање за ове категорије младих испод 30 година: незапослена лица која заснивају први радни однос као приправници и лица која су имала раније запослење, и непосредно пре поновног запошљавања су била на евиденцији Националне службе за запошљавање најмање три месеца без прекида, као и за особе са инвалидитетом. Према подацима НСЗ, током периода од септембра до децембра 2006. године, по основу ових подстицајних мера запослило се укупно 2.438 лица млађих од 30 година, затим 738 приправника који заснивају први радни однос и 23 особе са инвалидитетом. С обзиром на значајан буџетски ефекат, примена ове активне мере захтева пажљиво додавање средстава (Национална стратегија за младе, 2008: 33).

Међутим, нису све активне мере и програми запошљавања за младе довољно заступљени на регионалним тржиштима рада. Наиме, у Београду се реализује између 20% и 30% поменутих укупних мера и програма. Приступ у развијању и увођењу активних мера и програма запошљавања на регионална тржишта рада је вертикалан, тј. већина активних мера се најпре уведе за кориснике у Београду, а затим се искуства преносе и на остале регије. Стога је сасвим оправдан захтев младих да се активне мере и програми запошљавања спусте до нивоа свих јединица локалне самоуправе, а нарочито до оних локалних самоуправа

које немају адекватне средње школе или где учешће младих у укупном броју незапослених значајно надмашује национални просек.

Национална стратегија за младе јасно истиче да се недовољно развијају предузетничке вештине код младих, као и њихово укључивање у програме samozapošљавања, што је резултат непостојања адекватних образовних програма у средњим школама (изузев увођења наставних садржаја у пилот-одељења) који би подстицали развијање предузетништва код младих. Стога је неопходно креирати посебне програме за младе којима би се подстицало омладинско предузетништво. У 2006. години учешће младих у регионалним програмима запошљавања и програмима субвенција за samozapošљавање кретало се на нивоу од око 2/5 свих корисника, што је испод просека за групу програма којима се развијају предузетништво и samozapošљавање код младих.

Међутим, ипак би се могло закључити да су млади заинтересовани за развијање сопственог пословања, будући да их је велики број похађао обуке за предузетнике у оквиру Агенције за мала и средња предузећа, а 86,8% од укупног броја учесника су били млади. Посебним програмима, националним и локалним, такође треба подстицати иновативност код младих и пружати подршку оним пројектима који на дугорочно одржив начин подстичу запошљавање и локални економски развој (Национална стратегија за младе, 2008: 34).

У поређењу са старијим категоријама становништва, положај младих на тржишту рада Републике Србије се погоршао последњих година, будући да се повећао јаз између стопе незапослености младих и стопе незапослености укупног становништва у посматраном периоду (Национална стратегија запошљавања за период 2011–2020. године, 2011). У поређењу са 27 земаља ЕУ, највећа разлика у стопи запослености по старости односи се управо на младе, што потврђује тезу да су млади изразито осетљива група када је реч о запошљавању.

При Националној служби за запошљавање током 2009. године основан је Фонд за запошљавање младих (Фонд) који се финансира из различитих извора. Циљ Фонда је да помогне у стицању знања и вештина и запошљавању оним младим људима којима је потребна посебна подршка, као што су лица без квалификација или са ниским квалификацијама, особе са инвалидитетом, Роми, повратници у поступку реадмисије и избеглице и расељена лица. Програми који се реализују у оквиру Фонда су различити и често подразумевају комбинацију обука и субвенција послодавцима за запошљавање јер дају најбоље резултате. Један од циљева је да се настави обезбеђивање средстава за даљи рад Фонда и промовисање модалитета мера активне политике који су до сада примењивани у оквиру Фонда (Национална стратегија запошљавања за период 2011–2020. године, 2011: 29).

Иако значајна, наведена системска решења за повећање запослености младих нису ни изблиза довољна. У таквој ситуацији, истраживања јасно показују да млади доминантно истичу родитеље као претежни потенцијални извор новчане помоћи у запошљавању или започињању сопственог посла, далеко ређе је ослањање на пријатеље и рођаке, а од партнера/партнерке или супружника се ретко очекује таква врста подршке. Но, најважнији налаз је, чини се, да само 1,7% младих из истраживања новчану потпору за запошљавање или започињање сопственог посла очекује од државних институција! Иако је Национална служба за запошљавање спроводила сличне програме, они се од стране младих очигледно перципирају као недовољни. Најзад, више од четвртине младих сматра да ни од кога не може очекивати такву врсту подршке, што речито говори о перцепцији сопственог положаја у сфери рада младих у данашњој Србији. Ова врста помоћи се може сматрати типом социјалног капитала/ресурса и приметно је ослањање првенствено на породични социјални и економски капитал у том погледу. Очекивано (имајући у виду њихову друштвену искљученост), млади Роми најчешће (53,3%) не очекују такву подршку од било кога, њих 25,3% сматра да би се могло ослонити на родитеље у том погледу, 16% на рођаке и 4% на пријатеље.

Неповољан положај младих на тржишту рада у Србији довео је и до пораста неформалних облика радног ангажовања. Реч је о тзв. „рањивим” видовима запошљавања, које одликују привременост и изражена несигурност. У том погледу најчешћи је рад „на црно” код приватних послодаваца – 45,8% испитаника истиче да је било радно ангажовано на овај начин. Следи по учесталости, обављање сезонских послова у пољопривреди и грађевинарству – једна трећина младих из истраживања ради на тај начин. На сопственом (породичном) пољопривредном газдинству се радно ангажује близу 30% младих испитаника. Једна четвртина испитаника обавља повремене и привремене послове преко омладинске или студентске задруге. Остали облици неформалних облика радног ангажовања су били знатно ређе присутни.

Када је реч о факторима којима се млади руководе и када је реч о избору запослења, ранија истраживања су показала да је 2003. године убедљиво доминирала висина зараде, док је 2011. године овај фактор избора посла и даље на првом месту, али са мањим учешћем преференција у збиру I и II ранга. Нагли раст бележи од 2003. до 2011. сигурност запослења, као и сталност месечних прихода. Реч је, несумњиво, о поменутом утицају драматичног раста незапослености и израженијем вредновању било какве сигурности (запослења и зарада).

Обрнуто, логичан и очекиван пад на листи преференција при избору запослења бележе креативност посла и могућност усавршавања и напредовања на послу. Занимљиво је да је порастао удео младих који се у проналажењу запослења руководе „пристојним радним условима”, али се смањио проценат младих који би се запослили било где и под било којим условима. То се може тумачити приметним трендом да велики број обесхрабрених младих у тражењу посла прелази у неактивност (најчешће праћену продужавањем школовања) (Арандаренко, 2011: 24).

Неусклађеност потреба тржишта рада и образовног система један је од кључних извора незапослености младих у Србији, поготово дугорочне (просек трајања незапослености је 47 месеци или близу четири године). Родне разлике су се у том погледу потврдиле и у овом истраживању: просечна дужина трајања незапослености за девојке је знатно већа (52,78 месеци у односу на 41,21 месец за младиће). Дужина трајања незапослености снажно је повезана са поседовањем индивидуалних (број година школовања, додатне активности) и породичних ресурса (културни капитал, образовање родитеља, просечни приходи по члану домаћинства), пошто млади са оскуднијим наведеним ресурсима знатно дуже чекају на запослење. Но, поред незапослености, значајно се повећава и неактивност младих на тржишту рада последњих година. Од укупног броја испитаника из узорка који нису запослени 35% не тражи посао. И овде су родне разлике веома изражене, пошто су девојке знатно неактивније на тржишту рада: њих 42,1% не тражи посао наспрам 27,2% младића. Занимљиво је да је знатно већи удео младих Рома (две трећине) званично регистрован као незапослен. Њих 30,4% покушава да пронађе посао уз помоћ посредовања Националне службе за запошљавање, уз додатних 28,6% који се у том погледу ослањају на помоћ пријатеља и рођака.

Посебан проблем у Србији је и изражена незапосленост (углавном дугорочна) високообразованих младих. Тако, на пример, дипломци Филозофског факултета у Београду (историчари уметности, етнологзи и археолози) у просеку траже шест година посао преко Националне службе за запошљавање. Нешто мање траје незапосленост инжењера хемијске технологије, текстилства, геологије, те појединих стручних профила из области пољопривреде (четири године). Најчешће је једино решење за ове групе незапослених да започну или наставе каријеру у областима за које се нису школовали или да похађају различите програме обуке у оквиру активних програма Националне службе за запошљавање.

Од поменутих програма, 1,9% незапослених младих из истраживања је похађало курс рада на рачунару, а 4,6% је било обухваћено програмом запошљавања приправника. Иначе, годишње се организује од 150 до 200 курсева за стицање посебних знања и вештина од

стране Националне службе за запошљавање, уз учешће око 2.000 незапослених, претежно младих (Бракочевић, 2012). Високообразовани најчешће похађају течајеве страних језика и информатике, а свака трећа особа након обуке добије и запослење. Ипак, програми обуке представљају релативно мали и опадајући део – посматрано по обухвату и трошковима – укупних активних програма тржишта рада у Србији. Штавише, и у оквиру тако ограниченог учешћа доминирају програми намењени млађим и образованим особама, као што су програми приправништва и волонтирања. С друге стране, иновативне мере, као што су функционално основно образовање одраслих, обука на радном месту, као и виртуелна предузећа, нису биле довољно спровођене, а неке од њих су у међувремену обустављене (Крстић и др., 2010: 29).

Убедљиво најупечатљивији (и више него изненађујући) налаз је да су запослени млади задовољнији свим аспектима својих послова 2011. године него 2003. године. Реч је у резултатима који се, рекло би се, могу двојачко тумачити: прво, као последица реалне могућности да млади (захваљујући образовању, поседовању додатних знања и вештина, спремности да раде дуже и напорније од других) раде сигурније, плаћеније и изазовније послове, и, друго, као последица самоперцепције радних места као бољих него што заиста јесу у временима опште беспослености или тегобног и несигурног „рањивог” запошљавања „на црно”, повремено, привремено, по уговору и слично.

Културна партиципација младих

Појмовни оквир

У процесу израде Националне стратегије за младе 2009–2014 међу приоритетним областима, сем доста широке одреднице „слободно време” (у коме се додуше помиње доста проблематике која спада у домен културе), није било и области културе, као једне од најважнијих. С тим у вези, потребно је у списак приоритетних области убацити и културу кроз одредницу која би се могла назвати културна партиципација, која у себи обједињава активности културне производње (бављење уметношћу или неким креативним хобијем) и два типа културне потрошње (посете институцијама културе и догађајима и рецепција садржаја из културе у приватној сфери). Наравно, у овом контексту, посебан проблем представља и непостојање националне стратегије развоја културе¹, која би била основ за прецизније дефинисање активности из ове области у Националној стратегији за младе.

Истраживања у области културе, друштвеним и хуманистичким наукама фундаментално су битна за развој друштва, унапређење културног идентитета и очување националног идентитета. Конкретни примери социјалног и економског утицаја истраживања у области културе, друштвених и хуманистичких наука огледа се кроз директан утицај на извођачке уметности, креативну индустрију, финансијске сервисе и медијски сектор.

Наравно, приликом сваке препоруке за конкретно деловање мора се водити рачуна и о тренутним друштвено-економским околностима који битно утичу на структуру препорука. У складу с тим, у овом тренутку, нереално је очекивати оснивање посебне институције која би се бавила систематским праћењем стања, проблема, потреба и ставова младих. Због тога, потребно је већ постојеће истраживачке институције, факултете, заводе и сл., које се директно или индиректно баве истраживањима ове проблематике (свака у свом домену), повезати и координирати активности (истраживања).

Најважније активности у циљу систематског праћења стања, проблема и потреба младих могле би да буду:

- Стимулисати конципирање и спровођење истраживања проблема, потреба и ставова младих на националном нивоу;
- Стимулисати органе локалне самоуправе да покрену и финансирају истраживања проблема, потреба и ставова младих у локалним срединама;
- Подстицати истраживање културних пракси младих на националном, регионалном и локалном нивоу;
- Развијати истраживања живота младих из посебних друштвених група (млади са посебним потребама, мањинске заједнице и сл.);
- Подстицати истраживање животних стилова младих из руралних и мање развијених области земље;
- Дефинисати надлежности канцеларија за младе у процесима истраживања проблема, потреба и ставова младих;
- Идентификовање улоге различитих актера (истраживачке институције, факултети, заводи и сл.) и њихово координирање у реализацији и финансирању истраживачких активности везаних за младе.

Интересовања за културни живот се операционално могу одредити као специфичан начин комуницирања са културним добрима, а сâм појам културни живот можемо одредити као:

¹ Процес израде Стратегије развоја културе Републике Србије је у току.

1. садржај, обим и облик културне потрошње;
2. културни и социјални активизам (културно стваралаштво, дифузија културних вредности);
3. присутност културе у свакодневном животу и у току студирања (култура живота).

Нису ретка истраживања интересовања чији аутори уопште не дефинишу појам интересовања, вероватно зато што сматрају да је реч о веома општој категорији коју је веома тешко формално одредити, или о категорији чије је значење општепознато. Бројне су и дефиниције које из много разлога не задовољавају. Такве су, на пример, одречне, таутолошке, непотпуне дефиниције (наводи се само део садржаја појма интересовања) и операционалне дефиниције које интересовање одређују искључиво на основу коришћених процедура мерења. Праве, теоријски засноване дефиниције су ретке. Важно је да се дефиниција интересовања, као уосталом и сваког сличног теоријског појма, изводи из одређеног ширег схватања (обично неке теорије личности), затим да се појам интересовања подведе под неку општију категорију и да се истакне специфична разлика. До сада су аутори који су покушали да дефинишу интересовање истакли да је за садржај овог појма битно да је он мотивационо својство, да је диспозиција, да је вредносно обојен, да је афективно стање (позитивна емоција), трајан позитиван став, социјално прихватљива активност, селективна оријентација и културна потреба. Сасвим је извесно да ниједна дефиниција не може да обухвати све ове одредбе, али не треба заборавити да дефинисање подразумева наглашавање битних одредби које су значајне при дефинисању стратегије за младе на националном нивоу. За ове потребе можемо користити следећу дефиницију интересовања: Интересовања су један облик вредности које карактерише заокупљеност свести омиљеним садржајима (осећање обузетости) и/или бављење неком делатношћу којој јединка придаје извесну вредност.

Термин културна партиципација обједињава активности културне производње (бављење уметношћу или неким креативним хобијем) и два типа културне потрошње (посете институцијама културе и догађајима – тзв. „јавна културна рецепција” и рецепција садржаја из културе код куће – тзв. „приватна културна рецепција”, која се најчешће одвија преко масовних медија). Проучавања културне потрошње су много раширенија, те истраживања о културним потребама, интересовањима, навикама и активностима, најчешће имају ову теоријску подлогу.

Културне потребе су део мотивационе структуре личности и представљају циљеве које се задовољавају кроз симболичку комуникацију. Међутим, термин културне потребе се у модерној социологији сматра релативно застарелим. Један од најважнијих разлога је употреба овог појма у социјалистичкој и марксистичкој истраживачкој пракси. Данас се много чешће употребљава термин културна интересовања, који је у складу са савременим постмодерним теоријама које истичу нестабилност интересовања и идентитета који се кроз њих изграђују.

Културна интересовања (потребе) младих

Приказ стања

Приказ стања у овом делу текста је урађен на основу сета најсвежијих истраживања (Илишин, 2005; Илишин, 2006; Институт за психологију, 2007; Михаиловић и др, 2004; Михаиловић др., 2005; Михаиловић и Попадић, 2003; Мрђа, 2000; Мрђа, 2004; Мрђа, 2011а; Мрђа, 2011б; Томановић и др., 2012; Цветичанин, 2007; Цветичанин, Миланков, 2011), која

се директно или индиректно баве овом проблематиком. Такође, треба нагласити да смо у приказу стања користили само оне податке који су у свим поменутих истраживањима показали исте трендове, те се због тога могу сматрати доста поузданим.

У већини истраживања се посебно испитују интересовања младих и њихови омиљени начини провођења слободног времена, што се може одредити као културна интересовања (потребе).

Сам феномен слободног времена је карактеристичан за индустријско и постиндустријско друштво 20. века. О слободном времену се може говорити тек након фазе индустријског развоја, у којој развој технологије с једне стране, и скраћење радног времена с друге, представљају основ за настајање слободног времена у данашњем смислу. Појам слободног времена је вишезначан, а један од главних методолошких проблема у његовом дефинисању произилази из чињенице да је веома тешко применити објективан приступ предмету. Опште посматрано, можемо разликовати два типа дефиниција слободног времена. Један тип дефинисања се концентрише на димензију времена као таквог, док је други тип дефинисања претежно нормативног карактера и усмерава се на квалитет активности. У оквиру првог одређења, често наилазимо на раније дефиниције према којима слободно време укључује и искључује одређене активности. Слободно време у најширем смислу означава оно време које преостаје након рада. Ако узмемо у обзир чињеницу да време после рада човек троши на различите активности, слободно време, условно речено, имплицира различите сегменте. Један његов део чине потребан одмор, различите породичне и друштвене обавезе, допунски рад, одлазак и долазак с посла итд. Многе од ових активности имају мешовит карактер па се, зависно од ситуације, сврставају час у слободно време, а час међу обавезе. Овај „тип“ активности можемо назвати полуслободним временом. У стварности, често не постоји изразита граница између тих сегмената, јер неке активности изван радног времена могу представљати угодну активност у оквиру слободног времена, а у другим околностима – обавезу. Други, можда најзначајнији део слободног времена, чини доколица. Она представља оно време које би било лишено свих обавеза и у којем би се појединац у потпуности препуштао свом избору.

Значај активности у слободном времену за психички и социјални развој младих препознат је у већини савремених друштава. Ово је истраживачки веома разуђена област активности која покрива учешће младих у култури, укљученост у медијски и информатички простор, забаву, спортске активности, удруживање младих и њихово деловање кроз организације, асоцијације и неформалне групе. Управо због тога потребно је да се у Стратегији за младе структура и квалитет слободног времена утврђују кроз активности у овим доменима. С обзиром на то да активности у слободном времену у великој мери доприносе емоционалном и социјалном развоју младих, веома је важно да програми намењени за унапређење коришћења слободног времена буду квалитетно конципирани и програмски усмерени на различите узрасте унутар ове друштвене групе.

Основне димензије (и индикаторе) слободног времена могу се поделити и на: 1. друштвене односе (посећивање пријатеља – у јавним и приватним просторима, изласци), 2. употребу медија (читање новина, гледање ТВ програма, коришћење интернета), 3. културне активности (писање, сликање, читање, посећивање институција културе, слушање музике, бављење спортом) и 4. пасивни одмор (одмарање/досађивање и играње игрица на рачунару), (Станојевић, 2012а).

Последња истраживања начина коришћења слободног времена младих показују да имамо пет најчешће помињаних активности у првом избору. Бављење спортом (рекреација, шетња), дружење са пријатељима, одмарање, гледање ТВ програма и слушање музике и изласци покривају 62,6% укупно добијених одговора. Најчешће помињан први начин

провођења слободног времена је бављење спортом (рекреација, шетња) са отприлике 19,5% младих, а одмах затим дружење са пријатељима са 18,5%, што на линији поделе по степену активизма (активно – пасивно) спада у активан начин провођења слободног времена. Након бављења спортским активностима и дружењима са пријатељима, следи класичан начин пасивног начина провођења слободног времена кроз одмарање и спавање са 9,0%. Занимљиво је напоменути да бављење уметношћу и одласци у неку од институција културе не представљају омиљене начине провођења времена код ове популације јер их налазимо код просечно два процента (2,2%) младих. Стога можемо потврдити први део полазних хипотеза да, посматрајући га кроз активности културне партиципације, млади у Србији имају релативно пасиван начин коришћења слободног времена (Мрђа, 2011а).

Међутим, уколико одговоре групишемо на другачији начин, тако да занемаримо редослед избора и представимо наведене активности онолико пута колико су поменуте без обзира на ранг (ниво избора), добијамо да је најчешће помињана активност дружење са пријатељима (19,5%) и налази се код 39,8% младих као једна од омиљених активности у слободном времену, док је бављење спортом (шетња, рекреација), која је била најчешћи први избор, сада на другом месту са 18,1% и налази се код 36,9% као једна од омиљених активности у слободном времену. На трећем месту је гледање ТВ програма и слушање музике са 12,1% и 24,6% који су ову активност у слободном времену навели међу прве три (Мрђа, 2011а).

Посматрано укупно, може се рећи да млади највећи део слободног времена користе комбинујући бављење спортом и дружење са пријатељима, уз гледање ТВ програма и слушање музике. Занимљиво је да је просечно 7,1% младих навело да им је међу прва три начина провођења слободног времена и одлазак у неку од институција културе. Упоређујући ове резултате са резултатима истраживања из 2000. године уочавамо значајније повећање бављења спортом, док је дружење са пријатељима остало на приближно истом нивоу, а гледање ТВ програма и слушање музике је нешто мање него пре десет година. Међутим, видљиво је да су се као доминантни начини провођења слободног времена задржале исте или сличне активности, те да се на плану разноврсности начина провођења слободног времена популације младих у Србији није ништа битније променило у последњих десетак година. У прилог тези да се у животу ове популације није ништа битно променило у последњих десет година и да су начини провођења слободног времена слични као и код осталих друштвених група, иду и подаци из истраживања 2004. године (Мрђа, 2004) где су резултати показали да млади своје слободно време, у просеку 3–6 сати, користе комбинујући дружење с колегама и посете пријатељима и рођацима и праћењу ТВ програма и слушању музике. Такође, више од трећине младих изузетно ретко посећује неку од институција културе, а највише заинтересованих је за забаву и дружење са вршњацима у клубовима и дискотекама, што је посебно карактеристично за средњошколску омладину и студенте. Слични резултати су добијени и у истраживању из 2007. године (Цветичанин, 2007) на репрезентативном узорку грађана Србије, где су на питање о омиљеним начинима провођења слободног времена шест најчешће помињаних активности – ТВ програма, дружење с пријатељима, читање књига, шетање, спавање/одмарање и бављење спортом – покривале више од 60,0% добијених одговора. Од активности које спадају у културну партиципацију у ужем смислу, осим ТВ програма и читања књига, помињани су још и слушање музике, читање новина/магазина, гледање филмова и бављење неком врстом уметности.

Као што се могло и очекивати из до сада представљених резултата, најчешћа активност у слободном времену младих из домена културне партиципације (у ужем смислу) је гледање ТВ програма и слушање музике (42,5%), затим читање књига (35,3%), па бављење уметношћу са 11,6%. Најмање распрострањена активност у доколици из домена културне партиципације је одлазак у неку од институција културе (облик јавне културне потрошње), (Мрђа, 2011б).

У најновијем истраживању слободног времена младих (Станојевић, 2012а), идентификована су четири типична обрасца – стила провођења слободног времена. Од сва четири, млади су међусобно најиздиференциранији на првом. Млади који су носиоци *академског обрасца* су високообразовани, њихови родитељи имају натпросечан ниво образовања, као и приходе и махом живе у великим градовима. Ове младе особе су политички и социјално ангажованије од других. За њих је слободно време значајније уколико је креативно и структурисано проведено. Такав образац се у великој мери наслеђује, управо у оним породицама које перципирају да је формално образовање само један од ресурса, а да ће у животу младе особе бити неопходне и многе друге културне и социјалне компетенције. Следећа два обрасца, који представљају облике забаве – усмереност на дружења/спорт и забаву у кући, су типични начини провођења слободног времена за младе који су још увек у процесу школовања, и са изласком из ове сфере и уласком у сферу рада и породичног живота ови образци губе на значају у њиховом животу. Последњи образац – упућеност на медије, најмање варира између група, истовремено је најзаступљенији и константан кроз цео период одрастања. За њега је мање карактеристична типична популација, већ постепено постаје доминантни облик понашања у слободном времену са годинама старости и *друштвеним одрастањем* (Станојевић, 2012а).

Из до сада приказаних резултата могу се констатовати прве значајније карактеристике слободног времена младих у Србији. Велика већина младих има дневно до 5 сати слободног времена, које најчешће троши кроз омиљене активности које се одвијају у тзв. приватној сфери (бављење спортом, дружење са пријатељима, одмарање, гледање ТВ програма и слушање музике) за које је потребна минимална количина материјалних средстава (најчешће су бесплатне). Трећа важнија карактеристика доколице младих у Србији је да активности из домена културног живота (као што су бављење уметношћу и одласци у неку од институција културе, али изузимајући гледање ТВ програма и слушање музике) не спадају у омиљене начине провођења слободног времена. Такође, начини провођења слободног времена, интересовања уопште и културна интересовања нису територијално одређена, већ их структуришу неки други фактори. Материјални положај (стандард) већине породица је веома тежак, па је, узимајући у обзир чињеницу да велику већину младих издржавају родитељи, стандард популације младих једна од веома важних варијабли са великим утицајем на обим и квалитет културног живота ове популације.

Последња истраживања су показала да младе у Србији најчешће издржавају родитељи јер је просечно 93,3% младих као први и најважнији извор прихода означило издржавање од стране родитеља, али се код просечно 18,1% случајева као додатни извор прихода наводи и стипендија или кредит. Код 8,1% уместо кредита и стипендије налазимо и одговор да уз родитељско издржавање имају и неке личне приходе. У групи оних који, уз нешто средстава од родитеља, сами зарађују, имамо нешто више мушкараца (58%) него девојака (42%), што је донекле и разумљиво јер мушкарци нешто лакше налазе повремене (сезонске) послове (Мрђа, 2011а, Цветичанин, Миланков, 2011).

Највећи проценат младих у Србији (38,5%) самостално располаже месечним буџетом између 5.000 и 10.000 динара, док 27% располаже месечним буџетом између 10.000 и 20.000 динара. Међутим, 20,6% располаже месечним буџетом мањим од 5.000 динара, што практично значи да укупно 59,1% самостално располаже месечним буџетом мањим од 10.000 динара. Чак и површним увидом у трошкове живота и школовања у Србији, можемо констатовати да је стандард ове популације низак и да су просечна средства којима самостално располаже више од половине младих довољна тек за задовољавање основних потреба. С друге стране, имамо 40,9% младих који располажу буџетом већим од 10.000 динара, са 13,9% оних који имају самостални месечни буџет већи од 20.000 динара (Мрђа, 2011а, Мрђа, 2011б).

Што се средстава за задовољавање потреба из области културе тиче, подаци показују да скоро две трећине младих (65,9%) може месечно да издвоји мање од 2.000 динара за задовољавање културних потреба. Овај податак не представља велико изненађење ако га упоредимо са раније изнетим подацима о величини средстава која младима остану после задовољавања базичних егзистенцијалних потреба, где укупно 59,1% располаже са мање од 10.000 динара. И поред чињенице да студенти и ђаци понекад имају могућност куповине улазница по повољнијим ценама, са буџетом мањим од 2.000 динара месечно, није могуће задовољити ни најосновније потребе из области културе, тако да можемо констатовати да је стандард популације младих у Србији једна од веома важних варијабли са великим утицајем на обим и квалитет културног живота ове популације (Мрђа, 2011а).

Из ових података се релативно јасно види да је материјални положај (стандард) већине породица који имају студента/е и ђака/е веома тежак и да, под претпоставком да свака породица жели да одвоји што је могуће више средстава за школовање својих чланова, нису у стању да одвоје више средстава за ову намену, а да не угрозе егзистенцију породице. С обзиром на чињеницу да највећи број младих у Србији издржавају родитељи, може се констатовати да смо потврдили хипотезу о лошем стандарду студената и ђака у Србији. Такође, релативно мали број студената и ђака је успео да обезбеди стипендију или повољан кредит као допуну буџета који добија од родитеља. Без обзира на начин стицања прихода, нешто више од половине младих (51,6%) одговорило је да им ти приходи нису довољни за нормално задовољавање потреба или нормално школовање.

Изнети подаци су потврдили нашу претпоставку да укупни приходи младих и њихових породица утичу на обликовање културних навика, али и на све аспекте културних пракси, преко финансијске немогућности да одвоје средства за одлазак на културне догађаје или учешће у некој приватној културној активности.

Једна од највидљивијих и најтежих последица лошег материјалног стања младих огледа се кроз чињеницу да је много младих особа које су напустиле Републику Србију у последњих десетак година. У дилеми између тражења излаза у својој земљи и тражења решења у другим земљама, код знатног броја младих превагнула је жеља за животом негде другде. У првој половини деведесетих, две трећине младих желело је да напусти земљу, а према истраживању из 2003. године, сваки други (Пејић, 2003). Ови млади у својим срединама не налазе могућности да се развију, организују добар живот, нађу посао и обезбеде сигурну будућност. Када се узму у обзир постојећи демографски трендови, и потреба за развојем економије засноване на знању, јасно је да ће трајни одлазак младих људи имати озбиљне последице на развој земље (Баришић, 2003).

Специфичне активности

Најважније активности у циљу унапређења могућности за квалитетно провођење слободног времена младих могле би да буду:

- Прилагодити понуду садржаја из области културе потребама и интересовањима младих, користећи се резултатима истраживања из ове области;
- Побољшати комуникацију између младих и институција културе, кроз институционално повезивање институција културе, школа, факултета и организација младих;
- Повећати број, разноврсност и квалитет програма који се на нивоу локалних заједница нуде младима;

- Унапредити просторне услове за рад организација младих;
- Стимулисати реализацију различитих иницијатива и активности оријентисаних ка младима;
- Побољшати информисаност младих о расположивим могућностима у погледу слободног времена преко канцеларија за младе, медија (посебно интернета);
- Институционално решити проблем финансирања трошкова превоза за младе у време великих и значајних уметничких, културних, спортских или других збивања од интереса за младе;
- Обезбедити више гостовања институција културе, афирмисаних уметника и стваралаца из области културе у локалним срединама које имају слабу понуду садржаја из области културе;
- Дефинисати надлежности канцеларије за младе у области планирања програма намењених младима на основу систематизованих података о постојећој понуди;
- Идентификовање улоге различитих актера (на националном, регионалном и локалном нивоу) и њихово координирање у реализацији и финансирању активности усмерених на побољшање и квалитет коришћења слободног времена;
- Подстицати и развијати програме размене, сарадње који подразумевају заједничке активности младих на локалном, републичком и међународном нивоу, укључујући организовање и финансирање тих активности.

Најважније активности у циљу побољшања материјалног положаја младих могле би да буду:

- Већи проценат издвајања из буџета за младе у целини;
- Већи проценат издвајања из буџета за школство, науку и културу;
- Системско решавање кредитирања и стипендирања младих;
- Повећање издвајања средстава за младе таленте;
- Обезбедити пореске олакшице за улагања у образовање и усавршавање младих.

Културне навике младих у Србији

Приказ стања

Актуелна понашања у области културне потрошње и културне производње, што се означава као „културне навике” третирају се као операционализација културних потреба.

Културне навике, тј. активности културне партиципације се најчешће учвршћују кроз:

1. облике јавне културне потрошње (посете биоскопу, позоришту, музејима, споменицима културе, галеријама, концертима, библиотекама, књижевним вечерима, спортским догађајима, клубовима итд.);
2. активности културне продукције (да ли се млади баве уметношћу);
3. медијске навике младих (да ли и колико често гледају телевизију, слушају радио, читају дневну штампу, које програме најчешће прате на телевизији);
4. облике приватне културне потрошње (читање књига, врста музике коју слушају).

Јавна културна потрошња младих

Последња истраживања показују да млади у Србији не посећују баш често догађаје из области културе, што је у потпуности у складу са подацима о начинима провођења слободног времена, па је утицај културе на свакодневни живот младих сведен на минимум, а један од значајнијих фактора је и ситуација коју карактерише непостојање конзистентног система вредности након разарања досадашњег система вредности у друштву Србије.

Укупно посматрано, око 83,5% младих ретко или никада не посећује музеје, а 75,4% никада или ретко посећује галерије, док 72,5% ретко или никада не посећује културно-историјске споменике и археолошка налазишта. Такође, 69% младих ретко или никада не посећује позоришне представе, а 69,2% књижевне вечери, док 67% никада или ретко одлази у биоскоп.

Поред библиотека, за које се и очекивало да их чешће посећују (посебно студенти и средњошколци), млади су најзаинтересованији за одлазак у клубове, јер их чак 62,9% посећује клубове врло често или често, и спортске догађаје (32% – врло често или често), па концерте (23,2% – врло често или често, али и 33,7% повремено). Поред ове групе младих која практично не учествује у културном јавном животу, имамо и групу младих која одлази у културне институције и посећује културне програме у која чини просечно око 10 процената (статистичка процена) ове популације. Међу њима, између 3% и 5% партиципира у јавном културном животу барем једном месечно. Групу повремених посетилаца културних институција и програма чини просечно око 12,7% младих (Мрђа, 2011а).

Уколико упоредимо податке о посетама младих биоскопу из 2000. године (Мрђа, 2000)² и 2004. године (Мрђа, 2004)³ са подацима из 2010. године⁴ видећемо да су посете биоскопу у константном континуираном паду од 2000. године, јер се проценти оних који иду често и повремено смањују сразмерно повећању оних који посећују биоскоп ретко или га више уопште не посећују. Из ових података можемо са великим степеном поузданости предвидети даљи тренд континуираног смањења посета биоскопу студената у Србији.⁵

У позориште никада не иде 32,6% младих, а тек два до три пута годишње на позоришну представу оде 36,4%. Повремених посетилаца је 17,8%, док редовне позоришне публике међу младима има просечно 3,3%. Уколико упоредимо податке о посетама позоришту из 2000. године и 2004. године са подацима из 2010. године видећемо да се највећи пад у посети младих позоришту догодио 2004. године, али да се 2010. године уочава тренд повећања посета уз смањење броја оних који никада не одлазе на позоришне представе. Наравно, без обзира на позитиван тренд у 2010. години, још увек значајан број младих врло ретко посећује позориште, али уочени позитиван тренд значи да позоришта у Србији имају добре полазне основе да унапређењем свога рада и комуникације са потенцијалном млађом публиком обезбеде, с једне стране, бољу посећеност и будућу сталну публику, а са друге стране, да значајно помогну укључивање младих у јавни културни живот.

² У овом истраживању су испитивани само студенти Универзитета у Београду, али из досадашњег искуства знамо да се подаци значајно не разликују од студената других универзитета те смо због тога преузели податке из овог истраживања за упоредни приказ.

³ Узорак овом истраживању је обухватао све узрасне групе омладине, али смо за наш упоредни приказ издвојили резултате само групе студентске омладине.

⁴ Ради лакшег упоређивања података са ранијим истраживањима учесталости било је неопходно кориговати нивое учесталости, тако да смо део скале са већом учесталости (врло често и често) сабрали у један ниво (често) и тако представили у графичким приказима.

⁵ Наравно, овде морамо имати у виду и чињеницу да је велики број биоскопа у градовима Србије престао са радом, што представља веома важан фактор који утиче на резултате учесталости посета овој институцији културе.

Музеји су институције културе које најмање посећују млади у Србији, јер просечно 41% њих никада не одлази у музеје, а 42,5% то чини тек два до три пута годишње. Повремених посетилаца музеја је 11,2%, а једном до два пута месечно у музеје одлази 2,9%, док редовних посетилаца музеја имамо само 2,4% (Мрђа, 2000; Мрђа, 2011а; Мрђа, 2011б; Цветичанин, 2007; Цветичанин, Миланков, 2011).

Још јаснију слику овакве ситуације видимо уколико упоредимо податке о посетама младих музејима из 2000. године, 2004. године и 2010. године. У последњих 10 година проценат младих који посећују музеј често или повремено скоро да се није променио. Узроци оваквог стања у погледу посета музејима нису, и не могу бити, само у специфичним карактеристикама друштвене групе и њеног односа према јавном културном животу (слободно време, интересовања, могућности рецепције уметничких дела, финансије...) него је део узрока оваквог стања повезан и са самим музејима (начин презентације културне баштине, актуелност, едукативне активности, комуникација са медијима и публиком итд.).

Слична ситуација је и са посетама изложбама (галеријама), јер чак 40,1% младих никада не иде на изложбе, а 35,3% посети неку галерију два до три пута годишње.

Као што смо раније нагласили, популација младих је нешто заинтересованија за посете концертима, јер 7% врло често одлази на концерте, а 16,2% то чини у интервалу једном до два пута месечно, док је повремених посетилаца нешто више од трећине (33,7%). Међутим, и овде имамо једну значајну групу која ретко одлази на концерте (32,1%), уз 11% оних које концерти не интересују.

У упоредном прегледу учесталости посета концертима видимо да су варијације најмање код групе младих која их ретко посећује јер се у последњих 10 година тај проценат креће око једне трећине константно, што значи да трећина младих у Србији оде на концерт два до три пута годишње. Највеће варијације су код група повремених посетилаца концерата и оних који уопште не иду на концерте и чини се да су ове групе повезане. Највише повремених посетилаца концерата било је 2000. године, да би тај проценат нагло пао 2004. године (управо када је проценат који те године нису ишли на концерте нагло порастао), па се вратио на значајних 33,7% у току 2010. године (управо када је проценат који те године нису ишли на концерте нагло пао, на најнижих 11% у последњих 10 година). С обзиром на то да је и овде карактеристична 2004. година по великим варијацијама, претпостављамо да се ради о утицају неког од тзв. системских фактора, као што је нпр. друштвено-економска ситуација, концертна понуда те године и сл. (Мрђа, 2000; Мрђа, 2011а; Мрђа, 2011б; Цветичанин, 2007; Цветичанин, Миланков, 2011).

Млади који ретко посећују институције културе и културне догађаје најчешће то чине због недостатка слободног времена (39,3%), недостатка интересовања (17,0%) и недостатка новца (16,4%) мада је и неодговарајућа понуда на релативно значајном нивоу (14,2%), (Мрђа, 2000; Мрђа, 2011а; Мрђа, 2011б).

Посматрано укупно, можемо рећи да већина младих не учествује у јавном културном животу, али се не може говорити о одсуству из јавног живота у целини, јер релативно значајан број младих одлази на спортске догађаје и концерте, уз највећи број који посећује клубове. У последњих 10 година, млади су најмање учествовали у јавном културном животу 2004. године, док су подаци из 2000. године негде у рангу са 2010. годином, што само по себи говори много о култури и њеном положају у друштву Србије, културној политици, положају и перспективама институција културе, али и о институцијама културе и њиховој способности трансформације и прилагођавања новим начинима рада и комуникације. Такође, ови подаци много говоре и о положају популације младих у савременим процесима трансформације друштва Србије, где се већ више од две деценије није водило рачуна о две

најосетљивије групе: младима и старима (припаднике популације трећег животног доба), на које ови процеси остављају најтеже последице, за које су потребне деценије да би се поправиле. Треба нагласити да је за оно што се уништи за 10 година потребно дупло више времена да се ревитализује.

Подаци који показују тренд да већина младих у Србији не учествује у културном јавном животу има веома тешке последице по будућност ове друштвене групе, али и целог друштва уопште. Последице нису одмах видљиве, него се испољавају кроз дужи временски период, различитим интензитетима и различитим формама у скоро свим деловима друштвене структуре, јер млади у сваком друштву представљају базичне носиоце друштвеног развоја. Наравно, ови подаци ни у ком случају нису једнодимензионални, него показују да значајан део ове популације не учествује у тренутном јавном културном животу и да су за велики део ове популације културни програми недоступни (било због недостатка слободног времена, интересовања, концепције јавног културног живота, финансијски или територијално) и да постоји потреба за израду стратегије социо-културне анимације као дела националне стратегије за младе (или бар као део акционог плана).

Наравно, не сме се изгубити из вида и веома велики утицај образовања на стварање вредносног система и стварање претпоставки за рецепцију уметничког дела и различитих симболичких форми уметничког стварања, али и за развијање потреба из области културе.

Културна инфраструктура Србије (институционална)⁶ – кратак приказ

Србија (без Београда)

Локалне самоуправе у Србији су оснивачи 440 установа културе у 144 града/општине. Поред тог броја постоји још 12 установа на територији Новог Сада чији је оснивач Покрајина и једна установа на подручју Јагодине чији је оснивач Република Србија. Највише је установа поливалентног типа (домови културе, центри за културу, културни центри) које нису усмерене само на једну делатност (попут библиотека), већ покривају различите области културе и културне продукције (позоришну, музичку, биоскопску, библиотечку делатност, фолклорне садржаје, изложбене активности итд.). Треба нагласити да се у склопу шест културних центара налазе и општинске библиотеке. Са друге стране, 35 библиотека функционишу као установе поливалентног типа. То је углавном случај у мањим местима где су се библиотеке као једине установе културе прилагодиле потребама грађана и понудиле им различите врсте културних програма (изложбе, музичке вечери, позоришне и биоскопске садржаје итд.).

У Србији (без Београда и Косова) на 13.078 грађана долази једна установа културе што значи да на 10.000 становника долази 0,79 установа културе. Када се број установа културе сагледа у односу на становништво појединачних округа, округ са највећим бројем установа културе је Јужнобанатски, затим Пиротски, па Севернобанатски. Поменути три округа имају мање од 10.000 становника на једну установу. С друге стране окрузи са најмањим бројем установа културе по становнику су Мачвански, Нишавски где број становника на једну установу прелази 20.000.

Београд

На територији Града Београда налазе се установе културе које је основала Скупштина града Београда, градске општине, републичке установе, приватне установе културе, као и организације цивилног друштва које се баве културом.

⁶ Извор: База података о институцијама културе у Републици Србији: *e-Култура* (www.e-kultura.net) 2012. Београд: Завод за проучавање културног развоја.

У складу са својом надлежношћу, Град Београд оснивач је 36 установа културе, 2 јавна предузећа и 11 манифестација у култури.

Специфичне активности

Најважније активности у циљу повећања обима и квалитета продукције за младе и о младима могле би да буду:

- Обезбедити субвенције или стабилне изворе финансирања за гостујућу културну понуду у различитим срединама (у унутрашњости Србије, првенствено у слабо развијеним срединама и руралним областима);
- Обезбедити средства за побољшање продукције културних садржаја за младе;
- Обезбедити средства за континуирану едукацију запослених у институцијама и установама културе из области стварања и продукције програмских садржаја за различите узрасте унутар популације младих;
- Обезбедити субвенције или стабилне изворе финансирања за културну понуду и продукцију на језицима мањина и за мањинске групе младих;
- Установити бенефиције и субвенције младима за већу доступност културних садржаја;
- Формирати фондове на локалном нивоу и обезбедити средства у републичком буџету за промоцију културних садржаја у мањим и сиромашнијим срединама;
- Повећати доступност културних садржаја за осетљиве групе младих.

Културна продукција младих

Приказ стања

Већина истраживања је показала да су бављење уметношћу и одласци у неку од институција културе најмање популарне активности у слободном времену младих у Србији. Иначе, учешће у стварању културних добара представља суштински начин учешћа у јавном културном животу средине у којој појединац живи. Учешће младих у уметничком стваралаштву веома је значајно за свако друштво, јер се ова популација налази у зениту својих стваралачких могућности. Својим ангажовањем умногоне могу да допринесу културном развоју средине и шире друштвене заједнице. Њихово учешће је веома значајно, уколико се уопште желе створити услови за даљи напредак на цивилизацијском нивоу.

Због претпоставке добијене из ранијих истраживања да је културна продукција код популације младих изразито неразвијена и сведена на појединачне случајеве, готово код свих истраживања младима нису се у питањима наглашавали начин бављења неком уметношћу (професионално, аматерски, креативни хоби), него се тражило да ли се уопште баве неком активношћу (требало је да сами претпоставе да ли нешто спада у домен уметности или не), без обзира на ком нивоу, која би се могла класификовати као нека врста културне продукције. Управо због тога, иако смо имали у виду теорије да се уметнички таленат наслеђује и да се склоност ка уметности и уметничке диспозиције стичу у породичном окружењу, нисмо покушавали утврдити постојање тзв. породичне уметничке традиције, тј. да ли се млади из породица чији су се чланови бавили/баве уметношћу и сами чешће баве уметношћу.

Подаци су показали да се највише младих (13,4%), по њиховој процени, повремено бави неком формом књижевног стварања (писање), а још око 8,5% неком од визуелних уметности (цртање, сликање, вајање) уз 7,8% која се понекад бави неком формом музичке активности (свирање, певање, плес). На бази ових података можемо направити грубу статистичку процену да би у продуктивну групу, у идеално типском смислу, могли сврстати између 8% и 13% младих (Мрђа, 2000; Мрђа, 2011а; Мрђа, 2011б).

С друге стране, из ових података јасно произилази да преко 80% младих у Србији не учествује у културној продукцији, без обзира на ниво партиципације. Као најважнији разлог због ког се не бави, просечно више од половине (52,6%) наводи недостатак интересовања, а 31,2% недостатак слободног времена.

Податак да више од половине младих који се не баве неком врстом уметности као најважнији разлог наводи незаинтересованост није једноставно објаснити. С једне стране, можда је у питању проблем разумевања правила и мерила уметничке делатности или конкретних уметничких форми или одбојност услед перцепције да су то активности резервисане за посебне друштвене групе („више” слојеве). С друге стране, у друштву где је већина становништва окупирана непрестаном борбом за задовољавање основних егзистенцијалних потреба, бављење уметношћу се врло често доживљава као неозбиљно „трошење времена”. Међутим, глобално посматрано, општи профил културне потрошње младих у Републици Србији је релативно јасно издиференциран, а главни извори диференцијације су социо-економски статус, односно материјалне могућности родитеља, место порекла и становања (као што смо нагласили, у унутрашњости је далеко мања културна понуда него у већим градовима), степен образовања и школски успех.

Специфичне активности

Најважније активности у циљу повећања обима и квалитета културне продукције младих могле би да буду:

- Формулисати и имплементирати акциони план социо-културне анимације у домену културног стваралаштва младих;
- Подстицати, афирмисати и адекватно друштвено вредновати стваралаштво младих из области културе без обзира о ком нивоу стваралаштва се ради (аматеризам, професионализам, креативни хоби);
- Промовисати културну и уметничку продукцију младих, посебно субкултурних и алтернативних група и покрета;
- Обезбеђивати услове за културну и уметничку размену младих стваралаца на свим нивоима (локални, републички, а посебно међународни);
- Организовати јавне и транспарентне конкурсе за стваралаштво младих на свим нивоима и у свим областима културе и уметности;
- Формулисати и усвојити законске прописе којима би се уредило питање остваривања права из области пензијског, социјалног и здравственог осигурања за младе који постижу изузетне резултате.

Културно-уметнички аматеризам и млади

Приказ стања

Имајући на уму да управо култура омогућава квалитетну и потпунију инклузију, у извештају из 2008. године Приступ младих људи култури који је припремила Interarts Foundation (ОЈ 2008/S 91-122802) истакнуто је да је један од главних циљева држава чланица Европске уније управо подстицање још већег учешћа младих у култури. Аутори овог извештаја указују да се на регионалним и локалним нивоима у државама чланица у остваривању овог циља приоритети донекле разликују те се може разликовати неколико праваца у којима се остваривање приоритета креће. Међу њима су подршка традиционалној

култури и фолклору (музика, плес, обичаји, локалне прославе и симболи), као и подршка аматерској уметности и уметности локалних заједница (Вукановић, 2012).

Истраживања која су претходила изради Националне стратегије за младе показују да је култура активног учествовања младих у друштву недовољно развијена. Само је трећина младих (32%) у Србији барем једном узела учешће у некој акцији којом је решаван неки локални проблем. Према подацима истраживања свакодневице младих у Србији које је 2007. године спровео Институт за психологију уз подршку Министарства омладине и спорта, само 2,5% младих у Србији бави се неком врстом културно-уметничког стваралаштва (Национална стратегија за младе, 2008). Културно-уметнички аматеризам се, не само у тој Стратегији већ и у другим текстовима посвећеним истој теми, види као начин да се енергија младих преусмери са деструктивног (дрогое, криминал и сл.) ка креативном деловању у друштву.

Бројна истраживања показују и да у поспешивању учествовања важну улогу има породица. Према подацима које је на Међународној конференцији посвећеној активном учествовању у култури у Европи, а одржаној од 8. до 11. јуна 2011. године у белгијском граду Генту изнео Ван ден Броек, шансе за укључивање младих се удвостручују ако су родитељи активни.⁷

Закони и подзаконска акта у савременим правним државама чине основу за деловање у различитим областима друштвеног живота. У области културно-уметничког аматеризма закони имају важно место у препознавању важности тог облика културно-уметничког стваралаштва, као и у његовом финансирању, као што ћемо видети на примерима других држава.

Културно-уметнички аматеризам је у домаћим законима експлицитно обрађен само у Закону о култури (Службени гласник РС 72/2009), с тим што су неке назнаке дате и у Националној стратегији за младе (Службени гласник Републике Србије 101/07) која је операционализација Закона о младима (Службени гласник Републике Србије 50/2011). У Закону о култури на аматеризам се односи члан 72 у коме се каже: „Аматерско културно и уметничко стваралаштво обухвата активности лица или групе лица која се без материјалне надокнаде баве стварањем или извођењем дела из области културне и уметничке делатности. Лица и групе лица из става 1 овог члана могу се удруживати у аматерска културно-уметничка друштва и њихове савезе сагласно прописима о удруживању грађана. Удружења из става 2. овог члана имају статус субјекта у култури. Јединица локалне самоуправе обезбеђује просторне услове за рад аматерских културно-уметничких друштава, односно савеза и аматерских група који реализују аматерске културне програме и обезбеђују средства за реализовање програма који су од локалног и регионалног значаја. Културно-уметничка друштва се могу удруживати у савезе на нивоу више општина, града, Покрајине и Републике ради остваривања система такмичења у аматерским програмима, едукације и програма развоја аматеризма сходно одредбама закона.”

Иако се међу аматерима указује да у овом члану није препозната потреба за постојањем републичке референтне организације, овај члан представља и својеврсну малу победу актера у области културно-уметничког аматеризма.⁸ Поред овог експлицитног члана на културно-уметнички аматеризам се односе и члан 3 у коме су истакнута начела културне политике, члан 6 у тачкама 2, 18, 19 и 20 става 1 у којима је истакнуто стварање услова за подстицање културног и уметничког стваралаштва као и подстицање културног и уметничког стваралаштва аматера, деце и омладине као и особа са инвалидитетом те чланови 7, 10, 11,

7 Видети: Van den Broek, Generations in Amateur arts, <http://www.amateurkunsten.be/activiteiten/detail/75>

8 Видети текст: Аматери хоће у закон о култури, <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/t51043.lt.html>

76 и 77 којима су регулисане организационе и финансијске обавезе републике, покрајине и нивоа локалне самоуправе по питању остваривања услова и подстицања културног и уметничког стваралаштва. Такође, чланом 5 истакнуто је да Национални савети мањина имају задатак да спроводе културну политику у својим групама. Најзад, према члану 55 удруживање субјеката који делују у области културе и уметности регулисано је актима из области удруживања грађана (Вукановић, 2012).

Када је реч о прописима чије је спровођење поверено Министарству омладине и спорта, Закон о младима, а посебно Национална стратегија за младе, истичу значај поспешивања учествовања младих у друштвеном животу, укључујући и културу и уметност, те значај културе и уметности за квалитет слободног времена младих, а у вези са циљевима као што су: подстицање волонтеризма и активизма, подржавање и мотивација младих да стварају у области културе и уметности, унапређивање квалитетног спровођења слободног времена, доступност културних садржаја и сл. Тако стратегија предвиђа низ различитих мера које би требало да допринесу остваривању тих циљева. И Закон и Стратегија предвиђају финансијску подршку за удружења и организације које својим предлозима програма и пројеката доприносе остваривању тих циљева. Културно-уметнички аматеризам препознат је као област деловања која доприноси остваривању ових циљева и у томе лежи могућност за она удружења и организације које окупљају младе аматере.

Најзад, када је реч о регулативи у области образовања, култура и уметност су у потпуности маргинализовани и доводе се у везу са формирањем ставова, уверења и система вредности пре свега о националном идентитету и то углавном кроз наставу српског језика. У маргиналnoj мери, после науке и технологије, култура и уметност се доводе у везу са стицањем квалитетних знања и вештина.⁹

Аматери често истичу да свој рад виде као спону културе, образовања и пре свега бриге о младима. Јачање спона, односно поспешивање повезаности аматерских друштава са другим областима културног, друштвеног, па и економског живота нарочито у локалним заједницама јесте управо и највећа могућност за културно-уметнички аматеризам.

Имајући у виду да аматерске извођачке уметности, и из економског угла, могу бити значајне за јачање туристичког потенцијала локалних (посебно оних руралних) заједница и подстицање њихове атрактивности, укључивање аматерских друштава у формирање културно-туристичког производа јесте значајна могућност за аматере. Иако нека аматерска друштва (често) учествују у разноврсним манифестацијама као што је на пример „Културно лето”¹⁰ и сл. на основу разговора са аматерима стиче се утисак да су они чешће присутни у завршном чину него у првом чину када се артикулише „изглед” манифестације. У том смислу, треба размотрити начине да се аматерска друштва укључе и у раније (идејне) фазе припреме манифестација као и у процесе формирања (локалног) културно-туристичког производа, што пак захтева јачање капацитета, а о чему ће нешто више речи бити касније.

Још једна могућност лежи у чињеници да бројна аматерска друштва раде са младима. У том смислу, развијање пројеката који би били везани за остваривање Националне стратегије за младе јесте једна од конкретнијих могућности. Према информацијама добијеним из (београдске) Канцеларије за младе, фокус ових канцеларија је пре свега на поспешивању запошљавања. Притом, спорадично се креирају и спроводе едукативни програми који би за резултат требало да имају доедукацију младих како би се самозапошљавали, па је рецимо (београдска) Канцеларија за младе крајем 2012. године организовала и курс за фотографију, а с обзиром на то истакла и интересовање да се у будућности евентуално организују

9 Видети тачке 2 и 14 става 1 члана 4 Закона о основама система образовања и васпитања, Службени гласник Републике Србије 72/09.

10 Манифестације под овим називом се организују широм Србије.

програми усмерени ка самозапошљавању особа које су завршиле друштвене и уметничке факултете. С тим у вези, аматерска друштва би могла да иницирају пројекте повезивања како са канцеларијама за младе тако и са Националном службом за запошљавање, да управо они буду „прва шанса”¹¹ за оне младе људе који су се школовали у областима уметности и друштвених наука, а пре свега књижевности.

11 Национална служба за запошљавање је у сарадњи са Министарством економије 2009. године отпочела са пројектом Прва шанса, а циљ овог пројекта (био) је да се суфинансирају установе, организације и привредни субјекти како би се отворила нова радна места. Међутим, постојећи критеријуми и процедуре су такве да велики број аматерских друштава не може да их задовољи. Ипак, локалне установе које се баве или би могле да се баве аматерима евентуално би биле у могућности да се укључе у овај програм Националне службе за запошљавање.

Информисање младих

Медијске навике младих у Србији

Приказ стања

Последња истраживања показују да се млади најчешће информишу (питање у већини коришћених истраживања је било за информисање о догађајима из области културе) путем интернета (28,3%). На другом месту је телевизија са 25%. Дакле, прва најчешћа комбинација код начина информисања младих уопште, а и о догађајима из области културе је интернет и ТВ. С обзиром на то да се и дневна штампа налази на трећем месту онда је друга најчешћа комбинација интернет и дневна штампа и трећа ТВ и дневна штампа (Мрђа, 2000; Мрђа, 2011а; Мрђа, 2011б).

Повећање учешћа интернета у начинима информисања могло се и очекивати због тренутних трендова у области информационо-комуникационих технологија. Развој комуникационих технологија, у чијој основи лежи интернет, одвија се великом брзином и има велики утицај на мењање начина комуницирања, пословања, информисања и оглашавања. Узимајући у обзир све податке везане за интернет, можемо закључити да ће овај начин комуникације имати константан тренд раста и развоја.

Ако постојање утицаја телевизије на различите видове културног живота не изазива сумњу, противречности се јављају код покушаја ближег одређивања особености тог утицаја. Критички усмерени истраживачи, пружајући озбиљну доказну грађу, веома забринуте истичу улогу телевизије у стварању и ширењу искривљених вредности које могу да утичу и на изазивање неприхватљивог друштвеног понашања. Други истраживачи, напротив, указују преваходно на повољна дејства и могућности због изузетних својстава и раширености телевизије. Један од основних узрока наведених неслагања јесте неспоразум приликом извођења претпоставки о стварној природи телевизије. Она је у тој мери постала део свакодневног живота савременог човека, али и све бројније телевизијске генерације, да се више не може на уобичајен начин издвајати као целовит и независан фактор, нити разумети њена самосвојност без сазнавања одговарајућих друштвених и културних околности.

Омиљени телевизијски програми младих у Србији су филмови, информативне и музичке емисије. Након тога следе спортски и серијски програми. Ипак, генерално посматрано, показало се, као и у другим сличним истраживањима у свету, да генерацијска припадност има велики утицај на склоности телевизијске публике. Генерални тренд је да код млађих генерација телевизија представља првенствено извор забавних садржаја, а за старије генерације извор информација.

Овакве налазе и закључке потврђују и најновија истраживања у којима се закључује да млади у Србији немају једнак приступ медијима и не користе их у истој мери, нарочито интернет. Млади у Србији нису подједнако информисани, нити су подједнако заинтересовани за теме које подразумевају друштвену и политичку партиципацију. Телевизија се показала као најдемократскији медиј, у смислу да готово сва домаћинства у Србији поседују телевизор и готово сви млади прате телевизијски програм. Међутим, ниво гледаности телевизије упућује на приличну заступљеност „традиционалних” облика информисања који подразумевају централизовану и једносмерну комуникацију. Доминација овог вида информисања и комуникације упућује на релативно низак партиципативни потенцијал младих (Станојевић, 2012б).

Креативно учешће младих у друштву захтева сигурно, пријатељско и подстицајно окружење које омогућава младима да учествују у процесу доношења одлука које директно утичу на квалитет њиховог живота и развој друштва у целини. Овај процес требало би да се

заснива на обавештениости о могућностима које су у окружењу и које им стоје на располагању. Подаци о различитим облицима учешћа младих у друштву су несистематизовани и недоступни већини припадника ове популације. Недостају, такође, информације намењене младима о могућностима, релевантним активностима, организованим догађајима и другим важним аспектима из њиховог живота. Ови проблеми, такође, указују на чињеницу да млади већ годинама представљају једну од маргинализованих група у нашем друштву, а њихово активно учешће није било тема од неког нарочитог друштвеног значаја.

Специфичне активности

Најважније активности у циљу успостављања система информисања младих на свим нивоима и у свим областима могле би да буду:

- Израдити интернет портал за младе који би био централно место за информисање младих из свих области обухваћених Стратегијом;
- Обезбедити стабилан извор финансирања трошкова интернет портала за младе;
- Основати канцеларије за младе на републичком, регионалном и локалном нивоу;
- Успоставити систем информисања младих првенствено преко електронских медија (интернет и ТВ);
- Нормативно регулисати количину и структуру програма намењених младима које мора да има свака телевизија са националном фреквенцијом у структури своје програмске шеме;
- Установити независно, експертско тело које би вршило надзор и евалуацију тих програма, уз консултативне услуге у смислу креирања програма за младе;
- Развијати информативне програме или уводити блокове у постојеће информативне програме који би емитовали информације од интереса за младе;
- Стимулисати продукције и увоз висококвалитетних програма за младе, спроводити и унапређивати мере заштите од непримерених програма;
- Формулисати и примењивати кодекс о приказивању програмских садржаја са елементима насиља, порнографије и других друштвено неприхватљивих понашања.

Млади и информационе технологије

Приказ стања

Нове информационе и комуникационе технологије (ИСТ), са свим својим обележјима, представљају основу новог информатичког доба. Информационе технологије реструктуришу традиционалне димензије времена и простора у којима живимо, радимо и комуницирамо. Технолошка писменост младих данас је веома важан фактор укупне писмености и свакодневно смо сведоци да се и за послове ниже сложености тражи минимум познавања рада на рачунару. Такође, интернет све више постаје глобално средство комуникације, извор информација и својеврстан културолошки феномен који помера границе могућег до непредвидивих размера. Рачунари су постали саставни део човековог свакодневног живота у толикој мери да се поједине активности без њих не могу ни замислити. Многи теоретичари сматрају да данашње образовање мора да се прилагоди оваквим трендовима и да младим људима мора да пружи нешто више од минимума познавања компјутерских знања и информационих технологија уопште. На овај начин појединци неће постати жртве брзих промена условљених развојем технологије, која се преко ноћи мења.

Информационо-комуникационе технологије са собом носе вишеструко виши потенцијал за укључивање у јавну сферу, стварајући могућност комуникације и размене међу учесницима. Ово медијско поље ствара ефекте који могу да варирају од атомизације учесника до стварања група учесника повезаних на различитим основама, са потенцијалом за друштвено и политичко делање. Међутим, иако се нови медији појављују по релативно ниским ценама и иако је њихово ширење изузетно брзо, део популације и даље остаје ван сфере њихових утицаја (Станојевић, 2012б).

Истраживања показују, као што се могло и претпоставити, да млади спадају у друштвену групу која веома често користи рачунар. На пример, и поред великих обавеза на факултетима радним данима, 39,7% студената користи рачунар између 1 и 3 сата дневно, а 18,5% чак до 5 сати. Викендом се значајно повећава коришћење рачунара јер 17,4% студената проведе за рачунаром више од 5 сати (Мрђа, 2011а; Мрђа, 2011б).

Када користе интернет, млади га користе за заиста широк спектар активности, међу којима су најзаступљеније информисање, забава, комуникација, дружење (друштвене мреже), али и едукацију, па чак и обављање посла. Сумирајући резултате истраживања из ове области, може се рећи да је најчешћа комбинација за коришћење интернета код младих информисање – забава – комуникација.

Истраживања (Миловановић, 2005) показују да постоје значајне разлике у употреби информационо-комуникационих технологија између младих и старијих, али могло би се говорити да релативне разлике постоје и унутар групе младих, у којој доминирају млађи припадници ове популације. Као најзаступљенији корисници информационо-комуникационих технологија појављују се млађи, боље образовани, урбани млади људи, тако да се може потврдити постојање својеврсног *дигиталног јаза*, односно да се неједнак приступ информационо-комуникационим технологијама одржава и међу младом популацијом (Станојевић, 2012б). На крају, треба нагласити да су истраживања показала да карактеристике популације које су искључене из интернет комуникације не представљају само специфичност друштвене и социјалне структуре друштва Србије, већ су део јединствене глобалне културе (Миловановић, 2005).

Специфичне активности

Најважније активности у циљу повећања информатичке писмености младих могле би да буду:

- Повећати доступност интернета и кабловске телевизије свим младима;
- Омогућити бесплатан приступ интернету у свим школама и осталим установама образовања и културе;
- Повећати доступност обука и едукација свим категоријама младих, посебно из осетљивих група;
- Стимулисати улагање у информационе технологије и информатичку писменост младих на националном нивоу.

Активизам младих

Приказ стања

На основу дефиниција које можемо пронаћи у стручној литератури активизам је сложен појам и зависи од многих фактора. У основи може се рећи да је базични ниво активитета израз енергије организма и животних потенцијала, где се наглашава тзв. биолошка компонента активизма. Наравно, активизам обухвата и веома важну социјалну компоненту, па се може говорити и о социјалном активизму, о политичком ангажовању, о активитету неконвенционалног типа и слично. Социјални активизам, о коме говоримо, чешће се посматра кроз однос појединац – друштво, тј. како појединац својим ангажманом доприноси развоју друштва, а ређе се тај однос посматра кроз обрнут процес – како друштво обезбеђује појединцу могућност ангажовања, развоја и посебно одлучивања.

Млади се често декларативно препознају као будућа снага сваке земље, али реалних основа и механизма да млади заиста и постану носиоци промена и активни актери развоја друштва још увек је мало у већем броју земаља, посебно у друштвеној структури Србије. Такође, криза деведесетих година узроковала је разарање друштвене основе већине постсоцијалистичких земаља и условила је појаву процеса продужене младости и матурације. У последњој деценији младе генерације у Србији одрастале су изоловане од остатка Европе и за највећи број младих време њиховог детињства и одрастања било је обележено ситуацијама у чијим основима су били несигурност и немоћ да се било шта учини, због тога што је то време било обележено ратовима, конфликтима најразличитијих врста, непрекидним политичким сукобима. Ови догађаји су непосредно утицали чак и на подељеност између родитеља, рођака и пријатеља, као и на недостатак било какве подршке непосредног окружења, али и читавог друштва уопште. Ако томе додамо, још увек значајну дозу патријархалности у друштву Србије данас, простор за ангажовање младих је све ужи, па и не треба да изненађују подаци да су термини којима се у последњих десетак година описују младе генерације најчешће апатија, неиницијативност и инерција. С друге стране, очекује се да млади људи буду главни носиоци промена и иницијатори модернизације, док се најважније одлуке најчешће доносе негде другде, тј. доноси их неко други, без икаквог учешћа оних од којих се очекује највише.

Друштво довољно не подржава укључивање младих у процес доношења одлука које се односе на питања од значаја за младе и нема одговарајућих пројеката који ће иницирати активизам младих.

Подаци из истраживања 2010. године показују да највећи број младих сматра да су три највећа проблема младих у Србији: лош материјални положај, незапосленост и лош образовни систем (Мрђа, 2011а).

Занимљиво је да је већина студената издвојила прва два проблема који се могу сматрати „општим” проблемима већине друштвених група и грађана Србије у целини, а тек као трећи проблем издвојили специфичан проблем своје друштвене групе. Такође, ова три проблема су повезана и спадају у економски подсистем. Међутим, треба нагласити да су студенти као значајније проблеме означили и наркоманију, али и насилничко понашање. Посебно треба нагласити податак да се чак код 40,1% студената лош образовни систем препознаје као један од три највећа проблема младих у Србији, јер он јасно говори да студенти нису задовољни образовним системом у коме студирају. Међутим, оно што може да буде проблем, јесте да веома мали број студената сматра да је један од њихових највећих проблема што су искључени из процеса одлучивања (Мрђа, 2011а).

С друге стране, смањен активизам и активистички потенцијал у домену политичке ангажованости, очигледно представља значајну препреку њиховој пуној интеграцији у шири друштвени систем, јер су значајни делови ове популације, делимично и као последица сопствене политичке пасивности, из њега истиснути. Све док се не створе политички услови у којима ће бити отворен јавни простор за разумевање положаја младих из различитих социјалних средина у савременом друштву Србије и артикулацију њихових специфичних потреба неће бити могуће ни променити структурну маргинализованост ове социјалне групације (Јарић, Живадиновић, 2012а). Анализа различитих облика политичке партиципације младих у овом истраживању открива три јасно омеђена обрасца политичког понашања којима се млади у Србији приклањају, бирајући између окриља одређене политичке партије или безбедне дистанцираности која им обезбеђује простор за мир и контемплативност у сигурности властитог дома. На изванредан начин ове опције делују као отпори у односу на акцију потенцијалне артикулације аутентичне политичке позиције младих која би успела да синтетиче и артикулише мноштво партикуларних интереса и потреба унутар ове хетерогене друштвене групе. Из свега произилази да ће ова врста трагања и коначна артикулација специфичних друштвених и политичких интереса и потреба друштвене групе младих можда морати да се одигра ван постојећег политичког система, кроз неке друге облике друштвених, групних и личних ангажмана (Јарић, Живадиновић, 2012а).

Међутим, најновија истраживања (Јарић, Живадиновић, 2012б) показују неке занимљиве тенденције. Највећи број младих који живе у данашњој Србији одлучује се за стратегију дистанцирања и отуђивања од друштвеног и политичког тока друштва унутар кога живе, што се поклапа са налазима ранијих истраживања која су на ту тему спровођена на овим просторима. У претходним истраживањима (Јарић, 2003; Гредел, 2004; Јарић, 2005; Јарић, 2007) млади су јасно изражавали незадовољство које је прожимало њихове друштвене и приватне животе, а које је у директној вези са фрустрирајућом реалношћу друштва унутар кога живе, а ово последње истраживање открива једну занимљиву тенденцију. По први пут у последњих двадесетак година резултати једног истраживања бележе пораст социјалног задовољства међу младима. Чак 44,6% испитаника се осећа задовољно упркос чињеници да највећи број њих живи животе супротстављене главном политичком и социјалном току, који искључују могућност политичког и социјалног ангажмана и последично продубљују (појединачну и/или колективну генерацијску) друштвену отуђеност (Јарић, Живадиновић, 2012б). Парадоксално, како наводе ауторке, изгледа да је управо ово еволуционо прилагођавање новим историјским околностима, које подразумева готово потпуну ампутацију идеје традиционално схваћеног политичког и социјалног ангажмана, омогућило стварање једног новог генерацијског киборг сензибилитета проистеклог из значајно различитих друштвено-историјских околности, друштвених вредности и могућности да се на те (често непријатељске) друштвене околности делује. Интегрални део новог генерацијског сензибилитета постаје свест о томе да је могуће живети/боравити у само одређеним/одабраним пољима реалности без потребе да се заузме (политички) став према тоталитету реалности која нас окружује (Јарић, Живадиновић, 2012б).

Управо због тога, улога савременог образовања је од кључног значаја за постављање темеља будућем активизму младе генерације. Широко утемељено професионално образовање, знање принципа који леже у основи позива, оспособљава за различите типове делатности. Оспособљавање стручњака који могу наизменично да преузимају више врста уских специјалности, постају правило модерне производње, а образовање мора да омогући реализацију ових циљева. На овај начин, појединци имају шансу да не постану жртве брзих промена условљених развојем технологије, која се врло брзо мења. Међутим, улога савременог универзитета се не своди само на овај сегмент образовања, јер он има веома важну цивилизацијску функцију у развоју духовних способности и стицање ширих

културних видика. Континуирана едукација из области културе је потребна, јер више није могуће да културу коју су стекли наставници и професори пренесу студентима једном за цео живот. Они морају пружити образовање које ће ићи у корак са цивилизацијом и сазнањима који се брзо мењају.

Маргинализовање младих људи спречава свако друштво да се развија и модернизује у складу са временом. Њихово учешће на свим нивоима одлучивања и активности је од виталне важности за иницирање промена и даљи друштвени развој. Да би се то остварило млади људи морају препознати себе као друштвену групу, али морају бити и препознати од осталих друштвених група као пуноправни чланови друштва. Непосредним укључивањем младих у системе одлучивања омогућава се развој младих као специфичне групе, али и друштва у целини. Кроз систем одлучивања млади развијају потребне вештине, развијају сопствене системе вредности и осећај одговорности. Примера ради, истраживање Грађанских иницијатива показује да чак 64% младих верује да би својим учествовањем, иницијативом и саветима могло да допринесе решавању проблема младих. Када су у питању разлози за неукључивање у неке од организација, неуважавање мишљења младих се издвојило као један од најважнијих разлога (Марковић, Кијевчанин, 2004).

У Републици Србији још увек нису установљени институционални механизми за укључивање младих у процес доношења одлука како на националном нивоу, тако и у органима локалне самоуправе. С друге стране, и тамо где постоје, формално правно установљени неки механизми укључивања, они се најчешће не поштују или су тако конципирани да нису обавезујући. Треба напоменути да су стандарди учешћа младих у одлучивању утврђени бројним документима на нивоу Савета Европе и Европске уније. Последњих година Европска унија инсистира на развијању омладинских националних политика које подржавају учешће младих у друштву, посебно утицај на процесе, одлуке и активности у вези са њима самима.

То подразумева преузимање активне улоге у породици, школи, факултету, друштвеном и културном животу и власти. Иако су владајуће структуре у Србији препознале проблем одлива младих људи (одлив мозга), још увек нису успостављени институционални механизми да се овај проблем почне системски решавати.

Специфичне активности

Најважније активности у циљу повећања активизма младих у било ком сегменту друштвене структуре могле би да буду:

- Подстицати младе да активно учествују у друштву;
- Развијати сарадњу младих и обезбеђивати услове за учешће у доношењу одлука кроз одржив институционални оквир;
- Обезбедити услове за учешће у доношењу одлука на основу потреба младих и у сарадњи са младима;
- Подржати и подстицати удружења младих, пружити финансијску и логистичку помоћ;
- Припремити институционални оквир за подршку иницијативама и промоцију неформалних и субкултурних група младих, а у складу са општим принципима дефинисаним у овој стратегији;
- Подстицати волонтеризам младих;
- Подстицати сарадњу младих у локалној заједници, унутар и изван земље.

Међусекторска (међуресорна) сарадња (образовање и култура)¹²

Законом о култури као општи интерес у култури наведено је ширење и унапређивање едукације у култури, као и подстицање дечјег стваралаштва и стваралаштва за децу и младе у култури. С друге стране, Закон о основама система образовања и васпитања наглашава као циљ квалитетна знања и вештине у односу на културу, уметност и стваралаштво.

Чак и површна анализа ова два нормативна акта показује да нису усклађени и да је потребно радити на доношењу системских решења ради ефикасније међусекторске сарадње. Најважнији елементи ове сарадње требало би да буду унапређење културне функције установа образовања и едукативне функције институција културе.

Видови сарадње институција културе и установа образовања могу бити различити. С једне стране, део наставног програма се може реализовати у институцији културе, ученици се организују да присуствују делу програма институције културе који је повезан са садржајем који уче у школи или школа и институција културе развијају наменски заједнички програм.

Сарадња установа образовања са институцијама и организацијама науке и културе требало би да буде нормативно и систематски уређена, такође, требало би да буде део годишњег програма школе, али морају бити обезбеђени и предуслови за њену реализацију (прецизан и развијен програм, обучене, компетентне особе, време, простор, материјална средства за реализацију програма).

Међуресорна сарадња би требало буде нормативно регулисана кроз међуресорне споразуме о сарадњи, кроз тела и радне групе, како би се заједнички планирали и развијали интегрисани програми прилагођени различитим узрастима унутар популације младих, посебно када је реч о специјализованим и посебним програмима.

Институционално повезивање образовања, науке и културе је веома значајно, јер омогућава дијалог између уметничког образовања и свих других предмета у наставним плановима. Наравно, ово подразумева обуку за ову врсту приступа како уметника и културних радника, тако и наставника и других стручњака који раде с децом у установама културе, школама и разним центрима за децу и другим просторима ван школа.

Значајан сегмент напретка сваког савременог друштва јесте и разумевање националне културе и других култура, што подразумева: знање о култури и о основним начелима интеракције међу различитим културама, свесност да се опажају и тумаче посебне ситуације и вештине потребне да своје понашање учинимо примереним и успешним у многим различитим ситуацијама. Културне потребе су саставни део развоја друштва јер се помоћу њих изграђује човекова личност и активно се делује, стварају се нове духовне и материјалне вредности. То су потребе за језичким изражавањем и комуникацијом, сазнавањем, стваралачке, естетске и уметничке потребе. Образовне институције треба да буду на првом месту у усвајању културних вредности. То подразумева побољшање сазнајних и стваралачких потенцијала, културних садржаја у школама (организовање представа, ликовних радионица и изложби, књижевних вечери и музичких представа), организовање периодичних посета позоришним представама, биоскопима, музејима, уметничким изложбама, споменицима културе, књижевним вечерима, сајмовима итд. Притом је изузетно значајан мултидисциплинарни приступ, који повезује креативно стваралаштво са другим предметима, тако да се у

¹² Овај део текста је убачен да би се нагласио огроман значај повезивања сектора културе и образовања, док ће детаљније бити разрађен у посебним стратегијама за образовање и културу, али свакако би требало да буду део стратегије у вези са младима. Такође, иако у тексту није експлицитно наведено, у међусекторску сарадњу морао би да буде укључен и сектор науке.

основној школи на ликовном црта или ваја оно што се учи о историји или о некој природној појави, а касније се користе филмови као додатак настави, уз висок ниво интерактивности (Национална стратегија за младе, 2008).

Најважније мере које би требало спровести биле би усмерене на унапређење професионалног развоја и обуке, стручног образовања и усавршавања како уметника и радника у култури тако и наставних кадрова, с једне стране, и унапређење културне функције установа образовања и едукативне функције институција културе, с друге стране. Такође, једна од важнијих мера могла би да буде и увођење континуираних истраживања у области културе у образовању и образовања у култури, чији резултати би били коришћени за унапређење сарадње ових сектора.

Здравље младих

У визији система здравствене заштите у Републици Србији један од водећих принципа је да ће се посебна пажња посветити иницијативама које ће побољшати заштиту и промоцију здравља деце и младих.

Најновија истраживања у Србији (УНИЦЕФ, СЗО, УНФПА) откривају генерације младих чије је здравље угрожено. Резултати ових истраживања указују на то да су водећи ризици по здравље младих све већа злоупотреба дувана, алкохола, опојних дрога, висок ниво повреда (саобраћајни трауматизам, занемаривања и злостављања). Такође, здравствено стање младих карактерише и лоше ментално здравље са све вишом стопом поремећаја понашања, болести зависности, депресије и самоубиства, као и ниска стопа контрацептивне заштите са све већим порастом сексуално преносивих инфекција (Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, 2003).

Здравствена култура становништва у Србији уопште је на ниском нивоу, па и због тога код младих није развијена навика чувања и редовне контроле здравља, уз примену здравог начина понашања и преузимања одговорности за сопствено здравље. Млади се обично лекару обраћају када већ постоје тегобе које могу да укажу на неки од поремећаја. Проблем дискриминације и предрасуда и даље је врло изражен, па уколико се млад човек брине за своје здравље то се најчешће повезује са тим да је већ болестан, инфициран и сл., што се у друштвеној средини најчешће завршава изолацијом, екскомуникацијом и одбацивањем из вршњачких група. Највише проблема у задовољавању својих специфичних потреба имају првенствено угрожене групе младих као што су млади са инвалидитетом, који се стално суочавају са баријерама које су најчешће архитектонске, информационе, али се испољавају и кроз предрасуде, а здравствена служба и превентивне активности најчешће им нису доступне на начин да задовољавају њихове потребе. Школска средина и друга места окупљања младих углавном не пружају могућност младима са инвалидитетом да развију и искажу своје капацитете и способности. Такође, великих проблема у задовољавању својих специфичних потреба имају и посебно осетљиве, маргинализоване и социјално угрожене групе младих као што су: млади без родитељског старања, бескућници, смештени у васпитне установе, сиромашни, они који нису обухваћени школским системом, припадници мањина, млади са потребом за посебном подршком, избегла и расељена лица.

Актуелни здравствени проблеми у популацији младих, најизраженији у нашој средини, који захтевају организовану и континуирану акцију у циљу решавања су (Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, 2003):

1. Развојно-психолошки проблеми;
2. Проблеми репродуктивног здравља;
3. Сексуално преносиве инфекције;
4. Болести зависности;
5. Злостављање и занемаривање;
6. Повреде;
7. Физичка неактивност;
8. Неправилна исхрана;
9. Фактори из окружења који утичу на развој и здравље младих.

Основни циљ друштва, посебно здравственог система, требало би да буде да младим људима обезбеди сет здравствених услуга које су: поверљиве и квалитетне, засноване на потребама младих, а које обављају мотивисани и едуковани здравствени радници у

безбедном окружењу за младе и у чијем планирању, спровођењу, праћењу и оцењивању млади имају кључну улогу.

Посебан нагласак треба ставити на савладавање изазова за здравље са којима се суочавају млади људи, који су већ у неповољном друштвеном и економском положају. Заједнички рад међу секторима (међусекторска сарадња), који су од значаја за здравље и развој младих, треба да буде основа за стварање средине у којој ће сви млади имати услове за обезбеђење физичког и менталног здравља, психичког и емоционалног благостања, слободу од злостављања и искоришћавања, као и знање и прилику да воде здрав живот.

Специфичне активности

Најважније активности у циљу побољшања здравља и здравствене заштите младих могле би да буду:

- успостављање националних приоритета у области здравља младих;
- креирање активности у области промоције здравља, посебно оних чији су носиоци млади;
- унапређење и подршка индивидуалним и колективним здравим стилевима живота, адекватним здравственим и социјалним услугама и ефективном коришћењу здравствених служби;
- развијање партнерства са младима;
- дефинисање индикатора за праћење детерминанти здравља и фактора ризика у вези са здрављем младих.

Полно преносиве инфекције и HIV/AIDS

Приказ стања

Од 1984. године, када је ретроактивно забележен први случај HIV инфекције, до краја 2009. године, у Републици Србији званично је регистровано 2.440 HIV позитивних особа, од којих је 1.489 особа (61%) оболело од AIDS-а, док су 1.042 HIV позитивне особе умрле. Број особа које живе са HIV-ом расте као последица смањеног морталитета услед примене терапије и пораста броја новооткривених HIV позитивних особа (122 случаја регистрована 2009. године у односу на 71 случај 2000. године), делом и услед већег броја особа тестираних на HIV. Почетком 2010. године 1.398 особа живело је са HIV-ом. Процењује се да неколико пута више особа не зна да је инфицирано HIV-ом, односно процењена преваленција HIV инфекције у популацији узраста 15 и више година износи 0,1%. Приближно четири од пет (81%) новодијагностикованих особа у 2009. години, инфицирало се HIV-ом услед незаштићеног сексуалног контакта. У односу на 1991. сексуална трансмисија (27%) међу новодијагностикованим особама са HIV инфекцијом забележила је троструко повећање. У истом периоду регистрован је десетоструки пад новооткривених HIV позитивних особа у популацији корисника дрога, од 70% (1991. године) до 7% (2009. године), (Стратегија о HIV инфекцији и AIDS-у, 2011).

Више од половине (57%) свих HIV позитивних особа регистровано је у узрасној групи 25–39 година, а приближно две трећине (69%) оболелих и умрлих од AIDS-а су у узрасту 30–49 година. Од 2002. године региструје се пораст учешћа младих узраста 15–29 година међу новодијагностикованим HIV позитивним особама (47% 2008. године у односу на 22% 2002. године). Број мушкараца инфицираних HIV-ом троструко је већи у односу на жене. Међу новооткривеним особама инфицираним HIV-ом регистрован је пораст учешћа особа мушког пола, превасходно у популацији мушкараца који имају сексуалне односе са другим мушкарцима, тако да је 2009. године однос мушког пола према женском износио

14,3 према 1. Од 1999. године запажа се постепен пад броја особа оболелих од AIDS-а. Стопа инциденције AIDS-а је током последњих 15 година преполовљена, од 1,4/100.000 у 1995. години до 0,7/100.000 у 2009. години (Стратегија о HIV инфекцији и AIDS-у, 2011). У периоду 2002–2009. године регистровано је смањење учешћа особа са клинички манифестним AIDS-ом у тренутку када им је дијагностикована HIV позитивност, од 48% (2002. године) до 27% (2009. године). Од 1997. године региструје се континуиран пад броја умрлих од AIDS-а, што је резултат примене комбиноване, високоактивне терапије и раног откривања особа инфицираних HIV-ом. Морталитет од AIDS-а је 2009. године износио 0,34/100.000, док је 1996. године износио 1,20/100.000.

Од почетка епидемије уочен је пад броја оболелих од AIDS-а међу интравенским корисницима дроге, оболелима од хемофилије и примаоцима крви и крвних деривата, и вишеструки пораст броја оболелих међу хетеросексуално оријентисаним особама оба пола и мушкарцима који имају сексуалне односе са мушкарцима са ризичним понашањем, од 13% у 1991. до 63% у 2009. години. Међу новооболелим особама у последњих десет година региструје се пораст учешћа особа мушког у односу на женски пол, од 2,4 према 1 (2000. године) до 6,4 према 1 (2009. године), (Стратегија о HIV инфекцији и AIDS-у, 2011).

У последњој деценији све више преовладава свест да су млади људи ти који могу променити ток и смер епидемије полно преносивих инфекција. Млади у исто време на најбољи начин прихватају програме спречавања ширења HIV-а и ефикасни су учесници и промотери акција превенције. Чињеница је да су значајни напори уложени у превентивне активности у вези са контролом HIV/AIDS-а током протеклих година и охрабрују налази да далеко већи број младих користи кондом приликом сексуалних односа у вези која је краћа од шест месеци у поређењу са претходном деценијом (Истраживање вишеструких показатеља, 2007, Истраживање здравља у Републици Србији, 2006).

Нажалост, још увек је присутна изузетно ниска стопа добровољног тестирања на HIV (2,7 на 1.000 становника). Из истих разлога, димензије проблема полно преносивих инфекција међу младима у Републици Србији се могу само процењивати, чему доприноси и неадекватно регистровање ових обољења.

Поједина истраживања указују да су ови поремећаји здравља међу сексуално активним адолесцентима далеко присутнији (Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, 2006). Тако, према УНИЦЕФ-овом истраживању у Републици Србији (Multiple Indicator Cluster Survey, 2005) чак 60% младих жена од 15 до 24 године изјављује да је у протеклој години имало сексуалне односе са нерегуларним партнером потврђујући присутно ризично понашање.

Постоји мали број популационих истраживања која се баве сексуалним здрављем и сексуалним понашањем становништва, посебно младих. У оквиру студије рађене према методологији СЗО под називом Здравље и здравствено понашање младих, спроведене у Београду 1999, као и проширене студије која обухвата школску децу Србије у целини и студентску омладину, добијене су неке информације из ове области. Иако су просечне године за почетак сексуалног живота код младих 16,5 година, ипак 13% младих започиње сексуални живот пре 14. године. Од оних који су започели сексуалне активности, 14% пријављује хомо и бисексуална искуства; 32% одржава сексуалне односе у припитом стању; 37% поред сталног партнера/партнерке одржава и паралелне везе с две или више особа; везе са сексуалним односима трају кратко, а код 11% само један дан.

Према најновијим истраживањима сексуалног понашања младих између 18 до 28 година уочава се да 95% ове популационе групе препознаје начине HIV трансмисије, а 94% зна и мере HIV превенције. Сазнања о HIV-у две трећине њих је добило у оквиру редовног школског образовања. Сваки четврти испитаник идентификује основне предрасуде које

владају у општим ставовима о HIV-у. Међу 87% њих који су имали сексуалне односе, само је 34% користило кондом. Оно што забрињава је да 28% младих ступа у сексуалне односе са особом коју први пут среће. Сви негативни параметри знања и понашања везаних за HIV су израженији у популацији младих с нижим нивоом образовања (Стратегија о HIV инфекцији и AIDS-у, 2011).

Према резултатима истраживања из 2010. године, 33% испитаника из популације корисника дрога у Београду и тек 19% у Нишу наводи да је тестирано на HIV у последњих 12 месеци и да зна резултат тестирања, док се нешто већи проценат испитаница и испитаника из популације сексуалних радница и сексуалних радника у Београду (60%) и испитаника из популације мушкараца који ступају у сексуалне односе са мушкарцима у Београду (34%), односно у Новом Саду (21,5%), тестирао на HIV у последњих 12 месеци (Стратегија о HIV инфекцији и AIDS-у, 2011).

Специфичне активности

Најважније активности у циљу превенције епидемије полно преносивих инфекција код младих могле би да буду (Национална стратегија за борбу против HIV/AIDS-а, 2005):

- Развој програма за прихватање безбедног сексуалног понашања, које укључује апстиненцију тј. одложену сексуалну активност до постизања довољног степена психофизичке и социјално-економске зрелости и употребу кондома;
- Подршка свим програмима који младима обезбеђују знања и вештине за развој здравих стилова живота;
- Коришћење медија који су блиски младима, као и других облика комуникације с младима за ширење информација о HIV-у/AIDS-у и развој позитивних модела са аспекта безбедног сексуалног понашања младих људи;
- Развој служби за младе у оквиру примарне здравствене заштите које би биле усмерене на саветодавни рад, превенцију HIV-а и полно преносивих инфекција, унапређење и заштиту репродуктивног здравља младих, превенцију болести зависности и афирмацију здравих стилова живота;
- Повећање капацитета за саветодавни рад с младима на превенцији HIV-а и AIDS-а у оквиру невладиних организација и институција социјалне заштите;
- Развој просветно-образовних програма о здравим стиливима живота;
- Континуирана едукација просветних радника и родитеља/старатеља.

Такође, активности би могле бити усмерене и на:

- Промовисање и обезбеђивање активног учешћа младих у формулисању националне стратегије везане за HIV/AIDS;
- Креирање програма за интензивирање праћења и заштите младих од HIV/AIDS;
- Формирање и институционално подржавање омладинских група да доприносе локалном и националном организовању у борби против ширења HIV/AIDS;
- Мобилисање родитеља, медија, удружења грађана и институција локалне заједнице да утичу на јавно мњење и политику у односу на HIV/AIDS;
- Побољшавање приступа здравственим службама прилагођеним потребама младих, укључујући промовисање добровољног тестирања и саветовања;
- Пружање значајније подршке младима који живе са HIV/AIDS-ом и елиминисање сваког вида дискриминације ових особа.

Ментално здравље и поремећаји менталног здравља младих

Приказ стања

Клиничко искуство и резултати истраживања у Републици Србији указују на значајно психолошко трпљење популације младих, које се често везује са периодом адолесценције (Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији 2006). Млади манифестују одређену, за овај узраст специфичну психопатологију (Стратегија развоја заштите менталног здравља, 2007).

Истраживања показују да трећина средњошколске популације показује знаке психолошког трпљења и менталних проблема. Слични подаци добијени су и у истраживањима студентске популације. Угроженије су девојке и адолесценти у урбаним срединама. Најчешће психопатолошке манифестације су депресивна стања и поремећаји понашања. Према подацима Републичког завода за статистику, 1990. године је регистровано 99 самоубистава младих од 15 до 29 године, да би тај број растао и достигао кулминацију 1997. године (192), са тенденцијом пада до 2005. године (106 случајева). Ипак, у 2006. години регистровано је у овој узрасној групи чак 120 случајева самоубистава. Поремећаји понашања и делинквенција су такође у порасту и у променљивим формама (Стратегија развоја заштите менталног здравља, 2007).

Најчешће психопатолошке манифестације су депресивна стања (укључујући самоубиства) и поремећаји понашања (укључујући злоупотребу психоактивних супстанци и делинквентно понашање). Истраживања обављена у нашој средини показују да трећина средњошколске популације припада групи граничних и ризичних, тј. манифестује знаке психолошког трпљења и менталних проблема и поремећаја. Слични резултати добијени су и на студентској популацији. Најугроженији су адолесценти у урбаним срединама.

Постојећи број и организација здравствених служби, као и удружења, које се баве менталним проблемима деце и младих је недовољан, односно нефункционалан да би могао да одговори потребама ове популације.

Специфичне активности

Најважније активности у циљу превенције поремећаја менталног здравља младих могле би да буду (Национална стратегија за младе, 2008):

- Унапређивати знања, ставове и понашања младих у области менталног здравља уз њихово активно учествовање у креирању програма едукације из ове области;
- Информисати младе о развојним и психолошким тешкоћама у области менталног здравља младих, као и о постојећим услугама у овој области;
- Обезбедити младима могућност да добију психолошку подршку и помоћ изван здравствених и психијатријских установа – у школама, студентским домовима и изван институција, укључујући и мобилне јединице, саветовалишта за младе и СОС телефоне;
- Радити на унапређењу менталног здравља и примарној превенцији менталних поремећаја младих кроз школски систем и све облике масовних комуникација;
- Повећавати превентивне потенцијале примарне здравствене заштите, уз образовање постојећих кадрова за менталне проблеме младих и даљи развој саветовалишта за младе при примарним јединицама здравствене заштите.

Ризична понашања младих

Приказ стања

Бројни докази из скорашњих истраживања у популацији младих Републике Србије указују на недовољну контролу над сопственим здрављем и присутно ризично понашање (Европска агенција за реконструкцију, 2006). Ниво препознавања и избегавања различитих ризика по здравље од стране младих није задовољавајући. Иако се уочава да је број пушача међу младима опао за 7% од 2000. до 2006. године (Истраживање здравља у Републици Србији – 2006, 2007), учестало конзумирање алкохола (25%) далеко превазилази просек који се виђа у земљама Европске уније (Истраживање злоупотребе психоактивних супстанци међу адолесцентима у Србији – 2005, 2006). Приближно свака пета млада особа у Републици Србији наводи да неко од њених пријатеља користи дрогу, а значајно већи број младих били су у ситуацији да пробају дрогу. Посматрајући болести зависности, оне се налазе на 15. месту као разлог хоспитализације студената, међутим, истовремено су на првом месту по броју дана хоспитализације у 2006. години.¹³ Када се говори о психоактивним супстанцама, потребно је имати у виду да су донети прописи који забрањују продају психоактивних супстанци (алкохол и дуван) малолетним лицима. Забрањена је продаја свих осталих психоактивних супстанци грађанима. Међутим, постоје тешкоће у доследној примени ових прописа у пракси. Ова забрана има велику улогу у смањењу доступности психоактивних супстанци.

У оквиру превенције и третмана зависници од психоактивних супстанци чине специфичну групу унутар популације младих. Према истраживањима у нашој средини, у последњих неколико година пораст младих који траже помоћ сваке године је преко 100%. Према полицијским извештајима, две трећине разбојништва у вези је са зависницима, а пораст кривичних дела је 300% у последњих 10 година. Последњих година цена наркотика је у паду, те их је лакше набавити, што је показатељ пораста злоупотребе супстанци као и недостатка превенције.

Због широке распрострањености и штетних последица по друштво требало би сачинити посебан национални програм и акциони план за спречавање и сузбијање коришћења психоактивних супстанци, као и за лечење и рехабилитацију зависника. Неопходно је да се у реализацији овог плана ангажује целокупна друштвена заједница, јер болести зависности примарно представљају социјални, а секундарно медицински проблем. Мултидисциплинарни приступ показао се као најбоље решење проблема зависности од супстанци.

Алкохолна пића користи висок проценат опште популације у нашој земљи, а у порасту је и конзумирање код младих. Алкоголизам треба сагледавати системски у процесу настајања и развијања, а у борби против алкохолизма треба да буду укључени и друштвени и медицински ресурси. То подразумева: повећање социјалне видљивости штетне употребе, злоупотребе или зависности од алкохола; рано откривање; дијагностификовање у примарној здравственој заштити; јачање мотивације за лечење; повећање приступачности установа за лечење и рехабилитацију алкохоличара у локалној заједници (Стратегија развоја заштите менталног здравља, 2007).

Специфичне активности

Најважније активности у циљу заштите младих од злоупотребе дувана, алкохола и осталих психоактивних супстанци могле би да буду:

¹³ База података, Институт за јавно здравље Републике Србије „Др Милан Јовановић Батуг“, 2006.

- Обезбедити средства и организовати едукативне програме, како на националном тако и на локалном нивоу, како би млади стекли знања о последицама злоупотребе дувана, алкохола и осталих психоактивних супстанци;
- Израдити акционе планове превентивних активности како би млади усвојили вештине у области превенције;
- Обезбедити родитељима информације о превенцији и едуковати их да могу да препознају и помогну деци у решавању проблема који се појављују у случају злоупотребе психоактивних супстанци;
- Мобилисати родитеље, медије, удружења грађана и локалне заједнице како би могли да пруже подршку младој особи у решавању проблема зависности;
- Јачати капацитете институција на свим нивоима заштите да благовремено препознају и контролишу последице злоупотребе психоактивних супстанци међу младима, уз организацију програма за смањење штетних последица и изван институција.

Подстицање рађања

Рађање деце као позитивна природна компонента непосредно утиче на опоравак обима становништва и побољшање његове старосне структуре. Рађање врши ове две важне демографске функције само ако његов ниво задовољава најмање потребе простог обнављања становништва. Отуда, било који ниво рађања који онемогућава да оно врши ове две функције је недовољно рађање, које раније или касније води у депопулацију и прекомерно старење. Важност недовољног рађања је тим већа јер је оно дубоко условљен, самим тим дугорочан феномен и што је, у условима ниског нивоа морталитета становништва, основни природни динамичан фактор демографских промена (Стратегија подстицања рађања, 2008).

Недовољно рађање, поред непосредних утицаја на демографски развитак, делује и посредно, што га чини још значајнијим фактором. Ову врсту утицаја оно врши преко старосне структуре укупног становништва, пошто у условима све већег старења становништва општи морталитет расте и тиме додатно смањује ефекте ионако ниског и недовољног рађања. Осим тога, трагови недовољног рађања у старосној структури дуго трају, тако да и у условима пораста репродукције до потреба простог обнављања, депопулација и старење становништва се једно време настављају. Важност овог утицаја је тим већа што губици у броју становника настали за време депопулације не могу да се надокнаде достизањем нивоа репродукције који обезбеђује просто обнављање, већ само уколико ниво репродукције становништва одређено време буде изнад потреба простог обнављања (Стратегија подстицања рађања, 2008).

С друге стране, становање и услови становања су битан елемент за рађање деце. У Републици Србији постоји велики проблем доступности стана. Висока цена станова (за куповину или изнајмљивање), уз висок степен незапослених међу младима који су главни ослонац репродукције становништва, јесте значајно ограничење за формирање или проширење породице. Осим регистроване несташнице станова стамбени проблем је међутим и већи, јер је врло често прикривен. Наиме, велики је број новоформираних брачних заједница које су приморане да деле стан чак без обзира на социјални положај.

Висока незапосленост младих је свакако један од разлога интензивирања процеса одлагања рађања деце, са свим последицама које та одлука доноси и на микро и на макро нивоу. Са друге стране, постоји тенденција код не малог броја послодаваца избегавања запошљавања жена у периоду трудноће и жена са малим дететом. Истовремено, не постоји довољна информисаност међу послодавцима и запосленима о актуелним законским решењима релевантним за усклађивање рада и родитељства.

Родитељство је изразито одговоран и сложен задатак у животу сваког појединца. Па ипак, не постоји систем припреме младих за испуњавање ове одговорне улоге. Бити добар родитељ је захтев и обавеза. Последице несналажења у родитељској улози су врло озбиљне и за дете, али и за одраслу особу. Неуспешан родитељ остаје ускраћен за сатисфакције које произлазе из успешног родитељства, али и са теретом осећања неуспеха, кривице, самооптуживања и оптуживања околине. Помоћ и подршка младим људима да изграде висок ниво компетенције за родитељство пре рођења првог детета, а затим и у току подизања првог детета, могла би да смањи стрес доживљен кроз родитељство и да олакша одлуку о рађању другог и трећег детета (Стратегија подстицања рађања, 2008).

Младима недостају знања и вештине потребне за очување здравља уопште, а поготово репродуктивног здравља. Знање је предуслов сексуалне и здравствене културе, безбедног понашања у овој сфери и развоја личне одговорности за очување здравља.

Истраживања спроведена у различитим срединама Републике Србије указују на раширеност понашања која угрожавају репродуктивно здравље адолесцената, као што су пушење, употреба алкохола у све ранијем узрасту и у већој количини, и коришћење дроге, пре свега марихуане, амфетаминa и хероина (Стратегија подстицања рађања, 2008).

Мада је распрострањено уверење да је наше друштво традиционалније и конзервативније у односу на друге европске земље, сексуална активност међу адолесцентима је реалност и у Републици Србији. Све већи број младих прво сексуално искуство доживљава у раној адолесценцији, а промене су посебно интензивне у популацији девојака. Поред раног ступања у сексуалне односе, међу младима су присутни и други видови ризичног понашања који угрожавају њихово репродуктивно здравље. Резултати више студија показују да све већи број младих има сексуална искуства под утицајем алкохола и дроге или се понаша промискуитетно, не користећи мере превенције трудноће и полно преносивих инфекција (Стратегија подстицања рађања, 2008).

Процењује се да број адолесцентних трудноћа током једне календарске године износи најмање 50 на 1.000 девојака, од којих се половина завршава рађањем детета, а половина намерним прекидом. Са аспекта очувања здравља посебно забрињава одржавање високог нивоа рађања пре 17. године живота (Стратегија подстицања рађања, 2008). Родитељи имају пасиван однос према сексуалности и заштити репродуктивног здравља њихове деце. Искуство пак указује да се током одрастања с много више проблема суочавају деца у чијој се родитељској кући није покретао разговор о темама као што су пубертет, партнерска веза, избегавање ризичних понашања.

У Републици Србији не постоји системско решење везано за едукацију у области заштите репродуктивног здравља. Искуства средина које су спроводиле програме ширења знања и усвајања вештина међу адолесцентима показују да ове акције доприносе развијању одговорности девојака и младића за очување сопственог здравља. Непосредне последице су одлагање сексуалне активности младих ка старијем узрасту, смањење ризика за настанак нежељене трудноће као и полно преносивих инфекција (Стратегија подстицања рађања, 2008). За заштиту репродуктивног здравља младих је изузетно важно прилагођавање здравствених служби, кроз развој одговарајућих саветовалишта.

Систем образовања и васпитања у Републици Србији до сада није плански и систематски укључио садржаје и методолошке поступке у раду са децом и младима који би допринели инкорпорацији популационе едукације кроз наставне и ваннаставне активности школе, односно вртића. Наставни и васпитни програми недовољно подстичу хумане односе међу људима, здраво и одговорно родитељство, значај бројније породице за здравији развој детета, не стичу се довољна знања у области заштите репродуктивног здравља као ни довољна знања у циљу јачања националне и културолошке свести. Наставници и професори нису довољно припремљени и обучени за укључивање садржаја из популационе едукације у своје предмете и активности. Стога, потребно је да систем образовања и васпитања преузме једну од кључних улога у промоцији садржаја из популационе едукације код деце, младих и њихових родитеља (релативно дефинисано и спецификовано у Стратегији развоја образовања у Србији до 2020. године).

Специфичне активности

Уопштено говорећи, најважније активности у циљу заштите репродуктивног здравља код младих и подстицања рађања могле би да буду (Стратегија подстицања рађања, 2008):

- Очување здравља и репродуктивног потенцијала младих;
- Подизање нивоа здравствене и сексуалне културе младих;
- Промовисање и подстицање преузимања активне улоге у животу;
- Промоција здравих партнерских односа међу младима.

Такође, активности би могле бити усмерене и на:

- Стицање знања, формирање ставова и адекватног понашања младих у области репродуктивног здравља;
- Уважавање и поштовање полних разлика;
- Плански припремати и интегрисати садржаје везане за заштиту репродуктивног здравља младих у наставне планове и програме основних и средњих школа;
- Мобилисати родитеље, медије, удружења грађана и локалне заједнице да утичу на јавно мњење и политику у односу на репродуктивно здравље младих.

Млади и заштита животне средине

Проблематика у вези са животном средином и еколошком културом у савременим постиндустријским државама постала је веома актуелна и значајна с обзиром на утицај тј. последице које загађење животне средине има на здравље људи. Проблеми у вези са екологијом и заштитом животне средине су веома сложени и захтевају посебну пажњу, посебно када је реч о младима. Млади поседују добру основу за развој нових форми деловања, усвајање нових знања и промену става, што им омогућава да лакше одговарају на изазове у животној средини. У прилог овој тези иде и чињеница да се буђење еколошке свести најпре јавило код младих који су још осамдесетих година прошлог века, кроз различите видове удруживања и деловања, почели утицати на целокупну популацију и њен однос према животној средини.

Основни резултат васпитања и образовања младих треба да буде усмерен ка њиховом оспособљавању за лакше и брже прихватање нове филозофије живота засноване на еколошкој етици и концепту одрживог развоја. При сагледавању улоге младих у овој области важно је имати у виду да је кључни проблем недовољно повезивање између сектора заштите животне средине, здравља, образовања и културе, као и проблема сиромаштва и изостанак мултидисциплинарног приступа (Светски извештај о младима, 2003).

Животна средина представља један од важних индикатора који одређује здравље младих (Четврта министарска конференција о животној средини и здрављу, 2004). Процеси испитивања и праћења утицаја животне средине на здравље становништва, а посебно деце и младих, у Европи су отпочели крајем осамдесетих година. База података о животној средини и здрављу, која се примењује у земљама ЕУ, прати 29 индикатора животне средине и здравља, од којих се неки односе посебно на децу и младе, као најосетљивији део популације. У Републици Србији прати се око 70% ових показатеља, мада је нередовно извештавање наше земље Светској здравственој организацији проузроковало да се у међународној презентацији и размени података нађе само пет показатеља животне средине и здравља. Четири основна препозната ризика из животне средине по здравље младих су:

1. недостатак приступа здравој води за пиће и добрим санитарним условима;
2. повреде везане за кретање и саобраћај;
3. загађење ваздуха;
4. опасне хемикалије и професионални ризици.

Међу наведеним ризицима, један од највећих проблема у Републици Србији је загађење ваздуха проузроковано индустријским емисијама или саобраћајем. Млади изложени повишеним концентрацијама олова у ваздуху показују промене у понашању, успорен интелектуални развој, као и низ психичких и неуролошких симптома као што је отежано учење и смањена концентрација. На пример, у Београду је на свих десет мерних места која прате аерозагађење пореклом из саобраћаја била повишена средња годишња концентрација олова у периоду 1995–2005 (Агенција за заштиту животне средине Републике Србије, 2007). Такође, квалитет ваздуха у затвореним просторијама много утиче на здравље младих. Према Стратегији развоја здравља младих у Републици Србији (2006), велики број младих је изложен дуванском диму, било као активни пушачи (24% студентске популације пуши), или кроз изложеност секундарном дуванском диму у амбијенталном ваздуху (97,4%). Опште познати ризици по здравље проузроковани деловањем дуванског дима су проблеми који се могу смањити доследном применом прописа који уређују област здравља и заштите животне средине.

Млади су у животној средини (вода, ваздух и храна) посебно изложени опасним хемикалијама, али не треба занемарити ни изложеност младих у радној средини. Како се

због велике економске кризе и материјалне ситуације у којој се налазе њихове породице, млади све чешће одлучују да раде и зарађују, веома је важно строго поштовање законске регулативе којом се забрањује рад младих (малолетника) на радним местима са посебним ризиком. Такође, треба имати у виду и рад деце и младих у сеоским домаћинствима, који такође може носити ризик по њихово здравље.

Досадашњи концепти развоја друштва, како економски, тако и културни, довео је до тога да се читаво човечанство налази на ивици катастрофе, и то како природне, тако и друштвене. Узрок економске, културне и еколошке кризе је, у основи, исти – прекомерно трошење ресурса и неконтролисано коришћење вредности будућих генерација, зарад остваривања профита.

Како би се остварио целовити развој личности младих људи, неопходно је развијати њихову еколошку свест, јер се управо питања заштите животне средине и одрживог развоја (као развоја садашњих генерација без угрожавања могућности за развој будућих генерација) управо њих највише дотичу.

Требало би обезбедити да у образовном систему вредности за одржив развој буду презентоване на занимљив и прихватљив начин и то у свим областима образовања – основним, средњим и вишим, кроз све предмете (а не само у природним наукама) и у формалним и неформалним видовима образовања. За постизање одрживог развоја неопходно је да управо будући доносиоци одлука, млади, прихвате и развијају основне еколошке етичке вредности и промене антропоцентрични поглед на живот, који материјалне потребе појединца поставља изнад духовних и културних.

Младима се мора пружити алтернатива културним и развојним моделима којима су изложени путем штампаних и електронских медија и друштвених група. Требало би подстаћи цивилни, грађански ангажман младих у еколошким покретима, невладиним и владиним организацијама, извиђачким, скаутским и планинарским организацијама, вратити излете у природу, развијати приврженост и осећај припадности локалној, националној и општечовечанској заједници како бисмо добили свесне и активне појединце који ће обезбедити одрживи развој Србије у 21. веку.

Друштво, а пре свега држава, требало би да развија критички однос према масовној, ка профиту усмереној култури, а да негује и афирмише различитим мерама материјалног и нематеријалног подстицања, истраживачки и критички дух уз осећај за праве културне и опште вредности и опште добро.

Требало би развијати свест младих тако да сваки културни и друштвени производ процењују по томе колико доприноси општим друштвеним и културним вредностима и да препознају манипулативне технике различитих појединаца, група и организација иза којих најчешће стоји искључиво материјални интерес.

Специфичне активности

Уопштено говорећи, најважније активности у циљу *развијања свести и понашања младих у заштити животне средине, еколошке културе и очувања природне баштине* могле би да буду:

- Промовисати и подстицати одрживо коришћење природних ресурса и добара;
- Промовисати и активно подржавати учешће младих у стварању здраве и незагађене животне средине;
- Организовати различите облике образовних програма еколошке едукације за младе кроз све видове формалног и неформалног образовања;
- Обезбедити финансијску подршку младима за њихово стручно усавршавање у области екологије и заштите животне средине, како у земљи, тако и у иностранству;

- Подстицати укључивање младих у организације младих и друга удружења грађана која, кроз научнообразовне, истраживачке, спортске и друге активности промовишу стратегију одрживог развоја, еколошку свест и културу и доприносе заштити животне средине;
- Подстицати вредновање активности младих у овој области кроз успостављање награда за најуспешније акције, појединце и групе;
- Стимулисати различите друштвене групе, медије, удружења грађана и локалне заједнице да утичу на јавно мњење и политику са циљем подизања еколошке свести и културе, заштите животне средине и промовисања стратегије одрживог развоја.

Закључци и препоруке

Када је реч о могућим препорукама ове анализе, неке су већ детаљно изложене у тексту, а неке ће бити изложене у закључном делу анализе. Кључна је потреба усклађивања различитих стратегија које се баве младима и јасно препознавање важности ове категорије становништва за будућност, али и садашњост нашег друштва. Управо је студија *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији* (2012) систематски истражила кључна обележја друштвеног положаја младих у Србији данас, али и најважније проблеме са којима се они суочавају. Због тога ће овде бити указано на најважније резултате и препоруке овог истраживања, са надом да ће поменути истраживачки налази послужити као основа за креирање како нове Националне стратегије за младе, тако и за друге стратешке документе Владе Републике Србије.

Показало се, тако, да једну од битних последица фрагментација и атомизација пракси младих представљају одложене транзиције у свет одраслих – само трајање процеса је продужено, јер млади до половине својих тридесетих не успевају да остваре кључне догађаје који се сматрају обележјима одраслости (финансијску и стамбену самосталност, формалну запосленост, заснивање породице). У том смислу се транзиције младих у Србији данас могу посматрати као дестандардизоване у односу на стандардне биографије претходних генерација. С друге стране, анализа животних путања и младих жена и мушкараца показује да оне нису хетерогенизоване: задржавају стандардну форму – одређеног следа догађаја у релативно кратком временском периоду. Односно, трајање процеса транзиција није продужено за оне младе који су остварили кључне догађаје – обележја одраслости.

Анализе недвосмислено показују низак ниво интегрисаности младих у систем, што је последица превасходно јаким структуралних препрека за њихову интеграцију у друштво Србије. Показатељи ниске друштвене интеграције младих повезани су са кључним доменима функционисања друштвеног система. Услед високе незапослености и несигурне запослености, млади су искључени из радне сфере друштва и економске репродукције. Одлагање заснивања породице представља и одлагање интеграције у процес социјалне репродукције. Такође, низак ниво политичке и грађанске партиципације показатељ је неинтегрисаности у политички систем друштва (Томановић, Станојевић, 2012: 281).

Поред услова тржишта рада и стамбене оскудице, значајну структуралну препреку интеграцији младих представљају слаби системски механизми – мере подршке у области образовања, запошљавања, становања, помоћи и подршке породицама са децом, политичке и грађанске партиципације. Наше анализе су показале да су мере и активности недовољно развијене, мало доступне оним младима којима су најпотребније (недовољно инклузивне), нефлексибилне да подрже алтернативна решења и животне аранжмане (нпр. истовремени рад и студирање и/или одгајање деце).

Млади не само да не користе ове системске механизме, већ их не укључују у планове у својим биографијама. Поред недоступности самих мера, један од узрока овакве оријентације младих је континуирано мало поверење у институције система код грађана Србије, које указује на низак ниво социјалне кохезије у нашем друштву. Опадајуће поверење младих у образовање као фактор друштвене промоције важан је показатељ њихове неуспешне интеграције у друштвени систем.

„Образовне политике би требало да се фокусирају на повећање једнакости шанси кроз системске механизме препознавања способних и мотивисаних младих који долазе из депривилегованих окружења и обезбеђивања стипендија током средњошколског и универзитетског школовања. Потребно је развити квалитет средњег стручног образовања,

са више праксе и повезано са послодавцима, чиме би се младима повећале могућности за запошљавање. Један од важних праваца образовне политике треба да буде повећање доступности високог образовања смањивањем трошкова које сноси породица и развијањем система стипендија и кредита за студенте, уз развијање посебног режима студирања за младе који су запослени и/или родитељи. Важно је такође развијати програме континуираног образовања и обуке који би младима пружали могућност да стекну боље квалификације, знања и вештине.

У оквиру политика рада и запошљавања значајно је развијати механизме подршке послодавцима да запошљавају младе људе, али и механизме који би обезбеђивали сигурност посла и након пробног (приправничког) периода. Неопходни су такође и механизми који би спречавали незаконитост и дискриминацију у процесу запошљавања (нпр. младих жена у планирању материнства, младих Рома, хомосексуалаца и др.). Значајно је такође подржати предузетништво младих олакшавањем процеса оснивања малих предузећа.

Стамбена политика би требало да се фокусира на развијање система социјалног становања са заштићеним најамнинама стамбеног простора, за које би постојала могућност куповине на основу субвенционисаних кредита након одређеног периода закупа, који би био усмерен на младе особе или парове и породице са децом.

У оквиру политика подршке породици, значајно је развијати различите и диверзификоване механизме позитивне дискриминације породица са децом у области образовања, запошљавања и рада и становања. За младе родитеље важно је и да се смање директни трошкови везани за бебе и децу, као и да се на нивоу локалне самоуправе развију капацитети дечје заштите и раног образовања за малу децу. Партиципација младих се може повећати мерама које би подржале оснивање и активности група и организација на локалном нивоу које се баве специфичним проблемима младих и укључују их као кориснике” (Томановић, Станојевић, 2012: 285).

Литература

- Агенција за заштиту животне средине, *Животна средина у Србији* Извештај базиран на индикаторима, Агенција за заштиту животне средине Републике Србије, Београд, 2007.
- Акциони план за спровођење Националне стратегије за младе, Влада Републике Србије, Београд, 2009.
- Арандаренко, М. (2011), *Тржиште рада у Србији: трендови, институције, политике*. Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета
- Баришић, С. (2003), *Истраживање о младима*, Чланак на основу истраживања Статус и улога омладине на прелазу векова. Потонути или пливати у таласима транзиције. Од жртвоване генерације крајем осамдесетих и у деведесетим, до генерације која учи да плива почетком новог века, Центар за проучавање алтернатива, Београд
- Бек, У. (2001), *Ризично друштво*, Филип Вишњић, Београд
- Бракочевић, М. (2012), „Високообразовани годинама чекају посао”, *Политика*, 17. август
- Вељовић, С. (2012), „Словенија за науку издваја шест пута више од Србије”, *Блиц*, 19. август
- Вукановић, М. (2012) *Културно-уметнички аматеризам Снага културе*, Завод за проучавање културног развоја, Београд
- Гредел, С. (2004), „Политичка култура младих”, у: Михаиловић, С. (ур.) *Млади загубљени у транзицији*, ЦПА/ЦПС, Београд, стр. 135-157
- Европска агенција за реконструкцију, (2006), *Истраживање о злоупотреби психоактивних супстанци међу адолесцентима у Србији*, Министарство здравља, Београд
- Илишин В. (2005), „Млади, Хрватска и Еуропа: увод у истраживање”, у: В. Илишин (уредница), *Млади Хрватске и еуропска интеграција*, Институт за друштвена истраживања, Загреб
- Илишин, В. (2005), *Млади Хрватске и еуропска интеграција*, Институт за друштвена истраживања, Загреб
- Илишин, В. (2006), *Млади у локалној власти у Хрватској: [до 29 год. - преко 29 год.]*, ДИМ, Загреб
- Институт за психологију (2007), *Свакодневница младих у Србији - прелиминарни извештај*, Министарство омладине и спорта и Институт за психологију Београд
- *Истраживање здравља у Републици Србији – 2006.* (2007), Министарство здравља, Београд
- *Истраживање о злоупотреби психоактивних супстанци међу адолесцентима у Србији – 2005.* (2006), Министарство здравља, Београд
- Јарић, И. Живадиновић, И. (2012а.), „Политичка активност младих” у: *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, стр. 183-196
- Јарић, И. Живадиновић, И. (2012б.), „Социјални активизам као облик политичког ангажмана” у: Томановић С. *Млади–наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, стр. 199-210
- Јарић, И. (2003), „Генерација Р: Поглед из угла младих” у: *Политика и свакодневни живот: Србија 1999-2002*. Голубовић З., Спасић И. и Павићевић Ђ. (уред.), Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд, стр 273-284
- Јарић, И. (2005), „У канцама изневерених очекивања”, *Филозофија и друштво*, 2, стр. 75-87
- Јарић, И. (2007), „Изгубљени у преводу”, у: *Политика и свакодневни живот III: Пробуђене наде – изневерена очекивања*, Фондација Heinrich Boll, Регионални уред, Београд, стр. 62-81
- Kovacheva S. (2001), *Flexibilisation of Youth Transitions in Central and Eastern Europe*. *Young*, 9, 1, 1-32
- Крстић, Г. и др. (2010), *Положај рањивих група на тржишту рада Србије*, ФРЕН, УНДП, Београд
- Lavrič, M. (2011), “Key Conclusions of the Youth 2010 Study”, In: Lavrič, M. (Ed.). *Youth 2010: The Social Profile of Young People in Slovenia*. Ljubljana: Ministry of Education and Sports, Office for Youth; Maribor: Aristej, pp. 625-628
- Марковић, Ј. Кијевчанин, Ј. (2004), „Проактивни капацитети младих”, у: Михаиловић, С. (ур.) *Млади*

- загубљени у транзицији, Центар за проучавање алтернатива, Београд, стр. 119-134
- Милетић В. (2004), „Стратегије управљања родним/женским ризицима у Србији“, у: А. Милић (Прир.) *Друштвена трансформација и стратегије друштвених група: свакодневица Србије на почетку трећег миленијума*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд
 - Miletić V. (2005), “Strategies of Management of Gender/Female Risks in Serbia”. In: A. Milić (Ed.) *Transformation and Strategies*, Faculty of Philosophy, Institute for Sociological Research, Belgrade
 - Милић, А. Чичкарић Л. (1998), *Генерација у протесту*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд
 - Миловановић, Г. et al. (2005), *Мрежа у развоју*, БОШ и ЦЕПИТ, Београд
 - Михаиловић С. (1994), „Жртвована генерација: омладина у епицентру негативних последица друштвене кризе”, *Социологија*, 36, 3
 - Михаиловић С. (2004), „Одузимање будућности: Омладина Србије у водама транзиције”, у: С. Михаиловић (уред.), *Млади загубљени у транзицији*, Центар за проучавање алтернатива, Београд, стр. 17-38
 - Михаиловић, С. и др. (2004), *Млади загубљени у транзицији*, ЦПА/ЦПС, Београд
 - Михаиловић, С. и др. (2005), *Пет година транзиције у Србији*, СД клуб и ФЕС, Београд
 - Михаиловић, С. Попадић, Д. (2003), *Омладина Србије пред изазовима будућности*, ЦПА/ЦПС, Београд
 - *Млади и сиромаштво*, (2005), Група 484, Београд
 - Мојић, Д. (2012а.), „Образовани и незапослени: обликовање радних биографија младих“, у: *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, стр. 111-125
 - Мојић, Д. (2012б.), „Образовни ресурси, оријентације и делање младих“, у: *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, стр. 95-110
 - Мрђа, С. (2004), „Културни хабитус омладине“, у: Михаиловић, С. (ур.) *Млади загубљени у транзицији*, Центар за проучавање алтернатива, Београд, стр. 157-175
 - Мрђа, С. (2000), *Културни живот студената Универзитета у Београду*, Завод за проучавање културног развоја, Београд
 - Мрђа, С. (2011а.), *Културни живот и потребе студената у Србији*, Завод за проучавање културног развоја, Београд
 - Мрђа, С. (2011б.), *Културни живот и потребе ученика средњих школа у Србији*, Завод за проучавање културног развоја, Београд
 - Multiple Indicator Cluster Survey, 2005/ *Истраживање вишеструких показатеља*. (2007.) (MICS), UNICEF.75, Београд
 - *Национална стратегија за борбу против HIV/AIDS-а*. (2005), Министарство здравља Републике Србије, Београд
 - *Национална стратегија за младе*, (2008), Влада Републике Србије, Министарство омладине и спорта, Београд
 - *Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године*. (2011), Влада Републике Србије, Београд
 - *Национална стратегија социјалног становања*. (2012), Влада Републике Србије, Београд
 - *Национални акциони план запошљавања за 2013. годину*, (2013), Влада Републике Србије, Београд
 - „Образовна структура Србије на ниским гранама”, (2011), *ФоНет*, 14. 11. 2011.
 - Пејић, В. (2003), *Young people in Serbia – Attitudes, Moral Values and Perspectives*, *South-East Europe Review / Млади у Србији – ставови, моралне вредности и перспективе*, Преглед Југоисточне Европе
 - Петровић, М. (2004), *Социологија становања*, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд
 - Пешикан, А. Антић С. (2011), „Анализа карактеристика и проблема основног образовања у Србији у светлу будућег развоја земље”, *Нова српска политичка мисао*, Посебно издање, 19, 2, 69-94
 - Roberts, K. Clark, S. C., Wallace, C. (1994), “Flexibility and Individualism: A Comparison of Transitions into

- Employment in England and Germany”, *Sociology*, 28, 1, 31-55
- Станојевић Д. (2012) „Обележја друштвеног положаја младих”, у: *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, стр. 53-79
 - Станојевић, Д. (2012а.), „Слободно време младих”, у: Томановић С. *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета Београд, стр. 147-166
 - Станојевић, Д. (2012б.), „Коришћење медија међу младима”, у: *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета Београд, стр. 168-182
 - Статистички годишњак Србије 2011 – *Образовање*, Републички завод за статистику, Београд, 2011.
 - *Стратегија за унапређивање положаја Рома у Републици Србији*, Влада Републике Србије, Београд, 2009.
 - *Стратегија каријерног вођења и саветовања у Републици Србији*, Влада Републике Србије, Београд, 2010.
 - *Стратегија о HIV инфекцији и AIDS-у*, Влада Републике Србије, Министарство здравља Републике Србије, Београд, 2011.
 - *Стратегија подстицања рађања*, Влада Републике Србије, Министарство здравља Републике Србије, Београд, 2008.
 - *Стратегија развоја заштите менталног здравља*, Влада Републике Србије, Министарство здравља Републике Србије, Београд, 2007.
 - *Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији*, Влада Републике Србије, Министарство здравља Републике Србије, Београд, 2006.
 - *Стратегија развоја образовања одраслих у Републици Србији*, Влада Републике Србије, Београд, 2005.
 - *Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године*, Влада Републике Србије, Београд, 2012.
 - *Стратегија развоја социјалне заштите*, Влада Републике Србије, Београд, 2005.
 - *Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији*, Влада Републике Србије, Београд, 2005.
 - Томановић С. (2012), „Од омладине до социјалних биографија младих у постсоцијалистичкој трансформацији друштва Србије: концептуални и контекстуални оквир истраживања”, у: *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, стр. 9-42
 - Томановић С. Игњатовић С. (2004), „Млади у транзицији: између породице порекла и породице опредељења”, у: С. Михаиловић (Уред.). *Млади загубљени у транзицији*, Центар за проучавање алтернатива, Београд, стр. 39-64
 - Томановић С. Станојевић Д. (2012) „Закључак: млади и друштвена интеграција у Србији”, у: *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, стр. 273-285
 - Томановић, С. и др. (2012), *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа и Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд
 - *Fourth Ministerial Conference on Environment and Health*, (2004) Youth Declaration, Budapest, Hungary, 23-25 June/Четврта министарска конференција о животној средини и здрављу, (2004), Декларација младих, Будимпешта, Мађарска, 23-25 јун
 - Furlong, A. 2009. “Educational Contexts and Transitions”, In: Furlong, A. (Ed.) *Handbook of Youth and Young Adulthood: New Perspectives and Agendas*, London, New York: Routledge, pp. 95-96
 - Цветичанин, П. (2007), *Културне потребе, навике и укус грађана Србије и Македоније*, Одбор за грађанску иницијативу, Ниш
 - Цветичанин, П. Миланков, М. (2011), *Културне праксе грађана Србије*, Завод за проучавање културног развитка, Београд

- Чичкарић, Л. (2011), *Глобалне промене – локалне трансформације: Идентитет младих у ризичном друштву*, Институт друштвених наука, Београд
- Walther, A. (2006), *Regimes of Youth Transitions, Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts*, *Young*, 14, 1, 119-141
- Walther, A. Stauber, B. Pohl, A. (2009), *Youth: Actor of Social Change, Final Report*. Tübingen: IRIS
- World Youth Report, (2003), Chapter Five: *Youth and the Environment*, Report of the Secretary-General/ *Светски извештај о младима*, пето поглавље, Млади и животна средина, Извештај генералног секретара, 2003.
- Wyn, J. (2009) "Educating for Late Modernity", In: Furlong, A. (Ed.). *Handbook of Youth and Young Adulthood: New Perspectives and Agendas*, London, New York: Routledge, pp. 97-103

ПРИЛОГ АНАЛИЗИ ПОЛОЖАЈА МЛАДИХ У ВАЖЕЋИМ СТРАТЕГИЈАМА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – АНАЛИЗА ЗАКОНА О ЗДРАВЉУ, ОБРАЗОВАЊУ И
ЗАПОШЉАВАЊУ МЛАДИХ У СРБИЈИ

АНАЛИЗА ЗАКОНА О ЗДРАВЉУ, ОБРАЗОВАЊУ И ЗАПОШЉАВАЊУ МЛАДИХ У СРБИЈИ

Закон о здравственој заштити

Овим законом уређује се систем здравствене заштите, организација здравствене службе, друштвена брига за здравље становништва, општи интерес у здравственој заштити, права и обавезе пацијената, здравствена заштита странаца, надзор над спровођењем овог закона, као и друга питања од значаја за организацију и спровођење здравствене заштите.

Одлука о обавезним видовима здравствене заштите становништва Републичког фонда за здравствено осигурање дала је значајан допринос у унапређивању здравствене заштите младих, нарочито у периоду од 1968. до 1992. године. Ова одлука је у својој структури, кроз ревизије и иновације и по свом садржају и изразито превентивној оријентацији у највећем делу применила опредељења познате Декларације о примарној здравственој заштити из Алма Ате (1978). Овом Одлуком формулисана је обавеза друштвене заједнице да одређени обим здравствене заштите, као гарантовани минимум, обезбеди сваком грађанину односно свакој младој особи.

Иначе, потребно је нагласити да се у општем Закону о здравственој заштити млади и омладина експлицитно помињу у пет чланова, које ћемо посебно анализирати и приказати.

У члану 11 поменутог закона стоји да се друштвена брига за здравље, под једнаким условима, на територији Републике остварује обезбеђивањем здравствене заштите групација становништва које су изложене повећаном ризику обољевања, здравственом заштитом лица у вези са спречавањем, сузбијањем, раним откривањем и лечењем болести од већег социјално-медицинског значаја, као и здравственом заштитом социјално угроженог становништва. Оно што је посебно значајно, наглашава се да здравствена заштита обухвата (на првом месту) децу до навршених 18 година живота, школску децу и студенте до краја прописаног школовања, а најкасније до 26 година живота, у складу са законом.

Након тога, у члану 88 се експлицитно наглашава шта све обухвата здравствена делатност на примарном нивоу:

1. Заштиту и унапређење здравља, спречавање и рано откривање болести, лечење, рехабилитацију болесних и повређених;
2. Превентивну здравствену заштиту групација становништва изложених повећаном ризику обољевања и осталих становника, у складу са посебним програмом превентивне здравствене заштите;
3. Здравствено васпитање и саветовање за очување и унапређење здравља;
4. Спречавање, рано откривање и контролу малигних болести;
5. Спречавање, откривање и лечење болести уста и зуба;
6. Патронажне посете, лечење и рехабилитацију у кући;
7. Спречавање и рано откривање болести, здравствену негу и рехабилитацију за лица смештена у установе социјалног старања;
8. Хитну медицинску помоћ и санитарски превоз;
9. Фармацеутску здравствену заштиту;
10. Рехабилитацију деце и омладине са сметњама у телесном и душевном развоју;

Са становишта здравствене заштите деце и омладине посебно су значајне тачке 2 и 10 поменутог члана.

У члану 102 се посебно уређује организација здравствене заштите студената кроз посебан Завод који је одређен као здравствена установа која обавља здравствену делатност на примарном нивоу и спроводи здравствену заштиту појединих групација становништва, односно здравствену делатност из поједине области здравствене заштите и оснива се као Завод за здравствену заштиту студената. Да би се у члану 103 прецизније дефинисао: *Завод за здравствену заштиту студената је здравствена установа у којој се обавља здравствена заштита студената и организује превентивна и куративна здравствена заштита из области опште медицине, стоматологије, гинекологије, лабораторијске и друге дијагностике и терапије за потребе студената. У Заводу за здравствену заштиту студената може се обављати и специјалистичко-консултативна делатност, као и стационарна здравствена делатност. Здравствена заштита студената може се обезбедити и у дому здравља, у складу са законом.*

На крају, последњи члан закона у коме се помиње омладина је чл. 128. којим се уређује проблематика Завода за психофизиолошке поремећаје и говорну патологију и наглашава да обавља ванболничку и стационарну здравствену делатност из области психофизиолошких и говорних поремећаја, прати и проучава стање развојних поремећаја, оштећења слуха код деце и омладине и говорних поремећаја лица свих узраста, као и следе и слабовиде деце предшколског узраста.

После тог периода, налазећи основа у Закону о здравственој заштити из 1992. године (члан 7), донета је посебна Уредба о здравственој заштити жена, деце, школске деце и студената (Сл. гласник РС 49/95). Уредбу са три посебна програма, од којих је један Програм здравствене заштите школске деце и студената, усваја Влада Републике Србије 1995. године, а годину дана касније (1996) и Стручно-методолошко упутство за спровођење Уредбе о здравственој заштити жена, деце, школске деце и студената. Влада Републике Србије усвојила је у фебруару 1998. године и Информацију о планирању породице. Такође, усвојен је и приручник за образовање здравствених радника, под називом Примарна здравствена заштита мајке и детета (1997), чијом применом је у Републици Србији започела континуирана последипломска едукација педијатара, лекара опште медицине и гинеколога са примарног нивоа здравствене заштите.

Поред ових прописа који су операционализовали поједине ставове из поменутих чланова Закона о здравственој заштити, донета је и Уредба о националном програму здравствене заштите жена, деце и омладине (Сл. гласник РС 28/2009) и Посебан протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања и образовно-васпитним установама, који на задовољавајући начин регулишу ову проблематику.

У складу са наведеним Уредбама и Протоколом о здравственој заштити жена, деце, школске деце и студената, здравствена заштита намењена младима има наглашен промотивни здравствени приступ, усмерен на смањење регионалних разлика у здравственом стању, пратећи следеће приоритете (Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, 2006):

1. Промоцију здравља адолесцената оба пола;
2. Развој хуманих односа међу половима и одговорног родитељства;
3. Превенцију, рану детекцију и третман свих стања која могу неповољно утицати на фертилитет;
4. Смањење сексуално преносивих инфекција.

Здравствена заштита младих, односно како је дефинисано популационе групације од 10 до 26 година, остварује се на примарном нивоу кроз институцију дома здравља, који чини основни интегрални део здравственог система. Здравствена заштита деце школског узраста и младих који не припадају групацији студената, остварује се кроз рад:

- Педијатријске службе, службе опште медицине, медицине рада и гинекологије, поливалентне патронажне службе у дому здравља и истуреним пунктовима у школама, домовима ученика и сл.;
- Саветовалишта за младе у саставу служби за здравствену заштиту школске деце, која примењују добро развијен модел рада из области репродуктивног здравља младих;
- Диспанзере за ментално здравље оријентисане доминантно на секундарну превенцију.

С друге стране, за студентску популацију у универзитетским центрима примарна здравствена заштита је добро организована и развијена када су у питању студенти виших школа и универзитета у Београду, Нишу и Новом Саду, а остварује се кроз службу унапређења здравља, службу опште медицине, гинекологије, менталног здравља. За студенте у Крагујевцу, здравствена заштита се обезбеђује у дому здравља.

На секундарном и терцијарном нивоу здравствена служба није посебно прилагођена младима, а нарочито не популационој групацији оба пола узраста од 19 до 26 година. За узраст од 10 до 19 година здравствене услуге се пружају на дечјим одељењима при општим болницама, дечјим клиникама и институтима за децу и омладину, појединим специјализованим заводима, клиникама и институтима.

Млади у групацији преко 19 година, осим у изузетним случајевима лече се и хоспитализују заједно са одраслим пацијентима на специјализованим одељењима општих болница, клиничко болничких центара, клиника и института, док само студенти Универзитета у Београду имају посебно обезбеђену стационарну здравствену заштиту.

Здравствена заштита младих није увек адекватна у погледу организације, приступачности и метода рада. Овај проблем је израженији у руралним срединама где се здравствена заштита остварује у смањеном обиму и садржају у односу на оне који се пружају у урбаним срединама. Здравствене службе веома често нису окренуте ка младима и задовољавању њихових специфичних потреба и проблема. Превентивни разговори и едукација усмерене на здраве стилове живота често се занемарују или потпуно изостају. У највећем делу Републике Србије не постоје службе намењене менталном здрављу младих, а ретко постоје и едуковани професионалци који се циљано баве проблемима менталног здравља младих (Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, 2006).

У делу посебне законодавне регулативе постоје бројни закони и подзаконски акти у различитим областима који су релевантни за здравље младих (здравствена заштита, животна средина, образовање, социјална заштита, саобраћај, финансије и слично). Тренутно, могло би се рећи да постоје проблеми везани за нејасну поделу одговорности, јер у многим случајевима није сасвим јасно ко шта треба да уради и ко шта треба да финансира. Такође, обавезе у области развоја и здравља младих нису прецизно дефинисане и разграничене између појединих нивоа здравствене заштите, а исто тако између других сектора.

Треба нагласити да је ова област у надлежности неколико министарстава: Министарства здравља, Министарства просвете науке и технолошког развоја, Министарства омладине и спорта, Министарства културе и информисања, Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, Министарства правде и државне управе, Министарства финансија и привреде и Министарства енергетике, развоја и заштите животне средине. Међутим, још није успостављен одржив интерсекторски прилаз здрављу младих, као и активна партиципација младих у делу припреме и доношења законске регулативе која се на њих односи. Посебно треба нагласити важност образовања, посебно због тога што је, примера ради, у једном од таласа реформе образовања (2001–2003. година) здравствено васпитање било препознато као важан део образовног процеса и тада (по сродности) било је припојено физичком васпитању – као предмет физичко и здравствено васпитање. Да би се од школске 2005/2006.

године здравствено васпитање вратило на стари модел утапања здравствених тема у бројне предмете (без јасне поруке и без наглашеног значаја здравственог васпитања).

Систем евиденције података о здрављу младих, који је такође регулисан одговарајућим подзаконским актима, и поред постојања појединачних база података, још увек није обједињен и централизован те, према томе, не може још да обезбеди одговарајуће податке који би се могли користити у процедури доношења одлука и планирања појединачних акција и активности у циљу очувања и побољшања здравља младих.

Проблеми и приоритети који би могли бити решавани у склопу заштите здравља младих:

1. Највећи број здравствених потреба младих сувише је сложен да би их самостално могла решити здравствена служба;
2. Здравствена заштита омладине више је оријентисана на лечење него на превенцију болести и промоцију здравља;
3. Породица, школа, локална самоуправа и удружења младих нису довољно укључена у процесе и активности усмерене на побољшање здравља младих;
4. Недовољну информисаност младих о проблематици здравља и здравствене заштите;
5. Непостојање адекватног здравственог образовања у школском систему;
6. Неодговарајуће ангажовање других сектора друштва (социјална заштита, образовање, култура, медији и сл.);
7. Непостојање интердисциплинарног приступа који у основи треба сваком младом појединцу да обезбеди приступ информацијама и службама здравствене заштите; док групи посебно осетљивих, маргинализованих и социјално угрожених младих може обезбедити циљане интервенције.

Међутим, ипак треба нагласити неке важне чињенице у вези са тезом о непостојању адекватног здравственог образовања у школском систему. Наиме, у Закону о основама система образовања као један од циљева образовања дефинише се развој здравих животних стилова, свести о важности сопственог здравља и безбедности и неговање и развој физичких способности. Истим тим законом, наставник може да се казни за повреду радне обавезе уколико се бави подстрекивањем, давањем ученику алкохола, али и ако сам употребљава психоактивне супстанце, дуван и друга средства која нису дозвољена у школи. Правилницима наставних програма од првог до осмог разреда основне школе предвиђен је програм за здравствено васпитање, а неке од тема су хигијенске навике, исхрана, болести зависности, здрави стилови живота...

Правилником о стандарду квалитета рада установе предвиђа се обавеза да се у школи промовишу здрави стилови живота, да наставник има обавезу да прилагођава захтеве могућностима ученика и да индивидуално ради са децом. Наставник мора да има свест о одрживом развоју, да подстиче здраве стилове живота и целоживотног учења. У области безбедности ученика и заштите од насиља донети су протоколи и формиран тимови наставника, уз планирану едукацију. Истовремено, предвиђена је могућност ангажовања просветних саветника који би били задужени за проверу имплементације.

Генерално посматрано, младим људима је потребно обезбедити јасне и тачне информације, оспособити их за одређене животне вештине и омогућити приступ службама које ће им помоћи да на здрав начин пређу у доба пуне зрелости. У складу с тим, потребно је да се здравствени радници више оријентишу на здравље и развој адолесцената и да широк спектар стручњака (здравствени и социјални радници, психолози, социолози, наставници, радници МУП-а и др.), уз вршњачке едукаторе, развија активан приступ, усмерен на задовољавање потреба младих.

Закон о психоактивним контролисаним супстанцама

Законом о психоактивним контролисаним супстанцама уређују се услови за производњу и промет психоактивних контролисаних супстанци, услови и поступак за издавање дозволе за производњу, промет, извоз, увоз и транзит психоактивних контролисаних супстанци, услови за гајење, прераду и промет биљака од којих се могу добити психоактивне контролисане супстанце, примена психоактивних контролисаних супстанци, надзор над спровођењем овог закона, као и друга питања из ове области значајна за заштиту живота и здравља људи.

Као што се из основне одредбе може видети већи део текста закона се не односи на питања везана за коришћење и употребу психоактивних супстанци било које друштвене групе, па тако и младих, него се ради о нормативном регулисању производње и промета.

Делови закона који имају неке додирне тачке са младима, као друштвеном групом, односе се на нормативно уређење стручне делатности ради усклађивања стручних ставова и мишљења у области психоактивних контролисаних супстанци и формирање одговарајуће Комисије за психоактивне контролисане супстанце (члан 4), коју чине представници министарстава надлежних за: здравље, просвету, унутрашње послове, рад и социјалну политику, одбрану, омладину и спорт, културу, правду, пољопривреду и ветерину, локалну самоуправу, као и истакнути стручњаци за област психоактивних контролисаних супстанци. Треба нагласити да је веома значајно што се у Комисију делегира и један члан из министарства надлежног за омладину, што се може окарактерисати као добро решење.

У делу закона којим се регулишу програмске активности за превенцију, лечење и смањење потражње психоактивних контролисаних супстанци (поглавље VIII), наводе се активности којима је циљ:

1. Смањење броја корисника психоактивних контролисаних супстанци;
2. Смањење социјалних и здравствених последица коришћења психоактивних контролисаних супстанци;
3. Помоћ у реинтеграцији бивших зависника у друштво.

Међутим, у делу текста закона где би требало да буду прецизиране конкретне мере за постизање наведених циљева, каже се само да *ради смањења потражње као и ради смањења штете и лечења оболелих од болести зависности, које су настале злоупотребом психоактивних контролисаних супстанци, надлежни органи, органи јединица локалне самоуправе, здравствене установе, приватна пракса, образовне установе као и друге надлежне организације, дужни су да планирају, организују и примењују прописане мере, као и да контролишу спровођење тих мера, односно да обезбеђују материјална и друга средства за њихово спровођење, у складу са законом*. Без обзира што су одређене мере и активности у циљу превенције предвиђене другим законским решењима, посебно из области здравствене заштите, а с обзиром на то да се злоупотреба психоактивних контролисаних супстанци најчешће одвија код популације младих, сматрамо да је неопходно детаљније разрадити и нормативно регулисати посебне мере за смањење броја корисника психоактивних контролисаних супстанци код младих, као и за смањење социјалних и здравствених последица коришћења психоактивних контролисаних супстанци код младих, уз детаљно прецизиране мере за помоћ у реинтеграцији бивших младих зависника у друштво. Наравно, подразумева се да би мере и активности прецизиране у овом закону морале бити у сагласности са законима из других области који дотичу ову проблематику (најчешће из области здравства, запошљавања и унутрашњих послова).

У делу закона (члан 71) у коме се говори о програмским активностима у области психоактивних контролисаних супстанци се каже да *програмске активности у области психоактивних контролисаних супстанци морају бити у складу са овим законом*. Усклађивање

и спровођење програмских активности из става 1 овог члана прати Комисија. У члану 73 се само одређује да институти и заводи за јавно здравље, у оквиру својих законом утврђених послова учествују у спровођењу програмских активности за превенцију болести зависности и смањење потражње психоактивних контролираних супстанци и прате њихово спровођење на територији јединице локалне самоуправе, аутономне покрајине, односно Републике Србије.

Дакле, недостаје део у коме се прецизирају и детаљније разрађују програмске активности из ове области, као што је и случај са чланом 72 закона који говори о рехабилитацији и социјалној реинтеграцији у коме се само истиче: *лицима која су лечена од болести зависности обезбеђује се, у складу са законом, рехабилитација и социјална реинтеграција да би се укључила у различите облике друштвеног живота, да би им се побољшао квалитет живота и смањиле штетне последице проузроковане коришћењем психоактивних контролираних супстанци.*

Генерално посматрано, болести зависности имају хроничан ток и доводе до тешких поремећаја психичког и телесног здравља младих, односно угрожавају или заустављају њихов нормалан психо-физички развој. Изразито је угрожена и њихова социјална позиција и позиција њихових породица, а самим тим и безбедност друштва. Подаци у вези са злоупотребом дрога, односно психоактивних супстанци (ПАС) и болести зависности у Републици Србији су непотпуни.

Сва досадашња истраживања и анкете, иако нису методолошки уједначена, указују на неке трендове:

- Пораст процента корисника психоактивних супстанци међу младима;
- Снижење узраста на коме се догађа први контакт младих са психоактивним супстанцама;
- Све већу учесталост коришћења две или више психоактивних супстанци заједно.

Према до сада доступним подацима, присутан је стални тренд пораста злоупотребе психоактивних супстанци међу младима. Старосна граница првог узимања дроге има тренд значајног померања ка све млађем узрасту. Прво искуство остварује се, просечно, у 15. години живота, с тим да постоји тенденција ка даљем померању на ранији узраст (примера ради, 1993. године 0,7% припадало је узрасној групи од 15 до 19 година, а 2002. и 2003. године 16,8% односно 13,9%). Све чешће до првог узимања дроге долази и у узрасту од 11 до 13 година. Иницијалне супстанце су најчешће дуван, алкохол, канабиноиди, седативи, појединачно или у комбинацији.

У адолесцентном периоду, најчешће се злоупотребљавају дуван, алкохол, марихуана, седативи, амфетамини, хероин, неки психофармаци. Употреба других дрога је више спорадична, а употреба кокаина је у благом порасту (Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, 2006). Према доступним подацима, у популацији младих од 12 до 20 година, 8,4% је пробало марихуану, 0,6% је пробало екстази, 0,4% је пробало кокаин, а 9,9% је изразило жељу да проба неку од дрога. Заступљеност пушења међу младима је релативно висока, јер је 54,7% младих узраста од 13 до 15 година пробало цигарету. Пасивно пушење је изузетно раширено и сматра се да је чак 97,4% младих изложено њему у својој породици. У студентској популацији 51,2% је пробало да пуши цигарете, 27% су активни пушачи, а 93,5% је свакодневно изложено пасивном пушењу. У популацији од 11 до 15 година, 57% је пробало алкохол, а 35% је имало бар једну епизоду пијанства. У популацији студената 96,5% је пробало алкохол, при чему је 71% младића, односно 35% девојака бар једном било пијано. (Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији, 2006).

Приближно свака пета млада особа у Републици Србији наводи да неко од њених пријатеља користи дрогу, а значајно већи број младих били су у ситуацији да пробају дрогу. Када се говори о психоактивним супстанцама, потребно је имати у виду да су донети прописи који забрањују продају психоактивних супстанци (алкохол и дуван) малолетним

лицима. Забрањена је продаја свих осталих психоактивних супстанци грађанима. Међутим, постоје тешкоће у доследној примени ових прописа у пракси. Ова забрана би требало да има велику улогу у смањењу доступности психоактивних супстанци.

У оквиру превенције и третмана зависници од психоактивних супстанци чине специфичну групу унутар популације младих. Према истраживањима у нашој средини, у последњих неколико година пораст младих који траже помоћ сваке године је преко 100%. Због широке распрострањености и штетних последица по друштво требало би сачинити посебан национални програм и акциони план за спречавање, сузбијање, лечење и рехабилитацију зависника, наравно, уз допуне закона који регулишу ову проблематику. С друге стране, неопходно је да се у реализацији овог плана ангажује целокупна друштвена заједница јер болести зависности примарно представљају социјални, а секундарно медицински проблем. Мултидисциплинарни приступ показао се као најбоље решење проблема зависности од супстанци и он је најбољи избор за неопходан процес ревидирања постојећих и доношење нових закона и подзаконских аката из области заштите здравља младих.

Образовање младих

Увод

Образовање младих у Србији уређено је различитим законима. Законом о основама система образовања и васпитања су уређени предшколско, основно и средњошколско, а Законом о високом образовању високошколско образовање. Може се рећи да је у овом погледу учињено много током последње деценије, али да је нужна још већа усклађеност свих нивоа образовања међусобно, те њихова усаглашеност са потребама тржишта рада у Србији, на којем су млади посебно угрожена и рањива категорија, нарочито након почетка економске кризе 2008. године.

Образовање обухвата предшколско, основно, средње, више и високо образовање. Учешће појединих нивоа се усталило последњих година, тако да у основном образовању учествује 54%, средњем 25% и високом 21% ученика – студената (Статистички годишњак Србије 2011 – Образовање, 2011: 77). Када је реч о обухвату генерације, код предшколских установа обавезним шестомесечним програмом обухваћено је нешто мање од 90%, док код основних школа он износи 97%. Основну школу наставља 99% ученика, али је обухват генерације у средњим школама 84% због осипања ученика након уписа. Обухват генерације која похађа факултете и високе школе се усталио на око 40% и показује даљу тенденцију благог раста.

Предшколско, основно и средњошколско образовање

Законом о основама система образовања и васпитања *уређују се основе система предшколског, основног и средњег образовања и васпитања, и то: принципи, циљеви и стандарди образовања и васпитања, начин и услови за обављање делатности предшколског васпитања и образовања, основног и средњег образовања и васпитања, врсте програма образовања и васпитања, оснивање, организација, финансирање и надзор над радом установа образовања и васпитања, као и друга питања од значаја за образовање и васпитање* (Закон о основама система образовања и васпитања, 2009: 1).

Систем образовања и васпитања у Републици Србији је заснован на следећим општим принципима:

1. Једнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етничке, религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета, као и по другим основама;

2. Квалитетно и уравнотежено образовање и васпитање, засновано на тековинама и достигнућима савремене науке и прилагођено узрасним и личним образовним потребама детета, ученика и одраслог;
3. Образовање и васпитање у демократски уређеној и социјално одговорној установи у којој се негује отвореност, сарадња, толеранција, свест о културној и цивилизацијској повезаности у свету, посвећеност основним моралним вредностима, вредностима правде, истине, солидарности, слободе, поштења и одговорности и у којој је осигурано пуно поштовање права детета, ученика и одраслог;
4. Усмереност образовања и васпитања на дете и ученика кроз разноврсне облике наставе, учења и оцењивања којима се излази у сусрет различитим потребама ученика, развија мотивација за учење и подиже квалитет постигнућа;
5. Једнаке могућности за образовање и васпитање на свим нивоима и врстама образовања и васпитања, у складу са потребама и интересовањима деце, ученика и одраслих, без препрека за промене, настављање и употпуњавање образовања и образовање током целог живота;
6. Оспособљеност за рад ученика и одраслих усклађену са савременим захтевима професије за коју се припремају.

Као што се види, наведени принципи јасно упућују на забрану дискриминације било које категорије деце и младих, али се чини да недовољно истичу потребу укључивања и остајања депривилегованих и искључених скупина младих у образовном систему. Наиме, новија социолошка истраживања (Томановић и сар., 2012) указују управо на искљученост из образовног система као на кључног чиниоца даљег репродуковања сиромаштва и социјалне искључености појединих категорија младих (нпр. младих особа са инвалидитетом, младих Рома итд.).

Забрана дискриминације се јасно истиче и у члану 6 Закона о основама система образовања и васпитања, у којем се наглашава да су сви грађани Републике Србије једнаки у остваривању права на образовање и васпитање, без обзира на пол, расу, националну, верску и језичку припадност, социјално и културно порекло, имовно стање, узраст, физичку и психичку конституцију, сметње у развоју и инвалидитет, политичко опредељење или другу личну особину. У истом члану Закона се указује да лица са сметњама у развоју и са инвалидитетом имају право на образовање и васпитање које уважава њихове образовне и васпитне потребе у редовном систему образовања и васпитања, у редовном систему уз појединачну, односно групну додатну подршку или у посебној предшколској групи или школи, у складу са овим и посебним законом.

Члан 44 Закона подробије дефинише забрану дискриминације у образовној установи, наводећи изричито да су забрањене активности којима се угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица, по основу: расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, физичких и психичких својстава, сметњи у развоју и инвалидитета, здравственог стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења и подстицање или неспречавање таквих активности, као и по другим основима утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације (Закон о основама система образовања и васпитања, 2009: 25).

Са друге стране, Закон посвећује пажњу и деци и младима са изузетним способностима, која имају право на образовање и васпитање које уважава њихове посебне образовне и васпитне потребе, у редовном систему, у посебним одељењима или посебној школи, у складу са овим и посебним законом.

Када је реч о реформама на овим нивоима образовања, чини се да је за младе кључна добро осмишљена и доследно спроведена реформа средњих школа – гимназија и средњих стручних

школа. Са тим у вези је и појам целоживотног образовања (и образовања одраслих). Анализа државних програма образовања показује готово потпуно одсуство реформских настојања (условљено оскудношћу новчаних средстава, али и недостатком јасне и потом доследно спроведене образовне политике). Један од таквих програма на средњошколском нивоу јесу и тзв. „пилот” или „огледна” одељења у средњим стручним школама, пошто је само 2,2% испитаника из истраживања младих обављеног 2011. године похађало таква одељења. Управо су средње стручне школе кључна веза између образовања и тржишта рада. Ситуација код образовања одраслих је још неповољнија, пошто је само 0,6% младих учествовало у сличним програмима. Занемарљив је удео младих који су добили неку другу државну помоћ када је реч о образовању (0,2%) (Мојић, 2012б).

Високошколско образовање

Када је реч о високошколском образовању у Републици Србији, може се рећи да су током последње деценије начињени велики реформски помаци, што је резултирало, између осталог и доношењем Закона о високом образовању. Наведени реформски процеси у највећој мери су одређени настојањем да се високо образовање у Србији укључи у тзв. Болоњски процес, тј. да постане део европског образовног, научног, односно уметничког простора.

С тим у вези су и циљеви високог образовања (члан 3 поменутог Закона):

1. Преношење научних, стручних и уметничких знања и вештина;
2. Развој науке и унапређивање уметничког стваралаштва;
3. Обезбеђивање научног, стручног и уметничког подмлатка;
4. Пружање могућности појединцима да под једнаким условима стекну високо образовање и да се образују током читавог живота;
5. Битно повећање броја становника са високим образовањем.

За младе је битно да се и у овом Закону забрањују сви видови дискриминације, а право на високо образовање признаје свим лицима са претходно стеченим средњим образовањем, без обзира на расу, боју коже, пол, сексуалну оријентацију, етничко, национално или социјално порекло, језик, вероисповест, политичко или друго мишљење, статус стечен рођењем, постојање сензорног или моторног хендикепа или имовинско стање. Чланом 86 се такође изричито помиње право студента на различитост и заштиту од дискриминације.

Но, као и код претходних нивоа образовања, наведени принципи у пракси морају бити допуњени тежњом да се социјално искључене и депривилеговане категорије младих укључе и одрже у систему високог образовања. Наведена настојања додатно су отежана комерцијализацијом високог образовања (као и у другим друштвима постсоцијалистичке трансформације) и оскудним системским и породичним ресурсима. С тим у вези је и питање политике финансирања студената који студирају о трошку државе (на буџету), поготово на нивоу мастер и докторских студија, која мора бити много дугорочније и пажљивије планирана и омогућавати младима планирање сопствених образовно-професионалних транзиција.

Наравно, и код високошколског образовања у Србији се с правом поставља питање усклађености потреба тржишта рада и квалификација које стичу млади на факултетима и високим школама. Смањење дужине студирања, повећана пролазност и генерално бољи успех младих на студијама морали би да као крајњи исход имају олакшане образовно-радне транзиције младих у Србији у све нестабилнијим приликама на тржишту рада данас.

Запошљавање младих

Запошљавање представља један од највећих проблема младих у Србији данас, имајући у виду општеприхваћен став да се транзиција од образовања ка запослењу најчешће сматра

кључном међу транзицијама младих у њиховим животним путањима. Лоши привредни показатељи од почетка 2008. године имали су изражене негативне последице и по запосленост код нас, поготово када је реч о младима. За 2012. годину процењен је реални пад БДП-а од 2%, инфлација од 13,8%, пад запослености од 1,2%, пад инвестиција од 14,5%, пад личне потрошње од 0,7%, раст државне потрошње од 4,8%, раст извоза робе и услуга од 1,8% и пад увоза робе и услуга од 0,4%, уз повећање дефицита текућег рачуна на 11,0% БДП-а.

Све наведено и даље негативно утиче на тржиште рада у Републици Србији, које одликује неусклађеност између понуде и потражње радне снаге, појачана нескладом у квалификационој и старосној структури, висока дугорочна незапосленост, висока стопа незапослености младих од 15 до 24 година и висока стопа незапослености лица са нижим и средњим нивоима образовања, уз велике регионалне диспропорције у незапослености. На основу података из Анкете о радној снази из априла 2012. године индикатори тржишта рада се погоршавају. Стопа запослености наставља да опада, док стопа незапослености и даље расте.

У поређењу са старијим категоријама становништва, положај младих на тржишту рада Републике Србије се погоршао последњих година, будући да се повећао јаз између стопе незапослености младих и стопе незапослености укупног становништва у посматраном периоду. У поређењу са 27 земаља ЕУ, највећа разлика у стопи запослености по старости односи се управо на младе, што потврђује тезу да су млади изразито осетљива група када је реч о запошљавању.

Законска регулатива о запошљавању релативно је развијена у Србији, али се недовољно бави положајем младих који су, као што је истакнуто, најрањивија категорија становништва у том погледу. Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености Републике Србије заснива се на следећим начелима:

1. Забране дискриминације, у складу са законом;
2. Непристрасности при обављању послова запошљавања;
3. Родне равноправности;
4. Афирмативне акције усмерене према теже запошљивим незапосленим лицима;
5. Слободе у избору занимања и радног места;
6. Бесплатности обављања послова запошљавања према незапосленим лицима.

Поменути Закон су дефинисане следеће мере активне политике запошљавања:

1. У посредовању у запошљавању лица која траже запослење;
2. У професионалној оријентацији и саветовању о планирању каријере;
3. Субвенције за запошљавање;
4. Подршка самозапошљавању;
5. Додатно образовање и обука;
6. Подстицаји за кориснике новчане накнаде;
7. Јавни радови;
8. Друге мере усмерене ка запошљавању лица која траже запослење.

Наведена начела су у принципу наклоњена младима (поготово начело афирмативне акције), али је њихово спровођење у пракси недовољно осмишљено и спроведено. Наиме, различита системска решења за повећање запослености младих нису ни изблиза довољна. Од поменутих програма, 1,9% незапослених младих из истраживања 2011. године (Мојић, 2012а) је похађало курс рада на рачунару, а 4,6% је било обухваћено програмом запошљавања приправника. Високообразовани најчешће похађају течајеве страних језика и информатике, а свака трећа особа након обуке добије и запослење. Ипак, програми обуке представљају релативно мали и опадајући део – посматрано по обухвату и трошковима – укупних активних програма тржишта рада у Србији. Штавише, и у оквиру тако ограниченог учешћа

доминирају програми намењени млађим и образованим особама, као што су програми приправништва и волонтирања. С друге стране, иновативне мере, као што су функционално основно образовање одраслих, обука на радном месту, као и виртуелна предузећа, нису биле довољно спровођене, а неке од њих су у међувремену обустављене.

Млади доминантно истичу родитеље као претежни потенцијални извор новчане помоћи у запошљавању или започињању сопственог посла, док само 1,7% младих новчану потпору за запошљавање или започињање сопственог посла очекује од државних институција! Иако је Национална служба за запошљавање спроводила сличне програме, они се од стране младих очигледно перципирају као недовољни. Најзад, више од четвртине младих сматра да ни од кога не може очекивати такву врсту подршке, што речито говори о перцепцији сопственог положаја у сфери рада младих у данашњој Србији.

Неповољан положај младих на тржишту рада у Србији довео је и до пораста неформалних облика радног ангажовања. Реч је о тзв. „рањивим” видовима запошљавања, које одликују привременост и изражена несигурност. У том погледу најчешћи је рад „на црно” код приватних послодаваца – 45,8% испитаника истиче да је било радно ангажовано на овај начин. Следи по учесталости обављање сезонских послова у пољопривреди и грађевинарству – једна трећина младих из истраживања ради на тај начин. На сопственом (породичном) пољопривредном газдинству се радно ангажује близу 30% младих испитаника. Једна четвртина испитаника обавља повремене и привремене послове преко омладинске или студентске задруге. Остали облици неформалних облика радног ангажовања су били знатно ређе присутни.

Када је реч о системским мерама за запошљавање младих, нужно је пре свега организационо, финансијски и кадровски ојачати Националну службу за запошљавање Србије и посебно додатно развити активне мере за запошљавање младих (нпр. програм Прва шанса и слично). Наведени програм запошљавања је релативно добро осмишљен и солидно спроведен, али није био праћен додатним мерама који би омогућио остајање у радном односу младих стручњака након обављеног приправничког стажа код истог или другог послодавца. Са друге стране, потребно је увести строжију контролу када је реч о програмима обуке, јер млади све чешће постају бесплатан извор радне снаге неодговорним послодавцима, иако је реч о програмима који би требало да понуде и одговарајућу новчану надокнаду. С тим у вези је и потреба проширења капацитета Инспектората рада и делокруга њихових овлашћења.

У вези са снажењем Националне службе за запошљавање је и потреба да се спроведу у дело чланови 45–48 Закона, који изричито помињу индивидуални план запошљавања са мерама које је потребно спровести у циљу запошљавања. Реч је о одличној намери, која, нажалост, остаје још увек неспроводива у пракси. Такође, за младе је од великог значаја и члан 49 Закона, који се бави професионалном оријентацијом и саветовањем о планирању каријере. Конкретније, реч је о мерама које обухватају следеће активности:

1. Пружање информација о тржишту рада и развоју занимања;
2. Професионално усмеравање лица које тражи запослење и других лица, при планирању праваца развоја каријере;
3. Развијање способности код лица које тражи запослење да донесе одлуку о својој каријери;
4. Развијање способности за активно тражење посла;
5. Селекција кандидата према захтевима посла и психофизичким способностима лица;
6. Друге саветодавне активности усмерене ка повећању запошљивости лица које тражи запослење.

Важан корак у транзицији од образовања ка запошљавању младих представља и волонтирање (уређено Законом о волонтирању Републике Србије). За младе су од кључног значаја начело забране дискриминације (члан 6) и начело забране злоупотребе волонтирања (члан 8).

Најзад, будући да су млади са инвалидитетом међу најугроженијим категоријама младих када је реч о запошљавању у Србији, веома је важан и Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом Републике Србије. Наведени Закон се заснива на следећим начелима:

1. Поштовања људских права и достојанства особа са инвалидитетом;
2. Укључености особа са инвалидитетом у све сфере друштвеног живота на равноправној основи – у складу са професионалним способностима;
3. Подстицања запослености особа са инвалидитетом на одговарајућим радним местима и у одговарајућим условима рада;
4. Забране дискриминације особа са инвалидитетом, у складу са законом;
5. Једнаких права и обавеза;
6. Родне равноправности особа са инвалидитетом.

Као изразито позитивна мера може се оценити обавеза запошљавања особа са инвалидитетом (члан 24 Закона). Тако је послодавац који има од 20 до 49 запослених дужан да има у радном односу једну особу са инвалидитетом. Послодавац који има 50 и више запослених дужан је да има у радном односу најмање две особе са инвалидитетом, и на сваких наредних започетих 50 запослених по једну особу са инвалидитетом.

Посебни облици запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом, који имају за циљ запошљавање, односно радно ангажовање и побољшање квалитета живота особа са инвалидитетом, могу бити организовани као:

1. Предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом;
2. Радни центри;
3. Социјално предузеће и организација.

Све наведене мере су несумњиво значајне за запошљавање свих категорија младих, али остаје проблем њихове одрживости и системских (целовитих) решења у овом погледу. Наравно, у ситуацији дуготрајне привредне кризе и драматичног повећања незапослености млади и даље остају најугроженији, управо због тешкоћа поклапања њихових животних транзиција са још незавршеном постсоцијалистичком трансформацијом нашег друштва. Управо су због тога нужна нова законска решења и стратешки документи који ће олакшати поменуте транзиције младих, поготово транзицију од образовања ка запослењу и тиме омогућити коришћење њихових потенцијала у развоју нашег целокупног друштва.

Литература

- Кнежевић Т. Симић Д. Ивановић И. (2009), *Здравље младих у Републици Србији*, Финални извештај, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”, Београд
- Мојић, Д. (2012а.), *Образовани и незапослени: обликовање радних биографија младих. у: Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд, стр. 111-125
- Мојић, Д. (2012б.), *Образовни ресурси, оријентације и делање младих. у: Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета Београд, стр. 95-110
- *Статистички годишњак Србије 2011 – образовање*, Републички завод за статистику, Београд, 2011.
- *Стратегија о HIV инфекцији и AIDS-у*, Влада Републике Србије, Министарство здравља Републике Србије, Београд, 2011.
- *Стратегија подстицања рађања*, Влада Републике Србије, Министарство здравља Републике Србије, Београд, 2008.
- *Стратегија развоја заштите менталног здравља*, Влада Републике Србије, Министарство здравља Републике Србије, Београд, 2007.
- *Стратегија развоја здравља младих у Републици Србији*, Влада Републике Србије, Министарство здравља Републике Србије, Београд, 2006.
- Томановић С. и сарадници. (2012), *Млади – наша садашњост: истраживање социјалних биографија младих у Србији*, Чигоја штампа, Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета, Београд
- *Закон о високом образовању*, Службени гласник Републике Србије, бр. 76, Београд, 2005.
- *Закон о волонтирању*, Службени гласник Републике Србије, бр. 36, 2010.
- *Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености*, Службени гласник Републике Србије, бр. 36, Београд, 2009.
- *Закон о основама система образовања и васпитања*, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2009 и 52/2011, Београд, 2009.
- *Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом*, Службени гласник Републике Србије, бр. 36, Београд, 2009.

ИНДИКАТОРИ ЗА ПРАЋЕЊЕ ПОПУЛАЦИЈЕ МЛАДИХ У СРБИЈИ

Извештај саставили: Драган Станојевић и Ивана Живадиновић

Београд, март 2013. године

САДРЖАЈ

Зашто млади?.....	5
Зашто индикатори?.....	5
Шта треба да нам индикатори пруже?.....	6
I Индикатори који су део препорука Европске комисије	9
1.1. Демографија.....	10
1.2. образовање.....	10
1.3. Запошљавање и предузетништво.....	11
1.4. Здравље и благостање	12
1.5. Друштвена инклузија.....	13
II Индикатори као део упоредивости са ЕУ стандардима истраживања младих – Youth in Europe 2009	19
2.1. Контекстуалне варијабле – демографија младих.....	20
2.2. Здравље	22
2.3. образовање.....	24
2.4. Запослење.....	26
2.5. Информационо-комуникационе технологије – ИКТ.....	30
2.6. Културна и друштвена партиципација.....	32
2.7. Путовања младих.....	33
2.8. Култура.....	34
2.9. Политика.....	34
III Индикатори као део специфичног друштвеног контекста младих Србије.....	35
3.1. образовање	36
3.2. Просторна покретљивост	37
3.3. Посао и млади.....	38
IV Политике базиране на подацима	41
Литература.....	44

Анализа *Индикатори за праћење популације младих у Републици Србији* је настала у оквиру пројекта „Стручно-техничка подршка каријерном вођењу и саветовању младих талената и спровођењу СКВИС и НСМ”, који је реализовала Београдска отворена школа, а финансирало Министарство омладине и спорта, у циљу припрема за израду нове националне стратегије за младе.

Зашто млади?

Популација младих је већ увелико једна од значајнијих тема у европским земљама и посебно је предмет интересовања институција Европске уније. Промена демографске слике Европе која подразумева постепену доминацију старијих категорија становништва, уз ниске стопе наталитета са којима долази и све мањи број младих људи са сваком новом генерацијом, као и промене које се дешавају у сфери економије (преовладавање терцијарног сектора, неједнака регионална развијеност као и економске кризе) и политике (све нижи степен политичке партиципације) носе са собом значајне друштвене изазове.

У оквиру европских и националних¹ докумената под младима се подразумевају особе које имају између 15–30 година старости. Да су ове границе арбитрарне говори и чињеница да различите државе у својим дефиницијама користе различит распон година, а да су стручне студије у том погледу још разноврсније. С обзиром на то да глобалне друштвене промене доводе до феномена *продужене младости*, која подразумева дужи период процеса образовања, каснији улазак на тржиште рада, касније заснивање брака и родитељства, као и потребу младих да експериментишу са сопственим животом кроз различите животне стилове, ова граница се помера и до 35 година (Томановић, 2012: 12). Кључна особина младих јесте њихова *транзиторност* (Goodwin, O'Connor, 2009) јер се ради о фази живота кад младе особе тек стичу компетенције и улазе у свет одраслих (то је њихова кључна разлика у односу на *старије*). Највећи део других разлика које постоје и међу одраслима, постоје и међу младима (социјалне, културне и друге разлике и неједнакости). *Национална стратегија за младе* и други документи који се односе на младе зато осмишљавају адекватнији и сигурнији начин укључивања младих у *свет одраслих* са дугорочном стратегијом стварања друштва које би било праведно и ефикасно у свим значајним доменима друштвеног и приватног живота.

Зашто индикатори?

Будућност Србије почива на младима. На овај начин почиње и документ Европске комисије који се бави Европском стратегијом за младе.² Млади не само да јесу будућност једне земље, него су они и будућа слика те исте земље. У зависности од тога које компетенције стекну, које школе заврше, које вредности усвоје, које праксе им постану свакодневне, зависиће и укупни потенцијали земље у будућности (Цвејић, 2013). У односу на њихове социо-демографске особине формираће се слика друштвене структуре Србије за наредних 10–30 година. Управо зато је веома важно разумети да кад говоримо о младима, ми заправо говоримо о структури и вредностима друштва сутрашњице.

Да би се на адекватан начин планирало и рационално уредило друштво, већ је у свим областима друштвене и политичке праксе постао стандард да се планира на основу најбољих могућих индикатора и стручних анализа, као и да се промене уводе на темељу могућег.

1 *Национална стратегија за младе РС*, стр. 1 – 2.

2 An EU Strategy for Youth – Investing and Empowering 2009, стр. 2, приступљено 5.3.2013.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0200:FIN:EN:PDF>

Шта треба да нам пруже индикатори?

Индикатори треба да нам омогуће:

1. Мерљивост свих релевантних особина популације – младих старости 15–30 година.
2. Упоредивост особина младих са младима у другим друштвима.
3. Основу за планирање и праћење омладинских политика.

Први захтев подразумева да се осврнемо на циљеве *Националне стратегије за младе*, јер они дефинишу пожељно место младих у друштву, и да у складу са њима дефинишемо основне димензије од интереса за младе у Србији. Општи циљеви постављени у *Стратегији* су:

1. Подстицати младе да активно учествују у друштву;
2. Развијати сарадњу младих и обезбеђивати услове за учешће у доношењу одлука кроз одржив институционални оквир, а на основу потреба младих и у партнерству са младима;
3. Изграђивати систем информисања младих на свим нивоима и у свим областима;
4. Обезбеђивати остваривање права на једнаке шансе свих младих у друштву, а посебно младих који живе у тешким условима;
5. Подстицати и вредновати изузетна испољавања и постигнућа младих у различитим областима;
6. Унапређивати могућности за квалитетно провођење слободног времена младих;
7. Развијати отворени, делотворни, ефикасни и праведни систем формалног и неформалног образовања који је доступан свим младима и који је у складу са светским трендовима у образовању и контекстом образовања у Републици Србији;
8. Подстицати и стимулисати све облике запошљавања, samozapošljavanja и предузетништва младих;
9. Унапређивати безбедност младих;
10. Чувати и унапређивати здравље младих, смањивати ризике и водеће поремећаје здравља и развијати здравствену заштиту прилагођену младима;
11. Оснаживати младе за иницијативе и активности које су у складу са основним циљевима одрживог развоја и здраве животне средине (*Национална стратегија за младе*: 6).

С обзиром на то да су циљеви у оквиру *Националне стратегије за младе* постављени свеобухватно (сваки је притом и додатно разрађен преко низа специфичних циљева) и да се под њих могу подвести сви значајни аспекти живота младих од образовања, запошљавања, здравља, политичке партиципације до културног живота, детаљно праћење свих области живота младих би подразумевало израду више посебних студија са предлозима индикатора за сваку понаособ.³

Основни циљ студије је да пружи предлоге индикатора помоћу којих би се пратиле опште особине младих. Ова пракса је од од кључног интереса с обзиром на то да млади са собом

³ Што заправо и јесте случај, јер слични предлози постоје или се ради на њима: нпр. *Индикатори за праћење стања у образовању и васпитању*, НПС. 2011.

носе различите потенцијале, али и ризике са којима се суочавају у друштву које се мења. Други захтев је нешто једноставнији јер подразумева да индикатори буду одређени на такав начин да омогућавају упоредивост са подацима других земаља и међународних институција. Овај захтев је једноставнији, јер у последњој декади институције Европске уније настоје да прецизно дефинишу и прате особине популације младих. Као резултат таквих напора 2011. године је Европска комисија усвојила документ⁴ којим се дефинише низ индикатора који прате популацију младих и које би све земље ЕУ требало редовно да прате. Упоредивост са другим земљама није релевантна само као део политика које се односе на процес придруживања Србије Европској унији, већ има своје суштински значајне разлоге. Упоредивост са земљама у региону (са, на пример, бившим републикама СФРЈ), са другим бившим постсоцијалистичким земљама, земљама тзв. медитеранског круга и осталим европским земљама и у свету, препознајемо које су особине и процеси специфични за младе у Србији, а који су процеси део регионалних и глобалних промена и процеса. У зависности од тога шта су узроци, зависиће и стратегије које се формулишу и спроводе са одређеним циљем.

С обзиром на то да су циљеви *Националне стратегије за младе* постављени имајући у виду и европске стандарде и циљеве везане за ову популацију и да су са њима компатибилни, предлажемо у складу са документом *ЕУ индикатори о младима* (2011) и са *Студијом о индикаторима омладинске политике у РС* (Кука, 2013) следеће димензије које треба пратити:

1. Образовање и обука (циљеви 4, 5, 7);
2. Запошљавање и предузетништво (циљ 8);
3. Здравље и благостање (циљеви 9 и 10)
4. Политичка партиципација (циљеви 1, 2, 3 и 11);
5. Волонтирање (циљеви 1, 2 и 11);
6. Друштвена инклузија (циљеви 4 и 7);
7. Млади и свет (циљеви 3, 6 и 7);
8. Креативност и култура (циљеви 6 и 3).

За сваку од ових димензија смо предложили низ индикатора који је најбоље осликава. Студију смо поделили у четири дела.

У првом делу студије дајемо преглед свих индикатора који су усвојени од стране Европске комисије као пакет података о младима који би свака земља чланица ЕУ требало да прати. Сматрамо да је овај низ индикатора најзначајнији за праћење наведених димензија и за упоредивост са младима у другим земљама ЕУ. Зато предлажемо да се индикатори који већ постоје редовно достављају Министарству омладине и спорта РС, а да се за оне који се не прикупљају пронађе решење тако да или постану део редовних истраживања Републичког завода за статистику (РЗС), или да одређене институције (домаће или иностране) периодично прикупљају и анализирају те податке.

У другом делу смо навели још један низ индикатора који се користе у упоредним истраживањима младих на нивоу ЕУ. Наведени су индикатори који су коришћени у студији *YOUTH IN EUROPE – A STATISTICAL PORTRAIT* (2009). Овако дефинисани индикатори продубљују већ наведене димензије и боље осветљавају поједине аспекте живота младих.

4 On EU indicators in the field of youth, 2011.

Трећи део студије је посвећен индикаторима за које сматрамо да изражавају специфичан положај младих у Србији. С обзиром на то да је Србија прошла кроз период изолације и ратова, као и да је процес постсоцијалистичке трансформације био одређено време блокиран (Лазих, Цвејић, 2004), очекивано је и да постоје одређене специфичности друштвеног контекста Србије. За потребе анализе младих сматрамо да су образовање, миграције и сфера рада оне области које у највећој мери захтевају пажњу истраживача и креатора омладинских политика.

Четврти део студије је посвећен препорукама за праћење оних индикатора које треба у најкраћем могућем року пратити и анализирати у складу са могућностима.

Сваки индикатор је описан, а уколико се већ користи, наведен је извор; уколико не, наведен је потенцијални извор податка. Један део индикатора који се не прикупља може бити део редовних истраживања које спроводи РЗС. Неке од њих није могуће прикупљати на овај начин. Индикаторе који припадају сету упоредних индикатора предлажемо да се прикупљају на један од два могућа начина: 1. укључивањем Србије у међународна истраживања младих (попут Еуробарометра) или 2. периодичним спровођењем истраживања младих (или целе популације). До индикатора који припадају специфичном друштвеном контексту Србије могуће је доћи једино периодичним спровођењем националних истраживања младих.

I

Индикатори који су део препорука Европске комисије

1.1. Демографија

1. Популација деце

Индикатором се мери укупан број младих људи узраста од 0 до 14 који живе у земљи. Овај податак је релевантан јер говори о ширини првог спрата старосне пирамиде.

- У земљама ЕУ је део регуларних статистичких демографских извештаја.
- У Србији је део регуларних статистичких демографских извештаја РЗС.

2. Популација младих

Индикатором се мери укупан број младих људи узраста 15–19, 20–24 и 25–29 који живе у земљи.

- У земљама ЕУ је део регуларних статистичких демографских извештаја.
- У Србији је део регуларних статистичких демографских извештаја РЗС.

3. Учешће младих у укупној популацији

Индикатором се мери учешће младих људи (старосне групе 15–19, 20–24 и 25–29) у укупној популацији.

- У земљама ЕУ је део регуларних статистичких демографских извештаја.
- У Србији је део регуларних статистичких демографских извештаја РЗС.

4. Старост младих људи који напуштају родитељски дом

- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

1.2. образовање

5. Млади који рано напуштају процес образовања

Индикатором се мери популација младих 18–24 године са најнижим средњошколским образовањем (према ISCED стандардима, они млади који имају завршен 0, 1, 2 или 3ц – краћи образовни ниво) и који више нису у процесу образовања.

- У земљама ЕУ је део регуларних статистичких извештаја и EU LFS.
- У Србији је део регуларних статистичких демографских истраживања РЗС.

6. Млади са ниским резултатима у школи из: 1. читања 2. математике и 3. науке

Индикатором се мери удео младих који имају 15 година и који су оцењени са 1 или мање на ПИСА тесту из напред наведених области.

- У земљама ЕУ је део ПИСА истраживања.
- У Србији је део ПИСА истраживања.

7. Удео младих који су завршили високо образовање

Индикатором се мери удео популације 30–34 године старости са дипломом високог образовања.

- У земљама ЕУ је део регуларних статистичких извештаја.
- У Србији је део регуларних статистичких демографских истраживања РЗС.

8. Удео младих који су завршили средњошколско образовање

Индикатором се мери учешће младих који имају 20–24 године и имају завршену средњу школу (ISCED 3с – дужи образовни ниво).

- У земљама ЕУ је део регуларних статистичких извештаја и EU LFS.
- У Србији је део регуларних статистичких демографских истраживања РЗС.

9. Удео младих који уче барем 2 страна језика

Индикатором се мери удео младих људи у средњим школама који уче два или више страних језика.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Индикатор може да буде део званичне статистике коју прикупља РЗС.

1.3. Запошљавање и предузетништво**10. Незапосленост младих**

– *стопа незапослености младих*

Индикатором се мери удео незапослених (младих 15–24 године) у односу на радно активну популацију младих 15–24 године.

– *стопа дугорочне незапослености младих*

Индикатором се мери удео незапослених (младих 15–24 године) у односу на радно активну популацију младих 15–24 године, који су без посла најмање 12 месеци.

- У земљама ЕУ је део истраживања EU LFS.
- У Србији је део истраживања Анкета о радној снази РЗС.

11. Пропорција незапослености младих

Индикатором се мери удео незапослених (15–24 године) у односу на укупно становништво (запослени, незапослени и неактивни) младих 15–24 године.

- У земљама ЕУ је део истраживања EU LFS.
- У Србији је део истраживања Анкета о радној снази РЗС.

12. Самозапослени млади

Индикатором се мери учешће самозапослених младих у односу на запослене младе старосних категорија 20–24 и 25–29 година.

- У земљама ЕУ је део истраживања EU LFS.
- У Србији је део истраживања Анкета о радној снази РЗС.

13. Млади који би желели да покрену сопствени бизнис

Индикатором се мери проценат младих 15–30 година старости који имају жељу да отпочну приватни бизнис.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

14. Млади који су запослени са привременим уговорима

Индикатором се мери проценат младих 20–29 година старости који су запослени, али уговором на одређено време.

- У земљама ЕУ је део истраживања ЕУ LFS.
- У Србији је део истраживања Анкета о радној снази РЗС.

1.4. Здравље и благостање**15. Редовни/дневни пушачи**

Индикатором се мери учешће младих 15–24 године старости који свакодневно пуше.

- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовне здравствене статистике и Health Interview Surveys.
- У Србији се подаци систематски прикупљају у оквиру Батута (приказани су у Годишњаку).

16. Гојазност

Индикатором се мери учешће младих 15–24 године старости са индексом телесне масе (BMI) од 30 или више.

- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовне здравствене статистике и Health Interview Surveys.
- У Србији се подаци систематски прикупљају у оквиру Батута.

17. Употреба алкохола у претходних 30 дана код ученика (16 година старости)

Индикатором се мери учешће ученика који имају 16 година и који су у претходних тридесет дана конзумирали алкохолна пића.

- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део посебних истраживања (ESPAD-European School Survey on Alcohol and Other Drugs).
- У Србији се подаци не прикупљају.
- Препорука 1. Укључити питање као део истраживања младих.

18. Самоубиство као узрок смрти младих

Индикатором се мери учешће самоубиства младих на 100.000 младих становника (15–24).

- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовне здравствене статистике и Health Interview Surveys.
- У Србији се подаци систематски прикупљају у оквиру Батута, али се не приказују према овој класификацији.

19. Психолошка узнемиреност код младих

Индикатором се мери учешће младих 15–24 године старости који су пријавили психолошку узнемиреност у претходне 4 недеље.

- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовне здравствене статистике и Health Interview Surveys.
- У Србији се подаци не прикупљају.
- Препорука 1. Систематски прикупљати податке у оквиру Батута.

20. Повреде у саобраћају

Индикатором се мери учешће младих 15–24 године старости који су пријавили да су у претходних 12 месеци имали саобраћајну несрећу и били повређени тако да су примили медицински третман.

- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовне здравствене статистике и Health Interview Surveys.
- У Србији се подаци не прикупљају.
- Препорука 1. Систематски прикупљати податке у оквиру Батута.

21. Коришћење забрањених дрога

С обзиром на то да је употреба дрога један од значајних ризика са којима се млади суочавају, редовно праћење (највише на 5 година) употребе дрога је од изузетног значаја за превенцију.

- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовних извештаја које прикупља EMCDDA – European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- У Србији се подаци не прикупљају.
- Препорука 1. Укључити питање као део истраживања младих.

1.5. Друштвена инклузија**22. Ризик од стопе сиромаштва односно социјалне искључености**

- *за децу испод 18 година и за младе од 18 до 24 године*

Индикатором се мери учешће деце и младих 18–24 година старости који су у групи ризика од сиромаштва и/или озбиљно материјално угрожени и/или живе у домаћинствима са малим радним интензитетом.

- *јаз између деце испод 18 година старости и укупне популације, и између младих старости 18–24 и укупне популације*

Индикатором се мери разлика између деце или младих људи и укупне популације (у %) која су у ризику од сиромаштва и/или озбиљно материјално угрожени и/или живе у домаћинствима са малим радним интензитетом.

- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део истраживања EU-SILC.
- У Србији ће бити део истраживања EU-SILC 2013 RZS.

23. Ризик од стопе сиромаштва

- *ризик деце до 18 година старости*

Индикатором се мери удео деце до 18 година старости која живе у породицама које имају доходак који је испод 60% медијане националног расположивог еквивалентног прихода (после социјалних трансфера).

- *јаз између деце до 18 година старости и укупне популације*

Индикатором се мери разлика између деце до 18 година старости и укупне популације (у %) која живе у породицама које имају доходак који је испод 60% медијане националног расположивог еквивалентног прихода (после социјалних трансфера).

- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део истраживања EU-SILC.
- У Србији ће бити део истраживања EU-SILC 2013 RZS.

24. Стопа озбиљно материјално угрожених

- за децу до 18 година и за младе од 18 до 24 године старости
- јаз између деце до 18 и између 18–24 године старости и укупне популације
Индикатором се мери учешће популације која не може да приушти четири од девет ствари: 1) да плати кирију, хипотеку или рачуне; 2) да одржава дом топлим; 3) да покрије изненадне трошкове; 4) да редовно једу месо и уносе протеине; 5) да иду на одмор, или да не могу да купе: 6) ТВ; 7) фрижидер; 8) кола; 9) телефон.
- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део истраживања EU-SILC.
- У Србији ће бити део истраживања EU-SILC 2013 RZS.

25. Млади који живе у домаћинствима са малим радним интензитетом

- за децу до 18 година и за младе од 18 до 24 године старости
- јаз између деце до 18 и између 18–24 године старости и укупне популације
Индикатором се мери учешће популације који живе у домаћинствима са малим радним интензитетом. Домаћинства у којима живе особе старости 0–59 и где су одрасле особе у протеклој години радиле мање од 20% од радног потенцијала.
- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део истраживања EU-SILC.
- У Србији ће бити део истраживања EU-SILC 2013 RZS.

26. Недоступност медицинске неге

- за младе од 18 до 24 године старости
- јаз између младих 18–24 и укупне популације (у %)
Индикатором се мери % незадовољених потреба за медицинском негом услед три разлога: 1) финансијских, 2) удаљеност установе, 3) време чекања на услугу.
- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део истраживања EU-SILC.
- У Србији ће бити део истраживања EU-SILC 2013 RZS.

27. Млади који тренутно нису запослени и који нису у процесу образовања или обуке

- Индикатором се мери број младих од 15 до 24 године старости који тренутно нису запослени и који нису у процесу образовања или обуке.
- У земљама ЕУ је део истраживања EU LFS.
 - У Србији је део истраживања Анкета о радној снази РЗС.

28. Партиципација у аматерским уметничким активностима

- Учешће младих од 15 до 30 година старости који су учествовали у некој од аматерских уметничких активности у последњих 12 месеци (свирање, певање, глума, плес, писање, фотографија, прављење филма).
- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
 - Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
 - Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

29. Партиципација у културним активностима

Учешће младих од 15 до 30 година старости који су учествовали у културним активностима у последњих 12 месеци (посета историјским споменицима (палате, дворци, цркве, баште итд.), посета музејима или галеријама, одлазак у биоскоп или на концерт, у позориште, на плесни перформанс или оперу).

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

30. Партиципација у различитим организацијама

Индикатором се мери учешће младих људи који су пријавили да су учествовали у активностима: 1. спортских клубова, 2. клубовима за младе или некој врсти асоцијација за младе, 3. културним организацијама, 4. локалним организацијама у претходних 12 месеци.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

31. Млади који партиципирају у раду политичких организација, партија или НВО које су активне на локалном нивоу или се баве заштитом животне средине

Учешће младих од 15 до 30 година старости у раду наведених организација у последњих 12 месеци.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

32. Гласање младих на локалним, регионалним или националним изборима

Учешће младих од 18 до 30 година старости који су у претходне три године гласали на локалним, регионалним или националним изборима.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

33. Млади људи узраста 18–30 који су изабрани у Европски парламент

Број младих људи који су чланови Европског парламента, а који су изабрани на претходним изборима.

34. Употреба интернета као облика интеракције са властима

Учешће младих од 16 до 24 године старости који су у последњих 12 месеци путем интернета имали контакт са властима (прибављали информације са званичних интернет страница, преузимали званичне формуларе, слали попуњене формуларе).

- Извор – ЕУРОСТАТ
- Индикатор је део редовних истраживања употребе ИКТ технологија које спроводи РЗС.

35. Употреба интернета за приступ или оглашавање сопствених идеја/мишљења која су била део политичких и друштвених дискусија на веб-сајтовима (блоговима, социјалним мрежама и сл.) у последња три месеца

Учешће младих од 16 до 24 године старости који су путем интернета приступали или оглашавали своја мишљења на друштвено-политичке теме.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи ЕУРОСТАТ (Youth in Europe, 2009).
- Индикатор је део редовних истраживања употребе ИКТ технологија које спроводи РЗС.

36. Партиципација у оквиру волонтерских активности

Учешће младих од 15 до 30 година старости у организованим волонтерским акцијама у претходних 12 месеци.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

37. Удео младих који кроз волонтерске активности доприносе својим локалним заједницама

Учешће младих од 15 до 30 година старости који су у претходних 12 месеци учествовали у волонтерским активностима које су за циљ имале промене у локалним заједницама.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

38. Удео младих људи који су били у иностранству ради волонтирања

Учешће младих 15 до 30 година старости који су волонтирали у иностранству.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

39. Формално признање за учешће у волонтерским активностима

Учешће младих од 15 до 30 година старости који су волонтирали и који су добили одређени сертификат као облик признавања њиховог учешћа.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

40. Учешће младих људи у НВО које се баве глобалним климатским променама/ глобалним загревањем, проблемима развоја (и неразвијености) или људским правима

Учешће младих од 15 до 30 година старости у активностима наведених организација у претходних 12 месеци.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

41. Партиципација у пројектима или активностима у којима су учествовали млади са других континената

Учешће младих од 15 до 30 година старости у активностима или пројектима у претходних годину дана у које су били укључени и млади са других континената.

- Индикатор је први пут коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 319a, 2011 (Youth on the move, 2011).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

II

**Индикатори као део упоредивости са ЕУ стандардима
истраживања младих – Youth in Europe 2009.**

2.1. Контекстуалне варијабле – демографија младих

1. Коефицијент зависности старих

Овај индикатор показује однос укупног броја лица у популацији која имају преко 65 година старости и оних који су у годишту када су способни за рад, односно који имају од 15 до 64 године старости.

- Овај индикатор настаје на основу пописних података или на основу редовних пројекција становништва.
- У Србији је овај податак доступан на основу пописних података на десет година или на основу редовних годишњих пројекција становништва РЗС.
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи ЕУРОСТАТ (Youth in Europe, 2009).

2. Коефицијент зависности младих

Овај индикатор показује однос укупног броја лица у популацији која имају мање од 15 година старости и оних који су годишта када су способни за рад, односно који имају од 15 до 64 година старости.

- Овај индикатор настаје на основу пописних података или на основу редовних пројекција становништва.
- У Србији је овај податак доступан на основу пописних података на десет година или на основу редовних годишњих пројекција становништва РЗС.
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи ЕУРОСТАТ (Youth in Europe, 2009).

Ова два индикатора показују какав је однос радног контингента становништва према оним деловима популације који економски (али не само економски) зависе од ње. Демографска предвиђања иду у смеру све већег удела старије популације на европском континенту (до преко 50% учешћа у односу на радно способно становништво) и самим тим потребу за све већим социјалним и здравственим трансферима (Youth in Europe, 2009: 19–20). Истовремено се предвиђа да однос млађих од 15 година и радног контингента остане исти, што заправо значи да ће се ове две старосне категорије смањити. Редовно праћење овог односа даје основа за формирање посебних политика како према старима, тако и према младима који тек улазе на тржиште рада и који представљају основ старосне пирамидалне структуре друштва. Посебне мере популационе и имиграционе политике могу почети од уочавања дубине кризе овог односа.

3. Удео у популацији младих оних који нису држављани Републике Србије

- удео оних који имају држављанство земаља чланица ЕУ (укупно и по земљама),
- удео оних који имају држављанство земаља које нису чланице ЕУ (укупно, по континентима – Африка, Америка, Азија и Океанија и по земљама).
- Овај индикатор настаје на основу посебних истраживања међународних миграција и на основу података добијених из служби које се баве праћењем азиланата.
- У Србији податак не постоји.

С обзиром на то да је један од циљева ЕУ омогућавање и подстицање миграција младих кроз образовање и рад, учешће популације младих који се налазе у земљи говори о отворености земље, али и о опцијама које се у тој средини нуде младима из других земаља и региона у свету.

4. Главни разлог зашто млади још увек живе са својим родитељима (15–30)

Овај индикатор даје преглед кључних разлога због којих млади остају унутар родитељског домаћинства. Питање подразумева понуђене одговоре 1. не могу да приуштим да се одселим; 2. нема довољно расположивих стамбених капацитета; 3. комфорно ми је овако јер сам ослобођен одговорности; 4. јер ћу касније ући у брак; 5. јер финансијски помажем родитеље. Овако постављено питање даје могућност да се одговори на питање да ли млади живе са својим родитељима услед нужности или услед заједничких интереса и комфора заједничког живота.

- За земље ЕУ индикатор се користи као део истраживања Flash Eurobarometer, No 202 *Young Europeans*.
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

5. Учешће младих који живе у кохабитацији (15–29)

Овим индикатором се прати колики је проценат младих који живе у истом домаћинству са својим партнером, а притом нису венчани. Учешће у кохабитацијама као новој алтернативној форми партнерства браку је један од показатеља тзв. *друге демографске транзиције*. Ова форма са собом носи нове особине које подразумевају како специфичне односе између партнера, тако и потребе да се овој форми посвети посебна пажња (у смислу правне регулативе).

- Индикатор је део виталне статистике у свим земљама ЕУ, али и посебних истраживања попут EU-SILC.
- У Србији извор је Попис или EU-SILC 2013 RZS.

6. Први брак младих који имају мање од 30 година као проценат свих првих склопљених бракова (15–29)

Податак би требало приказати по полу.

- Подаци на основу којих се долази до индикатора су део виталне статистике у свим земљама ЕУ.
- У Србији извор је национална статистика, Попис.

7. Просечан идеалан број деце

Питање у оквиру Еуробарометар истраживања гласи: „Уопштено говорећи, шта мислите колики је идеалан број деце за породицу?” (Youth in Europe, 2009: 36). Податак би требало приказати по полу за следеће старосне категорије 15–24, 25–39 и 40+. Овим индикатором се може видети разлика која постоји између идеалног и реалног броја деце по породици.

- Индикатор је коришћен у оквиру истраживања Eurobarometer No 253 *Childbearing Preferences and Family Issues in Europe*.
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Eurobarometer истраживањима.
- Препорука 2. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања популације.

- 8. Просечне године жене при рађању првог детета**
 - Подаци на основу којих се долази до индикатора су део виталне статистике у свим земљама ЕУ.
 - У Србији извор је национална статистика, Попис, редовне годишње процене.
- 9. Процент рађања ван брака по старосним кохортама 15–19, 20–24, 25–29**
 - Подаци на основу којих се долази до индикатора су део виталне статистике у свим земљама ЕУ.
 - У Србији извор је национална статистика, Попис, редовне годишње процене виталне статистике.
- 10. Учешће рађања ван брака као проценат свих рађања**
 - Подаци на основу којих се долази до индикатора су део виталне статистике у свим земљама ЕУ.
 - У Србији извор је национална статистика, Попис, редовне годишње процене виталне статистике.

2.2. Здравље

- 11. Самоперцепција здравственог стања међу младима (15–24, 25–34)**

Овим индикатором се мери самоперцепција здравственог стања младих на Ликертовој петостепеној скали (од веома добро до веома лоше). Индикатор не представља објективни показатељ, али нуди приказ опште слике како се млади здравствено осећају у једној земљи и какве су разлике између различитих категорија младих. Значај осећаја младих да су здрави значајно утиче на њихов осећај самопоуздања (Youth in Europe, 2009: 51).

 - Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део истраживања EU-SILC.
 - У Србији се податак није систематски прикупљао, али ће бити део истраживања EU-SILC 2013 RZS.
- 12. Узрок смрти становништва по старосним групама на по 5 година (0, 1–5... 85+)**

Индикатором се види степен и узрок здравствене угрожености младе популације.

 - Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовне здравствене статистике.
 - У Србији се подаци систематски прикупљају у оквиру Батута (приказани су у Годишњаку).
- 13. Узрок смрти младих на основу спољних фактора – самоубиства, саобраћајних несрећа, случајних тровања, ХИВ-а, убиства, зависности од дрога**

Индикатор се прати према полу, старосној кохорти младих 15–19, 20–24, 25–29 и приказује се укупан број случајева и учешће (%) у (суб)популацији. С обзиром на то да подаци показују да је најчешћи узрок смрти младих особа екстерни фактор, значајно је посебно пратити који су све фактори присутни и у којој мери.

 - Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовне здравствене статистике.
 - У Србији се подаци систематски прикупљају у оквиру Батута, али се не приказују према овој класификацији.

- 14. Учешће дневних пушача по полу и старосним кохортама (15–24, 25–34, 35–55)**
- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовне здравствене статистике и Health Interview Surveys.
 - У Србији се подаци систематски прикупљају у оквиру Батута (приказани су у Годишњаку).
- 15. Просечне године при првом пијанству**
Овај индикатор мери доба када се млади сусрећу са алкохолом.
- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део посебних истраживања (WHO, *Young people's health in context 2001–2002*).
 - У Србији се подаци не прикупљају.
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања младих које би гласило „Колико си година имао/ла када си се први пут напио/ла?“
- 16. Конзумирање алкохола међу младима (15–30) у протеклих 12 месеци**
Овим индикаторима желимо доћи до података о учешћу конзумирања алкохола.
- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део посебних истраживања (ESPAD-European School Survey on Alcohol and Other Drugs).
 - У Србији се подаци не прикупљају.
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања младих.
- 17. Опијање алкохолом међу младима (15–30) у протеклих 12 месеци**
Овим индикатором желимо доћи до података о учешћу опијања.
- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део посебних истраживања (ESPAD-European School Survey on Alcohol and Other Drugs).
 - У Србији се подаци не прикупљају.
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања младих.
- 18. Употреба дрога међу младима према типу дроге (канабис, кокаин, амфетамини, екстази, ЛСД) за старосне кохорте (15–34)**
С обзиром на то да је употреба дрога један од значајних ризика са којима се млади суочавају, редовно праћење (највише на 5 година) употребе дрога је од изузетног значаја за превенцију.
- Подаци на основу којих се у ЕУ долази до индикатора су део редовних извештаја које прикупља EMCDDA – European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
 - У Србији се подаци не прикупљају.
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања младих.
- 19. Процент младих који се слажу да је дроге лако набавити на следећим местима: журкама, клубовима, близу места где живе и школа/факултета**
- Индикатор је коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 158 *Young people and drugs*, 2004.
 - У Србији се подаци не прикупљају.
 - Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
 - Препорука 2. Укључити питање као део истраживања младих.

20. Перцепција разлога зашто млади пробају дроге

Питање је формулисано: „По твом мишљењу шта је главни разлог због ког млади експериментишу са дрогама?” Подразумева низ понуђених одговора од којих су млади бирали три: мањак снаге/воље, друштвени и економски проблеми, усамљеност, проблеми у школи или на послу, рекреација, ефекат дроге, проблеми код куће, јурење задовољства, притисак вршњака, радозналост.

- Индикатор је коришћен у оквиру истраживања Flash Eurobarometer No 158 *Young people and drugs*, 2004.
- У Србији се подаци не прикупљају.
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Укључити питање као део истраживања младих.

2.3. Образовање**21. Индекс очекиваног трајања школовања и очекиваног трајања живота**

Овај индикатор приказује време које људи проведу у образовању током живота. Укупно очекивано трајање школовања израчунава се додавањем нето уписних стопа за сваку годину живота и старосну групу. Нето уписна стопа добија се дељењем броја ученика (ISCED од 0 до 6) појединачног годишта или старосне групе са бројем особа у популацији истих броја година или у оквиру исте старосне групе.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи EUROSTAT (*Youth in Europe*, 2009).
- У Србији извор је национална статистика, Попис, редовне годишње процене.

22. Учешће ученика у годинама након завршетка обавезног школовања (X, X+1 и X+2) у односу на целокупну популацију

Прецизније, овај индикатор даје проценат популације који наставља да се школује након завршетка обавезног школовања (X+1). У Србији би се подаци приказивали за популацију стару 14 (x), 15 (x+1) и 16 (x+2) година.

23. Дистрибуција ученика у односу на тип школе, стручне школе или гимназије у односу на пол ђака

Мера у којој се подаци приказују јесте број девојчица на 100 дечака на ISCED 3 нивоу.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи EUROSTAT (*Youth in Europe*, 2009).
- У Србији извор је редовно годишње истраживање о средњим школама. Подаци се прикупљају путем образаца Статистички упитник за редовне средње школе – стање на почетку школске године (образац ШС/П) са стањем на дан 15. септембар и Статистички упитник за редовне средње школе – стање на крају године (образац ШС/К) са стањем на дан 30. август.

24. Учење језика у средњим школама: проценат ученика који уче један страни језик без обзира на врсту програма

Статистика се приказује по врсти програма (стручне и гимназије)

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи EUROSTAT (*Youth in Europe*, 2009).
- У Србији извор је редовно годишње истраживање о средњим школама.

25. Однос укупног броја студената и укупне популације исте старосне кохорте односно учешће студената у популацији од 18 до 34 године

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи EUROSTAT (Youth in Europe, 2009).
- У Србији извор је национална статистика, Попис, редовне годишње процене виталне статистике, Годишње истраживање о високом образовању, Анкета о радној снази.

26. Извор прихода студената

Студенти могу имати три врсте прихода: финансијска помоћ родитеља и/или породице, јавни системи финансијске подршке и приходи од запослења. Дистрибуција по годинама старости редовних студената показује у којим годинама су млади људи и даље у високом образовању и истовремено не у потпуности економски независни. Подаци се приказују преко медијана годишта, 15. и 85. перцентил.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи EUROSTAT (Youth in Europe, 2009).
- У Србији не постоји систематско прикупљање података. За 2012. годину подаци су доступни на основу *ad hoc* истраживања *Млади 2012* (ИСИ ФФ).

27. Родни јаз у терцијарном образовању

За класификацију поља студија користи се Међународна класификација ISCED-1997 и приказује се број жена на 100 мушкараца у терцијарном образовању (ISCED нивои 5 и 6) као и однос жена и мушкараца по нивоима студија.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT (Youth in Europe, 2009).
- У Србији је извор национална статистика – образовање РЗС.

28. Родни јаз у односу на поље студија према Међународној класификацији ISCED-1997 – поље студија (International Standard Classification of Education - ISCED 1997 - Fields of Education) на ISCED нивоима 5 и 6

Ова класификација није у потпуности компатибилна са класификацијама које препознаје Закон о високом образовању донет 2005. године.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT (Youth in Europe, 2009).

29. Мобилност: удео студената из других земаља у студентској популацији

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи EUROSTAT (Youth in Europe, 2009).
- Препорука 1. Податке треба добити партиципацијом у Flash Eurobarometer истраживањима младих.
- Препорука 2. Укључити питање као део истраживања младих.

30. Број студената који учествују у ЕРАСМУС програму

- European Commission – DG Education and Culture
- У Србији податке о ЕРАСМУС програму поседује Национална ТЕМПУС канцеларија.

31. Стопа незапослености у односу на степен образовања по ISCED нивоима

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT (Youth in Europe, 2009).
- У Србији, подаци Националне службе за запошљавање.

32. Процент оних који рано напуштају школовање

У већини европских земаља обавезно школовање обухвата и средњу школу те се популација оних који рано напуштају школовање у тим случајевима односи на младе између 18 и 24 године који испуњавају два услова: највиши стечени ниво образовања је ISCED 0, 1, 2 или 3с као и изјава да нису имали никакво образовање или тренинг четири недеље пре истраживања.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT (Youth in Europe, 2009).
- Истраживање MISC Истраживање вишеструких показатеља стања и понашања деце и жена у Србији (Републички завод за статистику Србије (РЗС) и УНИЦЕФ).

2.4. Запослење

У свим анализама млади су подељени у две старосне групе: од 15 до 24 године и од 25 до 29 година. У европским земљама, већина младих у првој старосној групи од 15 до 24 године се још увек налази у образовању, док је за другу старосну групу особено да се већина тог узраста налази на тржишту рада. Основни извор података о запослењу у земљама чланицама Европске уније јесте Анкета о радној снази (*European Union Labour Force Survey EU-LFS*) која се спроводи у 27 земаља које су у статусу чланица Европске уније, 3 земље које су у статусу кандидата и 3 земље које су чланице Европске асоцијације за слободну трговину (ЕФТА)⁵. У Србији Анкета о радној снази спроводи се два пута годишње (у октобру и априлу) у складу са препорукама и дефиницијама Међународне организације рада (*International Labour Organization – ILO*) и EUROSTAT-а (*European Statistical Office*). Избор узорка се врши на основу података пописа.⁶

33. Однос стопе запослености и стопе незапослености за младе узраста од 15 до 29 година

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
- У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.

34. Однос стопе запослености и стопе незапослености за младе по старосним групама: прва старосна група од 15 до 24 године и друга старосна група од 25 до 29 година

Услед различитих структура образовних система у Европи, прецизније различитог трајања обавезног образовања, различитог приступа терцијарном образовању, фокус на другој старосној категорији омогућава поређење међу земљама пошто се сматра да су млади узраста између 25 и 29 година већином изашли из образовања и ушли у тржиште рада.

⁵ Youth in Europe 2009.

⁶ Анкета о радној снази: РЗС САОПШТЕЊЕ број 181 - год. LXII, 29.06.2012. http://www.mogucasrbija.rs/files/20120707101420ARS_april_2012_srb+28062012.pdf

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 35. Однос стопе запослености и стопе незапослености за младе узраста од 15 до 29 година у односу на пол**
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 36. Однос стопе запослености и нивоа образовног постигнућа**
- Образовно постигнуће мери се питањем „Који је највиши ниво образовања који сте постигли?” Индикатор се приказује и по полу.
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији доступан је у оквиру Анкете о радној снази.
- 37. Најмањи број година у којим најмање 50% младих улази на тржиште рада**
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 38. Статус младих узраста 15, 18, 24 и 29 година као проценат свих младих наведених узраста**
- За овај индикатор за статус младих користе се четири обележја: 1) у образовању – неактиван/а на тржишту рада, 2) у образовању – активан/а на тржишту рада, 3) изван образовања – неактиван/а на тржишту рада 4) изван образовања – активан/а на тржишту рада.
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 39. Стопа незапослених за младе узраста од 15 до 29 година**
- Индикатор се приказује и подељен је у две старосне категорије: од 15 до 24 година и од 25 до 29 година. Додатно, за овај индикатор важно је поређење са старијим категоријама становништва, прецизније са становништвом старости од 30 до 54 године.
- Индикатор је део је упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 40. Однос стопе незапослености и нивоа образовног постигнућа**
- Образовно постигнуће мери се питањем „Који је највиши ниво образовања који сте постигли?” Индикатор се приказује и по полу.
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.

41. Стопа дуготрајно незапослених

Индикатор показује проценат дуготрајно незапослених појединаца у популацији у оквиру исте старосне групе. Дуготрајно незапосленим се сматрају појединци који нису имали запослење 12 месеци и више.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
- У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.

42. Број младих који су дуже време незапослени приказано по старосним категоријама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
- У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.

43. Стопа запослености приказана по старосним категоријама од 15 до 24 година и од 25 до 29 године

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
- У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.

44. Стопа запослености приказана по старосним категоријама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година и учешћу у формалном и неформалном образовању

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи које спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
- У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.

45. Врста запослења по старосним категоријама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година

Врста запослења групише се у три категорије: 1) запослени, 2) породични радници, 3) самозапослени. Овај индикатор пореди се и са старијим категоријама становништва старости од 30 до 54 године.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
- У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.

46. Врста посла које млади обављају приказана по старосним категоријама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година

Врста посла односи се на тип уговора под којим су млади запослени. Може бити: 1) уговор на неодређено време (*full-time permanent job*) и 2) уговор на одређено време (*part-time temporary job*).

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
- У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.

47. Разлози запослења на одређено време приказани по старосним категоријама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година

Разлози су подељени у 4 категорије: 1) Запослени са привременим уговором који покрива период обуке; 2) Запослени са привременим уговором који нису могли да пронађу запослење са уговором на неодређено време; 3) Запослени са

- привременим уговором који нису желели запослење са уговором на неодређено време; 4) Запослени са привременим уговором који покрива пробни период.
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 48. Учешће нетипичних облика запослења приказани по старосним категоријама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година у поређењу са становништвом старости од 30 до 54 године**
- Нетипични облици запослења су подељени у 3 категорије: 1) Рад у сменама; 2) Ноћни рад; 3) Рад суботом или недељом.
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 49. Дистрибуција запослених младих по секторима и старосним групама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година у поређењу са становништвом старости од 30 до 54 године**
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 50. Удео запослених младих који су још увек у образовању у укупној популацији младих, по секторима и старосним групама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година**
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 51. Структура занимања запослених младих у укупној популацији младих, по старосним групама од 15 до 24 године, од 25 до 29 година и 30 до 54 године**
- Структура занимања састоји се из 4 димензије: 1) Основна занимања; 2) Нижа немануелна занимања; 3) Виша немануелна занимања; 4) Мануелна занимања. Категоризација се врши на основу ISCO класификације.
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 52. Стопа samozапослених у две старосне категорије младих (од 15 до 24 године и од 25 до 29 година)**
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT EU-LFS (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 53. Врсте обука које су млади имали за почињање сопственог посла**
- Питање преко кога се мери овај индикатор има три понуђена одговора: 1) Да, имао/ла сам обуке организоване на сопствену иницијативу; 2) Да, имао/ла сам обавезне обуке; 3) Нисам имао/ла додатне обуке.

- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT у оквиру Истраживања о факторима пословног успеха (*Survey on Factors of Business Success*) (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији не постоји податак.
 - Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.
- 54. Највиши стечен образовни ниво самозапослених до 30 година старости по ISCED класификацији образовних нивоа**
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT у оквиру Истраживања о факторима пословног успеха FOBS (*Survey on Factors of Business Success*) (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији је доступан у оквиру Анкете о радној снази.
- 55. Разлози отпочињања сопственог посла за самозапослене до 30 година старости**
- Индикатор даје приказ 4 главна разлога за отпочињање сопственог посла: 1) Жеља за новим изазовима; 2) Жеља да се буде *сам свој газда*; 3) Изгледи да ће се доћи до веће зараде; 4) Излазак из незапослености.
- Индикатор је део упоредне анализе младих у Европи коју спроводи EUROSTAT у оквиру Истраживања о факторима пословног успеха ФОБС (*Survey on Factors of Business Success*) (Youth in Europe, 2009).
 - У Србији податак није доступан.
 - Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

2.5. Информационо-комуникационе технологије – ИКТ

- 56. Учешће оних који користе компјутер у протекла три месеца на четворостепеној скали. Податке би требало приказати по старосним кохортама (16–24, 25–34, 35–44 и 45–54)**
- У земљама ЕУ се користи на основу истраживања ICT usage in household and by individuals.
 - У Србији је део истраживања Употреба информационо-комуникационих технологија – РЗС.
- 57. Учешће оних који користе интернет у протекла три месеца на четворостепеној скали. Податке би требало приказати по старосним кохортама (16–24, 25–34, 35–44 и 45–54)**
- У земљама ЕУ се користи на основу истраживања ICT usage in household and by individuals.
 - У Србији је део истраживања Употреба информационо-комуникационих технологија – РЗС.
- 58. Учешће студената који користе компјутер и интернет на четворостепеној скали у протекла три месеца**
- У земљама ЕУ се користи на основу истраживања ICT usage in household and by individuals.

- У Србији је део истраживања Употреба информационо-комуникационих технологија – РЗС.
- 59. Место на ком се компјутер користи у протекла три месеца. Подаци би се приказивали по старосним групама (16–24, 25–34, 35–44, 44–54, 55+)**
- У земљама ЕУ се користи на основу истраживања ICT usage in household and by individuals.
 - У Србији је део истраживања Употреба информационо-комуникационих технологија – РЗС.
- 60. Место са ког се приступа интернету у протекла три месеца. Подаци би се приказивали по старосним групама (16–24, 25–34)**
- У земљама ЕУ се користи на основу истраживања ICT usage in household and by individuals.
 - У Србији је део истраживања Употреба информационо-комуникационих технологија – РЗС.
- 61. Ниво познавања различитих компјутерских вештина. Подаци би се приказивали по старосним групама (16–24, 25–34, 35–44, 44–54, 55+)**
Испитаницима је понуђен низ вештина које се користе приликом коришћења компјутера. Они би изабрали које од њих познају.
- У земљама ЕУ се користи на основу истраживања ICT usage in household and by individuals.
 - У Србији је део истраживања Употреба информационо-комуникационих технологија – РЗС.
- 62. Ниво познавања различитих интернет вештина. Подаци би се приказивали по старосним групама (16–24, 25–34, 35–44, 44–54, 55+)**
Испитаницима је понуђен низ вештина које се користе на интернету. Они би изабрали које од њих познају.
- У земљама ЕУ се користи на основу истраживања ICT usage in household and by individuals.
 - У Србији је део истраживања Употреба информационо-комуникационих технологија – РЗС.
- 63. Начин на који су научили интернет вештине. Подаци би се приказивали по старосним групама (16–24, 25–34, 35–44, 44–54, 55+)**
Испитаницима је понуђен низ начина на који су могли да науче вештине које се користе на интернету.
- У земљама ЕУ се користи на основу истраживања ICT usage in household and by individuals.
 - У Србији је део истраживања Употреба информационо-комуникационих технологија – РЗС.
- 64. Активности на интернету у последња три месеца. Подаци би се приказивали по старосним групама (16–24, 25–34, 35–44, 44–54, 55+) и полу**
Испитаницима је понуђен низ активности које могу да обављају на интернету.

- У земљама ЕУ се користи на основу истраживања ICT usage in household and by individuals.
- У Србији је део истраживања Употреба информационо-комуникационих технологија – РЗС.

2.6. Културна и друштвена партиципација

65. Буџет времена (за старосне групе 15–19, 20–24, 25–29, 30–49 година)

Истраживање се спроводи на популацији 15–49 година старости и изводи се тако што испитаници попуњавају дневник активности током једног дана у току радне недеље и једног дана викенда. Након прикупљених података врши се кодирање на основу посебне шеме која је усаглашена на европском нивоу. С обзиром на то да би долазак до ових података подразумевао посебно постављено истраживање (што је у сваком случају најбоља опција), алтернатива буџету времена би могла бити батерија питања у анкетном истраживању која се односи на степен укључености у различите активности које испитаник обавља током једног дана викенда и једног радног дана.

- На нивоу земаља ЕУ спроводи се TUSS (Time Use Surveys).
- Истраживање сличног типа у Србији није спроведено на популацији и са операционализацијом која је од интереса.
- Препорука 1. Спровести посебно истраживање буџета времена.
- Препорука 2. Спровести истраживање активности током дана анкетним истраживањем.
- И у једном и у другом случају основна мерна јединица би био минут. У другом случају испитаници би били питани за један дан током недеље и један дан током викенда „Колико времена (у минутима) проводиш обављајући следеће активности?”

66. Редовне активности током доколице (за младе 15–30 година)

Активности представљају батерију питања којим се мери редовно бављење младих одређеним активностима, нпр.: шетање, спорт, дружење, читање, коришћење интернета, гледање ТВ програма, слушање музике, куповина, свирање, волонтирање и др.

- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру истраживања Flash Eurobarometer.
- По овој методологији није спроведено у Србији.
- Препорука 1. Прикључити се истраживањима које спроводи Flash Eurobarometer.
- Препорука 2. Укључити ову батерију питања у посебно анкетно истраживање младих.

67. Учешће одлазака у биоскоп у протеклих 12 месеци (за целу популацију подељену на старосне категорије 16–24, 25–29 и 30+)

- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру истраживања EU- SILC посебног ad hoc модула о друштвеној партиципацији.
- У Србији су рађена истраживања која користе ову варијаблу, али искључиво за младе *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
- Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.

- 68. Учешће на неком уживо извођењу (музике, театра и сл.) у протеклих 12 месеци (за целу популацију подељену на старосне категорије 16–24, 25–29 и 30+)**
- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру истраживања ЕУ- SILC посебног ad hoc модула о друштвеној партиципацији.
 - У Србији су рађена истраживања која користе ову варијаблу, али искључиво за младе – *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.
- 69. Учешће оних који су имали макар једну посету местима од значаја за историју и културу (сва места која спадају у културно наслеђе) у протеклих 12 месеци (за целу популацију подељену на старосне категорије 16–24, 25–29 и 30+)**
- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру истраживања ЕУ- SILC посебног ad hoc модула о друштвеној партиципацији.
 - У Србији су рађена истраживања која користе ову варијаблу, али искључиво за младе.
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.
- 70. Учешће (0–12 више пута) на неком спортском догађају у протеклих 12 месеци (за младе 16–29 година)**
- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру истраживања ЕУ- SILC посебног ad hoc модула о друштвеној партиципацији.
 - У Србији су рађена истраживања која користе ову варијаблу, али искључиво за младе.
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.

2.7. Путовања младих

- 71. Укупан број туриста, туристичка путовања (4 или више ноћења према старосним категоријама 15–24, 25–44, 45–64 и 65+)**
- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру Tourism statistics.
 - У Србији статистика не постоји.
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.
- 72. Број путовања по туристи (4 или више ноћења према старосним категоријама 15–24, 25–44, 45–64 и 65+)**
- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру Tourism statistics.
 - У Србији статистика не постоји.
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.
- 73. Дестинација туристичког путовања – унутар земље, ван земље и унутар и ван земље (4 или више ноћења према старосним категоријама 15–24, 25–44, 45–64 и 65+)**
- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру Tourism statistics.
 - У Србији статистика не постоји.
 - Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.

2.8. Култура

74. Асоцијација са појмом „култура”

Овим индикатором се препознају различите асоцијације које испитаници имају кад се спомене реч култура. Питање је отвореног типа које се касније кодира. Значајно је упоредити значења младих у односу на старије старосне кохорте.

- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру Special Eurobarometer European cultural values.
- У Србији статистика не постоји.
- Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.

75. Тип међукултурних контаката испитаника

Индикатором се мери тип и учесталост сусрета са различитим културама кроз различите праксе (кухињу, путовања, интернет, читање књига, новина и др.). Значајно је упоредити значења младих у односу на старије старосне кохорте.

- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру Special Eurobarometer European cultural values.
- У Србији статистика не постоји.
- Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.

2.9. Политика

76. Заинтересованост за политику

Индикатором се мери самоперцепција заинтересованости за политику на четворостепеној Ликертовој скали.

- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру European Social Survey.
- Србија не учествује у European Social Survey.
- Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.

77. Поверење у различите политичке институције

Индикатором се мери степен поверења које грађани имају у политичке институције (партије, судство, полицију, војску, парламент, владу, европски парламент, УН и др.)

- На нивоу земаља ЕУ спроводи се у оквиру European Social Survey.
- Србија не учествује у European Social Survey. Податак је доступан преко истраживања ЦЕСИД-а.
- Препорука 1. Укључити питање као део истраживања целе популације.

III

Индикатори као део специфичног друштвеног контекста младих Србије

3.1.Образовање

Индикатори који прате обухват, редовно напредовање, понављање разреда и одустајање од школовања на свим нивоима образовања су већ предложени у студији *Индикатори за праћење стања у образовању и васпитању* (2011: 49–73). Такође, овом студијом су обухваћени и индикатори који на различитим нивоима образовања мере различите облике постигнућа. Предложени индикатори предвиђају да се процес образовања и успех током њега прате у односу на род, социо-економски статус, место становања, за посебно осетљиве групе и др. Као додатак предлажемо да се сви наведени индикатори посматрају и у односу на ниво образовања родитеља као веома битног предиктора успеха и домета образовања деце. Међутим, с обзиром на то да дати индикатори прате само младе који су у процесу образовања, у наставку предлажемо наредни низ индикатора који су значајни за образовну структуру популације младих.

1. Однос образовања родитеља и њихове деце према старосним категоријама (25–29, 30–34)

Овај индикатор мери ниво завршеног образовања деце у односу на образовање родитеља. У овом случају би се користио доминацијски принцип (користило би се образовање оног родитеља који има завршен виши степен образовања) и били посматрани млади који су ван процеса образовања (25+ година). Као такав он је добар показатељ међугенерациске образовне покретљивости. Анализом, на основу овог индикатора је могуће утврдити колике су шансе деце чији родитељи имају различит ниво образовања да стекну одређени образовни ниво. Истраживања показују да су те шансе неједнако распоређене (Станојевић, 2012а). На пример, деца чији родитељи имају само завршену основну школу имају три пута мање шансе да стекну чак и трогодишње образовање од деце чији родитељи имају трогодишње образовање. Предлажемо да се анализе праве сваке 3–4 године. Праћење овог показатеља кроз време омогућава нам да видимо да ли се шансе за стицање различитих образовних нивоа младих (у односу на образовање родитеља) током времена смањују или повећавају.

С обзиром на то да је приступ образовању један од основних предуслова друштвене покретљивости и да је образовање најзначајнији канал вертикалне промоције, неопходно је пратити и омогућити младима из свих друштвених слојева да се школују.

- Препорука 1. До индикатора доћи на основу пописних података и EU SILC RZS.

2. Однос места становања (урбано, рурално) и нивоа стеченог образовања

Индикатором се изражава дистрибуција нивоа стеченог образовања младих према величини места пребивалишта. Истраживања показују да постоји неравномерна дистрибуција младих на свим нивоима школовања с обзиром на величину места пребивалишта (Мојић, 2012; Станојевић, 2012а).

- Препорука 1. До индикатора доћи на основу пописних података и EU SILC RZS.

3. Млади из осетљивих група и ниво стеченог образовања

Индикатором се изражава дистрибуција нивоа стеченог образовања младих који припадају рањивим групама: млади који имају потешкоћа у свакодневном обављању обавеза, млади из сиромашних породица, без родитељског старања, из једнородитељских породица, избеглице и расељена лица и др.

- Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.
- 4. Системске помоћи при образовању**
- Индикатором се изражава усмереност средстава Владе РС (кроз стипендије, кредите, смештај у домовима, исхране и др.) као помоћ при школовању. Циљ је да се види у ком степену су средства дошла до оних којима су најпотребнија, а који имају потенцијала и воље да наставе образовање.
- У Србији су подаци доступни на основу ad hoc истраживања *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
 - Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.
- 5. Неформално образовање младих**
- Индикатором се мери тип додатних знања, вештина које су млади стекли током или након завршеног образовања. Овим индикатором би били обухваћени и сви програми које организује Национална служба за запошљавање као део обука за преквалификације и доквалификације радне снаге.
- У Србији су подаци доступни на основу ad hoc истраживања *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
 - Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

3.2. Просторна покретљивост

- 6. Број младих људи који промене место пребивалишта због: 1. школовања (на основном, средњем и високом нивоу образовања), 2. посла, 3. брака, 4. других разлога**
- Индикатором би се мерило учешће младих старости 15–35 година који су током живота променили место пребивалишта из релевантних разлога. Подаци би били приказивани по полу, старосним категоријама, образовању, али и према дестинацији младих – величини места по РЗС класификацији у које млади одлазе и величини места из којих одлазе.
- У Србији су подаци доступни на основу ad hoc истраживања *Мобилност младих* (МОС) и *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
 - Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.
- 7. Дневне миграције – број младих људи који свакодневно путују у друго место због: 1. школовања (на основном, средњем и високом нивоу образовања), 2. посла, 3. других разлога**
- Индикатором би се мерило учешће младих старости 15–35 година који дневно путују у друго место због различитих обавеза. Подаци би били приказивани по полу, старосним категоријама, образовању, али и према дестинацији младих – величини места по РЗС класификацији у које млади одлазе и величини места из којих одлазе.
- У Србији су подаци доступни на основу ad hoc истраживања *Мобилност младих* (МОС) и *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
 - Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

8. Недељне миграције – број младих људи који сваке недеље путују у друго место због: 1. школовања (на основном, средњем и високом нивоу образовања), 2. посла, 3. других разлога

Индикатором би се мерило учешће младих старости 15–35 година који сваке недеље путују у друго место због различитих обавеза. Подаци би били приказивани по полу, старосним категоријама, образовању, али и према дестинацији младих – величини места по РЗС класификацији у које млади одлазе и величини места из којих одлазе.

- У Србији су подаци доступни на основу ad hoc истраживања *Мобилност младих* (МОС) и *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
- Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

9. Спремност младих да због посла, боље зараде или школовања промене место пребивалишта

Индикатором би се мерило учешће младих старости 15–35 година који су спремни да промене место пребивалишта због бољих услова живота.

- У Србији су подаци доступни на основу ad hoc истраживања *Мобилност младих* (МОС) и *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
- Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

10. Спремност младих да због посла, боље зараде или школовања/усавршавања путују у неко друго место

Индикатором би се мерило учешће младих старости 15–35 година који су спремни да путују у друго место због обезбеђивања бољих услова живота.

- У Србији су подаци доступни на основу ad hoc истраживања *Мобилност младих* (МОС) и *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
- Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

11. Путовања у иностранство

Индикатором се мери да ли су, где, колико пута, колико дуго (број дана) и због ког разлога (посао, студијски боравак, туристичко путовање и др.) путовали у иностранство током протекле године.

- У Србији су подаци доступни на основу ad hoc истраживања *Мобилност младих* (МОС) и *Млади 2012* (ИСИ ФФ).
- Препорука 1. Индикатор треба користити као део посебног анкетног истраживања младих.

3.3. Посао и млади

Тржиште рада у Србији има особине које се у мањој или већој мери разликују од особина тржишта рада у европским земљама. Стога би додатна истраживања, или додатне димензије у оквиру већ постојећих истраживања, могла омогућити пун опис услова рада са којима су суочени млади у Србији.

- 12. Учешће младих који раде без уговора о раду или других типова уговора препознатих у Закону о раду у укупној популацији младих по старосним групама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година.**
 - Пун обухват добио би се у оквиру Анкете о радној снази.
- 13. Учешће запослених младих који нису пријављени на пун износ плате у укупној популацији младих по старосним групама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година.**
 - Пун обухват добио би се у оквиру Анкете о радној снази.
- 14. Учешће запослених младих који раде посао у струци у укупној популацији младих по старосним групама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година.**
 - Пун обухват добио би се у оквиру Анкете о радној снази.
- 15. Број радних сати недељно које млади проведу на послу по старосним групама од 15 до 24 године и од 25 до 29 година.** Индикатор који се прати у Истраживању о факторима пословног успеха FOBS (*Survey on Factors of Business Success*) (Youth in Europe, 2009), а који препознаје три врсте нетипичних облика запослења: 1) Рад у сменама; 2) Ноћни рад; 3) Рад суботом или недељом потребно је додати и прековремени рад током недеље.
 - Пун обухват добио би се у оквиру Анкете о радној снази.
- 16. Врста надокнаде коју млади примају за нетипичне облике запослења:** 1) Рад у сменама; 2) Ноћни рад; 3) Рад суботом или недељом; 4) Прековремени рад током недеље.

IV

Политике базирани на подацима

Индикатори наведени у овом делу студије односе се на индикаторе које је предложила Европска комисија, који су већ образложени у овој студији (1. поглавље) и *Студији о индикаторима омладинске политике у РС* (Кука, 2013) с том разликом да су у овом делу издвојени они индикатори који су од највећег интереса за праћење популације младих у Србији. За коришћење овог сета одлучили смо се јер је упоредивост са другим земљама од кључног значаја за препознавање специфичности младих у Србији и формирање националне политике. У наставку је наведено 16 индикатора.

Демографски индикатори

1. Учешће младих људи у укупној популацији

Образовање

2. Млади који рано напуштају процес образовања
3. Удео младих који су завршили високо образовање

Сва три индикатора се већ прикупљају као део регуларних статистичких демографских извештаја РЗС. Релативна заступљеност младих у укупној популацији је значајан показатељ старосне структуре друштва. Образовну структуру младих и то како оних који из образовања рано излазе, тако и оних који у њему остају до краја високог образовања је значајно пратити.

Запошљавање и предузетништво

4. Незапосленост младих
5. Млади који би желели да покрену сопствени бизнис
6. Млади који су запослени са привременим уговорима

Кључни проблеми младих у Србији, али и земљама Европске уније, јесу незапосленост и несигурност посла. Преко стопе незапослености, али и различитих облика привремених и повремених послова, може се увидети облик транзиције ка тржишту рада. С друге стране, значајно је видети у којој мери млади представљају снагу која носи предузетничке иницијативе. Док су индикатори 4 и 6 доступни преко Анкете о радној снази коју спроводи РЗС, 5. индикатор би требало пратити у складу са већ датим препорукама.

Здравље, благостање и друштвена инклузија

7. Психолошка узнемиреност код младих
8. Повреде у саобраћају
9. Ризик од стопе сиромаштва односно социјалне искључености
10. Стопа озбиљно материјално угрожених
11. Недоступност медицинске неге

Здравствено стање младих као и питања социјалне инклузије су од значаја да би се у категорији младих препознале посебно угрожене друштвене групе. С обзиром на то да здравствена статистика прати остале показатеље здравственог стања популације, психолошка узнемиреност као и повреде у саобраћају треба додати већ постојећим. Као најугроженије категорије треба пратити оне који се налазе испод границе сиромаштва, као

и оне који немају приступ медицинској заштити. Индикатор број 7 би требало прикупљати у складу са наведеним препорукама; индикатор број 8 би требало приказати за популацију младих; индикатори 9–11 ће од 2013. године бити део истраживања EU-SILC 2013 RZS.

Културна и друштвена партиципација

12. Партиципација у аматерским уметничким активностима
13. Партиципација у културним активностима
14. Партиципација у различитим организацијама
15. Млади који партиципирају у раду политичких организација, партија или НВО које су активне на локалном нивоу или се баве заштитом животне средине
16. Партиципација у оквиру волонтерских активности

Резултати истраживања показују (Јарић, Живадиновић, 2012а,б; Станојевић, 2012б) да је културна, социјална и политичка партиципација младих у Србији на прилично ниском нивоу у поређењу са другим земљама у региону и ЕУ. Подаци о овим активностима се не прикупљају кроз званичне статистике, тако да би било неопходно организовати периодично истраживање популације младих које би укључивало наведене индикаторе.

Литература

- Анкета о радној снази, 2012, РЗС саопштење број 181 – год. LXII
http://www.mogucasrbija.rs/files/20120707101420ARS_april_2012_srb+28062012.pdf.
- *Assessing practices for using indicators in fields related to youth* (2011) - Final Report for the European Commission DG Education and Culture – Ecorys
- Goodwin, J. O' Connor, H. (2009): "Youth and Generation: in the Midst of an Adult World", In Furlong, A. (ed.) *Handbook of Youth and Young Adulthood. New Perspectives and Agendas*, London, New York: Routledge
- European Research on Youth - *Supporting young people to participate fully in society* (2009) European Commission, Brussels
- Experts on Youth Policy Indicators (2003), European Youth Center (CoE), Strasbourg
- Индикатори за праћење стања у образовању и васпитању, 2011, Београд: НПС.
- Јарић, Исидора, Живадиновић, Ивана, 2012а, „Политичка активност младих”, у: *Млади - наша садашњост, истраживање социјалних биографија младих у Србији* (ур.) Томановић Смиљка, Београд: ИСИФФ.
- Јарић, Исидора, Живадиновић, Ивана, 2012б, „Социјални активизам као облик политичког ангажмана”, у: *Млади - наша садашњост, истраживање социјалних биографија младих у Србији* (ур.) Томановић Смиљка, Београд: ИСИФФ.
- Кука, Јасмина, 2013, *Студија о индикаторима омладинске политике у РС*, Београд: Министарство омладине и спорта, Београд.
- Лазих, М. Цвејић, С. 2004, „Промене друштвене структуре у Србији: случај блокиране пост-социјалистичке трансформације”, у: Милић, А. (ур.) *Друштвена трансформација и стратегије друштвених група: Свакодневница Србије на почетку трећег миленијума*, Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета
- Мојић, Душан, 2012, „Образовани и незапослени: обликовање радних биографија младих”, у: *Млади - наша садашњост, истраживање социјалних биографија младих у Србији* (ур.) Томановић, Смиљка, Београд: ИСИФФ.
- *Национална стратегија за младе*, 2008, Влада Републике Србије.
- *On EU indicators in the field of youth*, European Commission (2011) Brussels
- Станојевић, Драган, 2012а, „Обележја друштвеног положаја младих”, у: *Млади - наша садашњост, истраживање социјалних биографија младих у Србији* (ур.) Томановић Смиљка, Београд: ИСИФФ.
- Станојевић, Драган, 2012б, „Слободно време младих”, у: *Млади - наша садашњост, истраживање социјалних биографија младих у Србији* (ур.) Томановић, Смиљка, Београд: ИСИФФ.
- Цвејић, Слободан, 2013, Критички осврт на студију *Млади–наша садашњост, истраживање социјалних биографија младих у Србији*, усмено излагање у оквиру Социолошког клуба ССД, 7.2.2013.
- *Youth in Europe – A Statistical Portrait* (2009) Eurostat, European Commission (2011), Brussels

Република Србија
Министарство омладине и спорта

ИЗВЕШТАЈ О СТАЊУ У ОМЛАДИНСКОЈ ПОЛИТИЦИ

Република Србија и Европска унија: упоредна анализа

септембар 2013. године

*Извештај о стању у
омладинској политици –
упоредна анализа Републике
Србије и Европске уније*
настао је у склопу припрема
Министарства омладине
и спорта за израду нове
Националне стратегије
за младе и Стратегије
каријерног вођења и
саветовања у Републици
Србији. Документ су
припремиле Јана Влајковић,
Марија Петронијевић
и Тим за подршку
Београдске отворене школе
(Милица Шкиљевић и Ана
Стевановић).

*
* *

За потребе Министарства омладине и спорта два независна експерта, Драган Станојевић и Ивана Живадиновић, израдили су студију под називом *Индикатори за праћење популације младих у Србији*. Као основа студије преузети су индикатори омладинске политике који се користе на нивоу Европске уније¹ и издвојени су они који су релевантни за услове Републике Србије. Аутори су дошли до укупно 16 индикатора подељених у пет области, тачније:

Демографски индикатори:

1. учешће младих у укупној популацији;

Образовање:

2. млади који рано напуштају процес образовања;
3. удео младих који су завршили високо образовање;

Запошљавање и предузетништво:

4. незапосленост младих;
5. млади који би желели да покрену сопствени бизнис;
6. млади који су запослени са привременим уговорима;

Здравље, благостање и друштвена инклузија:

7. психолошка узнемиреност код младих;
8. повреде у саобраћају;
9. ризик од стопе сиромаштва односно социјалне искључености;
10. стопа озбиљно материјално угрожених;
11. недоступност медицинске неге;

Културна и друштвена партиципација:

12. партиципација у аматерским уметничким активностима;
13. партиципација у културним активностима;
14. партиципација у различитим организацијама;
15. млади који партиципирају у раду политичких организација, партија или НВО које су активне на локалном нивоу или се баве заштитом животне средине;
16. партиципација у оквиру волонтерских активности.

У извештају ће бити упоређено стање омладинске политике по наведеним индикаторима у ЕУ и у РС на основу података који су у Србији доступни². Као извор података омладинске политике у ЕУ биће коришћен *EU Youth Report*, објављен септембра 2012. године. То је извештај са најсвежијим подацима из 27 земаља чланица Европске уније³.

1 Основни циљ ЕУ индикатора је омогућавање брзог и свеобухватног међусекторског погледа на услове живота младих у земљама чланицама ЕУ. Поменути индикатори се ажурирају на годишњем нивоу како би се осигурало да заиста одражавају промене реалног стања младих. Тренутно постоји 41 ЕУ индикатор, а разврстани су у 8 целина: образовање и обука; Запошљавање и предузетништво; Здравље и благостање; Социјална инклузија; Култура и креативност; Партиципација младих; Волонтирање и Млади и свет.

2 Треба имати у виду чињеницу да се већина података о младима у РС не прикупља по наведеним индикаторима.

3 Република Хрватска у то време још није била пуноправни члан ЕУ, тако да се у овом Извештају под ЕУ подразумева 27 држава чланица.

Демографски индикатори

Учешће младих у укупној популацији

По резултатима пописа из 2011. године, који је спровео Републички завод за статистику, укупан број становника Србије је **7.186.862**. Од укупног броја **1.322.021** становника припада старосној групи младих од 15 до 29 година.⁴ Овај податак нам говори да млади у укупној популацији за 2011. годину учествују са 18,39%. Уколико упоредимо податке РЗС-а из пописа спроведеног 2002. године када је младих било 1.512.646 (20,19%) може се закључити да је број младих у Србији мањи за 190.625 становника односно за 1,8%.

Становништво према Попису из 2002. године (Статистички годишњак 2012. године)

Старосна категорија	Укупно	Регион Београд	Регион Војводина	Регион Шумадија и Западна Србија	Регион Јужна и Источна Србија
15–19	<u>495.651</u>	101.414	137.777	144.795	111.665
20–24	<u>512.429</u>	112.432	142.441	145.809	111.747
25–29	<u>504.566</u>	112.380	135.954	141.698	114.534
	<u>1.512.646</u>	326.226	416.172	432.302	337.946

Становништво према Попису из 2011. године (Књига 2, Старост и пол)

Старосна категорија	Укупно	Регион Београд	Регион Војводина	Регион Шумадија и Западна Србија	Регион Јужна и Источна Србија
15–19	<u>401.994</u>	84.528	109.832	117.320	90.314
20–24	<u>439.741</u>	98.239	121.166	126.802	93.534
25–29	<u>480.286</u>	124.931	132.324	127.937	95.094
	<u>1.322.021</u>	307.698	363.322	372.059	278.942

Уколико се погледају подаци на нивоу ЕУ закључујемо да је и у ЕУ дошло до опадања броја младих. По подацима наведеним у Извештају број младих је опао за четири милиона од 2000. до 2010. године, а у 2011. години⁵, укупан број младих у ЕУ је око 95,2 милиона узраста од 15 до 29 година. Највећи проценат младих у односу на укупан број становника имају Кипар (преко 23%), Пољска и Словачка (22%). Најмања стопа је у Италији (15%).

Образовање

Образовање је у средишту живота једне младе особе. Од своје 15. године млади постепено напредују кроз различите нивое које нуди систем образовања и обуке. Стичући одређене квалификације, боље су припремљени да пронађу жељени посао и играју активну улогу у друштву.

4 **Напомена:** с обзиром на то да Републички завод за статистику своју евиденцију води по подацима за старосну групу од 15 до 29 година, у наредном тексту биће приказани подаци управо по тој групи и припадајућим подгрупама. Међутим, требало би нагласити да, пошто МОС групу младих узима од 15 до 30 година старости, укупан број младих у Србији у тој групи је **1.419.328**, односно **19,4%**.

5 Тренд смањења броја младих не важи у свим чланицама ЕУ. У поменутој деценији, број младих је порастао у Кипру, Луксембургу, и у мањој мери у Финској, Шведској и Великој Британији.

Млади који рано напуштају процес образовања

Становништво старо 15 и више година према школској спреми
(Књига 3, Школска спрема, писменост и рачунарска писменост)

	Укупно	Без школске спреме	Непотпуно основно образовање	Основно образовање	Средње образовање	Више образовање	Високо образовање	Непознато
	6.161.584	164.884	677.499	1.279.116	3.015.092	348.335	652.234	24.424
%	100%	2,68%	11,00%	20,76%	48,93%	5,65%	10,59%	0,40%

На територији РС 6.161.584 становника је старије од 15 година. Од тог броја, уколико се посматрају старосне категорије према школској спреми, добија се следећа слика: највећи број становника има завршено средње образовање, и то 3.015.092, односно 48,93%. Следе становници са завршеним основним образовањем 1.279.116 – 20,76%. Након тога, становници са непотпуним основним образовањем, њих 677.499 – 11%, а незнатно мањи број становника има завршено високо образовање, 652.234 – 10,59%. Свега 348.335, односно 5,65% има више образовање, док је 164.884 – 2,68% становника без школске спреме⁶.

Становништво старо 10 и више година, неписмени и према старости,
по областима и по полу

	Укупно	Свега	Учешће у укупном становништву	10–14	15–19	20–34	35–49	50–64	65 и више
	6.508.453	127.463	1,96%	1.915	2.595	9.816	8.939	14.311	89.887
М	3.150.287	22.831	0,72%	977	1.297	4.560	3547	4.311	8.139
Ж	3.358.166	104.632	3,12%	938	1.298	5.256	5392	10.000	81.748
%	100%			1,50	2,04	7,70	7,01	11,23	70,52

Уколико пак издвојимо податке о неписменом становништву старијем од 10 година, према старости, добија се следећа слика. Учешће неписмених у укупном становништву је **1,96%**, односно 127.463 лица. Од тога, знатно већи број неписмених лица је женског пола, и то 104.632, док је мушкараца 22.831. Дакле, 3,12% је женског пола, а 0,72% мушког.

Уколико посматрамо ову категорију према старосним групама, највећи број неписмених лица припада старосној групи од 65 и више година, њих 89.887, затим следе припадници групе од 56 до 64 године, 14.311 лица. Након тога, припадници групе од 20 до 34 године, 9.816 лица, па млади од 15 до 19 година, њих 2.595 и на самом крају 1.915 лица спада у старосну групу од 10 до 14 година.

Када је реч о осипању из основног образовања у Србији, подаци из Стратегије развоја образовања у Србији из 2012. године указују да нису сва деца обухваћена основним образовањем, око 5% генерације не улази у школу. Процент уписа у основне школе је

⁶ Нису познати подаци за 24.424 становника.

2009. године био 95,2% према РЗС.⁷ Стопа завршавања основне школе је 95,2% (РЗС, 2009), међутим методологија рачунања овог податка је таква да он говори колико је деце изашло из осмог разреда, али не колики је проценат од уписане генерације завршио основну школу (не прати се генерација).⁸ Такође, у стратегији је наведено да је стопа осипања у току основне школе висока иако не постоји тачан и прецизан податак о томе.

У Стратегији развоја образовања као податак наведено је да је 81,58% ђака 2008. године уписало средње школе. Када је реч о осипању, према подацима Министарства просвете, науке и технолошког развоја пратећи генерације 2000–2008 осипање је износило 7,3%. Са друге стране, Еуростат је као релевантан податак за Србију навео да за 2010. годину тај проценат износи око 10%. Међутим, у публикацији „Потребе тржишта рада и положај младих незапослених лица” коју је 2012. године објавила Унија послодаваца Србије у сарадњи са Савезом самосталних синдиката Србије, УГС Независност, а уз подршку Solidar Suisse наведени су следећи подаци за РС: 10% од уписаних у основну школу је не заврши; око 15% уписаних у средње школе не заврши средње образовање.

Све наведено указује да у Србији не постоји конзистентан систем праћења стопе осипања из основног и средњег образовања, а подаци који су доступни се знатно разликују.

Подаци у ЕУ за 2011. годину показују да је стопа младих 18–24 године који рано напуштају образовање и обуку износила 13,5%.⁹ Рано напуштање је прилично неуобичајено у Чешкој, Словачкој и Словенији, где је та стопа испод 5%. Са друге стране, Малта још увек има највишу стопу 33,5%, а прате је Португалија и Шпанија са 23,2%, односно 26,5%. Такође, рано напуштање има снажну родну димензију: просечно на нивоу ЕУ мушкарци су више погођени него жене са 15,3% у односу на 11,6%¹⁰.

Удео младих који су завршили високо образовање

Број дипломираних студената према полу и степену студија (РЗС – подаци према областима I степен, II степен, III степен)

Степен студија	Укупно	Мушкарци	Жене
I степен (основне студије)	15.502	6.689	8.813
II степен (мастер студије)	31.460	12.655	18.805
III степен (докторске студије)	561	291	270
	47.523	19.635	27.888

Према доступним подацима РЗС-а за 2011. годину, укупно је 47.523 особа завршило високо образовање. Од тог броја, 30.460 лица је завршило II степен студија, затим 15.502 основне студије, а свега 561 особа докторске студије.

Уколико посматрамо ове податке према полу, удео жена у броју дипломираних за 2011. годину је знатно већи. У 2011. години I степен студија је завршило 8.813 жена у односу

7 Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године („Службени гласник РС”, бр. 117/2012)

8 Исто.

9 То је за 3,5% мање него 2000. године.

10 Екстремни случај је Португалија где је стопа мушкараца који рано напуштају образовање за 10% већа него код жена и износи 28,2% у односу на 18,1%. У овом погледу једини изузетак је Бугарска у којој је овај проценат нешто већи код особа женског пола.

на 6.689 мушкараца. Од 31.460 дипломираних мастер студената, 18.805 су жене, а 12.655 мушкарци. Ситуација је другачија за III степен студија, где је већи број мушкараца који су завршили докторске студије њих 291 у односу 270 жена.

Дипломирани студенти према врсти и степену студија и начину финансирања, 2010
(Статистички годишњак, 2012 године)

	Укупно	М	Ж	Буџет – укупно	М	Ж	Самофинансирајући – укупно	М	Ж
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	46.162	18.773	27.389	23.286	8.985	14.301	22.876	9.788	13.088
Студије првог степенa	15.243	6.389	8.854	6310	2.526	3.784	8.933	3.863	5.070
Основне академске студије	5.535	2.242	3.293	2706	1.093	1.613	2.829	1.149	1.680
Основне струковне студије	9.708	4.147	5.561	3604	1.433	2.171	6.104	2.714	3.390
Студије другог степенa	24.415	9.575	14.840	14.157	5.474	8.683	10.258	4.101	6.157
Академске студије – мастер и интегрисане студије	23.566	9.233	14.333	14.095	5.452	8.643	9.471	3.781	5.690
Специјалистичке струковне студије	349	177	172	9	6	3	340	171	169
Специјалистичке академске студије	500	165	335	53	16	37	447	149	298
Студије трећег степенa	596	308	288	128	76	52	468	232	236
Докторске академске студије	596	308	288	128	76	52	468	232	236
Стари програм	5.908	2.501	3.407	2.691	909	1.782	3.217	1.592	1.625

На нивоу Европске уније, 79% младих узраста 20–24 је 2010. године завршило најмање средње образовање¹¹. У Чешкој и Словачкој преко 90% младих истог узраста 2010. године је завршило најмање средње образовање, око 90% у Пољској, а најмање у Португалији (65%), Малти (60%) и Шпанији (око 60%).

Када је у питању високо образовање, ЕУ износи податке за особе узраста 30–34 за 2011. годину¹². Према њима, највећа стопа је у Луксембургу и Ирској где је скоро половина особа 30–34 године завршила високо образовање, а најмања је у Италији и Румунији у којима је отприлике 1/5 особа узраста 30–34 године завршила високо образовање. При том, разлика у половима је широко распрострањена. Процент жена у односу на мушкарце је већи за 20% у Естонији, Летонији и Финској. У Немачкој, Аустрији, Малти и Румунији тај однос је готово једнак.

11 То је повећање у односу на 2000. годину када је тај просек био 76,6%.

12 Доступан је податак за 2008. годину, према којем је просечна стопа завршавања Bachelor студија износила 72%.

Запошљавање и предузетништво

Актуелна економска криза је озбиљно утицала на запослење. То је од посебног значаја за младе људе који су осетљивији на ефекте нестабилних економских циклуса на тржишту рада. Најмлађи радници су први на удару незапослености, јер имају најмање искуства и чешће су запослени на основу привремених уговора.

Незапосленост младих

Становништво према економској активности, старости и полу
(Књига 7, Економска активност)

Република Србија	Укупно:	Економски активни				
		Свега	Обављају занимање	Незапослени		Траже први посао
	7.186.862	2.971.220	2.304.628	666.592	425.559	241.033
15–19	401.994	44.114	16.232	27.882	3.202	24.680
М	206.968	28.305	11.262	17.043	2.031	15.012
Ж	195.026	15.809	4.970	10.839	1.171	9.668
20–24	439.741	196.986	114.727	82.259	25.677	56.582
М	225.231	118.555	70.741	47.814	15.244	32.570
Ж	214.510	78.431	43.986	34.445	10.433	24.012
25–29	480.286	345.397	249.947	95.450	45.416	50.034
М	244.911	190.091	140.171	49.920	24.428	25.492
Ж	235.375	155.306	109.776	45.530	20.988	24.542

Као што је већ напоменуто, према Попису из 2011. године у Републици Србији живи 7.186.862 становника. Од тог броја, економски активно¹³ је 2.971.220 грађана. Од укупног броја економски активних, 2.304.628 становника обавља занимање.

Према Попису, у 2011. години евидентирано је 666.592 незапослених, од којих је 425.559 лица некада радило, а тренутно је незапослено, док је 241.099 без радног искуства и у потрази за првим послом.

Уколико издвојимо податке према старосним групама, добијамо следећу слику.

Од укупног броја младих од 15 до 19 година 401.994, економски је активно њих 44.114. Од овог броја, 16.232 лица обављају занимање док је 27.882 незапослено. Од 27.882 лица која су незапослена, 3.202 је некада обављало занимање, а тренутно је незапослено, док је чак 24.680 младих у потрази за првим послом.

У старосној групи од 20 до 24 година, укупан број младих за 2011. годину је био 439.741, а свега 196.986 економски активно. Занимање обавља 114.727 лица, а 82.259 је незапослено. Знатно је већи удео младих који су у потрази за првим послом у овој старосној групи 56.582 лица, а од оних који су некада радили 25.677.

Најзад, удео младих од 25 до 29 година у 2011. години је био највиши и укупно их је 480.286. Од тога, економски активно је 345.397. Занимање обавља 249.947, а укупно је незапослено 95.450. Младих који траже први посао има у мало већем броју и то: 50.034, док је оних који су некада радили 45.416.

13 Категорија економски активних лица („радна снага“) обухвата лица која обављају занимање и незапослена лица. РЗС, Књига 7, Економска активност 2013.

У табели су поред укупних бројева према већ споменутим категоријама, наведени подаци и према полу.

Поред података о економској активности грађана према попису из 2011. године, наводимо и податке из Анкете о радној снази у РС која се спроводи два пута годишње у априлу и октобру.

По најновијој анкети из априла 2013. године **стопа незапослености** за циљну групу МОС, **млади од 15 до 30 година** старости, је **40,4%**.

Поређења ради, на нивоу ЕУ доступни су подаци за узрасну групу од 15 до 24, стопа незапослености те групе је 23%. У Србији је зато стопа незапослености групе од 15 до 24 година старости 49,7%.

Стопа незапослености – узрасна група 15 до 24:	
ЕУ: 23%	СРБИЈА: 49,7%

Млади који би желели да покрену сопствени бизнис

На основу истраживања које је спровела компанија „Виза” (Visa Inc.)¹⁴ четворо од петоро младих у Србији би хтело да започне сопствени бизнис, али су углавном обесхрабрани високим ризиком, недостатком почетног капитала и искуства, као и нестабилном економском ситуацијом у земљи. Интересантно је да је више од половине испитаника уверено да може да успе као предузетник, док 2/3 њих сматра да је промоција предузетничког духа један од приоритета сваког друштва.

Према датом истраживању, 41% младих у Србији планира да ради за послодавца, 20% размишља да покрене сопствени бизнис, док само 2% испитаника не планира развој професионалне каријере у следећих пет година. Такође, за половину младих у Србији рад у државном сектору привлачнији је од посла у приватним предузећима, при чему су међународне компаније бољи избор него домаће.

Упркос свим недостацима, чак 98,4% анкетираних сматра да покретање сопственог бизниса има бројне предности као што су: профит, финансијска и професионална независност, као и драгоцено искуство и професионално задовољство.

Важно је истаћи да би чак 80% младих одвојило слободно време како би се образовало у области предузетништва, и та воља је посебно изражена код старијих испитаника. Две трећине анкетираних би волело да сазна више о предузетништву кроз организовану праксу у компанијама, док половина њих жели да учи кроз радионице (које би организовала заједница или НВО сектор) или путем личног контакта и консултација са успешним бизнисменима.

На нивоу ЕУ, чини се вероватнијим да млади узраста 25–29 година покрену сопствени посао у односу на групу 20–24. У 2010. години, стопа самозапошљавања младих 25–29 година била је двоструко већа у односу на младе 20–24. Еуробарометар даје увид у вези са размишљањем младих 15–29 година око предузетништва. Према тим подацима, у 2011. години 40% испитаника би желело да покрене сопствени бизнис, док је 6% њих истакло да

14 Компанија „Виза” је 19. септембра 2012. године представила резултате великог истраживања о предузетничком духу младих у Србији. Истраживање је спроведено у оквиру пројекта „Виза млади лидери” које се традиционално организује уз подршку Народне банке Србије, Министарства омладине и спорта и Фонда за младе таленте.

је то већ учинило. Они који су одговорили да не би желели да покрену сопствени бизнис као главне разлоге за то навели су да је то исувише ризично, или превише компликовано. Око 50% младих 15–19 година жели да покрене свој бизнис, док само 34% узраста 30–35 година то жели. Такође, млади који су још увек у средњем образовању спремнији су да започну посао (око 50%), у односу на оне који су у високом образовању (47%).

Млади који су запослени на привременим уговорима

Према подацима из Анкете о радној снази у априлу 2013. године 10,2% становништва је радило краће од пуног радног времена, при чему су млади узраста 15–24 године чинили 19,2%, а особе узраста 25–34 чине 8,1%. У истом периоду, 42,9% младих узраста 15–24 године је радило на одређено време, 2,6% је обављало сезонски рад и 8,4% је обављало повремени рад. За особе узраста 25–34, на одређено време је радило 8,3%, сезонски рад 0,5%, а 0,2% повремени рад.

У ЕУ 2011. године, скоро 1/3 запослених младих узраста 15–24 обављала је хонорарни посао. У Ирској удео хонорарних радника у овој узрасној групи се готово удвостручио. У Данској и Холандији та стопа је достигла 62,6% и 75,2%. Са друге стране у Чешкој, Бугарској и Словачкој је то и даље неуобичајено па је и стопа знатно нижа, само 4,4%–7,6%.

Међутим, треба имати у виду да хонорарни посао у ЕУ најчешће подразумева занат, програм у оквиру стручног образовања или посао током студирања.

Здравље, благостање и друштвена инклузија

Психолошка узнемиреност код младих

Нажалост, није било могуће доћи до релевантних података по овом индикатору у Републици Србији.

У оквиру ЕУ, земље које имају најнижи проценат психолошке узнемирености међу младима су Чешка и Малта. Гледано по полу, стопа психолошке узнемирености код младих особа женског пола је нижа него код младих особа мушког пола. Када је у питању најозбиљнији исход менталне узнемирености – самоубиство, мушкарци су више погођени него жене. У 2009. години, три пута више су младићи узраста 15–19 година извршавали самоубиство него девојке. Тај однос је 5 према 1 за младе узраста 20–24 и 25–29 година.¹⁵ Подаци показују да се стопа самоубиства повећава са годинама. Међу младима, стопа самоубиства је највиша у групи 25–29 година, а најнижа међу младима 15–19 година старости.

Повреде у саобраћају

Према Статистичком извештају о стању безбедности саобраћаја у Републици Србији за 2012. годину који је објавила Агенција за безбедност саобраћаја Републике Србије, приметно је побољшање стања безбедности саобраћаја према основним показатељима и то: броја погинулих и повређених лица, броја саобраћајних незгода и броја саобраћајних незгода са настрадалим лицима. На путевима Републике Србије се током 2012. године догодило 37.559

¹⁵ Највећа стопа самоубиства међу младићима узраста 15–24 године била је у балтичким земљама, Ирској и Финској. Највећа стопа самоубиства међу девојкама истог узраста била је у Финској и Шведској. Такође, стопа самоубиства у овој старосној групи за мушкарце била је најнижа у Грчкој и Луксембургу, а за жене у Данској, Грчкој, Шпанији, Португалији и Словачкој.

саобраћајних незгода. Од тог броја, 13.333 су незгоде са настрадалим лицима, 12.718 незгода са повређеним лицима и 615 незгода са погинулим лицима.¹⁶

У 2012. години број настрадалих лица је износио 19.090, од чега је 684 лица погинуло, 3.545 је задобило тешке телесне повреде, а 14.861 лице лаке телесне повреде. Укупан број повређених лица је 18.406 лица.

Број и последице саобраћајних незгода у Републици Србији 2012. године

Најугроженије категорије путника су из старосне доби од 19 до 25 година и путници старији од 65 година.¹⁷

Последице саобраћајних незгода у зависности од категорије учешћа у саобраћају (возач, пешак, путник) и старосне категорије у 2012. години

Године старости	Свега настрадало	Возачи			Пешаци			Путници		
		ПОГ	ТТП	ЛТП	ПОГ	ТТП	ЛТП	ПОГ	ТТП	ЛТП
Укупно	19.090	366	1792	7416	155	828	2131	163	924	5308
До 7 година	539	0	5	19	1	45	140	3	20	306
8–14	975	0	45	164	5	79	287	7	40	348
15–18	1.196	10	89	320	6	37	200	11	80	441
19–25	3.268	47	270	1.273	4	47	248	35	192	1.150
26–35	3.943	67	353	2.003	9	78	241	21	147	1.024
36–45	2843	49	306	1398	6	80	212	14	91	687
46–55	2350	55	278	996	23	94	209	20	119	554
56–65	2141	68	263	797	23	137	245	21	114	473
Преко 65	1812	70	181	443	78	229	344	31	119	316
Непознато	23	0	2	3	0	2	5	0	2	9

Уколико се направи пресек последица саобраћајних незгода према категорији учешћа у саобраћају (возач, пешак, путник) стање је следеће: у 2012. години је настрадало 19.090 лица у саобраћајним незгодама. Од тог броја, 8.407 је младих, 3.943 од 26 до 35 година, 3.268 лица од 19 до 25 и 1.196 од 15 до 18 година.

Уколико мало детаљније погледамо сваку од наведених категорија, можемо да увидимо да је у наведеним старосним категоријама (15–18; 29–25; 26–35) највећи број лица са лакшим телесним повредама 6.900, затим 1.293 лица са тешким телесним повредама и 210 погинулих.

На нивоу ЕУ повреде су главни узрок смрти и инвалидитета међу младим људима. Према доступним подацима, у Словенији у 2008. години, готово 9% младих узраста

16 Статистички извештај о стању безбедности саобраћаја у Републици Србији у 2012. години – Агенција за безбедност саобраћаја Републике Србије; приступљено: 04.09.2013. <http://www.abs.gov.rs/doc/Statisticki%20izvestaj%20o%20stanju%20BS%20u%20RS%20za%202012.pdf>

17 Статистички извештај о стању безбедности саобраћаја у Републици Србији у 2012. години – Агенција за безбедност саобраћаја Републике Србије, стр. 26; приступљено: 04.09.2013. <http://www.abs.gov.rs/doc/Statisticki%20izvestaj%20o%20stanju%20BS%20u%20RS%20za%202012.pdf>

15–24 године је пријавило да је имало саобраћајну несрећу у претходних 12 месеци. Насупрот томе, млади су најмање били укључени у саобраћајне несреће у Румунији. Гледано по полу, младе особе мушког пола биле су чешћи учесник у саобраћајним несрећама него особе женског пола.

Ризик од стопе сиромаштва односно социјалне искључености

Социјална искљученост јесте стање у којем се налазе појединци, односно групе истиснуте из економског, политичког, културног или друштвеног система чиме бивају спречени да својим пуним капацитетима учествују у друштвеним односима и токовима због свог сиромаштва или недостатка основних знања и могућности за доживотно учење, или као резултат дискриминације. Овакве појаве појединца или групе становништва удаљавају од могућности за запослење, остваривање прихода и могућности образовања, као и од укључивања и учешћа у друштвеним мрежама и активностима у заједници. Искључени појединци, односно групе имају недовољан и неадекватан приступ институцијама, органима власти и процесима доношења одлука.¹⁸

Стопа ризика од сиромаштва према старости показује да су у периоду од 2006. до 2009. године деца до 18 година старости била најизложенија ризику од сиромаштва. Укупно, иако је стопа ризика од сиромаштва смањена у овом периоду, у 2009. години је забележен раст стопе ризика од сиромаштва са 20,8 % на 22,1%.

	2006.	2007.	2008.	2009.
Укупно ЕУ 27	16,1	16,7	16,5	...
Укупно Србија	20,9	21,0	17,9	17,7
Мушко	20,1	20,7	17,7	17,7
Женско	21,6	21,3	18,1	17,8
Старосне групе				
0–17 година				
Укупно	26,0	25,2	20,8	22,1
Мушко	24,6	24,8	20,8	22,2
Женско	27,6	25,7	20,8	22,0
18–64 година				
Укупно:	19,2	18,9	16,4	16,4
Мушко	19,2	19,1	16,9	16,9
Женско	19,2	18,8	15,8	16,0
18–24 година				
Укупно:	21,0	19,1	17,0	16,7
Мушко	20,3	19,5	16,4	17,6
Женско	21,9	18,7	17,7	15,9
25–54 година				
Укупно:	19,4	19,5	16,5	16,6
Мушко	19,4	19,7	16,9	16,9
Женско	19,3	19,3	16,0	16,2

¹⁸ Дефиниција преузета са сајта Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва http://www.inkluzija.gov.rs/?page_id=935; приступљено: 9.9.2013.

55–64 године				
Укупно:	17,3	17,2	15,8	16,0
Мушко	17,7	17,0	17,2	16,3
Женско	16,9	17,4	14,5	15,7
65 и више година				
Укупно:	21,8	23,9	20,2	18,2
Мушко	18,6	22,1	17,4	16,4
Женско	24,3	25,2	22,2	19,5

Према националном извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва за период од 2008. до 2010. године, деца до 18 година старости су више била изложена ризику од сиромаштва у односу на остале старосне групе.

Посматрано према полу, жене су биле више изложене ризику од сиромаштва у односу на мушкарце у 2006. години (7,4%), али се почетна боља позиција мушкараца изгубила у 2009. години, па разлике у сиромаштву по полу такође нису ни постојале у 2009. години (0,6%). Међутим, полне разлике у сиромаштву се уочавају када их посматрамо према старосним групама. Док су млади мушкарци (18–24 године) били угроженији од младих жена, старије жене (65 година и више) су биле угроженије од старијих мушкараца.

Када се ради о ризику од стопе сиромаштва, поређење ситуације младих међу чланицама ЕУ је прилично тешко, јер се степен независности младих разликује од земље до земље. Та стопа ће бити већа у земљама у којима се млади осамостаљују раније, него у земљама где имају тенденцију да дуже живе са својим родитељима. Из тог разлога списак ЕУ омладинских индикатора не укључује овај индикатор у анализу стање међу младима узраста 18–24 године. У извештају ЕУ доступни су подаци по овом индикатору само за децу.¹⁹ Сходно томе, ризик од стопе сиромаштва је највећи у Бугарској, Летонији, Румунији и Шпанији.

Стопа озбиљно материјално угрожених

Овај индикатор се односи на проценат популације која не може да приушти барем четири од наредних девет ствари: 1) да плати кирију, хипотеку или рачуне; 2) да одржавају дом адекватно топлим; 3) да покрију изненадне трошкове; 4) да редовно једу месо и протеине; 5) да иду на одмор или да не могу да приуште да купе: 6) ТВ, 7) фрижидер, 8) кола, 9) телефон.²⁰

Према подацима добијеним из Министарства рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије укупан број корисника новчане социјалне помоћи за 2012. годину је 241.778 лица односно 94.482 породице.

Када говоримо о младим корисницима новчане социјалне помоћи од 15 до 30 година, њихов број у 2012. години је био 49.117 лица у 36.200 породица.

На нивоу ЕУ, стопа озбиљно материјално угрожених је у константном паду од 2005. године. Дата стопа је у 2010. години била највећа у Бугарској, Летонији, Румунији и Мађарској. Истовремено, стопа је била најнижа у нордијским земљама и Луксембургу.

19 Деца су дефинисана као особе млађе од 18 година.

20 др Јасмина Кука, *Студија о индикаторима омладинске политике*, стр. 27, Београд, март 2013.

Недоступност медицинске неге

Нажалост, није било могуће доћи до релевантних података по овом индикатору у Републици Србији.

На нивоу ЕУ мањи проценат младих узраста 18–24 (1,5%) пријавио је неиспуњеност потребе за медицинском негом због њене отежане доступности. Изузетак су нордијске земље (изузев Финске) и Словенија, јер је стопа у овим земљама међу најнижима у ЕУ, а највећа у Бугарској и Летонији. Од 2005. године младе особе женског пола су много више истицале недоступност медицинске неге него особе мушког пола.

Културна и друштвена партиципација²¹

У оквиру ове области, у којој је издвојено пет индикатора, за један индикатор доступни су подаци и за РС, док за четири нису.

Партиципација у аматерским уметничким активностима

Једна трећина младих у ЕУ изјавила је да се бави културним активностима у слободно време, било да свирају музички инструмент, пишу поезију, иду на плес, певање или се баве другим активностима кроз које испољавају своје таленте, као што је израда фотографија и филмова. У Немачкој и Аустрији готово половина младих учествује у аматерским уметничким активностима, док у Бугарској, Кипру, Малти и Португалији тек четвртина младих учествује у овим активностима.

Партиципација у културним активностима

Овај индикатор се односи на удео младих који су изјавили да су у последњих годину дана учествовали у барем једној културној активности и да су: посетили историјске споменике, музеје или галерије, отишли на концерт, у биоскоп, позориште, на плесно извођење или оперу.

Према истраживању Завода за проучавање културног развоја Србије „Културне праксе грађана Србије”²² за 2010. годину, а гледано према старости испитаника значајне статистичке разлике постоје у вези са склоностима и активностима у сфери популарне културе. Разлика се огледа само у томе што код партиципације у традиционалним, елитним културним догађајима (попут посета позоришту, концертима класичне музике, уметничким галеријама и музејима), који се сматрају прихватљивим за људе старије доби и организују на начине и у време који су њима прилагођени, разлике међу старосним групама, иако постоје, нису статистички значајне. На другој страни, у случају одлазака у биоскопе, на концерте рок и џез музике, па чак и народне музике, у обиму учешћа појављују се драстичне разлике између млађих и старијих грађана. Посебно треба обратити пажњу на драстично смањење учешћа у културним активностима након преласка у „зрелу фазу” живота, коју обично прати запошљавање и заснивање породице.²³

21 Министарство омладине и спорта планира да у 2013. години спроведе истраживање на тему друштвене партиципације младих, а на основу датих индикатора, како би прикупило податке из области у којима никакви подаци нису били доступни.

22 Испитаници у овом истраживању су били подељени у четири старосне категорије: 18–30; 31–45; 46–65 и 65 и више година.

23 *Културне праксе грађана Србије*, Завод за проучавање културног развоја, Београд, 2011, стр. 49.

Навике младих од 18 до 30 година

Слушање рокенрол музике		
Воли	Неутрално	Не воли
67,60%	13,50%	18,80%
Слушање народне музике		
Воли	Неутрално	Не воли
44,80%	23,30%	31,80%
Сурфовање на интернету		
Воли	Неутрално	Не воли
76,80%	15,70%	7,50%
Концерти рокенрол музике		
Посећују	Не посећују	
74,40%	25,60%	
Концерти народне музике		
Посећују	Не посећују	
45,10%	54,90%	

У оквиру популације ЕУ млади људи су најактивнији у погледу учешћа у културним активностима. Истраживање „Млади у покрету”, које је спровео Еуробарометар 2011. године, показало је да млади уживају у различитим културним догађајима, посебно онима који се односе на биоскоп и концерте. Посете музејима, галеријама, историјским споменицима су мање популарне, а још мање посете позоришту, опери и плесу.

Недостатак новца је кључна препрека партиципацији у културним активностима, с обзиром на то да млади често не зарађују довољно за куповину културних добара или уживање у њима, јер су још увек у процесу образовања или тек на почетку радне каријере. Географске околности такође могу бити проблем. Културне и уметничке активности се најчешће одвијају у градовима, те приступ младих из руралних средина може бити ограничен и они се могу осетити културно изолованим. Међутим, ове препреке могу се превазићи инвестирањем у дигитализацију културних производа. Дигитално културно окружење је централно, и даље у великој мери неискоришћен фактор у данашњој култури младих.

Партиципација у различитим организацијама

Када је у питању учешће младих у организацијама и удружењима која промовишу спорт, културу и интересовања младих, већина младих на нивоу ЕУ је истакла да учествује у таквим организацијама. Али и ту постоје разлике међу земљама. Партиципација младих у различитим организацијама највећа је у Немачкој, Ирској, Луксембургу и Холандији, док је најмања у Бугарској, Кипру и Пољској.

Млади који партиципирају у раду политичких организација, партија или НВО које су активне на локалном нивоу или се баве заштитом животне средине

Истраживање „Млади у покрету” Еуробарометра из 2011. године показало је да се млади радије опредељују да буду активни у невладиним организацијама и удружењима која делају на локалном нивоу него у политичким партијама. Двоструко више младих било је укључено у рад невладиних организација или локалних удружења која се баве унапређењем локалне заједнице и околине него у раду политичких странака. Удео младих који су ангажовани у локалним организацијама је нарочито висок у Ирској (25%)²⁴. Италија, Малта, Шведска и Велика Британија су земље са највишим процентом младих укључених у рад НВО (преко 10%). Бугарска, Шпанија и Словачка су земље у којима су млади најмање ангажовани у раду НВО, раду политичких партија или удружења која делају на локалу.

У складу са овим подацима, удео младих који раде у организацијама цивилног друштва и удружењима је порастао у првој деценији 21. века. Тај тренд је најизраженији у Немачкој, Данској, Финској и Шведској, док је опао у Чешкој.

Партиципација у оквиру волонтерских активности

У просеку, свака четврта млада особа у ЕУ је 2011. године била укључена у волонтерске активности. Преко једне трећине младих је било укључено у волонтерске активности у Данској, Ирској, Холандији, Словенији, а мање од једне петине у Грчкој, Италији, Мађарској, Пољској и Шведској. Подаци Еуробарометра показују да су млади узраста 15–19 година највише спремни да се укључе у волонтерске активности. Када се одлучују на волонтирање, приближно половина младих бира да допринесе побољшању у својој локалној заједници.²⁵

24 За овај индикатор подаци се односе на младе у ЕУ узраста 15–30 година.

25 Готово 2/3 младих бира такав ангажман у Летонији, Литванији, Мађарској, Португалији и Румунији.

СПИСАК ИЗВЕШТАЈА, ОДЛУКА И РЕЗОЛУЦИЈА У ВЕЗИ СА ОМЛАДИНСКОМ ПОЛИТИКОМ		
Као прилог Извештају побројани су извештаји, одлуке и резолуције на нивоу ЕУ донети од 2010. године па надаље, а од значаја за омладинску политику.		
НАЗИВ	ГОДИНА	ОРГАН
An Agenda for New Skills and Jobs (Агенда за нове вештине и послове)	2010.	ЕУ (Европска комисија)
A Platform against Poverty and Social Exclusion (Платформа против сиромаштва и социјалне искључености)	2010.	ЕУ (Европска комисија)
Resolution on youth work (Резолуција о омладинском раду)	2010.	ЕУ (Савет)
Resolution on the active inclusion of young people (Резолуција о активној инклузији младих)	2010.	ЕУ (Савет)
Employment in Europe 2010 (Запошљавање у Европи, 2010)	2010.	ЕУ (Европска комисија)
The Higher Education Modernisation Agenda (Агенда о модернизацији високог образовања)	2011.	ЕУ (Европска комисија)
Youth on the move - Analytical report (Млади у покрету – аналитички извештај)	2011.	ЕУ (Европска комисија)
Assessing practices for using indicators in fields related to youth, Final Report for the European Commission DG Education and Culture (Процена пракси о коришћењу индикатора у омладинској политици, Финални извештај за ЕК ГД за образовање и културу)	2011.	ECORYS
Commission Staff Working Document on EU Indicators in the Field of Youth (Радни документ ЕК о ЕУ индикаторима у омладинској политици)	2011.	ЕУ (Европска комисија)
Communication from the Commission on Early Childhood Education and Care: Providing All Our Children with the Best Start for the World of Tomorrow (Саопштење ЕК о образовању и бризи у раном детињству: омогућавање најбољег почетка нашој деци за сутрашњицу)	2011.	ЕУ (Европска комисија)
Reducing early school leaving - Commission staff working paper accompanying the Proposal for a Council Recommendation on policies to reduce early school leaving (Смањење раног напуштања школе – Радни документ ЕК који прати Предлог препоруке Савета о политици смањења раног напуштања школе)	2011.	ЕУ (Европска комисија)
THE ERASMUS PROGRAMME 2010-2011 A Statistical Overview (Ерасмус програм 2010–2011, Статистички преглед)	2012.	ЕУ (Европска комисија)
The Annual Growth Survey (Анкета о годишњем економском расту)	2012.	ЕУ (Европска комисија)

Youth Opportunities Initiative (Иницијатива о могућностима младих)	2012.	ЕУ (Европска комисија)
Employment and Social Developments in Europe 2011 (Запошљавање и социјална кретања у Европи, 2011)	2012.	ЕУ (Европска комисија)
Employment and Social Developments in Europe 2012 (08/01/2013) (Запошљавање и социјална кретања у Европи, 2012)	2013.	ЕУ (Европска комисија)
Youth Guarantees (Гаранције за младе)	2013.	ЕУ (Европска комисија)
Youth Social Exclusion and Lessons from Youth Work Evidence from literature and surveys (Социјална искљученост младих и лекције из литературе и истраживања о омладинском раду)	2013.	ЕУ (Европска комисија)
Political Participation and EU Citizenship: Perceptions and Behaviors of Young People (Политичка партиципација и држављанство ЕУ: ставови и понашања младих)	2013.	ЕУ (Европска комисија)
EUROPEAN YOUTH: PARTICIPATION IN DEMOCRATIC LIFE REPORT (Европска омладина: извештај о учешћу у демократским токовима)	2013.	ЕУ (Европска комисија)

